

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

**SİYASAL PARTİ LİDERLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERDE
LİDERİN İÇ-GRUP PROTOTİPKLİĞİ İLE SEÇMEN ÖZELLİKLERİNİN
ROLÜ**

Doktora Tezi

Mediha ÖMÜR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Derya HASTA

Ankara - 2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

Mediha ÖMÜR

**SİYASAL PARTİ LİDERLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERDE
LİDERİN İÇ-GRUP PROTOTİPKLİĞİ İLE SEÇMEN ÖZELLİKLERİNİN
ROLÜ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Derya HASTA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Derya HASTA

.....

Prof. Dr. Nuray SAKALLI UĞURLU

.....

Doç. Dr. Fatma YILDIRIM

.....

Dr. Öğr. Üyesi Afife Başak OK

.....

Dr. Öğr. Üyesi Ayça ÖZEN ÇIPLAK

.....

Tez Sınavı Tarihi : 18/05/2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İmzası

TEŞEKKÜR

Öncelikle, bu tez çalışmasının fikir aşamasından tamamlanmasına kadar her aşamasında yanımda olan ve titizlikle yaptığı okumalarla son hali üzerinde büyük emeği olan sayın danışmanım Doç. Dr. Derya Hasta'ya eşsiz rehberliği ve sabrı için çok teşekkür ederim. Tezimin birkaç dönem danışmanlığını yapmış olan ve desteğini her zaman hissettiğim Prof. Dr. Zehra Yaşın Dökmen'e de tüm emekleri, nezaketi ve misafirperverliği için teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme komitemde bulunan ve önerileriyle tezimin gelişmesine katkıda bulunan Doç. Dr. Fatma Yıldırım'a ve Dr. Öğr. Üyesi Afife Başak Ok'a da teşekkür ederim

Jürimde yer alan Prof. Dr. Nuray Sakallı Uğurlu ve Dr. Öğr. Üyesi Ayça Özen Çıplak'a tezimi dikkatle okuyarak değerli görüşlerini paylaştıkları için teşekkür ederim. Tezimin verilerinin değerlendirilmesinde büyük katkıları olan Prof. Dr. Osman Tolga Arıcak'a ve Dr. Öğr. Üyesi Hakan Koğar'a da destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Doktora eğitimim boyunca -kişisel ve akademik- her tür konuda yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Dr. Arş. Gör. Özge A. Doğan'a, Arş. Gör. Meryem K. Malatyalı'ya, Arş. Gör. Melis Ç. Ok'a ve sevgili eşi Arş. Gör. Ahmet Ok'a da cana yakınlıkları ve çoğunu unuttuğum tüm iyilikleri için teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca beni her zaman destekleyen anne ve babama üzerimdeki tüm emekleri için teşekkürlerimi sunarım. Ailemizin en küçük üyesi Arda'ya da varlığıyla hayatımı güzelleştirdiği her gün için candan teşekkür ederim.

Son olarak, Türkiye'de bilimin gelişmesi için benim gibi çok sayıda bilim insanına cömert katkılar sunan TÜBİTAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. Liderlik	2
1.1.1. Liderlik Yaklaşımları	3
1.1.1.1. Kişisel Özellik Yaklaşımı	4
1.1.1.2. Davranışsal Yaklaşım	5
1.1.1.3. Durumsal Yaklaşım	6
1.1.1.4. Etkileşimci Liderlik Yaklaşımı	7
1.1.1.5. Dönüşümcü Liderlik Yaklaşımı	8
1.1.1.6. Takipçi Merkezli Liderlik Yaklaşımı	9
1.2. Sosyal Kimlik Kuramı	11
1.2.1. Kendini Sınıflandırma Kuramı	17
1.2.2. Sosyal Kimlik ve Liderlik	21
1.2.3. Liderliğe Sosyal Kimlik Yaklaşımını Destekleyen Çalışmalar	27
1.2.3.1. Grubun Amaçları ve Düzenleyici Odak	29
1.2.3.2. Belirsizlik Durumları ve Öz-belirsizlik	36
1.3. Lider Tercihlerini Etkileyen Takipçi Özellikleri	41
1.3.1. Yetkeci Kişilik ve Sağ Kanat Yetkeciliği	44
1.3.2. Sosyal Baskınlık Yönelimi	52
1.3.3. Bilişsel Tarz ve Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı	62

1.4. Araştırmanın Amacı	68
1.5. Araştırmanın Denenceleri	70
1.6. Araştırmanın Önemi	79
BÖLÜM 2	81
YÖNTEM	81
2.1. Katılımcılar	81
2.2. Veri Toplama Araçları	84
2.2.1. Kişisel Bilgi Formu	84
2.2.1.1. Parti Liderinin Algılanan Protipikliği	85
2.2.1.2. Parti Liderine Duyulan Güven	92
2.2.1.3. Parti Liderinin Algılanan Etkililiği	93
2.2.1.4. Parti ile Kimliklenme	97
2.2.2. Sağ-Kanat Yetkeçiliği Ölçeği.....	100
2.2.3. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği	102
2.2.4. Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı Ölçeği	103
2.3. İşlem	104
BÖLÜM 3	106
BULGULAR	106
3.1. Betimleyici İstatistikler.....	107
3.2. Çalışmadaki Temel Değişkenlerin Birbirleriyle İlişkileri	109

3.3. Çalışmadaki Temel Değişkenler Bakımından Parti Değişkenine Göre Grup Farkları	110
3.4. Çalışmadaki Temel Değişkenler Bakımından Oy Verilecek Partinin Başarısızlığının Nedenine İlişkin Görüşler	115
3.5. Düzenleyici Değişkenli Regresyon Analizi Kullanılarak LAE ve LDG Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etkilerin Test Edilmesi	119
3.6. LAP ile LAE Arasındaki İlişkide Lidere Duyulan Güvenin Aracı Rolünün Test Edilmesi	135
3.6.1. Tüm Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi	136
3.6.2. AKP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi	137
3.6.3. CHP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi	139
3.6.4. MHP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi	140
3.6.5. HDP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi	142
BÖLÜM 4	144
TARTIŞMA	144
4.1. Betimsel İstatistiklere İlişkin Bulguların Tartışılması	145
4.2. Temel Değişkenlerin Birbirleriyle İlişisine Dair Bulguların Tartışılması	146
4.3. Siyasal Parti Değişkenine Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırmalara İlişkin Bulguların Tartışılması	152

4.4. Oy Verilecek Siyasal Partinin Olası Başarısızlığının Nedenine Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırmalara İlişkin Bulguların Tartışılması	159
4.5. LAE ile LDG'nin Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	162
4.6. LAE ile LDG'nin Yordanmasında PİK'in Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması.....	168
4.7. LAE ile LDG'nin Yordanmasında SKY'nin Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması.....	172
4.8. LAE ile LDG'nin Yordanmasında SBY'nin Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması	177
4.9. LAE ile LDG'nin Yordanmasında SDK'nın Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması	180
4.10. LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması.....	182
SONUÇ VE ÖNERİLER	184
ÖZET	190
ABSTRACT	192
KAYNAKLAR	194
EKLER	228

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1. 2015 Genel Seçimleri'nde Oy Verilmesi Düşünülen Partiye Göre Cinsiyet Dağılımları ile Politik Yönelim ve Gelir Ortalamaları.....	81
Çizelge 2.2. LAPÖ Maddelerinin Toplam Puanla Korelasyon Katsayıları (r), İç-Tutarlılık (α) ve %27 Alt - %27 Üst Grup Ayırt Edicilik (t) Değerleri	89
Çizelge 2.3. LAPÖ Maddelerinin Temel Bileşenler Analizindeki Faktör Yükleri... 89	
Çizelge 2.4. LAPÖ Maddelerinin Birbirleriyle Korelasyonları (r)	91
Çizelge 2.5. LDGÖ Maddelerinin %27 Alt - %27 Üst Grup Ayırt Edicilik (t) Değerleri	93
Çizelge 2.6. LAEÖ Maddelerinin Toplam Puanla Korelasyonları, t Değerleri ve Temel Bileşenler Analizindeki Faktör Yükleri	95
Çizelge 2.7. LAEÖ Maddelerinin Birbirleriyle Korelasyonları (r)	96
Çizelge 2.8. PKÖ Maddelerinin Toplam Puanla Korelasyonları, t Değerleri ve Temel Bileşenler Analizindeki Faktör Yükleri	99
Çizelge 2.9. PKÖ Maddelerinin Birbirleriyle Korelasyonları (r)	100
Çizelge 3.1. Temel Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma, Ranj ve Cronbach Alfa Katsayıları	108
Çizelge 3.2. Temel Değişkenlerin Birbirleriyle İlişkileri (r)	109
Çizelge 3.3. Çalışmadaki Temel Değişkenlerin Parti Tercihine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları ile Ortalama Kare, F ve p Değerleri.....	111
Çizelge 3.4. Çalışmadaki Temel Değişkenlerin Oy Verilecek Partinin Başarısızlığının Başlıca Nedeni Görüşlerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları ile Ortalama Kare, F ve p Değerleri	116
Çizelge 3.5. LAE ve LDG'yi Yordayan Değişkenler	121

ŞEKİLLER

Şekil 3.1. Tüm Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide	
LDG'nin Aracı Rolü (N=581)	136
Şekil 3.2. AKP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide	
LDG'nin Aracı Rolü (n=118)	138
Şekil 3.3. CHP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide	
LDG'nin Aracı Rolü (n=179)	139
Şekil 3.4. MHP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide	
LDG'nin Aracı Rolü (n=82)	141
Şekil 3.5. HDP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide	
LDG'nin Aracı Rolü (n=94)	142

GRAFİKLER

Grafik 3.1. Tüm Katılımcılar Örnekleminde LDG Üzerinde LAP ve PİK	
Etkileşiminin Etkisi.....	123
Grafik 3.2. AKP Seçmenleri Örnekleminde LAE Üzerinde LAP ve PİK	
Etkileşiminin Etkisi	124
Grafik 3.3. AKP Seçmenleri Örnekleminde LDG Üzerinde LAP ve PİK	
Etkileşiminin Etkisi	126
Grafik 3.4. MHP Seçmenleri Örnekleminde LAE Üzerinde LAP ve SKY	
Etkileşiminin Etkisi	128
Grafik 3.5. MHP Seçmenleri Örnekleminde LDG Üzerinde LAP ve SKY	
Etkileşiminin Etkisi	130
Grafik 3.6. HDP Seçmenleri Örnekleminde LAE Üzerinde LAP ve SKY	
Etkileşiminin Etkisi.....	132

Grafik 3.7. HDP Seçmenleri Örnekleminde LAE Üzerinde LAP ve SBY

Etkileşiminin Etkisi..... 133

Grafik 3.8. HDP Seçmenleri Örnekleminde, LAE Üzerinde LAP ve SDK

Etkileşiminin Etkisi 134

KISALTMALAR

- LAE : Liderin Algılanan Etkililiği
- LAEÖ : Liderin Algılanan Etkililiği Ölçeği
- LAGP : Liderin Algılanan Grup Prototipikliği
- LAİP : Liderin Algılanan İdeolojik Prototipikliği
- LAP : Liderin Algılanan Prototipikliği
- LAPÖ : Liderin Algılanan Prototipikliği Ölçeği
- LDG : Lidere Duyulan Güven
- LDGÖ : Lidere Duyulan Güven Ölçeği
- PIK : Parti ile Kimliklenme
- PKÖ : Parti ile Kimliklenme Ölçeği
- SBY : Sosyal Baskınlık Yönelimi
- SBYÖ : Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği
- SDK : Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı
- SDKÖ : Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı Ölçeği
- SKY : Sağ Kanat Yetkeçiliği
- SKYÖ : Sağ Kanat Yetkeçiliği Ölçeği

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Liderlik, tarih boyunca gerek bilimsel ve edebi çalışmalara gerekse kamusal tartışmalara konu olmuş, oldukça eski, eski olduğu kadar da güncel bir konudur. Bir grubun görüldüğü hemen her durumda, diğer üyelere daha fazla dikkat çeken ve grubun ortak eylemlerini yönlendiren bir liderin ortaya çıkışına da tanık oluruz. Platon'un Devlet (M.Ö. 380/2016) adlı eserinde, devleti yönetmenin ideal yolları tartışılırken karşımıza çıkan liderlik kavramı, günümüzde özellikle felsefe, tarih ve siyaset bilimi gibi temel beşeri disiplinlerin ilgi alanındadır. Yirmibirinci yüzyılda disiplinler arası bir çalışma alanı olarak doğan liderlik psikolojisi ise, etkili bir liderliğin ortaya konmasında dikkat edilmesi gereken liderin kişisel özellikleri, liderin davranış biçimleri ve durumsal özellikler gibi etmenleri vurgular. Bu etmenlerin anlaşılmasına katkı sunmak üzere ortaya konan klasik yaklaşımlar, kişisel özellik yaklaşımı (Cowley, 1931; Gardner, 1989; Kenny ve Zaccaro, 1983; Lord, DeVader ve Alliger, 1986), davranışsal yaklaşım (Baumgartel, 1957; House ve Aditya, 1997; Nystrom, 1978) ve durumsal yaklaşım (Fiedler, 1964; Morgan, 2007; Scott, 1981; Vroom ve Jago, 1995; Woodward, 1958) olarak sıralanabilir. Etkileşimci yaklaşım (Bass, 1985; Burns, 1978), dönüşümcü yaklaşım (Avolio, Walumbwa ve Weber, 2009; Bass, 1985; Bass ve Riggio, 2006; Burns, 1978) ve takipçi merkezli yaklaşım (Foti, Fraser ve Lord, 1982; Lord, de Vader ve Alliger, 1986; Lord, Foti ve de Vader, 1984) ise daha modern liderlik yaklaşımları

arasındadır. Şimdiki çalışmada ise, liderin grubu temsil ediciliğinin takipçilerin grubun ortak amaçları etrafında toplanmaları ve lider tercihleri üzerindeki etkisine vurgu yapan “liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı” (Haslam, 2001; Hogg, 2001; Turner ve Haslam, 2001; van Knippenberg, van Knippenberg, De Cremer ve Hogg, 2004) temel alınmıştır. Bu yaklaşımın öngörülere doğrultusunda, 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde seçmenlerin parti liderlerine yönelik değerlendirmeleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca, siyasal tutum ve davranışları etkilediği bilinen sağ kanat yetkeciliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığının, parti lideri değerlendirmeleri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

1.1. Liderlik

Liderlik, genel bir ifadeyle lider olma durumu olarak tarif edilebilir. Türk Dil Kurumu ("lider", t.y.) lideri "*önder; şef; bir partinin veya bir kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kimse*" olarak tanımlamaktadır. Oxford İngilizce Sözlüğü'nde ("leader", 2017) ise lidere yönelik "*diğerlerinin eylem ve görüşlerine kılavuzluk eden kişi; bir işte, işletmede ya da harekette yönetimi elinde bulunduran kişi; öğrencileri veya takipçilerince takip edilen kişi; bir mezhebin ya da partinin şefi; reis ve yönetici*" gibi tanımlar yer almaktadır. Dolayısıyla liderliğin "*bir gruba, örgüte ya da ülkeye yol gösterme ya da hükmetme eylemi*" olduğu söylenebilir.

Yakın tarihte, Küresel Liderlik, Örgütsel Davranış ve Etkililik Araştırma Programı (GLOBE) kapsamında bir araya gelen çalışmacılar, liderlikle ilgili şu

tanımda hemfikir olmuşlardır: "*Liderlik, bir bireyin, diğerlerini, üyesi oldukları örgütlerin başarısı ve etkililiğine katkıda bulunmaları için etkilemesi, güdülemesi ve etkin kılabilmesidir*" (House, Javidan ve Dorfman, 2001, s.494). Günümüzde liderlik yalnızca lideri değil, grup üyelerini de kapsayan ve grup amaçları doğrultusunda başkalarını etkilemeyi içeren bir süreç olarak görülmektedir (House, Javidan ve Dorfman, 2001; Steffens, 2012). Bununla birlikte, alanyazında ortaya konan liderlik yaklaşımlarının hepsinde bu anlayışın yer aldığı söylenemez. Aşağıdaki bölümde söz konusu bu yaklaşımlar ana hatlarıyla anlatılmıştır.

1.1.1. Liderlik Yaklaşımları

Liderlikle ilgili bilinen ilk çalışmalar, antik zamanlarda bir takım lider ve kahramanların özelliklerine odaklanan eserlerdir (Şahin, 2012). Sun Tzu'nun Savaş Sanatı adlı eseri, Homeros'un İlyada ve Odessa'sı ve Platon'un Devlet'i, iyi bir lideri niteleyen ifadeleri bolca barındırmaktadır. Orta Çağın önemli eserlerinden biri olan Machiavelli'nin Prens'i de etkili bir siyasal liderin özelliklerini anlatmaktadır. Bu eser, daha sonra yazılmış pek çok lider çalışmasını da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmalarda üstün nitelikleri anlatılan liderler ve pek çok diğerleri 1841 yılında Thomas Carlyle'in yazdığı Kahramanlar Üzerine (On Heroes) isimli eserde incelenmiştir. Toplumların ve medeniyetlerin tarihini büyük adamların biyografisi olarak gören bu yaklaşım liderlik yazınında *büyük adam düşüncesi* olarak ifade edilmektedir (Şahin, 2012). Liderlerin doğuştan gelen bazı özellikleri sayesinde önemli işler başardıklarını öne süren bu yaklaşım, bilimsel yöntemin değer kazanmasıyla 1900'lerde yerini *kişisel özellik yaklaşımına* bırakmıştır. Bu yaklaşım

doğrultusunda, liderleri diğer insanlardan ayıran kişilik özelliklerinin belirlenmesi için uğraşmıştır. Bin dokuz yüz otuzlardan itibaren ise, liderleri etkili kılan davranış tarzları bilimsel ilginin odağında yer almıştır. Zamanla, liderin kişilik ya da davranışsal özelliklerinin belirlenmesinin tek başına yeterli olamayacağı, durumsal özelliklerin, hangi lider özelliklerinin etkili olacağı üzerinde büyük rolünün olduğu anlayışı kabul görmeye başlamıştır. Şimdiki çalışmada, liderlik çalışmalarındaki bu üç ana yaklaşım sırasıyla *kişisel özellik yaklaşımı*, *davranışsal yaklaşım* ve *durumsal yaklaşım* başlıkları altında ele alınacaktır. Ayrıca, daha yakın tarihli *etkileşimci*, *dönüşümcü* ve *takipçi merkezli liderlik yaklaşımlarına* da değinilerek, bu yaklaşımların güçlü ve zayıf yanları tartışılacaktır. Bu şekilde, bir sonraki bölümde tanıtılacak olan *liderliğe sosyal kimlik yaklaşımının* diğer liderlik yaklaşımlarından nasıl ayrıştığı daha anlaşılır olacaktır.

1.1.1.1. Kişisel Özellik Yaklaşımı: Kişisel özellik yaklaşımı, adından da anlaşılacağı gibi, liderin etkililiğinin değerlendirilmesinde liderin bireysel özelliklerine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın öncüsü sayılabilecek *büyük adam kuramı* (Carlyle, 1888), liderin kişisel karizması, zekâsı, bilgisi ve siyasal becerisine odaklanarak tarihin büyük adamlar tarafından şekillendirildiğini ifade etmektedir. Yirminci yüzyılda büyük adam düşüncesinden kişisel özellik yaklaşımına doğru yaşanan geçişte yine asıl vurgu liderin kişisel özelliklerine olmuştur. Bu yaklaşım doğrultusunda yapılan çalışmaların önemli bir kısmında, liderler lider olmayanlarla kıyaslanmış ve yetenek, kişilik ve fiziksel özellikler bakımından bulunan farklılıklar raporlanmıştır (Steffens, 2012; Şahin, 2012). Bu dönemde yapılan çalışmaları özetleyen Stogdill (1974), liderlikle ilgili özellikleri beş kategoride toplamıştır: *Kapasite, başarı, sorumluluk, katılım ve statü*. Mann (1959) ise, alan çalışmalarında

liderlikle ilişkili olduğu belirtilen 350 kişilik özelliğinden 7 kişilik boyutuna ulaşmıştır: *Zekâ, uyum, dışadönüklük, baskınlık, erkeksilik, muhafazakârlık ve kişilerarası duyarlılık*. Her iki çalışmacı da, ele alınan bu özelliklerin, liderin etkililiğiyle bağlantılarının zayıf ya da tutarsız olduğunu ileri sürmüşlerdir. Stogdill ayrıca, liderin kişisel özellikleri ile etkili liderlik arasındaki bağlantının değişen durumlardan etkilendiği sonucuna varmıştır.

1.1.1.2. Davranışsal Yaklaşım: Kişisel özellik yaklaşımı, yalnızca lidere odaklanarak takipçilerin gereksinimlerini göz ardı ettiği ve çalışmalarda liderlikle ilişkilendirilen kimi özelliklerin bazı liderlerde bulunmadığı gerekçesiyle birtakım eleştiriler almıştır (Gül, 2003; Stogdill, 1948). Davranışsal yaklaşım ise, liderin kişilik özelliklerinden çok takipçilerin gereksinimlerini karşılayan etkili liderlik davranışlarına odaklanarak bu eksiklikleri gidermeye çalışmıştır.

Davranışsal yaklaşıma göre, lideri etkili kılan unsur liderin gruptan bağımsız kişisel özellikleri değil, takipçilerle ilişkisidir. Bu yaklaşım doğrultusunda yürütülen Ohio State Üniversitesi çalışmalarında lider davranışlarının iki temel boyutu olduğu belirtilmiştir: *Görev yönelimli davranış ve ilişki yönelimli davranış* (Stogdill, 1974). Etkili liderler bu iki boyutu da önemserler. Benzer bir araştırma dizisinin yapıldığı Michigan Üniversitesi'nde ise lider davranışları yine iki temel boyut altında ele alınmıştır: Liderin karar vermeyi astlarına bırakarak astların motivasyonu ve çalışma koşullarıyla ilgilendiği *kişi yönelimli davranış* ile yetki ve gücün liderin elinde olduğu, liderin her bir üyenin görev detaylarını belirlediği *iş yönelimli davranış* (Katz, Maccoby ve Morse, 1950). Davranışsal yaklaşıma örnek olarak

gösterilebilecek bir diğer ünlü model, Likert'in (1967) *içiçe geçmiş gruplar modelidir*. Bu model kontrolün ne kadarının liderde toplandığına ve astlara ne kadar insiyatif verildiğine bağlı olarak dört farklı lider davranışı tanımlamaktadır. Bunlar, *sömürücü-otoriter, yardımcı-otoriter, danışmalı ve katılımcı (demokratik) yönetim tarzlarıdır*.

Davranışsal yaklaşım, kişisel özellik yaklaşımının eksikliklerini gidermeyi amaçlasa da bir noktada benzer bir eksikliğe sahip olduğu için eleştirilir (Gül, 2003; Steffens, 2012). Davranışsal yaklaşımda, kişisel özellik yaklaşımında olduğu gibi ilginin odağında yalnızca liderin özellikleri vardır; burada kişilik özelliklerinin yerini davranışsal özellikler almıştır.

1.1.1.3. Durumsal Yaklaşım: Etkili liderliğin anlaşılmasında kişisel özellik yaklaşımı ve davranışsal yaklaşımının yeterli olmamasından dolayı, farklı koşullarda etkili olabilen farklı liderlik tarzlarının olabileceğini öne süren durumsal yaklaşım ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde öne sürülen modeller, değişen durumları, zaman faktörünü ve liderin kişisel özelliklerini bir arada ele almayı amaçlar.

Durumsal yaklaşım çerçevesinde öne sürülen modellerden biri olan Fiedler'in (1967) *etkin liderlik modeli*, liderin etkinliğini *lider-takipçi ilişkisi görev yapısı ve konumun gücü* değişkenleriyle ilişkilendirmiştir. Durumsal yaklaşıma uygun olarak öne sürülen bir diğer model olan House'un *yol-amaç modelinde*, liderin esas işlevi astları motive etmektir (House, 1971; 1996). Bu model dört farklı lider davranış tarzı

olduğunu öne sürerek, *otoriter, destekleyici, katılımcı ve başarı yönelimli* tarzların her birinin farklı durumlarda etkili olduğunu ifade eder. Reddin'in (1970) üç boyutlu liderlik davranışı modelinde ise, takipçilerin görevlerinin ve örgüt yapısının tanımlanması *göreve yönelik davranış*, lider ile takipçi arasındaki iletişimin açık olması ve dayanışma ortamının oluşturulması *kişiyeye yönelik davranış* olarak isimlendirilir. Reddin'e göre bu davranış tarzları duruma göre etkin ya da pasif olabilir. Önemli olan, çevrenin durumsal koşullarında liderin sonuç olarak görevini yerine getirip getiremediğidir.

1.1.1.4. Etkileşimci Liderlik Yaklaşımı: Kişisel özellik yaklaşımı, davranışsal yaklaşım ve durumsal yaklaşım, liderliği fazla bireyci bir açıdan ele aldıkları için eleştirilmiştir (Burns, 1978; Steffens, 2012). Burns'a (1978) göre, etkili liderliğin değerlendirilebilmesi için, liderlerin belirli davranışlarına ya da liderlik tarzlarına değil liderlerle takipçiler arasındaki sosyal takasa odaklanılmalıdır. Burada bahsedilen takas, takipçilerin liderin tanımladığı görev standartlarını karşılamaları, liderin ise görev standartlarını yerine getiren takipçileri ödüllendirmesidir. Benzer şekilde, Bass (1985) etkileşimci lideri, hem takipçilerden ne beklendiğiyle ilgili hem de bu beklentilerin karşılanması durumunda takipçilerin ne ödül alacağıyla ilgili açık bir bilgilendirme yapan kişi olarak tanımlamaktadır.

Bu yaklaşımla ilgili önemli bir nokta, *serbest bırakıcı* (laissez-faire) tarzda bir liderliğin etkililiğinin reddedilmesidir. Bass ve Riggio'ya (2006) göre serbest bırakıcı lider davranışları, takipçilere gerekli yönlendirmenin ve yol göstericiliğinin sağlanmasında başarısızlığa uğramaktadır. Gerçekten de bulgular, ödüllendirme ile

olumlu örgütsel çıktılar arasında ve serbest bırakıcı davranışlar ile de olumsuz örgütsel çıktılar arasında olumlu ilişkiler olduğunu göstermektedir (Judge ve Piccolo, 2004).

Ne var ki, bu yaklaşım sosyal bağlamı göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştiriler almıştır. Örneğin Steffens (2012) bu yaklaşımın lider ve takipçiler arasındaki etkileşimi basit bir "ver-al" ilişkisine indirgediğini öne sürerek, grup üyelerini ortak bir amaç doğrultusunda liderle takas ilişkisine iten şeyin ne olduğunu ve liderin, grup üyelerini, her bir üyenin kendi bireysel çıkarları ile tutarsız olabilen grup çıkarları doğrultusunda hareket etmeye nasıl yönlendirebildiği gibi sorulara yanıt verilmediğini ifade etmiştir. Ona göre bu soruların yanıtlanabilmesi için grup süreçlerini açıklayan bir liderlik yaklaşımına ihtiyaç vardır.

1.1.1.5. Dönüşümcü Liderlik Yaklaşımı: Burns (1978), etkileşimci liderliği beklenen performans standartlarının karşılanmasının ödüllendirilmesi olarak ele alırken, *dönüşümcü liderlik* olarak isimlendirdiği farklı bir liderlik modelini de açıklamıştır. Etkileşimci liderliğin tersi olarak öne sürülen bu liderlik modelinde, takipçilerin güven ve isteklerinin artırılması yoluyla motivasyonlarının ve buna bağlı olarak da performanslarının artacağı savunulur. Bu liderlik şeklinde lider, takipçilerin davranışlarını, grubun iyiliği adına kendi çıkarlarından vazgeçecek şekilde dönüştürür (Avolio, Walumbwa ve Weber, 2009).

Dönüşümcü liderlik kavramı, kimi zaman, alanyazında sıkça rastlanan *karizmatik liderlik* kavramıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. Bass'a (1985) göre

karizma, takipçilerin liderlerine duydukları hayranlık, saygı ve güvenlerine dayalı bir etkidir. Karizmatik lider, takipçilerine ilham ve güven aşılayarak yol gösterir.

Dönüştürücü liderlik davranışları ile liderin etkililiği arasındaki ilişkilerin varlığı yürütülen bazı çalışmalarla desteklenmiştir (Judge ve Piccolo, 2004; Wang, Oh, Courtright ve Colbert, 2011). Bununla birlikte, etkileşimci liderlik yaklaşımına getirilen temel eleştirinin bu yaklaşım için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, Avolio ve arkadaşlarına (2009) göre, bazı liderler dönüşümcü ya da karizmatik liderlik davranışları gösterirken diğerlerinin neden bu davranışları göstermediği belirsizdir. Steffens'a (2012) göre ise, takipçilerin bir lideri dönüşümcü olarak algılamasına neden olan şeyin ne olduğunu ya da bu algıların ne şekilde etkili liderliğe dönüştüğünü açıklayan yeterli araştırma yoktur. Ayrıca, bu yaklaşımda, liderin etkili algılanmasında takipçilerin bakış açılarının, öznel inançlarının ve benlik tanımlarının rolü göz ardı edilmektedir.

1.1.1.6. Takipçi Merkezli Liderlik Yaklaşımı: Daha önceki ilgili kısımlarda aktarıldığı gibi, etkileşimci ve dönüşümcü liderlik tarzları, takipçilerin lideri nasıl algıladıkları ve lideri neden takip ettikleri gibi liderliğin takipçiler için öznel anlamına açıklık getirememektedir. Bu kısımda bu eksikliğe yanıt olarak gelişen *lider kategorizasyonu ve gizil liderlik kuramları* üzerinde durulacaktır.

Lider kategorizasyonu kuramı, takipçilik olmaksızın liderliğin de olmayacağını ifade ederek etkileşimci ve dönüşümcü modellerin takipçileri göz ardı eden yaklaşımlarına önemli bir alternatif sunmuştur (Foti, Fraser ve Lord, 1982; Lord, Foti ve de Vader, 1984). Lord, de Vader ve Alliger'a (1986) göre ise, liderliği

inşa eden şey, takipçilerin gizil liderlik kuramlarıdır. Daha açık şekilde ifade edilecek olursa, takipçilerin iyi ve etkili bir liderin nasıl olacağına dair önceden tanımlanmış bir takım *kalıpyargıları (stereotip)* vardır ve liderler takipçiler tarafından bu kalıpyargılara ne kadar uygun olduklarına bakılarak değerlendirilirler. Buna göre, bir lider, lider kalıpyargısıyla ne kadar uyumluysa takipçiler tarafından o kadar etkili algılanır (Steffens, 2012). Bu kuram, liderin etkililiği ile ilgili olarak liderin ne olduğu ve ne yaptığından çok, takipçiler tarafından nasıl algılandıklarına odaklanmaktadır. Bununla birlikte; farklı bağlam ya da gruplara göre etkili liderlik algısını oluşturan şeylerin değişkenlik gösterebildiğini göz ardı ettiği için eleştirilmektedir (Steffens, 2012).

Buraya kadar anlatılan yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda, tarihsel bir süreç içerisinde alanyazının liderin kişisel özelliklerinden liderin dışındaki aktör ve etmenlere kaydığı dikkati çekmektedir. Sözelimi, kişisel özellik yaklaşımı yalnızca liderin kişisel özellikleriyle ilgilenmekteyken, durumsal yaklaşımla birlikte hem çevresel koşulların hem de takipçi özelliklerinin etkisine vurgu yapılmaya başlanmıştır. Takipçi merkezli yaklaşıma gelindiğinde ise artık liderin özelliklerinin takipçiler olmadan bir anlam ifade etmeyeceği düşüncesi hâkim olmuştur. Takipçilerin liderliğe ve liderlere dair görüş ve beklentilerini merkeze alan bu yaklaşım, geleneksel liderlik yaklaşımlarına kıyasla daha geniş bir perspektife sahiptir. Bununla birlikte, takipçi merkezli yaklaşım takipçilerin lider tanımlarını oluşturan süreçlerin neler olduğunu açıklamakla ilgilenmemekte ve grupların kendilerine özgü özelliklerini göz ardı etmektedir. Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı ise liderliği bir grup fenomeni olarak ele alarak bu eksikliği gidermeye çalışmaktadır. İlerleyen bölümlerde bu çalışmanın da kuramsal modelini oluşturan liderliğe sosyal

kimlik yaklaşımı tanıtılacaktır. Ancak öncesinde, bu yaklaşımın daha iyi anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla sosyal kimlik kuramı ve kendini sınıflandırma kuramına dair temel bilgilere yer verilecektir.

1.2. Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal psikoloji alanyazınında, grup davranışı ve gruplar arası ilişkileri açıklayan çalışmalarda sıklıkla kullanılan sosyal kimlik kuramı (Tajfel ve Turner, 1979), iç grup kayırmacılığı gibi toplumsal sonuçları olan birçok grup fenomeninin hem güdüsel hem de bilişsel nedenleri üzerinde durmuştur (Oakes, 2002; Rubin ve Hewstone, 2004). Tajfel (1978), sosyal kimliği, kişilerin gruplar arası bağlamlarda kendilerini nasıl tanımlayacaklarını ifade eden bir kavram olarak öne sürmüştür. Tajfel'e (1978) göre sosyal kimlik, "*bireyin benlik kavramının, onun bir ya da birçok sosyal gruba üyeliğine bağlı oluşan kısmıdır ve birey sosyal kimliğine bir değer ile duygusal bir anlam yükler*" (s. 63).

Tajfel ve Turner (1979) sosyal kimlik kuramını üç ana zihinsel süreç üzerine oturtmuştur. Bunlar *sosyal sınıflandırma*, *sosyal kimliklenme* ve *sosyal karşılaştırmadır*. Bu üç süreç insanların sosyal dünyayı *biz* ve *onlar* olarak nasıl ayrıştırdıklarını açıklamaktadır (Turner ve Reynolds, 2010). Bu ayrım kuramda *iç grup* (*biz*) ve *dış grup* (*onlar*) olarak ifade edilmektedir.

Tajfel ve Turner'a göre (1979) bireyler bir düzen oluşturmak ve bu düzenli yapı içerisinde kendilerine odaklanabilmek için gruplara ayrılırlar. Bir grubun içine doğan bireyler, o gruba ait kimliği zamanla kazanırlar. *Sosyal sınıflandırma*, kimlik kazanımında bireylerin sosyal çevreyi anlamalarına ve davranışlarını belirlemelerine yardımcı olan bir süreçtir. Bu süreçte, insanlar kendi başlarına bireyler olarak değil, sosyal bir grubun üyeleri olarak algılanırlar (ör., "erkekler", "kadınlar", "Almanlar"). Bu sınıflandırmada dikkat çekici bazı noktalar vardır. Örneğin, çeşitli grupların belli özellikleri taşıdıklarına dair yaygın inanışlar oluşturulur. Japonların çalışkan, erkeklerin zeki, kadınların duygusal oldukları gibi yaygın inanışlar *kalıpyargılar* olarak ifade edilir. Kalıpyargılar çoğu zaman gerçek deneyimlerin yerine geçerek sosyal dünyayı anlamada bireye kolaylık sağlarlar (Tajfel, 1981; Turner, 1984).

Sosyal sınıflandırma sürecinde ayrıca grupları temsil ettiği varsayılan bir takım bilişsel temsiller oluşturulur. *Prototip* adı verilen bu yapılar, temsil ettiği grubun karakteristik ve yaygın olduğuna inanılan özelliklerini üzerlerinde taşıyarak grubun en tipik örneğini oluştururlar (Hogg, 2001; Hogg ve Hardie, 1992; Hogg, Hardie ve Reynolds, 1995). Bir kişinin belli bir sosyal gruba üyeliğinin değerlendirilmesinde, o gruba üyeliğin nesnel ölçütlerinin karşılanmasından çok o grubun prototipine olan benzerliğe başvurulur (Hogg, 2001). Kişi eğer grup prototipine uygun özelliklere sahipse o grubun meşru bir üyesi olarak algılanır. Bireyin grup prototipini yansıtmadığı düşünülüyorsa bu kimsenin gruba üyeliği tartışmalı bir hal alır. Bu prototipik düşünme süreci, hem dış hem de iç gruplar için işletilir. Böylece birey kendini ve diğerlerini eşsiz ve bağımsız kimseler olarak değil, grup prototiplerini şu veya bu düzeyde yansıtan grup üyeleri olarak görür (Hogg, 2001).

Kalıpyargılar ve prototipler, sosyal dünyanın anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi bireyin kendini tanımlamasını ve çeşitli durumlarda nasıl davranılması gerektiğine dair inançlarını oluşturmasını da sağlar (Turner, 1985; Hogg ve Turner, 1987). Ancak bireyin iç grup normlarına uygun davranıp davranmama tercihi, o grupta kimliklenip kimliklenmediğine bağlıdır (Turner, 1982; Hogg ve Turner, 1987). Sosyal kimlik kuramında bireyin belli bir iç grupta kendini tanımlayıp özdeşleşmesi *sosyal kimliklenme* olarak ifade edilir (Tajfel ve Turner, 1979; Turner, 1984). Birey çok sayıda sosyal grubun üyesi olabilir. Birey, kendini bu gruplardan hangisiyle tanımlıyorsa ve hangisi kendisi için duygusal bir öneme sahipse, o grubun normlarına uygun davranmak isteyecektir.

Sosyal kimlik kuramı, sosyal sınıflandırma sürecinin sonuçlarına özellikle değinir. Sosyal sınıflandırma sürecinin önemli sonuçlarından biri *abartma etkisidir* (Tajfel, 1981; Turner, 1982). Bireyler iç grup üyelerinin aralarındaki benzerlikleri ve iç gruplarıyla dış gruplar arasındaki farklılıkları abartma eğilimindedirler. Böylece grup kimliğinin bireyi tanımlayıcı etkisi daha belirgin hale gelir. Sosyal sınıflandırma sürecinin bir diğer önemli sonucu da *iç grup kayırmacılığıdır* (Turner, 1978; Tajfel ve Turner, 1979; Turner, Brown ve Tajfel, 1979). Olumlu bir kimlik arayışındaki bireyler, iç gruplarıyla dış gruplar arasında kıyaslamalar yaparak kendi gruplarını üstün ve haklı, diğer grupları ise hor ve haksız görme eğilimindedirler. Bu eğilim, kaynakların gruplar arasında dağıtılması gibi görevlerde bireylerin iç grup üyelerini kayırarak adaletsiz davranmalarına ve dış grup üyelerine yönelik önyargılı ve ayrımcı tutumlar sergilemelerine neden olur (Tajfel ve Turner, 1979; Tajfel ve Turner, 1986).

İnsanlar sosyal sınıflandırma sürecinde neden bu şekilde yanlı, kayırmacı ve ayrımcı tutumlar sergilerler? Kuram gruplar arası davranışlardaki bu adaletsiz tutumların ve sosyal kimlik inşasının ardındaki temel güdünün olumlu benlik kavramı gereksinimi olduğunu belirtmektedir. Tajfel'e (1981) göre, bireylerin grup üyeliklerinden gelen sosyal kimliklerine ilişkin değerlendirmeleri, onların benlik saygılarını belirleyen önemli bir etmendir. Benlik saygısı hipotezine göre, bireyler olumlu bir benlik kavramına sahip olmak için olumlu bir sosyal kimliğe gereksinim duyarlar. Bu nedenle bireyler, kendi grupları (iç grup) ile diğer grupları (dış grup) karşılaştırmaya ve bu karşılaştırmalarda kendi grubunu diğer gruplardan daha üstün ve değerli bulmaya güdülenirler (Tajfel, 1982a; Turner, Brown ve Tajfel, 1979). Dolayısıyla, olumlu bir benlik kavramına sahip olabilmek için, bireylerin kendi gruplarıyla diğer gruplar arasında karşılaştırmalar yapmaları ve bu karşılaştırmalarda kendi gruplarını daha iyi, daha değerli ve üstün bulmaları gerekmektedir.

Grup üyeleri, *sosyal karşılaştırmalar* sonucunda kendi iç gruplarının statüsünün dış gruplara göre daha yüksek ya da daha düşük olduğunu algılayabilirler. İnsanlar kendi gruplarının statüsünü diğer gruplardan düşük olarak algıladıklarında bu durum *görelî yoksunluk* olarak ifade edilir (Tajfel, 1981, 1982a). Burada önemli olan hangi grubun nesnel olarak gerçekten daha yüksek bir statüye sahip olduğu değil, bireylerin öznel olarak algıladıkları yoksunluktur. Buna göre, nesnel bir değerlendirmeye iç grup statüleri dış gruptan daha yüksek olan kimseler de görelî yoksunluk yaşayabilirler. Örneğin, yüksek statülü bir grup, hiyerarşide daha alt basamaklarda yer alan bir grubun ekonomik iyileşmesini kendisi için tehlikeli bulduğunda böyle bir durum gerçekleşir. Görelî yoksunluk yaşandığında, iç grup dış grup karşısında tekrar bariz bir üstünlüğe kavuşana kadar, birey için "*o'na karşı ben*"

“onlar’a karşı biz”e dönüşür (Tajfel, 1981). Diğer bir deyişle, kişiler arası davranış ve tutumlardan, gruplar arası davranış ve tutumlara geçiş yaşanır.

Farklı grupların kısıtlı kaynaklara ulaşmak için benzer ilgilere sahip olmaları aralarında rekabeti doğurabilir. Sosyal psikoloji alanyazınında gruplar arasındaki somut rekabete dayalı bu çatışma biçimi *gerçekçi çatışma* olarak isimlendirilmektedir (Sherif, Harvey, White, Hood ve Sherif, 1961). Ancak Tajfel’e (1982b) göre gruplar arası karşılaştırmaların, görelî yoksunluğun ve bunlar temelinde sergilenen gruplar arası çatışmacı davranışların ortaya çıkması için, aynı kaynaklara yönelmekten doğan bir rekabet gerekli değildir. Ona göre esas belirleyici, grup üyelerinin iç gruplarıyla dış gruplar arasındaki statü farklılıklarını ne ölçüde haklı ve kabul edilebilir bulduklarıdır. Grup üyelerinin gruplar arası ilişkilere dair bu öznel yargıları *gruplar arası ilişkilerin algılanan meşruiyeti* olarak isimlendirilir (Tajfel, 1981; Tajfel, 1982b; Turner and Brown, 1978).

Grup sınırları geçirgen olmadığında, yani birey üye olduğu grubu başka bir grupla değiştiremediğinde, ilişkilerin meşruiyetsiz ve değişebilir olarak algılanması, dezavantajlı gruplarda sosyal değişim çabalarının yolunu açar (Tajfel, 1975; Tajfel ve Turner, 1986). Bu durum *sosyal mücadele* olarak isimlendirilir (Turner, 1975; Tajfel ve Turner, 1979). Avantajlı gruplar için ise algılanan meşruiyetsizlik, onları tehlike altında algılanan ayırt edici nitelikteki statükoyu koruma girişiminin meşrulaştırılmasına sevk eder. Sosyal değişim inancı, yükselmek isteyen dezavantajlı gruplar ile eski statüsünü korumak isteyen avantajlı gruplar arasında bir çatışma yaratır (Tajfel ve Turner, 1979). Bu süreç, iç grup kayırmacılığını ve gruplar arası

düşmanca tutumları besler. Bununla birlikte, gruplar arası ilişkiler meşru ve değişmez olarak görülüyorsa, bireyler olumlu bir sosyal kimlik edinmek için statükoyu değiştirme çabasına girmek yerine, kendilerinden daha dezavantajlı gördükleri gruplarla sosyal kıyaslamalar yapmayı ya da değerlendirme ölçütlerini değiştirmeyi tercih ederler (Tajfel, 1982b, Tajfel ve Turner, 1986). Bu strateji ise *sosyal yaratıcılık* olarak isimlendirilir (Tajfel ve Turner, 1979; Tajfel ve Turner, 1986).

Grup sınırlarının geçirgen olduğu durumlarda ise, sosyal karşılaştırma sonucunda birey sosyal kimliğini olumlu algılamıyorsa, kendi grubu ile özdeşleşme gereksinimi hissetmez (Tajfel ve Turner, 1979). Bu durumda bireyin güçlü bir grup kimliğine sahip olması da beklenmez. Birey, var olan grubunu -nesnel ve/veya psikolojik olarak- terk ederek, kendisine daha olumlu bir benlik imajı kazandıracak başka bir gruba geçmeyi tercih edebilir (Tajfel ve Turner, 1986). Sosyal kimlik kuramında bu strateji *bireysel hareketlilik* olarak isimlendirilir (Tajfel ve Turner, 1979, 1986).

Tajfel ve Turner (1979, 1986), olumlu bir benlik kavramına ulaşmak için bireylerin sergileyebilecekleri bu üç stratejiden yalnızca sosyal mücadelenin gruplar arası çatışma ve sosyal değişim çabalarıyla ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla, bu yazarlara göre dezavantajlı ve avantajlı gruplar arasındaki hiyerarşinin her zaman bir çatışmaya neden olması beklenemez. Çatışmanın belirleyicileri, gruplar arası ilişkilerin eşitsizliği, değişmezliği ve grup yapılarının geçirgenliğine dair bireysel algılardır. Ayrıca, yukarıda belirtildiği gibi, ilişkiler

meşruiyetsiz algılansa dahi bireyler sosyal yaratıcılık veya bireysel hareketlilik yoluyla sosyal değişimden uzak durabilirler (Tajfel ve Turner, 1986).

Buraya kadar anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda, sosyal sınıflandırma, sosyal kimliklenme ve sosyal karşılaştırma süreçlerinin ardındaki itici güç olumlu benlik kavramı gereksinimi, çıktısı ise gruplar arası tutum ve davranışlar olarak görülebilir. Sosyal kimlik kuramında, bu üç süreç ve bu süreçlerin sonuçları açıklansa da, bireylerin benlik kavramlarını ve grup temsillerini oluşturan bilişsel süreçler daha ayrıntılı olarak kendini sınıflandırma kuramında ele alınmıştır (Hogg, Terry ve White, 1995; Turner, 1978, 1982,1985; Turner ve ark., 1987; Turner ve Reynolds, 2010). Aşağıda, sosyal kimlik yaklaşımının daha iyi anlaşılabilmesi için sosyal kimlik ediniminin ardındaki bilişsel süreçleri açıklayan kendini sınıflandırma kuramı temel hatlarıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Kendini Sınıflandırma Kuramı

Sosyal kimlik kuramını geliştiren isimlerden olan Turner (1978, 1982), sosyal kimlik süreçlerinde olumlu bir benlik saygısı gereksinimine özellikle vurgu yapmıştır. Ona göre, sosyal kimlik belirgin hale geldiğinde, bireye olumlu bir benlik saygısını sunma görevini de üstlenir. Bu noktadan hareketle geliştirdiği *kendini sınıflandırma kuramında* Turner (1982), bireylerin tıpkı diğer insanları sınıflandırdıkları gibi, kendilerini de pek çok boyutta sınıflandırdıklarını ifade etmiştir. Turner'a göre kendini sınıflandırmanın en önemli üç düzeyi şunlardır:

1) Bireyin insan oluşundan gelen *insanlık boyutu*. 2) Gruplar arası karşılaştırmalara dayanan ve bireyin iç ve dış gruplarını ayırt eden *sosyal kimlik*. 3) Kişiler arası karşılaştırmalara dayanan ve bireyin diğer insanlardan ayrılan yönlerini ifade eden *kişisel kimlik*.

Kendini sınıflandırma kuramının odağında sosyal kimlik boyutu açısından yapılan kendini sınıflandırmalar vardır. Bireyler kendilerini grup üyelikleri bakımından sınıflandırdıklarında, grup içinde birbirlerini benzer algılamaya, birbirlerine güvenmeye, etkili bilgili paylaşımında bulunmaya ve işbirliği yapmaya yatkın hale gelirler (Steffens, 2012). Bu nedenle, bireylerin kendilerini sınıflandırmalarının, grup davranışının temelini oluşturduğu söylenebilir (Turner, 1982).

Kendini sınıflandırma kuramı ayrıca, insanların kendilerini ne zaman belli bir gruba üyelik bakımından tanımlayacakları ya da kendilerini tanımlamak için hangi kategorileri kullanacakları konusunda bazı çıkarımlarda bulunur (Turner ve ark., 1987). Hangi sosyal kimliğin bireye olumlu bir benlik saygısını kazandırma rolünü üstleneceği üç değişken tarafından belirlenir. İlk olarak, bir benlik kategorisinin bireyin inançları, değerleri, amaçları, beklentileri ve deneyimlediklerine bağlı olarak zihinde hazır bulunuşu o kategorinin kendini sınıflandırma sürecine katılıp katılmayacağını belirleyicisidir (Turner, Oakes, Haslam ve McGarty, 1994). Örneğin, bireyin daha önce belli bir sosyal kimlik kategorisiyle kimliklenmiş olması, o kategoriye ulaşmasını kolaylaştırır (Steffens, 2012). Bu da bireyin kendini sınıflandırmada o kategoriye kullanma olasılığını artırır. Benlik kategorilerine ulaşma

kolaylığını ifade eden bu etmen kuramda *görelî ulaşılabilirlik* olarak isimlendirilir (Turner, Oakes, Haslam ve McGarty, 1994).

Kendini sınıflandırmada kişilerin kendilerini hangi sosyal kategoriyle tanımlayacaklarını etkileyen bir diğeri etmen *karşılaştırmalı uyumdur* (Turner ve ark., 1987). Karşılaştırmalı uyum, ortamın bireyler arasındaki hangi farklılıkları ve benzerlikleri belirginleştirdiğiyle ilgilidir. Turner'ın (1985), *üst-zıtlık ilkesi* olarak nitelediği bu etmene iki öğretmen örneğini verilebilir. Bir okulun mezunlar yemeğinde bir araya gelen, farklı mesleklerden insanların oluşturduğu bir grup içinde bu iki öğretmen, kendilerini "öğretmen" olarak görmeye eğilimli olacaklardır. Şimdi de, bu iki öğretmenin aynı okulda çalıştıklarını ve tüm öğretmenlerin katıldığı bir toplantıya katıldıklarını düşünelim. Böyle bir durumda ise bu öğretmenlerden biri kendini "fen bilgisi öğretmeni" olarak tanımlarken; diğeri "edebiyat öğretmeni" olarak tanımlayabilecektir. Dolayısıyla, bireylerin buldukları ortamlarda hangi bakımdan benzeştikleri ve farklılaştıkları, kendini sınıflandırma sürecinde tercih edilecek kategorinin belirleyicilerindedir.

Üçüncü bir etmen olarak, *normatif uygunluk ilkesi* ise, sosyal kategorilerin içeriğinin beklenen benzerlikleri ve farklılıkları ne denli karşıladığı ile ilgilidir (Turner, Oakes, Haslam ve McGarty, 1994). Az önceki örnek üzerinden gidecek olursak, fen bilgisi öğretmeni deneysel yöntemle, edebiyat öğretmeni ise çok kitap okuyarak bilgi edinmenin önemini vurguluyorsa öğretmenliğin alt kategorilerinin normatif uygunluğu daha fazla olacaktır.

Kendini sınıflandırma sürecinde belli bir grup kategorisinin öne çıkması o kategoriye bağlı *sosyal kimliğin belirginleşmesi* olarak nitelendirilir (Hogg ve Turner, 1987; Turner, Oakes, Haslam ve McGarty, 1994). Bir sosyal kimlik belirginleştiğinde, bireyler *prototip temelli kişiliksizleşme* sürecini yaşarlar (Hogg, 2001). Bu süreçte bireyler kendilerini ve diğerlerini kişisel kimlikleri ile değil, sosyal kimlikleri ile tanımlarlar. Bireylerin algıları, beklentileri, amaçları, tutumları ve davranışları da bu kişiliksizleşme sürecinden etkilenir (Hogg, 2001).

Kişiliksizleşme, bireylerin iç grup üyelerine karşı tutumlarını da etkiler. Hogg'un (1992, 1993, 2001) ileri sürdüğü *sosyal çekim hipotezine* göre, bireyler kişiliksizleşme sürecinde iç grubun prototiplerini yansıtan kimseleri, diğer deyişle grubun prototipik üyelerini böyle olmayanlara göre daha fazla çekici bulur, sever ve desteklerler. Sosyal çekim kişisel çekimden farklı bir şekilde gerçekleşir. Kişisel çekim başkalarının kişisel kimliklerini oluşturan ve onları başkalarından ayırt eden özelliklerine bağlı olarak çekici bulunmasını ifade eder. Sosyal çekim ise bireylerin grubun prototipik özelliklerini yansıtmalarına bağlı olarak çekici bulunmalarınıdır. Bir başkasına karşı tutumların kişisel çekimden mi yoksa sosyal çekimden mi etkileneceği ise sosyal kimliğin belirginleşmesi ile ilgilidir. Hogg ve Turner'a (1987) göre grup içi bağlamlar kişisel kimliği ön plana çıkarırken, gruplar arası bağlamlar sosyal kimliği belirginleştirir. Sosyal kimlik belirginleştiğinde ise kişiliksizleşme süreci gerçekleşir ve başkalarının değerlendirilmesinde sosyal çekim kişisel çekimden daha çok belirleyici olur.

Şimdiye kadar temel hatları ile anlatılan sosyal kimlik yaklaşımı, gruplar arası davranışlarla ilgili pek çok araştırmacı ve kuramcıyı etkilemiştir. Bu alandaki çalışmalar, sosyal kimlik ve sosyal sınıflandırma kuramlarının hipotezlerini gerek deneysel gerekse deneysel olmayan yöntemlerle sınamaya yönelik olmakla birlikte siyasal kimlik (ör., Bankert, Huddy ve Rosema, 2017; Green, Palmquist ve Schickleret, 2002; Huddy, Mason ve Aaroe, 2015), etnik kimlik (ör., McKinley, Mastro ve Warber, 2014; Negy, Shreve, Jensen ve Uddin, 2003; Romero ve Roberts, 1998) ve cinsiyet kimliği (ör., Breinlinger and Kelly, 1994; Hogg ve Abrams, 1988; Williams ve Giles, 1978) gibi çeşitli sosyal kimlik türlerini içermiştir. Sosyal kimliğin uygulama alanlarından biri de kuşkusuz 2000’li yılların başından itibaren yazında yer bulan liderliğe sosyal kimlik yaklaşımıdır. İlerleyen bölümlerde, şimdiki çalışmanın da temel kuramsal modelini oluşturan liderliğe sosyal kimlik yaklaşımının kavramları, varsayımları ve bu varsayımları sınanan belli başlı araştırmalar aktarılacaktır.

1.2.3. Sosyal Kimlik ve Liderlik

Hogg (2001) “*Liderliğin sosyal kimlik kuramı*” isimli çalışmasında liderlik çalışmalarının sosyal psikologlardan çok örgütsel psikologlarca yürütüldüğünü ve bu nedenle, sosyal psikolojideki ana akım kuram ve kavramlardan beslenemediğini öne sürmüştür. Ona göre, çağdaş liderlik yaklaşımları liderliğin ilişkiyel doğasını kabul etse de liderliğin psikolojik bir gruba ait olma ile bağlantılı, olağan sosyal bilişsel süreçlerin işlemeden nasıl doğduğunu gösteren bir liderlik analizinin eksikliği söz konusudur.

Sosyal kimlik yaklaşımı, daha önceki bölümlerde ele alınan liderlik yaklaşımlarından farklı olarak, önceden tanımlanmış ya da belirlenmiş lider davranışları ya da özelliklerinden çok, grup süreçleriyle ilgilidir. Ortada bireylerin kendilerini ait hissettikleri, sosyal kimlik edinmelerini sağlayacak psikolojik bir grup yoksa liderlik de ortaya çıkmaz (Haslam ve Reicher, 2007).

Sosyal kimlik yaklaşımı açısından liderlik, bir bireyin grup hedeflerine ulaşmak için diğerlerini güdülediği ve onlara ilham verdiği bir *sosyal etkiye* sahip olması sürecidir (Steffens, 2012; Turner, 1991). Bu süreç, bazı birey ya da grupların orantısız bir güce sahip olmaları ve gündemi belirleme, grubun kimliğini tanımlama ve toplu amaçlara ulaşmak için insanları harekete geçirme etkisine sahip olmalarıyla ilişkilidir (Hogg, 2001). Tüm sosyal gruplarda, grubun tutumları, uygulamaları, kararları ve eylemleri üzerinde kendi izlerini bırakmalarını sağlayan ayırt edici becerilere sahip olan ve "lider" denilen kimseler mevcuttur.

Sosyal kimlik yaklaşımının liderlikle ilişkilendirilen bilişsel boyutu sosyal sınıflandırma ve kendini sınıflandırmadır (Hogg, 2001). Sosyal sınıflandırma sürecinde bireyler sosyal dünyayı iç ve dış gruplara ayırırlar. İç ve dış gruplar bireyin zihninde söz konusu grubun karakteristik özelliklerini taşıyan en tipik üyeler, diğer deyişle prototipler olarak temsil edilirler. Diğer insanlar sosyal grupları temelinde sınıflandırılırken üyesi oldukları grubun prototipine benzetilerek kategorize edilirler. Böylece aynı gruptaki insanlar arasında prototipik benzerlikler ve farklı gruplardan insanlarla olan prototipik farklılıklar öne çıkartılır. Bu süreç kişisizleşme olarak isimlendirilebilir, çünkü bu şekilde insanlar eşsiz ve çok yönlü bireyler olarak değil,

ilgili iç ya da dış grubun tipik bir üyesi olarak değerlendirilirler (Hogg, 2001, 2008). Kendini sınıflandırma sürecinde ise birey, kendi tutumlarını, duygularını ve davranışlarını iç grup prototipine benzetmeye çalışır.

Kişiliksizleşme süreci, insanların diğerleri hakkındaki hislerini etkiler. Daha önce de değinildiği gibi, Hogg'un (1992, 1993) sosyal çekilik hipotezi olarak öne sürdüğü açıklamaya göre, kişiliksizleşme sürecinde bireylerin diğerlerine karşı duyguları diğerlerinin kimliklerinin kişisel ve eşsiz yönlerinden etkilenmez. Bunun yerine, bireyler diğerlerini olumlu iç grup prototiplerine benzerlikleri ölçüsünde çekici bulurlar. İç grup üyeleri dış grup üyelerinden daha çok sevilirler, çünkü ya olumlu iç grup prototipine daha çok benzetilirler ya da iç grup üyeleri benliğin uzantısı olarak görüldüğünden benliği sevmeye diğerlerini sevmeyi gerektirir.

Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımında, sosyal kimlik kuramının benlik saygısı hipotezi de liderlikle ilişkilendirilmiştir (Hogg, 2001). Buna göre, olumlu benlik kavramı gereksinimi sosyal kimliklenme ile grup davranışını güdüler ve sosyal kimliklenme benlik saygısını artırır. Ancak, Hogg'a (2000a, 2001) göre, sosyal kimlik süreçlerini güdüleyen yalnızca olumlu benlik kavramı gereksinimi değildir. Bireyler çeşitli durumlarda nasıl davranacakları, sosyal dünyayı nasıl algılayacakları ve neye inanacakları konusunda yaşadıkları öznel belirsizliği gidermek için de sosyal kimliğe gereksinim duyarlar. Bu görüş *belirsizliğin giderilmesi hipotezi* olarak isimlendirilmektedir (Hogg, 2000a; Hogg ve Abrams, 1993; Hogg ve ark., 2006). Kendini sınıflandırma ve prototip temelli kişiliksizleşme belirsizliği giderebilir;

çünkü bu süreçler işlediğinde algılar, tutumlar, duygular ve davranışlar, diğer grup üyelerinin fikir birliğine dayalı iç grup prototipiyle belirlenir (Hogg, 2001).

Kendini sınıflandırma kuramı için, neyin sosyal kimliğe neden olduğu ya da bir sosyal kimliğin diğerlerinden algı, düşünce ve davranış temelinde nasıl daha belirgin hale geldiği önemli bir sorudur. Çalışmalar ve kuram, hangi sosyal kimliğin bireyin benlik tanımını oluşturacağını kategorinin ulaşılabilirliği (ör., kimliklenme) ve kategorinin uyumu (karşılaştırmalı uyum ve normatif uyum) etkileşiminin belirlediğine işaret etmektedir (Oakes, Haslam ve Turner, 1994; Turner ve ark., 1987). Sosyal kimlik edinmenin ardındaki güdüsel nedenin ise olumlu benlik kavramına sahip olma ve belirsizliği giderme gereksinimleri olduğu ileri sürülmüştür (Hogg, 2000a, 2001).

İnsanlar, olumlu benlik saygısı ve belirsizliği giderme güdülerinin etkisi altında, sosyal bağlamı, bellekte zamansal sıra bakımından ulaşılabilir olan ya da bağlamın etkinleştirerek ulaşılabilir kıldığı prototipler olarak sınıflandırılırlar (Hogg, 1996, 2001). Belli bir bağlamdaki insanlar arasındaki benzerlikler ve farklılıkları en iyi hesaba katan (karşılaştırmalı uyum), bu bağlamın sosyal anlamıyla en çok uyum gösteren (normatif uyum) ve benlik saygısı ile benlik değerlendirme kaygılarını en iyi doyuran sınıflandırma biçimi belirginleşir (Hogg, 2001; Oakes, Haslam ve Turner, 1994).

Hogg (2001), sosyal kimlik kuramının hipotezlerini liderlik çalışmaları açısından yeniden oluşturmuş ve bunları sınayan çalışmaları derlemiştir. İlk olarak, belirgin (ya da belirginleşmiş) bir grupta, en prototipik algılanan üye, daha az prototipik olan diğer üyeler tarafından en doğru davranışları sergiliyor gibi algılanırlar (Hogg, 2001). En prototipik olan üye ile daha az prototipik olan üyeler arasında grubu etkileme bakımından bir farklılık algısı söz konusudur ve en prototipik üye daha az prototipik üyeler üzerinde bir etkiye sahip olur. Grup üyeliği belirginleştiğinde ve bireyler grupla daha kuvvetli bir şekilde kimliklendiğinde, prototipiklik liderlik algısı için önemli bir temel oluşturur.

Liderler diğer insanları pasif bir şekilde olmaktan çok, aktif bir şekilde etkilerler ve bu etki sosyal çekicilik yoluyla gerçekleşir (Hogg, 2001). Grup içindeki prototipik bireyler prototipik olmayanlardan daha fazla sevilirler. Prototip, fikir birliğine dayalı bir geçerliliğe sahip olduğundan, prototipik bireye duyulan sevgide de böyle bir geçerlilik söz konusudur (Hogg ve Hardie, 1991). Grubun en prototipik üyesi olan lider, sosyal açıdan çekici olduğundan, diğerleri liderin öneri ve tavsiyelerine güven duyarlar (Hogg, 2001).

Sosyal ekicilik ayrıca yüksek düzeyde prototipik üyelerin davranışlarıyla da kuvvetleniyor olabilir. Daha prototipik üyeler, grup davranışlarını daha belirgin şekilde sergileyip, daha normatif davranıp, yüksek düzeyde etnik merkezcilik gibi gruba hizmet eden davranışlar sergileyebilirler (Hogg, 2001; Hogg, Hardie ve Reynolds, 1995). Bu tip davranışlar, prototipik bireylerin sosyal olarak çekici algılanmasını sağlayabilir. Gruba hizmet eden davranışlarıyla, bizden biri gibi

davranan prototipik üyenin iç grup kayırmacılığı ve grup içi adilliği gibi özellikleri yalnızca sosyal açıdan çekici değil ayrıca meşrudur da.

Daha önce değinildiği gibi, grup üyeliği belirgin olduğunda, insanlar prototipikliğe duyarlı hale gelirler (Hogg, 1996, 2001; Hogg ve Terry, 2000). Yüksek düzeyde prototipik üyeler, grup üyeliği ile ilgili neyin prototipik olduğuna ilişkin en üst düzeyde bilgi verirler (Hogg, 2001). Bu kimseler, daha az prototipik olan üyelere göre, grup içinde daha önemli ve/veya ayırt edicidirler. Sosyal biliş çalışmalarında, öznel olarak önemli ve ayırt edici olan insanların grup içinde orantısız bir güce sahip oldukları ve davranışlarının kişisel özelliklerine yüklendiği görülmüştür (Erber ve Fiske, 1984). Grubun en prototipik ve dolayısıyla etki sahibi ve ayırt edici üyelerinin davranışları da onun liderlik becerisine ya da karizmasına yüklenir. Sonuçta, grubun en prototipik üyesi için bir *karizmatik kişilik yapısı* algısı oluşur. Böylece bu kişi grubun diğer üyelerinden ayrı tutulur ve lider ile takipçiler arasındaki statü temelli yapısal farklılaşma pekiştirilir (Hogg, 2001).

Kişisizleşme koşullarında, prototipiklik liderlik algısı için önemli bir temel haline gelir (Hogg, 2001, 2008). Bir birey liderlik durumunda ne kadar uzun kalırsa, o kadar fazla sevilir, o kadar çok fikir birliğine dayalı sosyal çekicilik sahibi olur ve davranışlarının içsel olarak atfedildiği yükleme hatası o kadar yerleşik hale gelir.

1.2.3. Liderliğe Sosyal Kimlik Yaklaşımını Destekleyen Çalışmalar

Liderliğe yönelik sosyal kimlik yaklaşımının temel varsayımı, insanlar bir grupla güçlü bir şekilde kimliklendiklerinde, liderlik algıları ve değerlendirmelerinin prototipiklikten artan ölçüde etkileneceğidir (Hogg, 2001). Bu şekilde, prototipik üyelerin lider olma şansı prototipik olmayanlardan daha fazladır ve prototipik liderler prototipik olmayanlardan daha etkili algılanırlar. Bu görüş doğrudan görgül kanıtlarla desteklenmektedir.

Örneğin, Hains, Hogg ve Duck'ın (1997) laboratuvar çalışmasında, grup üyeliği belirgin olduğunda insanların grupla daha fazla kimliklendikleri, prototipik lideri prototipik olmayandan daha etkili gördükleri, düşük grup belirginliği koşulundaki bireylerin prototipik ve prototipik olmayan lideri ayırtmadıkları görülmüştür. Ayrıca, lider şemasına uygun liderler uygun olmayanlardan daha etkili bulunmuşlardır. Fielding ve Hogg'un (1997) yürüttüğü doğal bir alan çalışmasında ise bu bulgular, regresyon temelli bir analiz formatı ile tekrarlanmıştır. Yirmili yaşlarında, kadın ve erkek katılımcılardan oluşan vahşi yaşam deneyimi gruplarında gerçek liderler ortaya çıkmış ve kendi gruplarına öncülük etmiştir. Birlikte üç hafta geçiren bu gruplarda, on gün boyunca liderlik şemaları, grup üyeliği değişkenleri, liderin etkililiği ve sosyal çekicilik algıları ölçülmüştür. Beklendiği gibi, grup kimliklenmesi, liderin algılanan etkililiği ve liderin sosyal çekiciliği zaman geçtikçe ve grup bir bütün haline geldikçe artmış; liderin algılanan etkililiği, liderin sosyal çekiciliğinin ve grup prototipikliğinin bir işlevi olarak bulunmuştur. Bu bulgunun grupla yüksek düzeyde kimliklenen katılımcılar için daha belirgin olduğu

raporlanmıştır. Ayrıca, liderin lider şemasına algılanan uygunluğunun, liderin algılanan etkililiğinin bir yordayıcısı olduğu ama üyelerin grup kimliklenmesinden etkilenmediği bulunmuştur. Daha sonraki deneysel çalışmalarda ise katılımcıların grupla daha güçlü kimliklendiği bütünleşmiş gruplarda, lidere yönelik desteğin yordanmasında liderlik şeması uygunluğunun daha az, liderin grup prototipikliğinin daha etkili hale geldiği bulunmuştur (Hogg, Hains ve Mason, 1998).

Grup üyeliğinin belirginleştiği, grup kimliklenmesinin arttığı dönemde, liderin desteklenmesinin en önemli yordayıcısının liderin prototipikliği olduğu bulgusu daha sonra da tekrarlanmıştır (Duck ve Fielding, 1999). Ayrıca, Platow, Reid ve Andrew'in (1998) çalışmalarında, grup belirginliğinin yüksek hale geldiği gruplar arası bağlamda, gruplar arası adalet davranışı (liderlik şemasına uygun davranış) yerine grup değerlerini savunma davranışı (prototipik ve sosyal olarak çekici davranış) sergileyen liderlerin daha fazla destek gördüğü gösterilmiştir.

Buraya kadar aktarılan çalışma bulguları, Hogg ve van Knippenberg'in (2003), liderliğin sosyal kimlik çözümlemesinin temel savları olarak öne sürdükleri şu maddeleri desteklemektedir: a) Daha prototipik grup üyeleri daha fazla lider olma, daha etkili liderler olarak algılanma ve grup üyelerinden destek görme eğilimdedirler; b) prototipiklik ve liderlik arasındaki bu ilişki grup üyeliği daha belirgin hale geldiğinde ve daha fazla takipçi grupla kimliklendiğinde daha güçlüdür; c) liderliğin daha kişisel ve kişiler arası yönleri, lider prototipikliğine göre, liderin algılanan etkililiğinin yordanmasında daha az etkilidir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar ise grubun prototipik özelliklerini temsil eden liderlik tarzı anlamına gelen grup prototipik liderliğin prototipik olmayan liderliğe göre çeşitli durumlardaki avantajlarını ve bu avantajların ne zaman azaldığını ya da ortadan kalktığını araştırmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında, liderin grup prototipikliğinin, liderin başarısı ve grubun amaçları değişimlendiğinde ne şekilde lider değerlendirmelerini etkileyeceği (Giessner ve van Knippenberg, 2008) ve düzenleyici odak bakımından korunma ve yükselme odaklarına sahip takipçilerin liderle çalışmaktan aldıkları doyumun liderin prototipikliğinden nasıl etkilendiği incelenmiştir (Pierro, Cicero ve Higgins, 2009). Ayrıca, takipçilerin prototipik lider tercihlerinin gerek durumsal (örgütsel değişim) gerekse de kişilik özelliği olarak belirsizlikten (öz-belirsizlik) nasıl etkilendiği de çeşitli çalışmalarca aydınlatılmaya çalışılmıştır (Cicero, Pierro, van Knippenberg, 2007; Cicero, Pierro, van Knippenberg, 2010; Pierro ve ark., 2005; Pierro ve ark., 2007; Rast ve ark, 2012; Rast ve ark., 2015; Rast, Hogg ve Tomory, 2015). Burada bu çalışmalar "grubun amaçları ve düzenleyici odak" ile "belirsizlik durumları ve öz-belirsizlik" başlıkları altında ele alınacaktır. Bahsedilen çalışmalar, özellikle bir takım kişisel ve durumsal etmenlerin prototipik lider tercihlerini etkileyebildiğini gösterdiği için şimdiki çalışma açısından önemlidir.

1.2.3.1. Grubun Amaçları ve Düzenleyici Odak: Bir senaryo deneyi, bir kesitsel çalışma ve bir laboratuvar deneyinden oluşan üç aşamalı bir çalışmada prototipik liderler başarısızlık sonrası, prototipik olmayan liderlere göre, daha etkili bulunmuşlardır (Giessner, van Knippenberg ve Sleebos, 2009). Başarı sonrasında ise prototipik liderler ile prototipik olmayan liderlerin algılanan etkililiği bakımından anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Giessner ve arkadaşları (2009), liderin olumlu

değerlendirilişinin başarısızlık durumunda devam etmesinin karanlık tarafına dikkat çekerek, örgütlerde lidere bu tür bir güven ve bağlılığın gelecek başarısızlıklar için bir davetiye olabileceğine dikkat çekmiştir.

Prototipikliğin lider açısından faydasına bakılacak olursa, özellikle başarısızlık durumlarında liderlerin etkili olarak algılanması liderin ne kadar prototipik algılandığına bağlıdır (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Ayrıca, başarısızlık *ideal olana ulaşamama* olarak tanımlandığında prototipikliğin etkisi daha belirgindir. Liderin prototipikliğinin başarısızlık sonrasında liderin algılanan etkililiği için nasıl koruyucu olduğunu göstermeye yönelik olarak, Giessner ve van Knippenberg'in (2008) yürüttüğü çalışma dört alt çalışmayı içermiştir. İlk çalışma bilgisayar temelli bir deneştir ve tüm yönergelerin bilgisayardan verildiği bu deneyde liderin prototipikliği ve amaç tanımı değişimlenmiştir. Katılımcılar, birbirlerini görmedikleri ancak bilgisayar aracılığıyla bağlantılı olunan dört kişilik bilgisayar oyunu takımlarda yer aldıklarına inandırılmışlardır. Oyundan sonra katılımcılar algı stillerini değerlendirdiği söylenen bir anketi doldurmuşlar ve eğer takım diğer tüm takımların ortalamasından daha iyi bir puan alırsa 100 avroluk bir ödül kazanacakları bilgisini almışlardır. Çalışmanın lider prototipliğinin değişimlenmesi aşamasında, katılımcıların yarısına algı stillerinin değerlendirmesine göre, takımın geri kalanı ile en çok ortak noktası olan ve takımı en çok temsil eden kişinin takım lideri olarak seçildiği söylenmiştir. Katılımcıların diğer yarısına ise, takımın geri kalanı ile en az ortak noktası olan ve takımı en az temsil eden kişinin takım lideri olarak seçildiği bilgisi verilmiştir. Tüm koşullarda takım lideri katılımcının dışında başka bir takım üyesi olarak bildirilmiştir. Daha sonra takımın katılacağı bir oyun için takım liderinin bir ön oyuna katılacağı ve burada liderin

kazanacağı ön puanların daha sonra takımın avantajı olacağı söylenmiştir. Amaç tanımının değişimlenmesi için, katılımcıların yarısına liderin *ideal olarak* 200 puan civarında puan kazanması gerektiği, diğer yarısına ise takımın geri kalanının oyuna iyi bir yerden devam edebilmesi için liderin *en az* 200 puan kazanması gerektiği söylenmiştir. Bu geribildirimden bir süre sonra katılımcılar liderin yalnız 145 puan aldığını öğrenmişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda, başarısızlık sonrasında prototipik liderin prototipik olmayan lidere göre en yüksek amaç koşulunda (ideal olarak 200 puan) daha etkili olarak değerlendirildiği ancak, en düşük amaç koşulunda (en az 200 puan) prototipik liderle prototipik olmayan lider arasında etkililik değerlendirmesi bakımından bir fark olmadığı görülmüştür.

İkinci çalışma yine her bir katılımcının birbirinden ayrı bilgisayar odalarında bulunacakları ve tüm yönergeleri bilgisayardan alacakları şekilde düzenlenmiştir (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Kısa bir girişten sonra, katılımcılar ünlü bir danışmanlık firmasının liderine ilişkin bilgilendirici bir yazıyı okumuşlardır. Bu yazı ile liderin prototipikliğinin değişimlenmesi amaçlanarak, prototipik olmayan lider koşulunda katılımcılara bu lider, takımın geri kalanından ayrık, ilgi alanları ve tutumları diğerlerinininkinden farklı ve takımı temsil etmeyen biri olarak sunulmuştur. Prototipik lider koşulunda ise lider, firmanın diğer üyeleriyle benzerlikleri çok olan ve firmayı temsil eden biri olarak sunulmuştur. Çalışmanın diğer kısmında ilk çalışmadaki gibi amaç tanımı değişimlenmiş ve kendilerine tanıtılan liderin firmaya bu yıl *ideal olarak* 200 milyon avro (en yüksek amaç koşulu) ya da *en az* 200 milyon avro (en düşük amaç koşulu) kazandırması gerektiği söylenmiştir. Daha sonra gelen aşamada ise liderin başarısı değişimlenmiş ve liderin firmaya 210 milyon avro

(*başarı koşulu*) ya da 145 milyon avro (*başarısızlık koşulu*) kazandırdığı bilgisi verilmiştir.

İkinci çalışmanın sonucunda, başarı durumunda hem prototipik lidere hem de prototipik olmayan lidere desteğin arttığı bulunmuştur (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Bununla birlikte, başarı durumunda, amaç tanımının etkisi olmaksızın, prototipik liderin prototipik olmayan liderden daha etkili bulunduğu görülmüştür. Başarısızlık koşulunda ise, prototipik liderin prototipik olmayan liderden yalnızca en yüksek amaç koşulunda daha etkili bulunduğu görülmüştür. Ayrıca, ideal amaca ulaşmada başarısızlık meydana geldiğinde, prototipik lidere daha fazla destek verilmesinde katılımcıların lidere duyduğu güvenin aracı rol oynadığı bulunmuştur.

Üçüncü çalışmada, farklı mesleklere ve ülke vatandaşlıklarına sahip katılımcılardan gerçek hayatlarında halen birlikte çalıştıkları ya da daha önce çalışmış oldukları liderleri düşünmeleri istenmiştir (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Daha sonra katılımcıların verilen çeşitli ifadelerle katılım düzeylerini bildirmeleri ile lider prototipikliği, lidere duyulan güven ve liderin gruba algılanan katılımı değişkenleri ölçülmüştür. Bu ölçümlerden sonra ise katılımcılardan, liderlerinin bir amacı gerçekleştiremeyip başarısızlığa uğradığı bir durumu hayal etmeleri ve formda yer alan kutucuğa bu durumu yazmaları istenmiştir. Son olarak katılımcılar, aralarında amacın tanımı (amaç en az mı en yüksek olarak mı tanımlanmış) ve liderin algılanan etkililiği değişkenlerinin de yer aldığı bir dizi soruya cevap vermişlerdir.

Üçüncü çalışmanın sonucunda, lidere duyulan güvenin liderin prototipikliğinden olumlu olarak etkilendiği; ancak başarısızlıktan liderin sorumlu tutulmasının liderin prototipikliğinden ve amaç tanımından etkilenmediği görülmüştür (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Amaç tanımının ideale daha yakın olduğu koşulda da en aza daha yakın olduğu koşulda da, liderin etkili olarak algılanmasının liderin prototipikliğinden etkilendiği görülmüştür. Ancak, amaç ideale yakın olarak tanımlandığında bu etki daha fazla olmaktadır.

Bilgisayar temelli yürütülen dördüncü çalışmada, katılımcılardan hayali bir meslek yaşantısına göre, takımın diğer üyelerinin okul, tanıdıklık ve tutumlar bakımından kendilerine çok benzediğini (yüksek kimliklenme) ya da hiç benzemediğini ve aralarında hiç bağlantı olmadığını hayal etmeleri istenmiştir (düşük kimliklenme) (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Liderin prototipikliğinin ve amaç tanımının değişimlenmesi ikinci çalışma ile aynı şekilde sağlanmıştır. Amaç tanımından sonra tüm katılımcılar liderin başarısız olduğu bilgisini almışlardır. Lidere duyulan güven ile liderin başarısızlıktaki rolü, katılımcının sunulan çeşitli ifadelerle ne ölçüde katıldığını belirtmesinin istendiği (ör., "kesinlikle katılmıyorum", "kısmen katılıyorum" vb.) Likert tipi maddelerle ölçülmüştür.

Sonuç olarak liderin prototipikliğinin, kendilerini takımla kimliklenmiş şekilde hayal eden katılımcılarda, lidere duyulan güveni olumlu şekilde yordadığı görülmüştür (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Ayrıca, yüksek kimliklenme/ideal amaç koşullarında prototipik liderlerin prototipik olmayanlardan daha etkili buldukları görülmüştür. Koşullar arasında sorumluluğun yüklenmesi bakımından

fark bulunmamıştır. Son çalışma, genel olarak, varsayılan takımla özdeşleşmenin, liderin prototipikliği ve amaç tanımının ortak etkisine aracılık ettiğini göstermiştir. Yalnızca, katılımcılar kendilerini takımla yüksek düzeyde özdeşleşmiş olarak hayal ettiklerinde, liderin prototipikliği bilgisi ve amaç tanımlarının liderin etkiliği üzerinde ortak etkiye sahiptir.

Bu çalışmaların bulguları, ideal ve en az amaçlar şeklindeki amaç tanımının lidere duyulan güven yoluyla, liderin prototipikliğinin liderin etkililiği algılarındaki etkisine aracılık ettiğini göstermektedir. Idson, Liberman ve Higgins (2000) *ideal ve en az amaç* tanımlarının farklı düzenleme sistemleriyle ilişkili olduğunu öne sürmüşlerdir. *Düzenleyici Odak Kuramı* (Higgins, 1997), gelişimle ilgili olan *yükselme odağı* ve güvenlikle ilgili olan *korunma odağı* şeklindeki iki farklı düzenleyici sistem bulunduğunu savunur. Yükselme odağına sahip olan insanlar, benliklerini umut ve ideallerine göre düzenlerler. Başarı ve başarısızlık durumlarında kazancın varlığı ya da yokluğu ile ilgilenirler. Korunma odağına sahip olan insanlar ise benliklerini görevler ve zorunluluklara göre düzenlerler. Başarı ve başarısızlık durumlarında kaybın varlığı ya da yokluğu ile ilgilenirler.

Pierro, Cicero ve Higgins'in (2009) çalışması, takipçilerin liderle çalışmaktan aldıkları doyuma yükselme odağının aracı rolünü işlemiştir. Çalışmanın ilk kısmında, kesitsel bir araştırma yürütülmüş ve liderin grup prototipikliğinin liderle birlikte çalışmaktan alınan doyum üzerinde anlamlı bir temel etkisinin olduğu, ayrıca yükselme odağının da liderle çalışmaktan alınan doyum üzerinde anlamlı bir temel etkisinin olduğu bulunmuştur. Ortak etkilere bakıldığında ise, hem yüksek hem de

düşük yükselme odağı düzeyinde liderin grup prototipikliği ve liderle birlikte çalışmaktan alınan doyum arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu, ancak bu ilişkinin yüksek yükselme odağı düzeyinde daha güçlü olduğu bulunmuştur.

Çalışmacılar, kesitsel çalışmalarda genel bir yöntemsel sorun olan ortak etkilerin ihmalini en aza indirmek için ikinci bir çalışma yürütmüştür (Pierro ve ark., 2009). Bu çalışmada, liderin grup prototipliğini değiştirmek üzere deneysel senaryolar tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya katılan psikoloji dersi öğrencilerine mezun olduklarında uluslararası bir danışmanlık firmasında çalıştıklarını hayal etmeleri söylenmiştir. Daha sonra ise, bu katılımcılar çalıştıkları takımdaki lideri "prototipik" ya da "prototipik olmayan" şekilde tanımlayan bilgilendirmeye maruz bırakılmışlardır. Ek olarak, birinci çalışmayla benzer şekilde düzenleyici odak ve liderle çalışmaktan alınan doyumunu değerlendiren ölçekler sunulmuştur. Sonuçta, katılımcıların liderle çalışma doyumunu üzerinde yükselme odağı ve liderin prototipikliğinin ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Buna göre, çalışma odağının en yüksek olduğu durum, yüksek yükselme odağına sahip bireylerin prototipik lider koşulunda buldukları durumdur.

Pierro ve arkadaşlarına (2009) göre bu çalışma, yükselme odaklı takipçilerin iç grup üyeliklerinin liderle çalışmaktan alınan doyumunu artırarak yaşam kalitesini artırdığına işaret etmektedir. Ayrıca yükselme odaklı bireyler, prototipik lideri yükselme amaçlarına uygun bir şekilde değerlendiriyor olabilirler. Bu da iç grup kimliğinin yükselme odaklı bireylerin yükselme amaçları açısından anlamlı olduğunu ifade eder.

1.2.3.2. Belirsizlik Durumları ve Öz-belirsizlik: Örgütlerde, rol karmaşası ve örgütsel değişim süreçleri gibi çeşitli belirsizlik durumları bireylerin belirsizliği azaltmak için güdülenmelerine neden olabilir. Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yapılan bazı çalışmalar, bu tip durumlarda liderin grup prototipikliğinin örgütsel değişime direnci azaltabileceği gibi tahminlerde bulunur. Bunun nedeni, liderin kolektif kimliği temsil etmesinin bireylerde örgütsel devamlılık duygusunun sürdürülmesini sağlayabilmesidir (Bobbio, vanKnippenberg ve vanKnippenberg, 2005). Ayrıca bazı bireyler belirsizliği azaltmayı diğerlerinden daha fazla isteyebilirler. Bu tip bireyler, belirsizlik durumlarında prototipik lideri daha çok tercih ederler (van Knippenberg, van Knippenberg ve van Dijk, 2000).

Bireylerin belirsizlik ve bilinmezliğe karşı tahammülsüzlükleri ve belirsizliği azaltma arzuları *bilişsel kapalılık ihtiyacı (need for closure)* olarak nitelendirilir (Kruglanski ve Webster, 1996). Grup içinde fikir birliği ya da paylaşılan gerçeklik arzusunu yansıtan bu değişken değişime direnç, statükoyu destekleme ve sosyal/siyasal muhafazakârlık biçimleriyle pozitif yönde ilişkilidir (Pierro ve ark., 2007). Bu kavram, liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesindeki bazı çalışmalarda, prototipik liderliğin avantajları üzerindeki rolü bakımından ele alınmıştır (ör., Pierro ve ark., 2005; Pierro ve ark., 2007).

Pierro ve arkadaşlarının (2005) çalışmasında, liderin etkililiği algısı ile liderin prototipikliği arasındaki ilişkide bilişsel kapalılık ihtiyacının düzenleyici rolünün olduğu bulunmuştur. Buna göre, bilişsel kapalılık ihtiyacı daha yüksek olan işçilerde liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişki, bilişsel

kapalılık ihtiyacı daha düşük olan işçilere göre daha güçlüdür. Aynı çalışmacıların başka bir çalışması ise, kimliklenme ve bilişsel kapalılık ihtiyacı değişkenlerinin hem bağımsız olarak, hem de birbirleriyle etkileşim halinde, liderin algılanan prototipikliği ile işçilerin örgütsel değişime açıklığı ilişkisinde düzenleyici rol oynadığını göstermiştir (Pierro ve ark, 2007). Diğer bir deyişle, hem takımla yüksek düzeyde kimliklenip hem de yüksek düzeyde bilişsel kapalılık ihtiyacına sahip olan işçilerde, liderin algılanan prototipikliği ile örgütsel değişime açıklık ilişkisi diğer durumlardan daha güçlüdür.

Örgütlerde yaşanabilecek belirsizlik durumlarından biri de görev tanımlarının net olmamasıyla ilgili ortaya çıkan rol karmaşasıdır. Cicero, Pierro ve van Knippenberg'in (2010) çalışması, bu türden bir belirsizlik durumunun da liderin algılanan prototipikliğinin avantajlarını artırdığını göstermektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre, işyerlerinde yüksek düzeyde rol karmaşası yaşayan işçilerde, daha düşük düzeyde rol karmaşası yaşayan işçilere göre, liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği ve iş doyumunu arasındaki ilişkiler daha güçlüdür. Ayrıca, bu işçilerde, liderin algılanan prototipikliği ile işten ayrılma niyetleri arasındaki olumsuz ilişki de daha güçlü bulunmuştur.

Örgütlerdeki belirsizlik durumları ve bilişsel kapalılık ihtiyacının prototipik liderliğin çıktıları üzerindeki rolüne dair buraya kadar anlatılan çalışmalar, belirsizlik ve belirsizliğe tahammülün az olması durumlarında prototipik liderlerin daha avantajlı olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, belirsizliğin doğrudan kişisel boyutunu ele alan oldukça yakın tarihli iki çalışma, belirsizlik koşullarında prototipik

lidere olan desteğin azalabildiğini, prototipik olmayan lidere olan desteğin ise artabildiğini göstermektedir (Rast ve ark., 2012; Rast, Hogg ve Giessner, 2015).

Rast ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında, öz-belirsizlik düzeyleri yüksek ve düşük olarak belirlenen bireylerin, varsayımsal bir lider adayının prototipik ya da prototipik olmayan şekilde tanımlandığı durumlarda, bu liderleri ne kadar desteklediklerine bakılmıştır. Burada öz-belirsizlik kavramı, bireyin kendi benliği ve kimliği ile ilgili belirsizlik duygularını ifade etmektedir. Çalışmanın bulgularına göre, öz-belirsizlik duyguları yüksek olan bireyler, öz-belirsizlik duyguları düşük olan bireylere göre, prototipik lideri daha az, prototipik olmayan lideri daha çok desteklemişlerdir.

Rast ve arkadaşlarına (2012) göre, bu çalışmanın bulgularının daha önceki belirsizlik durumlarında gerçekleştirilen liderlik çalışmalarının bulgularıyla çelişir gibi görünmesi, hem çalışmadaki lider sunumuyla hem de çalışmada belirsizliğin benlik düzeyinde ele alınmasıyla ilişkili olabilir. Daha önceki çalışmalarda (örn. Pierro ve ark., 2005, Pierro ve ark. 2007; Cicero ve ark., 2007; Cicero ve ark. 2010), katılımcılar örgüt ortamlarında çalışan gerçek işçilerdi ve takımlarının başındaki gerçek liderleri değerlendiriyorlardı. Dolayısıyla varolan bir takım kimliğini değişen ölçülerde yansıtan liderler söz konusuydu. Bilinen bir lider örneğinde, prototipik liderin grup kimliğini tanımlama işlevi belirsizliği giderici bir rol oynayabilir. Potansiyel ya da hayali bir lider durumunda ise liderin gerçekçi olması daha tercih edilir hale gelebilmektedir. Örneğin, durumsal liderlik yaklaşımı (Fiedler, 1964) çerçevesinde daha önce anlatıldığı gibi, görevin belirsiz olduğu durumlarda görev

yönelimli liderler daha avantajlıdır. Dolayısıyla, görevleriyle ilişkili olarak belirsizlik yaşayan kimseler liderin görev yönelimli olmasına, prototipik olmasından daha fazla dikkat edebilirler. Prototipik olmayan lider adayının görevdeki belirsizlikleri daha iyi gidereceği düşüncesi söz konusu olabilir. Belirsizliği benlik düzeyinde hissedilen bir kimse, lider adayının grubu temsil etmek gibi ilişki yönelimli bir liderlik tarzını sergilemesinden çok emirler vermek gibi görev yönelimli bir liderlik tarzı sergilemesini isteyebilir. Yine de belirsizliğin arttığı durumlarda prototipik liderin kimliği tanıma işlevinin mi yoksa prototipik olmayan, görev yönelimli bir tarzda davranan liderin görev belirsizliklerini daha iyi gidereceği düşüncesinin mi etkili olacağı ve bunlardan birinin tercihinde etkili olan etmenlerin neler olduğu tartışmaya açıktır.

Anılan çalışmadaki bulguların ortaya koyduğu prototipik olmayan lider tercihinin "emir veren, görev yönelimli lider" tarafından yönlendirilme arzusu olarak açıklayan Rast, Hogg ve Giessner (2015), bu görüşlerini desteklemek için otokratik lider tercihi ile öz-belirsizlik arasındaki ilişkiyi sınımışlardır. Çeşitli kurumlarda çalışan işçilerin takım liderlerini ve öz-belirsizlik duygularını değerlendirdikleri bu çalışmada, öz-belirsizlik duygusu yüksek olanların, aynı ölçüm bakımından düşük olanlara göre, otokratik liderleri daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Ek olarak, otokratik liderlerin belirsizlik arttıkça daha prototipik ve daha güvenilir buldukları, ayrıca daha fazla destek gördükleri saptanmıştır.

Rast, Hogg ve Tomory'nin (2015) çalışması, öz-belirsizliğin prototipik lider tercihi üzerindeki etkisinde *biliş ihtiyacı* değişkeninin düzenleyici bir rolü olduğunu

göstermiştir. Çalışmanın bulgularına göre, öz-belirsizlik artınca düşük biliş ihtiyacına sahip bireylerde liderin prototipikliği bir bilişsel kestirme yol işlevi görerek prototipik lider tercihlerini artırmaktadır. Yüksek biliş ihtiyacı olan bireylerde ise, öz-belirsizliğin artışı prototipik lidere olan destekte azalmaya neden olmaktadır.

Rast ve arkadaşlarının (2015) bulguları, belirsizlik arttığında prototipik lidere olan desteğin ne zaman artıp ne zaman azalacağı sorusuna bilişsel bir açıklama sunmuştur. Bu bulgu, öz-belirsizlik ile otokratik lider tercihi arasındaki ilişkiyi gösteren çalışma bulgularıyla birlikte ele alındığında, bireylerin son derece kişisel olan bilişsel kapasite ve eğilimlerinin tercih edilen lider davranışlarını (prototipik, prototipik olmayan, demokratik, otokratik... vb.) etkilediğine işaret etmektedir. Belirsizlik koşulları çok farklı şekillerde ortaya çıkabilir ve bireyler çok farklı düzeylerde benlik tehdidi algılayabilirler. Hogg ve arkadaşlarına göre (2007) belirsizlik durumları, bireylerin grupta daha fazla bütünleşmek istemelerine neden olur. Bu bütünlüklü grup tercihleri ideolojik ortodoksluğa, farklı sesleri bastırmaya, kristalleşmiş güç ve liderlik tercihlerine kadar uzanabilir. Belirsizlik koşullarında bireyler ılımlı gruptansa, aşırı gruplarla özdeşleşmeyi tercih ederler (Hogg, Meehan ve Farquharson, 2010).

Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımının özgün varsayımlarının ötesine giden bu açıklamalar, lidere dönük değerlendirmelerde ve lider tercihlerinde, liderin prototipikliğinin önemli bir rolü olmakla birlikte çeşitli sosyal bağlamların ve kişisel değişkenlerin de etkili olabildiğini hatırlatmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın bundan sonraki bölümünde, liderin prototipikliğinin liderin algılanan etkililiği ve lidere

duyulan güven ile ilişkisinde düzenleyici rol oynayabileceği tahmin edilen takipçilere ilişkin bazı değişkenler üzerinde durulacaktır.

1.3. Lider Tercihlerini Etkileyen Takipçi Özellikleri

Bireysel/psikolojik değişkenlerin siyasal, ekonomik ya da sosyal tutumlar üzerindeki etkileri uzun zamandır sosyal psikoloji çalışmacıları tarafından araştırılmaktadır. Örneğin, bireylerin duygusal güvensizlik, belirsizliğe karşı hoşgörüsüzlük, kişisel düzen ihtiyacı, sabit fikirlilik, ölüm ve kayıp korkusu gibi psikolojik niteliklerinin siyasal muhafazakârlıkla ilişkili olduğu bilinmektedir (Jost ve ark., 2003). Büyük beşli olarak nitelendirilen temel kişilik özelliklerinin de ideolojik, ekonomik ve sosyal tutumlarla ilişkili olduğuna dair bulgular vardır (Gerber ve ark., 2010). Örneğin, *deneyimle açıklık* özelliğinin liberal ideoloji ve tutumlarla; *sorumluluk*, *duygusal kararlılık* (tersi *nevrotizm*) ve *dışa dönüklüğün* ise muhafazakâr ideoloji ve tutumlarla pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır (Gerber ve ark., 2010).

Liderlik çalışmalarında, takipçilerin bireysel/psikolojik özelliklerinin lider değerlendirmeleri üzerindeki etkilerine bakıldığında ise, özellikle karizmatik lider tercihlerini açıklayan bireysel değişkenleri ele alan çalışmalarla karşılaşmak mümkündür. Bu alanda yapılan ilk çalışmalardan birinde, takipçilerin öz-saygı ve başarı yönelimlerinin karizmatik lider tercihini; bununla birlikte "*sıkı bir şekilde*

organize olmuş bir hayat isteği" anlamına gelen yapı ihtiyacı değişkeninin ise görev yönelimli lider tercihini açıkladığı görülmüştür (Ehrhart ve Klein, 2001).

İnsanların, yaşamda bir anlam bulma ve bütünlüklü bir benlik duygusuna sahip olma ihtiyacı içerisinde olduklarını belirterek, ölüm kaygısının yaşama ve bireye anlam yükleyen inanç, değer sistemi ve ideolojilere bağlılığın ardındaki temel itici güç olduğunu savunan *terör yönetimi kuramı* (Solomon, Greenberg ve Pyszczynski, 1991) çerçevesinde yapılan kimi çalışmalarda da, bireylerin ölüm farkındalıkları artırıldığında karizmatik lider tercihlerinin arttığı, ilişki yönelimli lider tercihlerinin ise azaldığı görülmüştür (Cohen ve ark., 2004; Landau ve ark., 2004). Bu çalışmalardaki bulguları bireylerin güvenlik ihtiyaçlarıyla açıklayan Gillath ve Hart (2010) ise, katılımcılardan (a) *güvenli bir şekilde bağlanılan bir yakını*, (b) *bağlanmanın olmadığı ama iyi vakit geçirilen bir kimseyi* veya (c) *uzaktan tanınan bir kimseyi* düşünmelerinin istendiği deneysel koşullar oluşturarak, güvenli bağlanma koşulundaki kimselerde karizmatik lider tercihlerinin azaldığını göstermişlerdir. Bu çalışmacıların bakış açısına göre, karizmatik lider tercihlerinin arkasında, bireylerin güvenliklerini tehdit altında hissetmeleri yatmaktadır. Bu şekilde, ölüm hatırlatıldığında bireylerin güven duyguları sarsılmakta ve karizmatik lider tercihleri artmaktadır. Güven duygusu pekiştirildiğinde ise karizmatik lider tercihleri azalmaktadır.

Büyük beşli kişilik özelliklerinin lider tercihleri üzerindeki etkilerini inceleyen bir çalışmada ise, dışadönüklük ve sorumluluk özelliklerinin dönüşümcü lider tercihleri ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Moss ve Ngu, 2006).

Aynı çalışmada uyumluluk ve deneyime açıklığın etkileşimli lider tercihleri ile, nevrozmin (tersi *duygusal kararlılık*) ise serbest bırakıcı lider tercihleri ile pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca, uyumluluğun serbest bırakıcı lider tercihleri ile negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Buraya kadar, lider tercihlerinin açıklanmasında takipçilerin özelliklerine odaklanan sınırlı sayıda çalışmadan bahsedilmiştir. Liderlik yaklaşımlarına yönelik eleştirel açıklamalarda da değinildiği gibi (ör., Hogg, 2001; Steffens, 2012), liderliğe sosyal kimlik yaklaşımına kadarki süreçte, liderlik çalışmalarında takipçilerin özellikleri ile grup süreçlerine yönelik açıklamalara rastlamak pek mümkün değildi. Sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yapılan çalışmalarda ise, takipçilere dair kimliklenme düzeyi (Duck ve Fielding, 1999; Fielding ve Hogg, 1997; Hogg, Hains ve Mason; 1998), yükselme odağı (Pierro ve ark., 2009); bilişsel kapalılık ihtiyacı (Pierro ve ark., 2005; Pierro ve ark. 2007), öz-belirsizlik düzeyi (Rast ve ark., 2012; Rast, Hogg ve Giesner, 2015) ve biliş ihtiyacı (Rast, Hogg ve Tomory, 2015) değişkenlerinin, liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği, lidere duyulan güven, iş doyumunu, liderle çalışmaktan alınan haz gibi çıktılar arasındaki ilişkilerde düzenleyici rol oynayabildiği gösterilmiştir. Özellikle belirsizlik durumları ve öz-belirsizliğin düzenleyici rolü hakkındaki tartışmalarda, sosyal bağlamın bireylerin bilişsel yeterlikleriyle etkileşim halinde, lider tercihlerini etkileyebildiğinden bahsedilmiştir (Hogg ve ark., 2007; Rast, Hogg ve Tomory, 2015). Tüm bu bulgu ve açıklamaların ışığında, bireylerin siyasal ve toplumsal tutumlarına şekil veren, onların düşünüş biçimlerini ve karar alma süreçlerini etkileyen ve bu nedenle sosyal psikoloji alan yazınında sıkça ele alınan değişkenler olan *yetkecilik*, *sosyal baskınlık yönelimi* ve *bilişsel karmaşıklık* gibi özelliklerinin de

özellikle siyasal lider değerlendirmelerini etkilemesi beklenebilir. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde siyasal lider değerlendirmeleri üzerinde etkisi olduğu tahmin edilen ve şimdiki çalışmada liderin algılanan prototipikliği ile algılanan etkililiği arasındaki ilişkilerde düzenleyici rolleri incelenen bu üç değişken üzerinde durulacaktır.

1.3.1. Yetkeci Kişilik ve Sağ Kanat Yetkeçiliği

Yetkeci (otoriteryan) kişilik, Adorno, Frenkel-Brunswick, Levinson ve Sanford'un (1950) ön yargı üzerine gerçekleştirdikleri bir dizi araştırma sonucunda geliştirdikleri bir kavramdır. Bu kavram, siyasal ve toplumsal bir takım tutumlarla kendini gösteren faşist eğilimli bir kişilik yapısını ifade etmek için geliştirilmiştir. Yahudi Soykırımının arkasındaki Yahudi karşıtlığını, dolayısıyla da önyargılı ve ayrımcı tutumların ardındaki nedenleri psikanalitik bir yaklaşımla çözümlenmeye çalışan Adorno ve arkadaşlarına göre, bu tutumlar yetkeci bir kişiliğin belirtileridir. Yetkeci kimseler, ebeveynleriyle hiyerarşik ve sömürücü ilişkilere sahip olan, çocuklukta cezalandırıcı bir yetiştirilmeye maruz kalarak içgüdülerini bastıran, bilinçaltındaki -özellikle erotik olan- çatışmalarla baş edebilmek için, tutucu sosyal görüşler benimseyen bireylerdir. Bu bireyler aynı zamanda toplumsallığı bir güç gösterisi olarak görme, öç alma ve zayıf olanı dışlama-, normlardan sapmayı tehdit olarak görme ve normlardan sapanı şiddetle cezalandırmayı isteme eğilimindedirler (Adorno ve ark., 1950).

Psikanalitik kurama göre, bilinçaltı çatışmaların yoğunluğu, bireyin sağlıklı işleyen bir ego geliştirmesine engel olur (Burger, 2006). Bunun nedeni, egonun istenmeyen arzu ve düşünceleri bastırmak için çok fazla *psşik enerji* harcaması ve sınırlı olan psşik enerjinin diğer ego işlevlerine yetmemesidir. Dolayısıyla birey kendi arzu ve duygularını kavrayıp kabul edebilecek bir psikolojik olgunluk düzeyine erişemez. Bahsedilen bu duygusal karmaşa, bilişsel bir katılıkla ("bir şey ya siyahtır - ya beyazdır" anlayışı) dengelenmeye çalışılırken, egonun zayıf olması bireyin kendine güvenmesine engel olarak, onu yetkeye itaate eğilimli ve istekli hale getirir (Hasta, 2002). Ayrıca, egonun zayıflığı, azınlıklar ve aykırı kimseler gibi toplumda görece güçsüz durumda bulunan ya da toplum normlarından sapan kimselere karşı düşmanca tavırları arzulamaya yol açar. Muhafazakâr toplumsal görüşler ve siyasal ideolojiler, bu düşmanca tutumların doyurulmasına olanak sağlar. Bu nedenle, Adorno ve arkadaşlarına (1950) göre, yetkeci kişiler ideolojik olarak muhafazakâr ve ön eğilim olarak faşist kimselerdir.

Yetkeci kişilik yapısının diğer gözlenebilen özellikleri, *bireyin kendi duygu ve düşüncelerini yoklamaktan kaçınması, belirsizliğe karşı hoşgörüsüz olması, insanüstü varlıklara inanma eğilimi, insan doğasının alaycı bir tutumla horlanıp bastırılması, bireyin kabullenemediği kendi arzu ve düşüncelerini başkalarına yansıtması, geleneksellik, istismarcı davranışlar, korku, güçlü olana bağımlılık, kendinden aşağıda olanları küçümseme ve kalıpyargısal düşünme* olarak özetlenebilir (Adorno ve ark., 1950).

Adorno ve arkadaşlarının (1950) geliştirdiği yetkeci kişilik kuramı, özellikle psikanalitik kuram temelli olması ve kuram bazlı verilerin bazı psikometrik sorunlar içermesi nedeniyle eleştiri almıştır. Örneğin, Ray'e (1980) göre, kuramı sınamak amacıyla Adorno ve arkadaşlarının (1950) yaptıkları çalışmalarda katılımcılara özgürlükçü politikalarla ilgili soruların sorulmaması, sağ kanat siyasal inançların psikopatolojiyle ilişkilendirilmesi ve yetkeci inançların yetkeci davranışlarla ilişkilendirilmesi bu kuramın temel sorunlarıdır. Martin'e (2001) göre ise, psikanalitik kuramın nesnellikten uzak olması, Adorno ve arkadaşlarının sağ ve sol görüşlü katılımcıların yanıtlarını kendi siyasal görüşleri doğrultusunda tarafsızlıktan uzak bir değerlendirmeye tabi tutmalarına olanak sağlamıştır.

Yöntemsel ve kuramsal, çeşitli eleştiriler almakla beraber, Adorno ve arkadaşlarının (1950) Yetkeci Kişilik isimli çalışması, yayınlanmasını takip eden yıllarda sosyal bilimlerde çok etkili olmuştur. Hatta gelen eleştirilerin çoğunun, kuramı tümüyle reddetmek yerine onu geliştirmeye yönelik olduğu söylenebilir (Hasta, 2002). Örneğin, Bob Altemeyer (1981, 1988), özgün kuramı çeşitli yöntemsel ve kuramsal açılardan eleştirerek yeni bir yetkeci kişilik modeli geliştirmiştir. *Sağ kanat yetkeciliği* olarak isimlendirdiği bu model ve aynı isimli ölçek (Sağ Kanat Yetkeciliği Ölçeği – SKYÖ), *yetkeci saldırganlık* (kurumsallaşmış bir otoritenin hedefindeki sapkın ve/veya marjinal bireylerle dış gruplara yönelik saldırgan tutum), *yetkeci boyun eğicilik* (toplumda kurumsallaşmış ve meşru algılanan otoriteler karşısında yüksek boyun eğici tutum) ve *geleneksellik* (toplumun ve kurumsallaşmış otoritenin onayladığı gelenek ve normlara bağlılık) olmak üzere üç boyut içermiştir. Bununla birlikte, Altemeyer'in kendi çalışmaları da dâhil olmak üzere ölçeğin kullanıldığı pek çok çalışmada, yetkeciliğin genel bir ölçümü için

SKYÖ'den alınan toplam puan değerlendirilmiştir (Ör., Yalçın, 2017; Zakrisson, 2005).

Altemeyer'in sağ kanat yetkecilik kuramı psikometrik açıdan Adorno ve arkadaşlarının geliştirdiği özgün kurama göre çok daha güçlü bir psikometrik desteğe sahiptir (Altemeyer, 1981, 1988; Walker, Rowe ve Quinsey, 1993). Gerçekleştirilen pek çok çalışmada SKYÖ'nün iç tutarlılığının (Alfa katsayısı) .85 ile .94 arasında değiştiği bulunmuştur (Fodor ve ark., 2007). Ayrıca, bu ölçek hem yetkecilik taraftarı hem de yetkecilik karşıtı maddeler içerdiği için Adorno ve arkadaşlarının (1950) geliştirdiği F ölçeğine göre daha başarılı kabul edilmektedir. Bu nedenle, yetkeciliği konu alan pek çok çalışmada, Altemeyer'in modeli ve Sağ Kanat Yetkeciliği Ölçeği kullanılmaktadır (bkz., Whitley, 1999).

Daha önce değinildiği gibi, Adorno ve arkadaşlarının (1950) yetkeci kişilik kuramı psikanalitik bir kişilik yorumuna dayanmaktadır. Sağ kanat yetkeciliğinin dayandığı temel kişilik kuramı ise *sosyal öğrenme kuramıdır*. Bandura'nın (1979) geliştirdiği sosyal öğrenme kuramının temel varsayımı, bireylerin başkalarının davranışlarını gözlemleyip çıkarsamalar yaparak öğrenmeyi gerçekleştirdikleridir. Klasik davranışçılığa tepki olarak doğan ve bilişsel yaklaşımın önünü açan bu kuram, model alma ve taklit süreçlerinin davranış edinimindeki önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma uygun şekilde, Altemeyer (1988) yetkeci tutumların önemli bir kısmının bireyin ebeveynleri, öğretmenleri gibi otorite figürlerine ek olarak arkadaş ve medya aracılığıyla öğrenildiğini savunmaktadır.

Altemeyer'e (1981, 1988) göre, sağ kanat yetkeciiler toplumunda tektipliğin artmasını, farklılıkların ise en aza inmesini isterler. Sosyal denetimi artırma arzuları onları etnik ve ırksal azınlıklara yönelik önyargılı, ifade özgürlüğüne karşı hoşgörüsüz, ahlaki olarak katı, sapma ve farklılıklara karşı saldırgan ve cezalandırıcı kılmaktadır (Altemeyer, 1996). Bu tutumların kökeninde ise bu kimseleri farklılıklara ve değişime karşı endişeli kılan tehdit duyguları bulunmaktadır (Duckitt, Wagner, de Plessis ve Birum, 2002). Sağ kanat yetkeciliği yüksek olan bireyler, dünyayı tehlikeli bir yer olarak görürler (Duriez ve van Hiel, 2002). Bu nedenle de, farklılıkları endişe verici bulup, değişimden ve yeni durumlardan korkarlar. Belirsizliklerden hoşlanmazlar ve bilişsel kapalılık ihtiyacı içerisindedirler (van Hiel, Onraet ve De Pauw, 2010).

Siyasal tutumlarla ilişkisi ele alındığında, Altemeyer (1996) yetkeci kimselerin yüksek düzeyde milliyetçi, kürtaj karşıtı, bireysel silahlanma taraftarı, ekonomik olarak muhafazakâr ve sosyal eşitlik fikrine önem vermeyen kimseler olduklarını ileri sürmüştür. SKYÖ ölçeğinden alınan puanların kapitalizm eğilimli tutumlarla, dini ortodokslukla ve muhafazakâr siyasal ideolojilerle ilişkili olduğu görülmüştür (Altemeyer, 1996). Bununla birlikte sağ kanat yetkeciliği nitelemesindeki *sağ kanat* terimi zorunlu bir şekilde siyasal olarak sağ kanatta yer alan bireyleri nitelememektedir. Altemeyer'a (2006) göre siyasal otoriteler sağ ya da sol görüşlü olabilirler. Sol görüşlü bir otoriteye koşulsuz itaat eden biri, siyasal olarak sol kanattan olmakla birlikte, kişilik olarak yetkeci olabilir. Dolayısıyla Altemeyer'in, siyaseten tarafgir olmakla eleştirilen özgün yetkecilik yaklaşımından (Adorno ve ark., 1950) daha tarafsız durmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Altemeyer'in kavramsallaştırdığı yetkeciliğin muhafazakâr siyasal tutumlarla ilişkisi, bilişsel

kapalılık ihtiyacının değişim karşıtı, sabit düzen ve otorite taraftarı tutumları güdülmesi ile tarihsel ve meknsal koşullara göre otoritenin belli bir siyasal kanadı temsil etmesi bakımından anlaşılabilir.

Stenner'a (2009) göre ise, muhafazakârlık ve yetkecilik çoğu zaman yakından ilişkili olsalar da bu ilişki bazen ortadan kalkabilir. Bir toplumda sivil haklar, ırksal farklılıklar ve ahlaki özgürlükler, gelenekler ve meşru otoriteler tarafından korunuyorsa; muhafazakâr bireyler bu yetkeci olmayan değerleri destekleyebilirler. Muhafazakrların esas olarak karşı oldukları Şey, zamanla toplumsal yapıda bir değişim yaşanmasıdır. Yetkeciler ise toplum değerleri neyi önerirse nersin farklılıkların ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını isterler. Hatta toplum normlarını fazla zgrlk bularak farklılıkların sınırlandırılması yönünde bir sosyal değişimi destekleyebilirler.

Duckitt (1989) ise, Altemeyer'in sağ kanat yetkeciliğinin bir grup fenomeni olarak ele alınması gerektiğini öne sürmüştür. Ona göre yetkecilik, birey ve grup arasındaki ilişkiye bağlı olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, Altemeyer'in modelindeki yetkeci boyun eğicilik boyutu, iç grup liderine ya da otorite figrlarına saygı ve koşulsuz itaat; yetkeci saldırganlık boyutu, iç grup normlarına uymayan bireylere karşı hoşgörüsüzlük ve cezalandırıcılık; geleneksellik boyutu ise, iç grup normlarına ve yapısal kurallara uyma yönündeki büyük istek olarak yeniden Őekillendirilebilir. Bununla birlikte Duckitt, Altemeyer'in modelindeki  boyutun tek bir kişilik yapısını oluşturmasını sorgulayarak, yetkeciliği iki aşırı ucu bulunan tek boyutlu bir yapı olarak ele almıştır. Bireyin i grupla ilişkisinde kendi kişisel

ihtiyaç, eğilim ve değerlerini grubun beklenti ve normlarına göre ne derece şekillendirmesi gerektiğine duyduğu inançlar dizisine dair olan bu boyutun bir ucunda *yetkecilik* diğer ucunda *özgürlükçülük* (ya da *bağımsızlık*) bulunur. Yetkecilik, bireyin kişisel ihtiyaç, değer ve eğilimlerinin mümkün olduğunca grup ve grubun ihtiyaçları tarafından belirlenmesini salık veren normatif bir beklenti etrafında şekillenen inançlar dizisidir. Özgürlükçülük ise grubun beklenti ve ihtiyaçlarının mümkün olduğunca bireyin bağımsızlığı ve benlik düzenlemesi tarafından belirlenmesini salık veren normatif bir beklenti etrafında şekillenen inançlar dizisidir.

Yetkeci insanların zihinsel yapıları söz konusu olduğunda ise, hem Adorno ve arkadaşlarının (1950) hem de Altemeyer'in (1996) yetkeci kimselerin bilişsel olarak katı ya da yetersiz olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Altemeyer'e (1996) göre, sağ kanat yetkeci bireyler eldeki bilgilerden yanlış çıkarımlar yapma, bilgi kaynaklarını sorgulamaksızın yetersiz kanıtlarla kendi görüşlerini destekleme gibi mantıksal ve bilişsel hatalar yapmaya eğilimlidir. Kendi yetkeci görüşlerini desteklemeyen kanıtları, destekleyenlere göre daha eleştirel tarzda incelerler. Başarısızlık durumlarında, bunun nedenlerini öğrenmekten kaçınırlar. Sahip oldukları görüş ve inançların toplumda yüksek düzeyde desteklendiğini düşünürler. Bu nedenle, kendi duymak istediklerini söyleyen kimselere kolayca inanabilirler. Bu da onları, kötü amaçlı kimselere karşı savunmasız kılar (Güldü, 2011).

Altemeyer'a (1998) göre sağ kanat yetkeciliğin boyutlarından biri olan *yetkeci boyun eğiciliğe* yüksek düzeyde sahip olan bireyler, otoritenin en iyisini bildiğini ve

eleştirilemez olduklarını varsayarlar. Otoritenin kanun ve kurallara uymadığı zamanlarda dahi doğru olanı yaptığına inandıkları için, yüksek düzeyde sağ kanat yetkeci kimselerin yönetici/lider pozisyonundaki diğerlerine sorgulamaksızın itaat etmeleri beklenebilir. Dahası Altemeyer'e göre, bir *yetkeci lider-takipçi ilişkisinden* söz edilebilir. Bu ilişki, yönetici/liderin emir vermekten ve baskınlık kurmaktan hoşlandığı, ast/takipçinin ise liderin her tür davranışını desteklediği, emirlere sorgusuz itaat ettiği bir ilişki türüdür. Altemeyer, bu ilişki biçiminde *sosyal baskınlık yönelimi* yüksek bireylerin *baskın lideri*, sağ kanat yetkeçiliği yüksek bireylerin ise *boyun eğici takipçiyi* en iyi şekilde örneklediğini öne sürmüştür.

Son Hing, Bobocel, Zanna ve McBride (2007), Altemeyer'in (1998) bu görüşleri doğrultusunda, örgütlerde etik dışı kararların en yaygın olarak yüksek sosyal baskınlık yönelimine sahip lider ve yüksek sağ kanat yönelimine sahip takipçi ilişkisinde ortaya çıkacağını öne sürmüşlerdir. Yürüttükleri deneysel temelli bir çalışmada bu görüşe destek sunmaya çalışan çalışmacılar, iki farklı lider tipini (yüksek/düşük sosyal baskınlık yönelimli) iki farklı takipçi tipiyle (yüksek/düşük sağ kanat yetkeci) eşleştirerek, dört farklı lider-takipçi ilişkisi tipini (örn. yüksek sosyal baskınlık yönelimli lider-düşük sağ kanat yetkeci takipçi, yüksek sosyal baskınlık yönelimli lider-yüksek sağ kanat yetkeci takipçi... vb.) etik dışı kararların alınması bakımından karşılaştırmışlardır. Çalışmanın bulguları, sosyal baskınlık yönelimi yüksek bireylerin yapılan eşleştirmelerde yönetici/lider role gelmeye daha yatkın oldukları ve bu bireylerin etik dışı kararlarının yüksek düzeyde sağ kanat yetkeci takipçilerle eşleştiklerinde, diğer lider-takipçi çiftlerine kıyasla daha fazla desteklendiğini göstermiştir.

Sağ kanat yetkeci bireylerin liderlik tercihlerine yönelik olarak yapılan bir çalışmada ise, bu özellik bakımından yüksek puanlar alan katılımcıların babacan ve iş odaklı liderleri tercih ettikleri görülmüştür (Köse, 2016). Bu özellik bakımından düşük puan alan katılımcıların ise daha çok dönüşümcü liderleri tercih ettikleri bulunmuştur. Görüldüğü gibi, yetkecilik ve liderlik tercihleriyle ilgili alan yazında bir takım çalışmalar yürütülmekle birlikte, sosyal kimlik yaklaşımının odağında bulunan prototipik liderlik ile yetkecilik arasındaki bağlantıyı ele alan bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Prototipik lider tercihlerinin belirsizliği giderme işlevi (Pierro ve ark. 2005; Pierro ve ark., 2007) ve bilişsel kapalılık ihtiyacı (Cicero ve ark., 2010; van Knippenberg ve ark., 2000) ile ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, belirsizliklere karşı hoşgörüsüz ve kapalı bir biliş tarzına sahip kimseler oldukları öne sürülen (Adorno ve ark., 1950; Altemeyer, 1996, 1998) yetkeci kimselerin daha az yetkeci olanlara göre prototipik liderleri daha çok desteklemeleri beklenebilir. Dolayısıyla, liderin algılanan prototipikliğinin lider değerlendirmeleri üzerindeki etkisinde takipçilerin yetkecilik düzeylerinin düzenleyici bir rol oynaması mümkündür.

1.3.2. Sosyal Baskınlık Yönelimi

Sosyal baskınlık yönelimi, sosyal baskınlık kuramının bir parçası olarak öne sürülen ve yetkecilik gibi, bireyin sosyal ve siyasal tutumlarını açıklayan bir kişilik özelliği boyutudur (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Pratto, Sidanius, Stallworth, Malle, 1994; Sidanius ve Pratto, 2001). Hem grup içi hem de gruplar arası ilişkilerde eşitlikçilik karşıtlığı ve bazı grupların diğer bazıları üzerinde baskı kurmasını

onaylama eğilimi olarak nitelendirilebilecek bu özelliğin yüksek olması, sosyal sistem içerisindeki hiyerarşik farklılıkların sürdürülmesi ve dezavantajlı gruplar üzerinde bir otorite kurma tercihi anlamına gelir.

Sidanius ve Pratto'nun (2012) belirttiği gibi, sosyal baskınlık kuramının temel gözlemi, tüm insan topluluklarının *grup temelli toplumsal hiyerarşi* sistemleri olarak yapılandırılmış olmasıdır. Toplumsal hiyerarşi içerisinde, insan çabasıyla üretilen maddi ve sembolik *olumlu toplumsal değere* fazlasıyla sahip olan az sayıda baskın grubun varlığı söz konusudur. Siyasal güç, maddi alım gücü, erişilebilen iyi sağlık hizmetleri ve yüksek sosyal statü gibi olanaklar baskın grubun önemli bir pay sahibi olduğu olumlu toplumsal değere örnek gösterebilir. Bununla birlikte, hiyerarşinin daha alt basamaklarında alt gruplar diyebileceğimiz, *olumsuz toplumsal değere* fazlasıyla sahip olan gruplar yer alır. Bu grupların sosyal statüsü düşük ve siyasal gücü azdır. Riskli ve düşük statülü işlerde çalışıp, görece düşük gelir, kötü gıda ve yetersiz sağlık hizmeti gibi olanaklara sahip olurlar. Sosyal baskınlık kuramı, bahsedilen bu grup temelli toplumsal hiyerarşiyi üreten ve sürdüren mekanizmaları açıklamaya çalışmaktadır.

Sidanius ve Pratto (2001), bireylerin zekâ, yetenek ve çaba gibi kendi bireysel özelliklerinin sonucu olan *bireysel temelli toplumsal hiyerarşi* ile bireylerin etnik, dinsel, dilsel ve sınıfsal grup üyeliklerinden gelen güç ve ayrıcalıkları ifade eden *grup temelli toplumsal hiyerarşi* arasında bir ayırım yapmaktadır. Onlara göre, bireylerin başarı ve statüleri bireysel özelliklerle ilişkili olsa da grup temelli toplumsal hiyerarşiden de bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla, bireyler arasında

sahip olunan olanaklar, güç, statü ve ayrıcalıklar açısından kolaylıkla gözlemleyebileceğimiz farklılıklar gruplar arası hiyerarşinin de bir yansımasıdır.

Sosyal baskınlık kuramı, grup temelli toplumsal hiyerarşileri üçe ayırır: (a) toplumda yetişkin ve orta yaşlı kimselerin genç yetişkinler ve çocuklar üzerindeki toplumsal gücünü ifade eden *yaş sistemi*; (b) erkeklerin kadınlara göre daha fazla toplumsal ve siyasal güce sahip olmasını ifade eden *toplumsal cinsiyet sistemi* ve (c) toplumsal olarak inşa edilen; etnisite, din, toplumsal sınıf ve bölgesel gruplaşma gibi insan imgeleminin toplumsal konularla ilgili yaptığı ayrımlara dayalı *keyfi olarak yaratılmış sistem* (Sidanius ve Pratto, 2001). Tüm bu sistemlerde bir grubun diğerinden maddi ve/veya siyasal üstünlüğü söz konusudur. Bununla birlikte, Sidanius ve Pratto'ya göre, tüm bu sistemler içerisinde bir grubun diğerini yok etmeye çalıştığı, çok sayıda insanın öldürüldüğü, en vahşi çatışmalara sahne olan sistem keyfi olarak yaratılmış sistemdir. Farklı tarih ve kültürlerden çeşitli etnik temizlik, soykırım ve katliam örnekleriyle bu görüşlerini destekleyen kuramcılar, yalnızca avcı-toplayıcı topluluklarda artı-değerin olmaması nedeniyle keyfi olarak yaratılan sistemlere rastlanmadığını belirtmişlerdir. Buradan hareketle, bu türden bir hiyerarşinin kalıtsal bir temele sahip olmadığı, toplumsal olarak inşa edildiği görüşünü savunmuşlardır. Bununla birlikte, artı değer olduğu tüm toplumlarda keyfi olarak yaratılan grup temelli hiyerarşinin bulunduğunu, bu hiyerarşinin kaldırılma denemelerinin de her zaman başarısızlıkla sonuçlandığını ifade etmişlerdir.

Kuramdaki yapısal unsurlardan kısaca bahsedecek olursak, grup temelli toplumsal hiyerarşinin üç süreç tarafından harekete geçirildiğinin savunulduğunu görebiliriz: (1) *biriktirilmiş bireysel ayrımcılık*, (2) *biriktirilmiş kurumsal ayrımcılık*, (3) *davranışsal asimetri* (Sidanius ve Pratto, 2012). Biriktirilmiş bireysel ayrımcılık, bir işverenin azınlık grubu üyesi bir çalışana bu grup üyeliğinden dolayı ayrımcı davranması gibi basit ve günlük şekilde ortaya çıkan bireysel ayrımcılık edimlerini ifade eder. Biriktirilmiş kurumsal ayrımcılık ise, toplumsal hiyerarşi içerisinde kurallar ve kurumsal eğilimlerle üretilen ayrımcılık biçimleri anlamına gelir. Son olarak davranışsal asimetri, baskın grupların baskıcı, ayrımcı, kendine hizmet eden uygulamalarına karşın alt grupların kendilerine uygulanan baskılara uyumlu ve itaatkâr davranmaları demektir. Sidanius ve Pratto'ya göre, grup temelli toplumsal hiyerarşiyi sağlayan esas etmen de budur.

Bu üç mekanizmanın dışında, kuram, toplumdaki hiyerarşiyi etkileyen, eşitliği ya da eşitsizliği meşrulaştırma işlevine sahip *meşrulaştırma mitlerinden* bahseder (Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994; Sidanius ve Pratto, 2012). Grup-temelli toplumsal eşitsizliği destekleyen meşrulaştırma mitleri *hiyerarşi-artıran*, grup-temelli toplumsal eşitliği destekleyen meşrulaştırma mitleri ise *hiyerarşi-azaltan* meşrulaştırma mitleri olarak adlandırılır. Yazarlara göre, cinsiyetçi, ırkçı, milliyetçi, siyasal muhafazakâr, kaderci ve alt grupları kalıpyargılayıcı düşünce, öğreti ve felsefeler, hiyerarşi-artıran meşrulaştırma mitleridir. Toplumda gruplar ve bireyler arası eşitlik fikrini destekleyen Marksist öğretiler, feminizm ve evrensel insan hakları gibi felsefe ve öğretiler ise hiyerarşi-azaltan meşrulaştırma mitleri olarak görülebilir.

Sosyal baskınlık kuramının en psikolojik ögesi olan ve toplumsal eşitlik ya da eşitsizlik fikrine katılımı ifade eden sosyal baskınlık yönelimi, ele alınan bu meşrulaştırma mitlerine verilen destek bakımından ele alınabilir. Pratto ve arkadaşları (1994), geliştirdikleri Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeğinde (SBYÖ), hiyerarşiyi azaltıcı ve artırıcı işlev gören bu mitlere örnek olabilecek çeşitli ifadelere yer vermişlerdir. Örneğin, "*farklı gruplara eşit davransaydık bu ülkede daha az sorunumuz olurdu*" ifadesi hiyerarşi-azaltıcı mitleri örnekleyen bir madde iken, "*bazı insanlar diğerlerinden daha aşağıdadır*" ifadesi hiyerarşi-artıran mitlere örnek bir madde olarak bu ölçekte yer bulmuştur. Dolayısıyla, çalışmacılar sosyal baskınlık yönelimini, grup ilişkilerinin eşitlikçi ya da hiyerarşik doğasına dair çeşitli ideoloji ve politikaların kabulü ve reddini tahmin edecek merkezi bir bireysel değişken olarak geliştirmişlerdir.

Sosyal baskınlık yöneliminin yüksek düzeyleri, politik-ekonomik muhafazakârlıkla, milliyetçilikle, vatanseverlikle, kültürel seçkincilikle, etnik önyargılarla ve cinsiyetçilikle ilişkili bulunmuştur (Pratto ve ark. 1994). Sosyal politikalarla ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde ise, şovenist politikalar, askeri programlar ve kanun ve düzen politikaları ile pozitif; sosyal adalet politikaları, eşcinsel hakları, kadın hakları, iyileştirici ırksal düzenlemeler, melezleşme ve çevreci politikalarla negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Pratto ve ark., 1994; Pratto, Stallworth ve Sidanius, 1997). Tüm bu politikalar sağ kanat yetkeciliği ve muhafazakârlık ölçümleriyle de ilişkili olsalar da, Pratto ve arkadaşları sosyal baskınlık yöneliminin hem kavramsal hem de istatistiksel olarak bu değişkenlerden farklı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Pratto ve ark. 1994).

Kişilik özellikleri ile ilişkileri açısından bakıldığında, Büyük Beşli boyutlarından deneyime açıklık ve uyumluluk ile negatif yönde ilişkili bulunan sosyal baskınlık yönelimi (Akrami ve Ekehammar, 2006; Ekehammar, Akrami, Gylje ve Zakrisson, 2004), empati, diğerlerini önemseme, hoşgörü, özgecilik ve toplumsallık (*communality*) ile de negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Pratto ve ark., 1994).

Sidanius, Pratto ve Mitchell'in (1994) yürüttüğü bir minimal gruplar deneyinde ise hem sosyal baskınlık yöneliminin hem de sosyal kimlik kuramının önemli değişkenlerinden biri olan iç grupla kimliklenmenin dış gruba yönelik ayrımcılığı yordadığı görülmüştür. Ayrıca, bu iki değişken arasında bir etkileşimin olduğu ve her ikisinden de yüksek puanlar alan kimselerin, dış gruba en yüksek düzeyde ayrımcılık uyguladıkları bulunmuştur. Bununla birlikte, sosyal baskınlık kuramı ve sosyal kimlik kuramının ayrı düştüğü önemli bir nokta vardır. Sosyal kimlik kuramı, olumlu bir benlik saygısı için bireylerin iç grubu kayırma eğiliminde olduklarını söylerken, sosyal baskınlık kuramı alt grupların davranışsal asimetri mekanizmasını işleterek, yüksek statülü gruplar lehine olan hiyerarşiyi artıran mitlere bel bağlayabileceğini ifade eder (Sidanius ve Pratto, 2012). Grup temelli toplumsal hiyerarşilerdeki farklı katmanlarda bulunan grupların davranışlarındaki bu asimetriye sosyal kimlik kuramında değinilmez. Bu fark aslında iki kuram arasındaki şu temel ayrıma da dayandırılabilir: Sosyal kimlik kuramı dış gruba yönelik olumsuz tutumların olumlu sosyal kimliği sürdürmenin bir aracı olarak görürken, sosyal baskınlık yönelimi bu tutumları üstün grup statüsünü sürdürmenin bir aracı olarak görmektedir (Pratto ve ark., 1994).

Sosyal baskınlık yöneliminin yordayıcı geçerliğini çeşitli değişkenlerle ilişkisi bakımından sınavan Pratto ve arkadaşları (1994), tahmin ettikleri gibi, erkeklerin sosyal baskınlık yönelimi düzeylerinin kadınlardan çok daha fazla sahip olduğunu bulmuşlardır. Bu durumu, toplumda erkeklerin çok daha fazla güce, statüye ve ayrıcalığa sahip olmalarıyla açıklamışlardır. Ayrıca çalışmacılar öğrencilerle yürüttükleri bu çalışmada, mezuniyet sonrasında katılımcının hangi sektörde çalışmak istediğini sorarak, tercih edilen sektörlerle göre katılımcıları *hıyerarşıyı azaltan*, *hıyerarşıyı artıran* ve *orta düzey (middlers)* kimseler olarak sınıflandırmışlardır. Beklendiği gibi, hıyerarşıyı azaltan gruptaki katılımcılar, hıyerarşıyı azaltan ve orta düzey gruplardaki katılımcılardan daha düşük düzeyde sosyal baskınlık yönelimine sahip bulunmuşlardır.

Daha sonra gerçekleştirilen çalışmalarda da, sosyal baskınlık yöneliminin polislik gibi hıyerarşıyı artırıcı meslek tercihleriyle ilişkili olduğu görülmüştür (Haley ve Sidanius, 2005; Sidanius, van Laar, Levin ve Sinclair, 2004). Sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireyler, diğerleri üzerinde baskınlığa sahip olacakları pozisyonlarda bulunmayı tercih ederler (Duckitt, 2001). Bu kimseler, güç, kontrol ve statü sahibi olmaktan hoşlanırlar (Altemeyer, 1998; Graham, 2015).

Sosyal baskınlık yönelimini birbiriyle ilişkili ancak farklı iki ideolojik tutum olarak ele alan Jost ve Thompson (2000) ise genel eşitlik karşıtlığı ile grup temelli baskınlık kurma arzusunu birbirinden ayırarak kurama çok boyutlu bir yaklaşım getirmişlerdir. Genel eşitlik karşıtlığı, toplumdaki farklı grupların eşit olduğu ve sınıflar arası ayrımların ortadan kalkması gerektiği gibi eşitlikçi düşüncelere karşı

olma eğilimi anlamına gelir. Grup temelli baskınlık kurma arzusu ise bireyin kendi grubunun toplumdaki diğer gruplar üzerinde bir baskınlığa sahip olmasını istemesidir. Çalışmacılar, Avrupa ve Afrika kökenli Amerikalı katılımcılarla yürüttükleri araştırmada, toplumsal statüsü daha avantajlı olan Avrupalı Amerikalılarda bu iki boyut arasındaki ilişkinin Afrikalı Amerikalılara göre daha yüksek olduğunu, ayrıca çalışmadaki diğer değişkenlerle ilişkileri bakımından da bu boyutların farklılık gösterdiğini bulmuşlardır (Jost ve Thompson, 2000). Hindricks, Verkuyten ve Coenders'in (2014) Hollandalı katılımcılarla, Ho ve arkadaşlarının (2012) ise Amerikalı ve İsraili katılımcılarla yürüttükleri çalışmalar da sosyal baskınlık yöneliminin grup temelli baskınlık ve eşitlik karşıtlığı şeklinde kavramsallaştırılan iki boyutlu yapısına kanıtlar sunmuştur. Yakın zamanda Hasta ve Karaçanta'nın (2017) Türk üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmanın faktör analizi bulguları da Jost ve Thompson'ın (2000) önerdiği iki boyutlu yapıyı doğrulamakla birlikte, bu boyutlardan yalnızca eşitliğe karşı olmanın siyasal görüşü yordadığını göstermiştir.

Sosyal baskınlık yöneliminin liderlikle bağlantısına yönelik bulgular ise daha çok örgütsel ortamlarda yürütülen çalışmalara dayanmaktadır. Örneğin, Son Hing ve arkadaşlarının (2007) çalışması, örgütsel ortamlarda yüksek düzeyde sosyal baskınlık yönelimli kimselerin, takipçi olmaktan çok lider olmaya yatkın olduklarını göstermiştir. Ek olarak, çalışmanın bulgularına göre yüksek düzeyde yetkeci astlarla eşleştiklerinde, sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan liderlerin etik dışı kararlar alma olanakları artmaktadır. Graham'a (2015) göre, Son Hing ve arkadaşlarının bu bulguları sosyal baskınlık yöneliminin yalnızca grup temelli hiyerarşilere yönelik

desteği değil, özellikle iş ortamında, kişiler arası ilişkilerdeki baskın ve etik dışı davranışları da tahmin edebileceğini göstermektedir.

Sosyal baskınlık yönelimi ile çeşitli liderlik davranışlarının ilişkisini değerlendiren bir çalışma ise, bu özelliğin astlara saygı, uzlaşı ve belirsizliğe karşı hoşgörü ile negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (Nicol, 2009). Başka bir çalışmada ise, sosyal baskınlık yöneliminin yüksek olmasının, liderin astlarzerinde kaba güç taktikleri kullanmayı kabul edilebilir bulmasına yol açabildiği gösterilmiştir (Aiello, Pratto ve Pierro, 2013).

Bahsedilen alışmalar, sosyal baskınlık yöneliminin lider davranışlarızerindeki etkilerini değerlendirmekle birlikte, takipçilerin lider tercihleri ve değerlendirmeleri hakkında çok fazla yayına rastlanamamaktadır. Bu durum, lider-takipçi ilişkisinde, liderin sosyal baskınlık yönelimine, takipçinin ise yetkeciliğine yapılan klasik vurguyu yansıtılmaktadır (Altemeyer, 1998; Son Hing ve ark. 2007). Bu konuda yapılan az sayıdaki çalışmalardan birinde, düşük ve yüksek ses perdeli siyasal adayların tercih edilmesinde sosyal baskınlık yöneliminin bir etkisinin olduğu saptanmıştır (Laustsen, Petersen ve Klostad, 2015). Düşük perdeli sese sahip olan siyasal adayların daha güçlü ve daha baskın kimseler olarak algılanmasına evrimsel psikolojik bir açıklama getiren çalışmacılar, yürüttükleri bir dizi araştırmada, düşük perdeli siyasal aday tercihinin muhafazakâr cumhuriyetilerde liberal demokratlara göre daha fazla olduğunu bulgulamışlardır. Ayrıca, muhafazakâr siyasal yönelimin ve yüksek sosyal baskınlık düzeyinin, değerlendirilen siyasal aday erkek olduğunda düşük perdeli ses tercihinin yordadığını göstermişlerdir. Değerlendirilen siyasal

adayın kadın olması durumunda ise, parti tercihleri, ideolojik yönelim ve sosyal baskınlık yöneliminin düşük perdeli ses tercihlerini yordamadığı görülmüştür. Dolayısıyla, takipçilerin sosyal baskınlık yönelimleri yüksek olduğunda erkek ve ses perdesi düşük siyasal adayın daha fazla tercih edildiğine dair kanıtlar bulunduğunu söyleyebiliriz. Her iki özellik de, yazında baskın kimselere atfedilen özellikler olarak bilinmektedir. Aynı çalışmada ele alınan sağ kanat yetkeçiliği değişkeninin ise, hiç bir koşulda düşük perdeli ses tercihleriyle ilişkili olmadığı görülmüştür.

Sosyal baskınlık yönelimi ve liderlikle ilgili bu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, sosyal baskınlık yönelimi düzeyleri yüksek olan bireylerin, iç grubu kayıran ve gücünü kötüye kullanabilen lider davranışlarını sergiledikleri, ayrıca takipçi oldukları durumda baskın liderleri tercih ettikleri söylenebilir (Aiello ve ark., 2013; Graham, 2015; Laustsen ve ark., 2015; Son Hing ve ark., 2007). Liderliği sosyal kimlik açısından ele alan çalışmalarda ise, prototipik liderin grup çıkarlarını savunucu ve grup kimliğini güçlendirici bir işlevi olduğuna vurgu yapılmaktadır (Platow ve ark., 1998; Platow ve van Knippenberg, 2001). Sosyal baskınlık yönelimi düzeyleri yüksek bireylerin de kendi iç grupları lehine gruplar arası eşitsizliği destekledikleri düşünülecek olursa, iç grubu kayırması beklenen ve grup kimliğini güçlendiren prototipik liderleri olumlu değerlendirmeleri mümkündür. Dolayısıyla, sosyal baskınlık yönelimi yüksek bireylerin, düşük olanlara göre lider değerlendirmelerinin liderin algılanan prototipikliğinden daha fazla etkilenmesi beklenebilir.

1.3.3. Bilişsel Tarz ve Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı

Bu bölümde şimdiye kadar yetkeci kişiliğin ve sosyal baskınlık yöneliminin bireylerin siyasal tutumları üzerindeki etkilerinden bahsedildi. Farklı şekillerde de olsa, hem yetkeçiliğin hem de sosyal baskınlık yöneliminin muhafazakâr tutumlarla pozitif yönde ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu iki psikolojik özelliğin yanı sıra, yazında bireylerin bilişsel tarz (ör., yetkeci, dogmatik) ve bilişsel karmaşıklık düzeylerinin (ör., yüksek/düşük; karmaşık/basit ya da yalın) de siyasal tutumlarla ilgili farklılıklara neden olduğunu öne süren çeşitli görüşler yer almaktadır (ör., Eysenck, 1957; Rokeach, 1960; Tetlock, 1983, 1984; Sidanius, 1985, 1988).

Bilişsel tarz bireylerin çeşitli konulardaki düşünme, algılama ve hatırlama gibi bilişsel süreçlerdeki kişisel eğilimlerini ifade eden bir kavramdır (Witkin ve Goodenough, 1981). Bilişsel karmaşa ise, bireylerin problem çözümünde ne ölçüde basit ya da karmaşık yollar kullandıklarını esas alan bir bilişsel tarz açıklamasıdır (Bieri, 1955). Tetlock'a (1984) göre, sosyal psikoloji yazınında bireylerin bilişsel tarzları ile siyasal tutumları arasında bir bağlantı olduğu görüşü Adorno ve arkadaşlarının (1950) yetkeci kişilik hakkındaki açıklamalarına dek uzanmaktadır. Yetkeci kişilik kuramında ele alınan *yetkeci biliş* kavramı, katı ve korumacı bir düşünce yapısını ifade etmektedir (Adorno ve ark., 1950). Bu türden bir bilişsel yapı, bireyin tehlikelerden korunmayı önceleyerek, çevresini basite indirgeme ve denetleme çabasını yansıtır (Hasta, 2002). Bu bilişsel yapı, değişimden kaçınan ve tehdit algısı yüksek olan muhafazakâr tutumlarla bağlantılıdır (Duckitt ve ark., 2002; Duriez ve van Hiel, 2002).

Daha önce de değinildiği gibi, yetkeci kişilik kuramı ideolojik olarak sağ kanatta bulunan bireylerin düşünce ve tutumlarına odaklandığı için eleştiri almıştır (bkz. Martin, 2001; Ray, 1980). Altemeyer'in (1981, 1988, 1996) geliştirdiği sağ kanat yetkeçiliği kuramı da, sağ görüşlü muhafazakâr kimselerin bilişsel kusurlarına daha fazla vurgu yaptığı için eleştirilmiştir (McFarland, Ageyev ve Abalakina, 1993; Van Hiel, Duriez ve Kossowska, 2006). Bilişsel tarz ve bilişsel karmaşıklık üzerine çalışan araştırmacılar ise, belli bir siyasal görüşün içeriğinden çok bilişsel süreçlere odaklanmışlardır. Bu alandaki ilk çalışmalara bakılacak olursa, Eysenck (1957) ve Rokeach (1960) gibi araştırmacılar, yetkeci bilişe benzeyen katı bilişsel tarzların hem aşırı sağ hem de aşırı sol görüşlerle bağlantılı olduğunu öne sürmüşlerdir.

Tetlock'un (1983) *ideolog hipotezi* olarak adlandırılan görüşüne göre, aşırı sağ ve aşırı sol olmak üzere ideolojik olarak iki uç kanatta yer alan insanların bilişsel tarzları birbirine benzerdir. Bu kimseler, ılımlı bireylere göre daha sabit fikirli ve belirsizliğe karşı daha hoşgörüsüdür. Kendi ideolojilerinin mutlakiyetçi öğretilerinde direten bu kimseler, dış grupla ilişkilerinde daha katı ve uzlaşmaz bir tavır takınırlar (Hasta, 2002). Bu görüşleri destekleyecek şekilde, McClosky ve Chong (1985) da hem aşırı sağ hem de aşırı sol görüşlü bireylerin, karşıt görüşlü kimselere karşı tahammülsüz olduklarını ve kendi siyasal görüş ve otoritelerine bağlanma açısından benzer tavırları sergilediklerini bulmuşlardır. Bununla birlikte, Tetlock'un (1984; Tetlock, Hannum ve Micheletti, 1984) yürüttüğü bazı çalışmalarda hem sağ hem de sol görüşteki aşırıların benzer şekilde basit düşünme tarzlarına sahip oldukları hipotezi doğrulanırken aynı yazarın başka çalışmalarında, Adorno ve arkadaşlarının (1950) yetkeci bilişe dair açıklamalarında olduğu gibi, sağ uçta yer alanların daha basit düşündükleri raporlanmıştır (Tetlock, 1983).

Sidanius'un ideolojiler ve bilişsel karmaşıklık ilişkisini açıklamak için geliştirdiği (1985, 1988) *bağlam kuramına* göre ise insanların sahip olabileceği çeşitli inançlar, içinde bulunulan bağlam bakımından *uyumlu* ya da *aşırı* olabilir. Aşırı tutum ve inançları benimseyen bireyler, toplumun normlarına uyum sağlayarak onay görme ihtiyaçlarını tatmin eden ortalama bireylerden hem kişilik hem de entelektüel olarak daha güçlüdürler (Sidanius, 1984). Yüksek özgüven, bağımsızlık ve stresle başa çıkabilme gibi özelliklerinin yanı sıra, entelektüel üstünlükleri onları, toplumda ideolojik olarak merkezde bulunan, güvenilir ve popüler görüşlere yönelme kolaylığından uzaklaştırmaktadır. Söz konusu bireyler, aşırı bir ideolojiyi benimsedikleri anda, görüşlerini destekleyecek daha fazla bilgi arayışına girerler. Bu nedenle, aşırı bireyler uyumlulara kıyasla daha yüksek bir bilişsel etkinlik içerisindedirler (Sidanius, 1985, 1988; Sidanius ve Ekehammar, 1976; Sidanius ve Lau, 1985). Bu kimseler ayrıca belirsizliklere karşı da daha hoşgörülüdürler (Sidanius, 1988). Yürüttüğü iki çalışma ile bu kuramı sınanan Sidanius (1978, 1988), siyasal görüşleri aşırı olan bireylerin uyumlulara göre daha karmaşık bir bilişe ve siyasal konularla ilgili daha fazla ilgi ve bilgiye sahip oldukları görüşünü desteklemiştir. Van Hiel ve Mervilde (2003) de yetişkinler, öğrenciler ve siyasal parti üyeleri ile yaptıkları çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Bilişsel karmaşıklık düzeyi ile çeşitli ideolojik yönelimlerin ilişkisini sınanan bu çalışmaların yanı sıra, siyasal düşüncenin karmaşıklığının nasıl kavramsallaştırılacağı ve ölçüleceğine yönelik çeşitli modeller de geliştirilmiştir. Örneğin, Campbell, Converse, Miller ve Stokes (1976) geliştirdikleri *inanç sistemleri yaklaşımında* siyasal düşüncenin karmaşıklığını değerlendirirken ideolojik tutarlılığı ölçüt almışlardır. Bu şekilde, siyasal olayları kendi ideolojileri doğrultusunda tutarlı

bir şekilde ele alıp değerlendiren grup olan *ideolog ve ideolog eğilimliler* siyasal dūşünceleri en yüksek düzeyde karmaşık olan kimseler olarak görülmüşlerdir.

Bilişsel karmaşıklığa dair Georgoudi'nin (1983, 1985) *diyalektik düşünme modeli* ise, düşünce karmaşıklığının değerlendirilmesinde bireyin kendisinin ve başkalarının davranışlarını açıklarken bireysel (içsel) etmenlerle dışsal etmenleri ne ölçüde ayırt edebildiğini ve bu ikisinin etkileşimlerini ne ölçüde kavrayabildiğini dikkate alır. Modele göre, *diyalektik olmayan düşünce* bir olayın açıklanmasında tek bir nedeni işleyen ve diğer nedensel olasılıkları görmezden gelen, oldukça yalın bir düşünüş biçimidir (Georgoudi, 1983, 1985). *Potansiyel olarak diyalektik düşünce* ise, bir olay için birden fazla nedenin farkında olma ancak bunlardan yalnızca birinin üzerinde durmayı ifade eder. Modelde ele alınan en karmaşık düşünüş tarzı ise, bir olayı açıklarken iki veya daha fazla nedene başvurarak, karmaşık açıklamalar yapabilen *diyalektik düşüncedir*.

Rosenberg (1987, 1988) ise siyasal düşüncenin karmaşıklığına gelişimsel bir açıklama sunmaya çalıştığı *bilişsel gelişim modelinde*, bireylerin olayları açıklarken farklı nedenlerin farkında olabilmelerini ve bunlar arasında bağlantı kurabilmelerini göz önünde bulundurmuştur. Bu şekilde bireylerin siyasal düşünme biçimlerini *ardışık, doğrusal ve sistematik* olarak üçe ayırmıştır. Ardışık düşünen bireyler, birbirini takip eden, yakın tarihli olaylar arasında ilişki kuran ve değerlendirmeleri "şu an" ile sınırlı olan kimselerdir. Olayları hazırlayan süreci ve olası sonuçları dikkate almayan bu kimseler, şu an içinde gözlemledikleri etkinliklerde siyasal aktörlerin ya da kurumların üstlendikleri belli başlı rollere

dikkat edebilirler. Doğrusal düşünener ise, olayları zaman ve mekândan soyutlayarak ele alabilir ve olası nedenler hakkında akıl yürütebilirler. Ancak kurdukları neden-sonuç bağlantıları tek yönlüdür. Bu modelde en karmaşık düşünener olarak nitelendirilen sistematik düşünürler ise olaylar arasındaki ilişkileri fark etme ve olayları çoklu ilişkilerin oluşturduğu bir sistem olarak görme yeteneğine sahiptir. Bu kimseler, gözlemledikleri bir ilişkinin dâhil olduğu ilişkiler sistemini oluşturan çeşitli alt sistemleri, olayları ve siyasal aktörleri açıklamada kullanabilecekleri bir siyasal anlayış geliştirmişlerdir. Rosenberg (1988) yürüttüğü bir çalışmada bireylerin farklı problemlerde sahip oldukları düşünce tarzlarını koruduklarını destekleyen kanıtlar bulmuştur. Ayrıca, liberal-muhafazakâr boyutunda aşırı uçlarda olan bireylerin ılımlılardan daha karmaşık olduğu gözlemlenmiştir.

Tetlock'un (1981, 1983) önerdiği *kavramsal karmaşıklık modeli* ise bireylerin olayları açıklarken göz önünde bulundurduğu farklı uyaranlar ve bu uyaranlar arasında kurduğu bağlantıları temel alır. Modelde kavramsal karmaşıklığın ölçümünde *farklılaştırma* ve *bütünleştirmeye* dikkat edilir. Farklılaştırma, bireyin karar verirken dikkate aldığı farklı uyaran özellikleri anlamına gelir. Bütünleştirme ise, uyarının farklı özellikleri arasında ilişkiler kurmayı ifade eder. Farklılaştırılmış özellikler birbirinden bağımsız olarak ele alınıyorsa düşük, yalın bir örüntü içinde ele alınıyorsa orta ve karmaşık bir örüntü içinde ele alınıyorsa yüksek bütünleştirme söz konusudur (Tetlock, Peterson ve Berry, 1993). Tetlock'un (1984) bu model çerçevesinde İngiliz Avam Kamarası üyesi siyasetçilerle yürüttüğü bir çalışmada, aşırı sosyalist ve aşırı muhafazakâr siyasetçilerin birbirine benzer şekilde düşük

karmaşıklıkta düşündükleri, ılımlı sosyalistlerin ile diğer tüm gruplardan daha karmaşık düşündükleri bulgulanmıştır.

Milburn'e (1996) göre, benzer ölçüm teknikleri kullanılmasına rağmen Tetlock'un (1984) çalışmasında ılımlıların Rosenberg'in (1988) çalışmasında ise aşırı düşünce yapılarına sahip kimselerin daha karmaşık bulunması, örneklem gruplarının farklı özelliklere sahip olmasından kaynaklanıyor olabilir. Şöyle ki, Rosenberg çalışmasını halk ile yürütmüşken, Tetlock'un çalışması siyasal elitlerle gerçekleştirilmiştir. Bu durum, belli bir konuda uzman olan ve olmayan kimselerin o konudaki bilişsel şemalarının farklı gelişmişlikte olabileceğini akla getirmektedir. Siyasal şemaları gelişmiş olan siyasetçiler arasında ılımlı, uzlaşmacı kimseler daha karmaşık bir düşünce yapısı sergilerken, halk indinde aşırı uçlarda bulunan kimselerin siyasetle daha ilgili, dolayısıyla daha gelişmiş siyasal/ideolojik şemalara sahip kimseler olmaları olasıdır.

Bilişsel stil ve bilişsel karmaşıklıkla ilgili buraya kadar aktarılanlar göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin, siyasal görüşleri kadar siyasal akıl yürütme düzeyleri bakımından da oldukça farklılaştıkları anlaşılmaktadır. Siyasal görüşler temel olarak sağ-sol ekseninde değişirken, siyasal akıl yürütme düzeyinin karmaşık-yalın ekseninde değiştiği görüşü çalışmalara konu olmuştur. Bilişsel tarz ile siyasal ideoloji arasındaki ilişki varsayımı ise, yetkeci kişilik kuramı çerçevesinde öne sürülen yetkeci biliş kavramına dayanmaktadır. Olayları, kimseleri ve çeşitli tutum nesnelere "ya siyahtır ya da beyaz" şeklinde katı bir tarzda değerlendirmeyi ifade eden bu biliş tarzı muhafazakâr ve sağ kanat siyasal görüşlerle ilişkilendirilmektedir

(Hasta, 2002). Bununla birlikte, Tetlock'un (1983) ideolog hipotezinde olduğu gibi, solun da yetkeci olabileceği görüşleri yazında yer bulmuştur. Yapılan görgül çalışmalar ise örneklem seçimine bağlı olarak, bazen hem sağ hem de sol aşırılıkların ılımlılardan (ör., Rosenberg, 1988; Sidanius, 1985, 1988; Sidanius ve Ekehammar, 1976; Sidanius ve Lau, 1985; Van Hiel ve Mervilde, 2003), bazen ılımlıların sağ ve sol aşırılardan (ör., Tetlock, 1984; Tetlock, Hannum ve Micheleti, 1984) bazen de sol aşırılıkların ılımlılardan ve sağ aşırılardan (ör., Hasta, 2002) daha karmaşık olduklarını göstermiştir. Dolayısıyla şimdiki çalışma açısından da katılımcıların oy verecekleri siyasal partilere göre siyasal akıl yürütme düzeylerinin değişip değişmediği de merak konusudur. Ayrıca, siyasal düşünce karmaşıklığının değerlendirilmesiyle ilgili burada aktarılan modeller göz önünde bulundurulduğunda, parti liderinin etkililiğini değerlendirirken bilişsel açıdan daha karmaşık olanların daha yalın olanlara göre daha fazla nedeni göz önünde bulunduracakları, bu nedenle de liderin prototipikliğinden daha az etkilenecekleri tahmin edilebilir. Bireylerin düşünmekten keyif alması ve olayları açıklamak için çaba göstermekten kaçınmamasını ifade eden biliş ihtiyacı değişkeninin düşük düzeylerinin prototipik lider tercihleriyle ilişkili olduğunu gösteren bulguların varlığı da (ör., Rast, Hog ve Tomory, 2015) bu beklentiyi güçlendirmektedir.

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri, liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde öne sürülen açıklamalara siyasal liderlik bağlamında destek sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda, 7 Haziran 2015'te gerçekleşen Türkiye Genel Seçimleri

öncesindeki bir buçuk aylık süreçte, 18 yaş ve üzeri, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı üniversite öğrencilerinin oy vermeyi düşündükleri partinin genel başkanını bir lider olarak nasıl değerlendirdiklerine dair görüşleri incelenmiştir. Bu görüşlerin bir kısmı, sosyal kimlik çalışmalarında sıklıkla yapıldığı gibi, katılımcının iç grupla (oy verilen partiyle) kimliklenme düzeyini, liderin (oy verilmesi düşünülen partinin genel başkanının) algılanan grup prototipikliğini, lidere duyulan güveni ve liderin algılanan etkililiğini değerlendirmeye yöneliktir. Özel olarak ifade edilirse, liderin algılanan prototipikliği ile lidere yönelik diğer değerlendirmeler (liderin algılanan etkililiği ve lidere duyulan güven) arasındaki ilişkilerde parti ile kimliklenmenin düzenleyici rolü ile liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkide lidere duyulan güvenin aracı rolü sınanmak istenmiştir. Ayrıca, olası bir seçim başarısızlığında, sorunun kimden kaynaklandığına dair görüşlere yer verilerek, prototipik liderliğin özellikle başarısızlık durumunda avantajlı olduğu yönündeki daha önceki çalışma bulgularına katkı sağlanmak istenmiştir.

Ek olarak, bu çalışmada, sosyal psikoloji yazınında siyasal tutumları açıklamak amacıyla öne sürülen yetkeci kişilik, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı gibi değişkenlerin, lider değerlendirmeleri üzerindeki olası etkilerinin de belirlenmesi amaçlanmıştır. Daha ayrıntılı şekilde ifade edecek olursak, bahsedilen bu değişkenlerin, liderin algılanan prototipikliği ile etkililiği arasında bulunması beklenen ilişkide birer düzenleyici rol oynayıp oynamadıkları saptanmaya çalışılmıştır.

1.5. Araştırmanın Denenceleri

Şimdiye kadar gerek liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı, gerekse de yetkeci kişilik, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı ile ilgili olarak aktarılan çeşitli görüş ve bulgulardan yola çıkılarak araştırmanın denenceleri oluşturulmuştur. Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalar, liderin algılanan prototipikliğinin liderin hem daha etkili hem de daha güvenilir bulunmasını sağladığını göstermiştir (Fielding ve Hogg, 1997; Giessner ve van Knippenberg, 2008; Hains, Hogg ve Duck, 1997; Hogg, Hains ve Mason, 1998). Bu çalışmada da, *oy verilmesi düşünülen parti genel başkanı* olarak tanımlanan lidere ilişkin benzer sonuçların bulunması beklenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk denenceleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

1) Liderin (oy verilmesi düşünülen partinin genel başkanının) algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

2) Liderin algılanan prototipikliği ile lidere duyulan güven arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

Liderliğe sosyal kimlik çalışmalarında tutarlı şekilde desteklenen bir diğer bulgu ise, prototipik liderlerin prototipik olmayanlara göre daha olumlu değerlendirilmelerinin, iç grupla yüksek düzeyde kimliklenen bireylerde daha belirgin olduğudur (Duck ve Fielding, 1999; Fielding ve Hogg, 1997; Hogg,

Hains ve Mason; 1998). Şimdiki çalışmada da, oy vermeyi düşündüğü parti ile yüksek düzeyde kimliklenen katılımcıların, düşük düzeyde kimliklenenlere göre lider değerlendirmelerinin liderin algılanan prototipikliğinden daha fazla etkileneceği düşünülmüştür. Bu düşünceye uygun olarak oluşturulan denenceler şu şekildedir:

3) Liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişki, oy vermeyi düşündüğü parti ile yüksek düzeyde kimliklenen katılımcılarda, düşük olanlara göre daha güçlüdür.

4) Liderin algılanan prototipikliği ile lidere duyulan güven arasındaki ilişki, oy vermeyi düşündüğü parti ile yüksek düzeyde kimliklenen katılımcılarda, düşük düzeyde kimliklenenlere göre daha güçlüdür.

Altemeyer'in (1981, 1988) öne sürdüğü sağ kanat yetkeçiliği kavramı, bireyin güç sahibi olarak gördüğü yetkeye koşulsuz itaat etmesini, geleneksel değerlere bağlılığı ve normlardan sapanlara karşı saldırganca tutumları içermektedir. Yetkeci bireylerin liderle ilişkisi düşünüldüğünde ise, yetkeci türde bir lider-takipçi ilişkisinin varlığından bahsedilmiştir (Altemeyer, 1998). Yetkeci lider-takipçi ilişkisi, liderin etik dışı dahi olsa emir ve isteklerinin sorgusuz yerine getirildiği bir ilişki türüdür. Bu ilişkinin, örgütlerde etik dışı kararların alınması ve uygulanması sürecinin sorumlusu olduğu düşünülmektedir. Son Hing ve arkadaşlarının (2007) çalışmasında çeşitli lider takipçi durumları içinde etik dışı kararların en fazla alındığı durumun sosyal baskınlık yönelimi yüksek lider ile sağ kanat yetkeçiliği yüksek takipçinin eşleşmesinin olduğunun gösterilmesi de bu görüşü desteklemektedir. Yetkeci kimselerin güç sahibi olmaktan ve gücünü kullanmaktan hoşlanan liderler

karşısındaki bu onaylayıcı tutumları düşünülduğünde, meşruiyetini grup kimliğinin temsilcisi olmaktan alan prototipik liderleri değerlendirirken de liderin gerçek performansından çok prototipikliğine dayanan karizmasından etkilenmeleri mümkündür. Ayrıca, yetkeci kimselerin bilişsel kapalılık ihtiyaçlarının yüksek olduğuna (Chrimbolo, 2002; Roets ve Van Hiel, 2006; Webster ve Kruglanski, 1995) ve bilişsel kapalılık ihtiyacının otokratik lider (Pierro, Mannetti, De Grada, Livi ve Kruglanski, 2003) ile prototipik lider tercihlerine (Cicero ve ark., 2010; van Knippenberg ve ark., 2000) yol açabildiğine dair bulgular da, prototipik liderin belirsizliği giderme işlevlerinin yetkeci bireyler için cazip olabileceğini akla getirmektedir. Dolayısıyla, liderle kurdukları boyun eğici ilişki ve kapalı düşünme biçimleri göz önünde bulundurulduğunda, yetkeci kimselerin lider değerlendirmelerinde liderin grubun prototipik özelliklerini yansıtır grup değerlerini ve gücünü vurgulamasından etkilenmeye yatkın oldukları düşünülebilir. Bu nedenle, şimdiki çalışmada, sağ kanat yetkeliği yüksek olan kimselerin lider değerlendirmelerinde liderin algılanan prototipikliğinden daha fazla etkilenecekleri düşünülmüştür. Bu doğrultuda oluşturulan deneceler aşağıdaki gibidir:

5) Liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişki, sağ kanat yetkeliği düzeyleri yüksek olan katılımcılarda, düşük olanlara göre daha güçlüdür.

6) Liderin algılanan prototipikliği ile lidere duyulan güven arasındaki ilişki, sağ kanat yetkeliği düzeyleri yüksek olan katılımcılarda, düşük olanlara göre daha güçlüdür.

Sosyal baskınlık yönelimi, sosyal sistem içerisindeki hiyerarşik farklılıkların sürdürülmesi ve dezavantajlı gruplar üzerinde otorite kurma tercihi şeklinde kendini gösteren ve eşitlikçilik karşıtlığını ifade eden bir kişilik özelliğidir (Sidanius ve ark., 1994; Pratto ve ark., 1994; Sidanius ve Pratto, 2001). Sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan bireyler güç, kontrol ve statü sahibi olmaktan hoşlanırlar (Altemeyer, 1998; Graham, 2015). Bu kimseler, takipçi olmaktan çok lider olmaya yatkındırlar (Son Hing ve ark., 2007). Ayrıca, yüksek düzeyde yetkeci astlarla eşleştiklerinde, etik dışı kararlar alabilirler. Daha önce ifade edilen yetkeci lider-takipçi ilişkisinde, yetkeci takipçiyi tamamlayan aktör sosyal baskınlık yönelimi yüksek liderdir. Sidanius, Pratto ve Mitchell'in (1994) yürüttüğü bir çalışmada ise sosyal baskınlık yönelimi ve iç grupla kimliklenmenin dış gruba yönelik ayrımcılığı yordadığı ve bu iki değişkenin her ikisinden de yüksek puanlar alan kimselerin, dış gruba yüksek düzeyde ayrımcılık uyguladıkları bulunmuştur. Lider tercihleri açısından bakılacak olursa, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal muhafazakârlığın, evrimsel olarak baskınlık göstergesi kabul edilen düşük perdeli erkek seslerine sahip siyasal adayları tercih etmeyle ilişkili olduğu görülmüştür (Laustsen ve ark., 2015). Tüm bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, sosyal baskınlık yönelimi düzeyi yüksek olan bireylerin, etik ve gruplar arası adil lider davranışlarından çok iç grubu kayıran, diğerleri üzerinde güç sahibi olmaktan hoşlanan ve fırsatını bulduğunda gücünü kötüye kullanmaktan kaçınmayan lider davranışlarını tercih ettikleri varsayılabilir. Liderliği sosyal kimlik açısından ele alan çalışmalarda ise (ör., Hogg, 2001; Platow ve ark., 1998), prototipik liderin grup çıkarlarını savunucu ve grup kimliğini güçlendirici bir işlevi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi yüksek bireylerin de gruplar arası eşitsizliği destekledikleri düşünülecek olursa, iç grubu kayırması beklenen ve grup kimliğini güçlendiren prototipik liderleri olumlu

değerlendirmeleri beklenebilir. Buradan hareketle, çalışmanın sosyal baskınlık yönelimiyle ilgili denenceleri şu şekilde oluşturulmuştur:

7) Liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişki, sosyal baskınlık yönelimi düzeyleri yüksek olan katılımcılarda, düşük olanlara göre daha güçlüdür.

8) Liderin algılanan prototipikliği ile lidere duyulan güven arasındaki ilişki, sosyal baskınlık yönelimi düzeyleri yüksek olan katılımcılarda, düşük olanlara göre daha güçlüdür.

Bireylerin belirsizliği azaltma arzularını ifade eden ve grup içinde fikir birliği ve paylaşılan gerçeklik arzusunu yansıtan bilişsel kapalılık ihtiyacı, pek çok araştırmada değişime direnç, statükoyu destekleme ve sosyal/siyasal muhafazakârlık biçimleriyle ilişkili bulunmuştur (Golec, 2002; Jost, Glaser, Kruglanski ve Sulloway, 2003; Kruglanski, 2004). Çeşitli çalışmalarda prototipik liderliğin avantajları üzerindeki rolü bakımından ele alınan bu değişkenin, liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği gibi bir takım olumlu örgütsel çıktılar arasındaki ilişkilerde düzenleyici etkisinin olduğu görülmüştür (Pierro ve ark., 2005; Pierro ve ark., 2007). Örneğin, bilişsel kapalılık ihtiyacı daha yüksek olan işçilerde liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkinin, bilişsel kapalılık ihtiyacı daha düşük olan işçilere göre daha güçlü olduğu bulunmuştur (Pierro ve ark., 2005). Dolayısıyla, belirsizliğe karşı hoşgörüsüz ve grup fikir birliğini önemseyen bir bilişsel yapıya sahip kimselerin, böyle olmayanlara göre prototipik liderleri daha çok tercih ettikleri söylenebilir. Bilişsel tarz ve bilişsel

karmaşıklık hakkındaki modeller göz önünde bulundurulduğunda ise, farklı nedensellik bağlarını bir arada değerlendiren, sorular üzerinde düşünmekten çekinmeyen, belirsizliğe karşı hoşgörülü ve esnek fikirli kimselerin bilgi işleme süreçlerinin daha etkin ve karmaşık olduğunun kabul edildiği görülmektedir (Milburn, 1996). Yüksek bilişsel karmaşıklığın bu şekildeki tarifi, bilişsel kapalılık ihtiyacının zıttı denilebilecek bir bireysel özelliğe işaret etmektedir. Sonuç olarak, bilişsel kapalılık gibi bilişsel karmaşıklığın da prototipik liderliğin avantajları üzerinde düzenleyici bir rolünün olacağı; bilişsel kapalılık ihtiyacının aksine, bilişsel karmaşıklık arttıkça liderin prototipikliğinin daha az önemli hale geleceği tahmin edilebilir. Buradan hareketle, bu çalışmada siyasal düşüncenin karmaşıklığı değişkeninin, liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği ve lidere duyulan güven arasındaki ilişkilerde aşağıda belirtildiği gibi düzenleyici rollere sahip olması beklenmiştir:

9) Liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişki, siyasal düşüncenin karmaşıklığı düzeyleri yüksek olan katılımcılarda, düşük olanlara göre daha zayıftır.

10) Liderin algılanan prototipikliği ile lidere duyulan güven arasındaki ilişki, siyasal düşüncenin karmaşıklığı düzeyleri yüksek olan katılımcılarda, düşük olanlara göre daha zayıftır.

Liderliğe yönelik bazı sosyal kimlik çalışmalarında, prototipik liderlerin takipçilere güven duygusu verdiği, bu güven duygusunun da etkili liderlik algısına neden olduğu savunulmuştur (Giessner ve vanKnippenberg, 2008; Giessner ve ark.,

2009). Dięer bir deyişle, lidere duyulan güven, liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır. Bu çalışmada da, katılımcıların *oy vermeyi dūřündükleri partinin genel başkanı* olarak tanımlanan lidere duyulan güvenin aşağıda belirtildiği gibi bir aracı rol oynaması beklenmiştir:

11) Liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkide lidere duyulan güven aracı rol oynamaktadır.

Giessner ve arkadaşlarının (2009) alışması, grup prototipik liderlerin prototipik olmayanlara göre, özellikle başarısızlık durumunda avantajlı hale geldiğini göstermiştir. alışmacılara göre, başarı durumunda prototipik olsun veya olmasın, tüm liderler olumlu değerlendirilirken; başarısızlık durumunda prototipik olmak güven aracılığıyla lideri bir tür korumaya almakta ve prototipik olmayanlara göre daha etkili bir liderlik algısına yol açmaktadır. O halde, başarısızlık durumlarında prototipik liderin elinden geleni yaptığı ve olumsuz sonucun lider dışındaki etmenlerden kaynaklandığı şeklinde bir inanın ortaya çıktığı dūřünülebilir. Bu nedenle, çalışmanın son hipotezleri katılımcıların oy vermeyi dūřündükleri partinin olası seçim başarısızlığının temel sorumlusunu parti genel başkanı mı yoksa diğer etmenler mi olarak gördüklerine odaklanmaktadır. Olası başarısızlığın temel nedenini partinin genel başkanı olarak gören kimselerin diğer seçenekleri (parti yönetimi, partinin üyeleri, seçmenler ve parti dışındaki aktörler) gerekçe gösterenlere göre, söz konusu lideri daha az prototipik, daha az güvenilir ve daha az etkili bulacaklarını öne süren hipotezler aşağıdaki gibidir:

12a) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, parti yönetimini gerekçe gösterenlere göre liderin algılanan prototipikliği puanları daha düşöktür.

12b) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, partinin üyelerini gerekçe gösterenlere göre liderin algılanan prototipikliği puanları daha düşöktür.

12c) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, seçmenleri gerekçe gösterenlere göre liderin algılanan prototipikliği puanları daha düşöktür.

12d) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, parti dışındaki aktörleri gerekçe gösterenlere göre liderin algılanan prototipikliği puanları daha düşöktür.

13a) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, parti yönetimini gerekçe gösterenlere göre liderin algılanan etkililiği puanları daha düşöktür.

13b) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, partinin üyelerini gerekçe gösterenlere göre göre liderin algılanan etkililiği puanları daha düşöktür.

13c) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, seçmenleri gerekçe gösterenlere göre liderin algılanan etkililiği puanları daha düşüktür.

13d) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, parti dışındaki aktörleri gerekçe gösterenlere göre liderin algılanan etkililiği puanları daha düşüktür.

14a) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, parti yönetimini gerekçe gösterenlere göre lidere duyulan güven puanları daha düşüktür.

14b) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, partinin üyelerini gerekçe gösterenlere göre lidere duyulan güven puanları daha düşüktür.

14c) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, seçmenleri gerekçe gösterenlere göre lidere duyulan güven puanları daha düşüktür.

14d) Oy verilmesi düşünölen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünöen katılımcıların, parti dışındaki aktörleri gerekçe gösterenlere göre lidere duyulan güven puanları daha düşüktür.

1.6. Araştırmanın Önemi

Liderliğe ilişkin daha önceki sosyal kimlik araştırmalarında, liderin takipçiler tarafından prototipik algılandığı durumlarda, liderin daha çok destek gördüğü, daha olumlu değerlendirildiği ve daha yüksek iş doyumunu gibi istenir örgütsel çıktılar elde edilebildiği gösterilmiştir (Duck ve Fielding, 1999; Fielding ve Hogg, 1997; Giessner ve ark., 2009; Hogg, Hains ve Mason; 1998; Pierro ve ark., 2009). Ayrıca, liderin algılanan prototipikliği ile bahsedilen bu çıktılar arasındaki ilişkilerde, takipçilerin kimliklenme düzeyi (Duck ve Fielding, 1999; Fielding ve Hogg, 1997; Hogg, Hains ve Mason; 1998), yükselme odağı (Pierro ve ark., 2009); bilişsel kapalılık ihtiyacı (Pierro ve ark., 2005; Pierro ve ark. 2007), öz-belirsizlik düzeyi (Rast ve ark., 2012; Rast, Hogg ve Giesner, 2015) ve biliş ihtiyacının (Rast, Hogg ve Tomory, 2015) düzenleyici rol oynadığı bulunmuştur. Şimdiki araştırma ise siyaset psikolojisi yazınında bireyler arası değişkenlik gösterdiği öne sürülen ve çok sayıda çalışmaya konu alan sağ kanat yetkeciliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı değişkenlerinin de birer takipçi özelliği olarak bu ilişkilerde düzenleyici rol oynayıp oynamadıklarını sınamaktadır. Bu şekilde, psikoloji yazınındaki liderlik yaklaşımları içinde oldukça yeni ve bir o kadar da kullanışlı olan sosyal kimlik yaklaşımını Türkiye'deki siyasal partiler bağlamında ele alarak, hem siyasal liderliğin anlaşılmasına bir katkı sağlamakta hem de liderliğe sosyal kimlik yaklaşımını ele alan yazını destekleyici bulgular sunmaktadır.

Araştırmada ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı üniversite öğrencileri örnekleminde, gerek lidere ilişkin prototipiklik, güvenilirlik ve etkililik

değerlendirmelerini, gerekse de oy verilmesi düşünülen partiye ilişkin kimliklenme düzeyini, parti tercihleri açısından kıyaslama olanağı sunulmaktadır. Son olarak, yine parti tercihleri açısından, sağ-sol politik yönelim, sağ kanat yetkeçiliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığının nasıl farklılaştığı gösterilmektedir. Bu nedenle, araştırmanın bulguları Türkiye'deki oy verme davranışı ve seçmen profillerinin anlaşılmasına yönelik yazına da katkı sağlamaktadır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırmaya 370'i (%62.5) kadın, 222'si (%37.5) erkek olmak üzere toplam 592 üniversite öğrencisi katılmıştır. Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Gaziantep, Mersin ve Gümüşhane illerindeki çeşitli üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin yaşları 18-44 arasında değişmektedir ($\bar{X} = 22.28$, s.s.= 3.09). Sınıf düzeylerine bakıldığında ise katılımcıların 167'sinin (%26.5) 1. sınıf, 148'inin (%25) 2. sınıf, 103'ünün (%17.4) 3. sınıf, 124'ünün (%20.9) 4. sınıf ve 56'sının (%9.5) yüksek lisans ve doktora öğrencileri oldukları görülmektedir. Dört öğrenci ise sınıf sorusunu yanıtızsız bırakmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin 307'si (%51.9) kişisel aylık gelir durumunu "idare ediyorum" olarak nitelerken, 150'si (%25.3) "rahat geçiniyorum", 73'ü (%12.3) "güçlkle geçiniyorum", 36'sı (%6.1) "çok rahat geçiniyorum" ve 19'u (%3.2) "hiç geçinemiyorum" seçeneklerini işaretlemişlerdir ($\bar{X} = 3.19$, s.s. = 0.85). Yedi öğrenci gelir sorusunu yanıtızsız bırakmıştır. Katılımcıların siyasal yönelimleri 9 basamaklı bir ölçek üzerinde değerlendirilmiştir (1- Sol, 9- Sağ) ve siyasal yönelimlerinin ortalaması 4.84, standart sapması 2.04 olarak belirlenmiştir. Parti değişkenine göre gelir düzeyi ve siyasal yönelim ortalamaları Tablo 2.1.'de gösterilmiştir.

Çizelge 2.1. 2015 Genel Seçimleri'nde Oy Verilmesi Düşünülen Partiye Göre Cinsiyet Dağılımları ile Politik Yönelim ve Gelir Ortalamaları

Parti	Cinsiyet			Siyasal Yönelim		Kişisel Aylık Gelir	
	Kadın	Erkek	Toplam	\bar{X}	S	\bar{X}	S
CHP	n = 103 % 17.4	n = 77 % 13	n = 180 % 30.4	3.81	1.3	3.11	.85
AKP	n = 97 % 16.4	n = 24 % 4.1	n = 121 % 20.4	6.69	1.49	3.53	.81
HDP	n = 55 % 9.3	n = 44 % 7.4	n = 99 % 16.7	2.73	1.28	2.97	.81
MHP	n = 51 % 8.6	n = 32 % 5.4	n = 83 % 14	6.29	1.52	3.23	0.76
MİLLİ İTTİFAK	n = 20 % 3.4	n = 9 % 1.5	n = 29 % 4.9	6.07	1.41	2.93	.88
HEPAR	n = 1 % .2	n = 5 % .8	n = 6 % 1	6.33	1.63	2.83	1.47
ANADOLU PARTİSİ	n = 3 % .5	n = 2 % .3	n = 5 % .8	3.80	.84	2.80	.45
TKP	n = 4 % .7	n = 0 % 0	n = 4 % .7	3.50	1.00	3.50	.58
BTP	n = 1 % .2	n = 1 % .2	n = 3 % .3	6.00	1.41	2.50	2.12
LDP	n = 0 % 0	n = 2 % .3	n = 2 % .3	5.00	0.00	4.00	0.00
ÖDP	n = 1 % .2	n = 1 % .2	n = 2 % .3	5.00	.00	2.50	.71
DP	n = 1 % .2	n = 0 % 0	n = 1 % .2	8,00	-	5,00	-
VATAN PARTİSİ	n = 1 % .2	n = 0 % 0	n = 1 % .2	2.00	-	3.00	-
Bağımsız	n = 6 % 1	n = 0 % 0	n = 6 % 1	6.33	1.63	3.33	0.82
YANITSIZ	n = 26 n = 4.4	n = 25 % 4.2	n = 51 % 8.6	4.84	1.54	3.14	0.82
TOPLAM	n = 370 % 62.5	n = 222 % 37.5	N = 592 % 100	4.84	2.04	3.19	.85

Öğrencilerin 449'u (%75.8) "2015 yılında gerçekleşecek olan genel seçimlerde oy kullanacak mısınız?" sorusuna "Evet" yanıtını vermişlerdir. Öğrencilerin 97'si (%16.4) "Hayır", 46'sı ise "Kararsızım" (%7.8) seçeneklerini

işaretlemişlerdir. Oy kullanmayacaklarını ya da oy kullanma konusunda kararsız olduklarını belirten bu 143 öğrencinin 81'i (%56.6) gerekçe olarak seçim gününde sınavları nedeniyle ikametinin bulunduğu şehirde bulunamama sorununu göstermişlerdir. İkinci en önemli gerekçe ise 29 (%20.3) öğrencinin ifade ettiği "oy vermeye değer bir partinin olmadığı" inancıdır. Diğer gerekçeler ise oy verilecek parti konusunda kararsız kalma (n = 6, %1), devlete ya da sisteme güven duymama (n = 6, %1), oy kullanmaya yönelik isteksizlik (n=3, %0.5) ve seçim sonucuna yönelik umutsuzluktur (n = 2, %0.3). On altı öğrenci (% 11.2) ise neden oy kullanmayacakları ya da bu konuda kararsız oldukları sorusunu yanıtızsız bırakmışlardır.

Çizelge 2.1.'de görülebileceği gibi öğrencilerin 180'i (%30.4) "2015 yılında gerçekleşecek olan genel seçimlerde hangi partiyi desteklemeyi düşünüyorsunuz?" sorusuna Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 121'i (%20.4) Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 99'u Halkların Demokratik Partisi (16.7), 83'ü (14) Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 29'u (%4.9) Saadet Partisi ya da Büyük Birlik Partisi (Milli İttifak) yanıtlarını vermiştir. Yirmi dokuz katılımcı (%4.9) ise Anadolu Partisi, Büyük Türkiye Partisi, Demokrat Parti, Hak ve Eşitlik Partisi, Liberal Demokrat Parti, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Türkiye Komünist Partisi, Vatan Partisi ve bağımsız milletvekili adaylarına oy vereceklerini söylemişlerdir. Elli bir katılımcı bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır (% 8.6).

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların bazı demografik bilgilerine ulaşmak için Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Bu formda onların siyasi yönelimleri ile oy kullanma durumlarını belirlemeye yönelik sorular da sorulmuştur. Formda ayrıca katılımcıların desteklemeyi düşündükleri parti ve bu partinin lideri hakkındaki görüşlerini değerlendiren soru grupları oluşturulmuştur. Kişisel Bilgi Formuna ek olarak çalışmada Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı Ölçeği (SDKÖ), Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (SBYÖ) ve Sağ Kanat Yetkencilik Ölçeği (SKYÖ) uygulanmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Bu formun ilk kısmında katılımcılara cinsiyet, yaş, üniversite, sınıf düzeyi ve kişisel aylık gelir düzeyi ile ilgili sorular sorulmuştur. Bireylerin siyasi yönelimlerini belirlemek amacıyla 9 basamaklı (1- Sol, 9- Sağ) bir ölçek kullanılmıştır. Bundan sonra katılımcılardan "2015 yılında gerçekleşecek olan genel seçimlerde oy kullanacak mısınız?" sorusuna "Evet", "Hayır" ya da "Kararsızım" seçeneklerinden birini işaretleyerek yanıt vermeleri istenmiştir. Bu soruya "Hayır" ya da "Kararsızım" yanıtlarını veren katılımcılardan ayrıca oy kullanmamalarının nedenlerini yazmaları istenmiştir. Daha sonra ise tüm katılımcıların yanıtlaması gereken "2015 yılında gerçekleşecek olan genel seçimlerde hangi partiyi desteklemeyi düşündükleri" sorusu sorulmuştur. Oy kullanmayacak ya da kararsız olan katılımcıların bu soruyu kendilerine şu anda en yakın gelen partiyi belirterek yanıtlamaları istenmiştir.

Kişisel Bilgi Formunun ikinci kısmında bireylerin oy vermeyi düşündükleri parti ve bu partinin lideri hakkındaki görüşlerini değerlendirmek üzere Likert tipinde 7 basamaklı maddelerden oluşturulan ölçekler yer almıştır. Bu ölçeklerden sonra ise katılımcılara "*Önümüzdeki genel seçimlerde oy vereceğiniz parti başarılı olmazsa sizce bunun **en temel** nedeni aşağıdakilerden hangisi olur?*" sorusu sorularak verilen seçeneklerden yalnızca birini işaretlemeleri istenmiştir (1- *Oy vereceğim partinin genel başkanı*, 2- *Oy vereceğim partinin yönetimi*, 3- *Oy vereceğim partinin üyeleri*, 4- *Seçmenler*, 5- *Oy vereceğim partinin dışındaki görünür aktörler [Medya, STK'lar, diğer partiler, iktidar gibi]*). Verilen seçeneklerin içinde katılımcının görüşünü yansıtan bir maddenin olmaması durumunda "*Diğer*" seçeneğinin seçilerek bireyin kendi yanıtını yazması istenmiştir.

Katılımcıların oy vermeyi düşündükleri siyasi parti ile bu partinin liderine dair görüşlerini değerlendirmeyi hedefleyen ölçekler hakkındaki bilgilere aşağıda yer verilmektedir. Söz konusu ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlikleri Ankara Üniversitesi'nin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin çeşitli bölümlerinde okuyan, yaşları 19 ile 26 arasında değişen ($\bar{X} = 22.21$, s.s. = 1.51), 79'u (%36.7) erkek ve 136'sı (%63.3) kadın toplam 215 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan ayrı bir ön çalışma ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın verileri madde analizi ve temel bileşenler faktör analizi ile değerlendirilmiştir.

2.2.1.1. Parti Liderinin Algılanan Prototipikliği

Çalışmada siyasi parti liderlerinin algılanan prototipikliklerinin, parti değerlerini yansıtmayla ilgili olarak *Liderin Algılanan İdeolojik Prototipikliği*

(LAİP) ve parti seçmenlerinin karakteristiklerini yansıtmayla ilgili olarak *Liderin Algılanan Grup Prototipikliği* (LAGP) şeklinde iki boyutta ele alınan uygun olduğu düşünülmüştür. LAİP'i değerlendirmek için liderin parti değerlerini ne kadar yansıttığına ilişkin görüşleri içeren ifadeler ilk olarak çalışmacı tarafından hazırlanmış, söz konusu ifadelerin son şekli ise Sosyal Psikoloji alanında bir doçent ve bir profesör ile Siyaset Bilimi alanında bir doçentin oluşturduğu 3 kişilik bir çalışma grubu tarafından verilmiştir ("*Oy vereceğim partinin değerlerini taşımaktadır*", "*Oy vereceğim partinin ilkelerini temsil etmektedir*", "*Oy vereceğim partinin parti kimliğine yakışan bir başkandır*" ve "*Oy vereceğim partinin ideolojik özünü uygun bir başkan değildir*").

LAGP'i değerlendirmek için liderliğe sosyal kimlik yaklaşımını ele alan yurt dışındaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan ifadeler belirlenmiş ve bu ifadeler bir sosyal psikolog ve bir yabancı dil uzmanı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Platow ve van Knippenberg, 2001; van Knippenberg ve van Knippenberg, 2005). Sosyal Psikoloji alanında bir doçent ve bir profesör ile Siyaset Bilimi alanında bir doçentin oluşturduğu 3 kişilik bir çalışma grubu tarafından soruların siyasal parti bağlamına uyacak şekilde 4 maddelik son hali oluşturulmuştur ("*Oy vereceğim partinin seçmenlerinin çoğuna benzerlik göstermektedir*", "*Oy vereceğim partinin seçmenlerinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır*", "*Oy vereceğim partinin seçmenlerinin sahip oldukları ortak özellikleri üzerinde taşımaktadır*" ve "*Oy vereceğim partinin seçmenleri için temsil edicidir*").

Liderin Algılanan Prototipikliği Ölçeği (LAPÖ) için oluşturulan tüm LAİP ve LAGP maddeleri 7 basamaklı Likert tipinde hazırlanmıştır. Bir uçta yer alan

“kesinlikle katılmıyorum” değerlendirmesine 1 puan, diğer uçta yer alan *“kesinlikle katılıyorum”* değerlendirmesine 7 puan verilmektedir. LAPÖ maddelerinden alınan puanların toplamı en düşük 8, en yüksek 56 olabilmektedir. LAİP boyutunda olması tasarlanan bir madde ters puanlanmaktadır (*“Oy vereceğim partinin ideolojik özüne uygun bir başkan değildir”*).

LAPÖ'yü değerlendirmesi düşünülen sekiz maddenin analizleri, madde-toplam puan korelasyonlarının incelenmesi ve t testi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Madde test korelasyonları incelendiğinde, maddelerin toplam puanla olan ilişkilerinin .37 ile .86 arasında değiştiği görülmüştür. Yapılan t testi ile ölçekten en düşük puan alan katılımcıların %27'si ile en yüksek puan alan %27'si karşılaştırılmıştır. Bu şekilde en düşük ve en yüksek puan alan katılımcıların liderin algılanan prototipikliği açısından farklılaşıp farklılaşmadıkları sınanmıştır. Yapılan karşılaştırmada, toplam puan açısından grup ortalamaları arasında anlamlı fark bulunduğu görülmüştür. Ölçekten en düşük puan alan grubun ortalaması 24.84, standart sapması 5.92, en yüksek puan alan grubun ortalaması 49.52, standart sapması ise 4.03 bulunmuştur ($t = -27.13$; $p < .001$). Çizelge 2.2. LAPÖ maddelerinin madde-toplam puan korelasyonları ile %27 alt - %27 üst grup ayırt edicilik gücünü değerlendiren t testi sonuçlarını göstermektedir.

Çizelge 2.2. LAPÖ Maddelerinin Toplam Puanla Korelasyon Katsayıları (r), İç-Tutarlılık (α) ve %27 Alt - %27 Üst Grup Ayırt Edicilik (t) Değerleri

Madde	Madde- Toplam Puan Korelasyonu (r)	Madde Çıktığında Cronbach Alfa (α)	Alt (n = 58)		Üst (n = 64)		t (s.d.= 120)
			\bar{X}	S	\bar{X}	S	
LAPÖ 1 Oy vereceğim partinin değerlerini taşımaktadır.	.80	.90	2.97	1.17	6.36	.76	-19.15 ***
LAPÖ 2 Oy vereceğim partinin ilkelerini temsil etmektedir.	.82	.90	2.98	1.03	6.39	.66	-21.92 ***
LAPÖ 3 Oy vereceğim partinin parti kimliğine yakışan bir başkandır.	.80	.90	2.53	1.27	6.47	.82	-20.51 ***
LAPÖ 4 Oy vereceğim partinin ideolojik özüne uygun bir başkan değildir. ^a	.54	.92	3.64	1.79	6.44	1.30	-9.98 ***
LAPÖ 5 Oy vereceğim partinin seçmenlerinin çoğuna benzerlik göstermektedir	.37	.93	3.59	1.42	5.17	1.48	-6.05 ***
LAPÖ 6 Oy vereceğim partinin seçmenlerinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.	.78	0.90	3.00	1.26	6.03	.89	-15.48 ***
LAPÖ 7 Oy vereceğim partinin seçmenlerinin sahip oldukları ortak özellikleri üzerinde taşımaktadır.	.86	.89	3.10	1.16	6.23	.77	-17.65 ***
LAPÖ 8 Oy vereceğim partinin seçmenleri için temsil edicidir.	.84	.89	3.03	1,30	6.42	.77	-17.71 ***
Cronbach Alfa Katsayısı							0.92

Not: LAPÖ=Liderin Algılanan Prototipikliği Ölçeği

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

^aTers puanlanan madde

Daha sonra LAPÖ'nün iki faktörlü bir yapıyı yansıtıp yansıtmadığını sınamak amacıyla temel bileşenler faktör analizi yapılmıştır. Bu analize dair bulgulara Çizelge 2.3.'te yer verilmiştir.

Çizelge 2.3. LAPÖ Maddelerinin Temel Bileşenler Analizindeki Faktör Yükleri

LAP Maddeleri	Varimaks Döndürmeli 1. Faktör Analizi		Tek Faktöre Zorlamalı 2. Faktör Analizi	Tek Faktöre Zorlamalı 3. Faktör Analizi
	1.	2.		
LAPÖ 1 <i>Oy vereceğim partinin değerlerini taşımaktadır.</i>	.83	-. ^b	.86	.87
LAPÖ 2 <i>Oy vereceğim partinin ilkelerini temsil etmektedir.</i>	.87	-. ^b	.88	.89
LAPÖ 3 <i>Oy vereceğim partinin parti kimliğine yakışan bir başkandır.</i>	.86	-. ^b	.86	.87
LAPÖ 4 <i>Oy vereceğim partinin ideolojik özüne uygun bir başkan değildir.^a</i>	.76	-. ^b	.63	.65
LAPÖ 5 <i>Oy vereceğim partinin seçmenlerinin çoğuna benzerlik göstermektedir</i>	-. ^b	.92	.46	-. ^c
LAPÖ 6 <i>Oy vereceğim partinin seçmenlerinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.</i>	.54	.73	.84	.82
LAPÖ 7 <i>Oy vereceğim partinin seçmenlerinin sahip oldukları ortak özellikleri üzerinde taşımaktadır.</i>	.70	.57	.91	.90
LAPÖ 8 <i>Oy vereceğim partinin seçmenleri için temsil edicidir.</i>	.78	.44	.89	.89
Özdeğerler	5.18	1.10	5.18	5.01
Cronbach Alfa Katsayıları	.88	.87	.92	.93
Açıklanan Varyans Yüzdeleri	78.61		64.81	71.54

Not: LAPÖ=Liderin Algılanan Prototipikliği Ölçeği

^aTers puanlanan madde

^b 0,33'ten daha düşük faktör yükleri tabloda gösterilmemektedir.

^cLAPÖ 5 bu analize girmemiştir.

Çizelge 2.3'te görülebileceği gibi LAPÖ maddelerine uygulanan Varimaks döndürmeli temel bileşenler analizi özdeğerleri 1'in üzerinde olan iki faktörlü bir yapı sunmuştur. Bu yapı varyansın % 78.6'sını açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri incelendiğinde ise sekiz maddeden altısının faktör yüklerinin birinci faktörde daha yüksek olduğu görülmektedir. Döndürme işleminin yapılmadığı temel bileşenler analizinde ise sekiz maddeden biri (LAPÖ 5) dışında tüm maddelerin faktör yüklerinin birinci faktörde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu nedenle tek faktöre zorlamalı temel bileşenler faktör analizi gerçekleştirilmiş ve tek faktörlü yapının varyansın % 64.8'ini açıkladığını bulunmuştur.

Döndürme işlemi yapılmadan gerçekleştirilen temel bileşenler analizinde, ikinci faktördeki yükünün daha fazla olduğu görülen tek madde olan LAPÖ 5'in madde-toplam puan korelasyonunun $r = .37$ düzeyinde kaldığı görülmektedir (Çizelge 2.2). Çizelge 2.4'te sunulan LAPÖ maddelerinin birbirleriyle korelasyonları incelendiğinde ise bu maddenin ayrıca diğer yedi maddeyle korelasyonunun görece düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle ölçeğin son halinden LAPÖ 5'in çıkarılmasına karar verilmiştir. Çizelge 2.3'ün son sütununda görülebileceği gibi, LAPÖ 5'in çıkarılmasıyla tek faktörlü yapının LAPÖ'de açıkladığı varyans %64.8'den % 71.5'e çıkmıştır. Bu nedenle, LAPÖ'nün son halinin tek boyutlu ve yedi maddeli olması kararlaştırılmıştır. Bu şekilde, bu ölçekten alınabilen en düşük puan 7, en yüksek puan ise 49 olmuştur. Ölçeğin bu son hali için hesaplanan iç tutarlık katsayısı $\alpha = .93$ 'tür. Ölçek için şimdiki çalışmada hesaplanan Cronbach Alfa değeri ise $\alpha = .91$ 'dir.

Çizelge 2.4. LAPÖ Maddelerinin Birbirleriyle Korelasyonları (r)

	LAPÖ 1	LAPÖ 2	LAPÖ 3	LAPÖ 4	LAPÖ 5	LAPÖ 6	LAPÖ 7	LAPÖ 8
LAPÖ Maddeleri	$\bar{X} = 4.74$ S = 1.65 n = 214	$\bar{X} = 4.83$ S = 1.58 n = 214	$\bar{X} = 4.60$ S = 1.89 n = 212	$\bar{X} = 5.15$ S = 1.87 n = 212	$\bar{X} = 4.28$ S = 1.51 n = 213	$\bar{X} = 4.52$ S = 1.56 n = 212	$\bar{X} = 4.66$ S = 1.55 n = 213	$\bar{X} = 4.75$ S = 1.64 n = 211
LAPÖ 1	1,00							
LAPÖ 2	0,88***	1,00						
LAPÖ 3	0,76***	0,80***	1,00					
LAPÖ 4	0,47***	0,51***	0,56***	1,00				
LAPÖ 5	0,28***	0,27***	0,25***	0,07	1,00			
LAPÖ 6	0,62***	0,62***	0,58***	0,39*	0,56***	1,00		
LAPÖ 7	0,69***	0,71***	0,70***	0,51***	0,47***	0,84***	1,00	
LAPÖ 8	0,70***	0,72***	0,72***	0,55***	0,35***	0,74***	0,82***	1,00

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Not: LAPÖ=Liderin Algılanan Prototipikliği Ölçeği

2.2.1.2. Parti Liderine Duyulan Güven

Bireylerin oy vermeyi düşündükleri partinin liderine duydukları güveni değerlendirmek için Giessner, van Knippenberg ve Sleebos'un (2009) çalışmalarında Yeşil Parti liderine duyulan güveni değerlendirmek için kullandıkları iki madde bir sosyal psikolog ve bir yabancı dil uzmanı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Sosyal Psikoloji alanında bir doçent ve bir profesör ile Siyaset Bilimi alanında bir doçentin oluşturduğu 3 kişilik bir çalışma grubu tarafından sorular şimdiki çalışmanın bağlamına uygun şekilde gözden geçirilerek düzenlenmiştir ("*Ona tamamen güveniyorum.*", "*Parti genel başkanı olarak ona parti içinde istediğini yapma özgürlüğü verirdim*").

Lidere Duyulan Güven Ölçeği (LDGÖ) için Likert tipinde hazırlanan bu iki maddenin her biri 1 (*Kesinlikle katılmıyorum*) - 7 (*Kesinlikle katılıyorum*) arasında puanlanabilmektedirler. Yapılan t testi ile LDGÖ'den en düşük puan alan katılımcıların %27'si ile en yüksek puan alan %27'si karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda, toplam puan açısından grup ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ölçekten en düşük puan alan grubun ortalamasının 2.94, standart sapmasının 0.85; en yüksek puan alan grubun ortalamasının 10.41, standart sapmasının ise 2.02 olduğu görülmüştür ($t = -27.52$; $p < .001$). Çizelge 2.5. LDGÖ maddelerinin %27 alt - %27 üst grup ayırt edicilik gücünü değerlendiren t testi sonuçlarını göstermektedir.

Çizelge 2.5. LDGÖ Maddelerinin %27 Alt - %27 Üst Grup Ayırt Edicilik (t) Değerleri

		Alt		Üst		t (s.d.=138)
		\bar{X}	S	\bar{X}	S	
LDGÖ 1	<i>Ona tamamen güveniyorum</i>	3.39	1.70	9.80	2.52	-17.97***
LDGÖ 2	<i>Parti genel başkanı olarak ona parti içinde istediğini yapma özgürlüğü verirdim</i>	2.34	0,75	10.42	2.46	-23.35***

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Not: LDGÖ=Lidere Duyulan Güven Ölçeği

LDGÖ'yü oluşturan iki maddenin birbirleriyle korelasyonları $r = .58$, iç tutarlık katsayısı ise $\alpha = .74$ bulunmuştur ($n = 209$; $p < .001$). Ana çalışmada bulunan iç tutarlık katsayısı ise $\alpha = .75$ 'tir.

2.2.1.3 Parti Liderinin Algılanan Etkililiği

Bireylerin oy vermeyi düşündükleri partinin liderini ne ölçüde başarılı ve etkili bulduklarını değerlendirmek için, liderliğe sosyal kimlik yaklaşımını ele alan yurt dışındaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan sorular incelenmiş ve şimdiki çalışmaya uygun bulunan 4 tanesi bir sosyal psikolog ve bir yabancı dil uzmanı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Giessner, van Knippenberg ve Sleebos, 2009; van Knippenberg ve van Knippenberg, 2005). Bu sorulara ayrıca çalışmacı tarafından hazırlanan yeni 2 soru eklenmiştir. Sosyal Psikoloji alanında bir doçent ve bir profesör ile Siyaset Bilimi alanında bir doçentin oluşturduğu 3 kişilik çalışma grubu soruları anlaşılabilirlik ve konuya uygunluk açısından inceleyerek *Liderin Algılanan Etkililiği Ölçeği'nin* (LAEÖ) 4 maddelik son halini oluşturmuşlardır ("*Bir parti genel başkanı olarak*

yapılması gerekenleri yapmaktadır", "Bir parti için başarısız bir genel başkandır", "Bir parti için iyi bir genel başkandır" ve "Bir parti genel başkanından beklentilerimi karşılamaktadır").

Maddeler 7 basamaklı Likert tipinde hazırlanmıştır. Bir uça yer alan *"kesinlikle katılmıyorum"* değerlendirmesine 1 puan, diğer uça yer alan *"kesinlikle katılıyorum"* değerlendirmesine 7 puan verilmektedir. LAEÖ'den alınan puanların toplamı en düşük 4, en yüksek 28 olabilmektedir. Ölçekteki bir madde ters puanlanmaktadır (*"Bir parti için başarısız bir genel başkandır"*).

LAEÖ'deki 4 maddenin analizleri, madde-toplam puan korelasyonlarının incelenmesi ve t testi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan t testi ile bu değişkenden en düşük puan alan katılımcıların %27'si ile en yüksek puan alan %27'si karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda, toplam puan açısından grup ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Ölçekten en düşük puan alan grubun ortalamasının 9.53, standart sapmasının 2.91; en yüksek puan alan grubun ortalamasının 25.44, standart sapmasının ise 2.18 olduğu görülmüştür ($t = -4.24$; $p < .001$).

Değişkenin tek faktörlü yapısını sınamak için temel bileşenler analizi yapılmıştır. Çizelge 2.6. LAEÖ maddelerine ilişkin madde-toplam puan korelasyonları, t testi sonuçlarını ve temel bileşenler analizi sonucundaki faktör yüklerini göstermektedir. LAEÖ maddelerinin birbirleriyle korelasyonları ise Çizelge 2.6.'da sunulmuştur.

Çizelge 2.6. LAEÖ Maddelerinin Toplam Puanla Korelasyonları, *t* Değerleri ve Temel Bileşenler Analizindeki Faktör Yükleri

	Madde- Toplam Puan Korelasyon (<i>r</i>)	Madde Çıktığında Cronbach Alfa (α)	Alt		Üst		<i>t</i> (s.d=122)	Faktör Yükler <i>i</i>
			\bar{X}	S	\bar{X}	S		
LAEÖ 1 Bir parti genel başkanı olarak yapılması gerekenleri yapmaktadır	.78	.87	2.38	1.07	6.21	.78	22.50***	.88
LAEÖ 2 Bir parti için başarısız bir genel başkanı. ^a	.69	.91	2.79	1.53	6.60	.87	16.92***	.82
LAEÖ 3 Bir parti için iyi bir genel başkanıdır	.85	.85	2.36	.95	6.40	.92	23.66***	.92
LAEÖ 4 Bir parti genel başkanından beklentilerimi karşılamaktadır	.81	.86	2.00	1.08	6.25	.78	25.01***	.90
Özdeğer								3.10
Cronbach Alfa Katsayısı								.90
Açıklanan Varyans Yüzdesi								77.51

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

^aTers puanlanan madde

Not: LAEÖ=Liderin Algılanan Etkililiği Ölçeği

Çizelge 2.7. LAEÖ Maddelerinin Birbirleriyle Korelasyonları (r)

	LAEÖ 1	LAEÖ 2	LAEÖ 3	LAEÖ 4
LAEÖ Maddeleri	$\bar{X} = 4.27$ S = 1.76 n = 211	$\bar{X} = 4.73$ S = 1.92 n = 214	$\bar{X} = 4.42$ S = 1.83 n = 212	$\bar{X} = 4.15$ S = 1.91 n = 213
LAEÖ 1	1.00			
LAEÖ 2	.60***	1.00		
LAEÖ 3	.76***	.66***	1.00	
LAEÖ 4	.73***	.61***	.80***	1.00

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Not: LAEÖ=Liderin Algılanan Etkililiği Ölçeği

Çizelge 2.6.'da görülebileceği gibi, madde-toplam puan korelasyon analizi sonucunda 4 maddenin korelasyon katsayılarının .69 ile .85 arasında değiştiği bulunmuştur. Toplam puanların en yüksek %27'sini alan grupla en düşük %27'sini alan grubun karşılaştırıldığı t testi sonuçları ise tüm maddelerin yeterince ayırt edici olduğunu göstermektedir. Çizelge 2.7.'de ise maddelerin birbirleriyle korelasyonlarının .60 ile .80 arasında değiştiği görülmektedir. Dört sorunun tek faktörlü yapısını sınamak için yapılan temel bileşenler analizi özdeğeri 1'den yüksek olan tek faktör yapısını doğrulamıştır. Tek faktörlü bu yapının açıkladığı varyans ise %77.5 bulunmuştur (Bkz. Çizelge 2.6.).

LAEÖ'yü oluşturan 4 maddenin iç tutarlık katsayısı $\alpha = .90$ 'dır. Şimdiki çalışmada bu maddeler için iç tutarlık katsayısı aynı şekilde $\alpha = .90$ bulunmuştur.

2.2.1.4 Parti ile Kimliklenme

Bireylerin oy vermeyi düşündükleri partiyi kendi benliklerinin bir parçası olarak görmelerini ifade eden parti ile kimliklenme değişkenini değerlendirmek için Platow ve van Knippenberg'in (2001) bir çalışmalarında öğrencilerin üniversiteleri ile kimliklenme düzeylerini belirlemede kullandıkları 4 maddeden yararlanılarak *Parti ile Kimliklenme Ölçeği* (PKÖ) oluşturulmuştur. Bu maddeler bir sosyal psikolog ve bir yabancı dil uzmanı tarafından siyasal parti bağlamına uygun şekilde Türkçe'ye çevrilmiş, daha sonra ise Sosyal Psikoloji alanında bir doçent ve bir profesör ile Siyaset Bilimi alanında bir doçentin oluşturduğu 3 kişilik bir çalışma grubu tarafından son hali oluşturulmuştur ("*Birinin oy vereceğim partiyi eleştirmesi beni kişisel bir hakarete uğramışım gibi hissettirir*", "*İnsanların oy vereceğim parti hakkında ne düşündükleri ile çok ilgiliyimdir* ", "*Oy vereceğim partiden bahsettiğimde çoğunlukla 'onlar' yerine 'biz' derim* " ve "*Birinin oy vereceğim parti hakkında olumlu şeyler söylemesi beni kişisel bir iltifat almışım gibi hissettirir*").

Yedi basamaklı Likert tipinde hazırlanan maddeler 1 ile 7 arasında puanlanabilmektedir. Bir uçta yer alan "*kesinlikle katılmıyorum*" değerlendirmesine 1 puan, diğer uçta yer alan "*kesinlikle katılıyorum*" değerlendirmesine 7 puan verilmektedir. PKÖ'den alınan puanların toplamı en düşük 4, en yüksek 28 olabilmektedir.

Ölçekteki maddelerin analizleri, madde-toplam puan korelasyonlarının incelenmesi ve t testi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu değişkenden en düşük puan alan katılımcıların %27'si ile en yüksek puan alan %27'si karşılaştırıldığı t testi sonucunda,

toplam puan açısından grup ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur. En düşük puan alan grubun ortalamasının 5.84, standart sapmasının 1.43; en yüksek puan alan grubun ise ortalamasının 19.49, standart sapmasının 4.06 olduğu görülmüştür ($t = -25.38$; $p < .001$). Değişkenin tek faktörlü yapısını sınamak için ise temel bileşenler analizi gerçekleştirilmiştir. Çizelge 2.8. PKÖ maddelerinin madde-toplam puan korelasyonlarını, t testi sonuçlarını ve faktör yüklerini göstermektedir. PKÖ'nün 4 maddesinin birbirleriyle korelasyonları ise Çizelge 2.9.'da sunulmuştur.

Çizelge 2.8. PKÖ Maddelerinin Toplam Puanla Korelasyonları, t Değerleri ve Temel Bileşenler Analizindeki Faktör Yükleri

	Madde- Toplam Puan Korelasyon (r)	Madde Çıktığında Cronbach Alfa (α)	Alt (n = 64)		Üst (n = 65)		t (s.d.= 127)	Faktör Yükleri
			\bar{X}	S	\bar{X}	S		
PKÖ 1 <i>Birinin oy vereceğim partiyi eleştirmesi beni kişisel bir hakarete uğramışım gibi hissettirir.</i>	.62	.77	1.31	0.56	4.29	1.67	13.51 ***	.80
PKÖ 2 <i>İnsanların oy vereceğim parti hakkında ne düşündükleri ile çok ilgiliyimdir.</i>	.54	.80	1.83	1.00	4.92	1.55	13.42 ***	.73
PKÖ 3 <i>Oy vereceğim partiden bahsettiğimde çoğunlukla “onlar” yerine “biz” derim.</i>	.61	.78	1.41	0.81	5.20	1.72	16.01 ***	.79
PKÖ 4 <i>Birinin oy vereceğim parti hakkında olumlu şeyler söylemesi beni kişisel bir iltifat almışım gibi hissettirir.</i>	.76	.70	1.30	.49	5.08	1.38	20.59 ***	.89
Özdeğer								2.57
Cronbach Alfa Katsayısı								.81
Açıklanan Varyans Yüzdesi								64.31

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Not: PKÖ=Parti ile Kimliklenme Ölçeği

Çizelge 2.9. PKÖ Maddelerinin Birbirleriyle Korelasyonları (r)

	PKÖ 1	PKÖ 2	PKÖ 3	PKÖ 4
PKÖ Maddeleri	$\bar{X} = 2,67$ S = 1,73 n = 215	$\bar{X} = 3,30$ S = 1,84 n = 215	$\bar{X} = 3,15$ S = 2,01 n = 215	$\bar{X} = 3,06$ S = 1,83 n = 215
PKÖ 1	1,00			
PKÖ 2	.40*	1.00		
PKÖ 3	.46*	.44*	1.00	
PKÖ 4	.67*	.53*	.61*	1.00

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Not: PKÖ=Parti ile Kimliklenme Ölçeği

Çizelge 2.8.'de görülebileceği gibi, madde-toplam puan korelasyon analizi 4 maddenin toplam puanla korelasyonlarının .54 ile .76 arasında değiştiğini göstermiştir. Toplam puanların en yüksek %27'si ile en düşük %27'sini alan katılımcıların PKÖ maddeleri bakımından farklılaşıp farklılaşmadıklarını sınamak için yapılan t testi sonuçları tüm maddelerin yeterince ayırt edici olduklarını göstermiştir. Çizelge 2.9.'da ise PKÖ maddelerinin birbirleriyle korelasyonları ise .40 ile .67 arasında değiştiği görülmektedir. Dört sorunun tek faktörlü yapısını sınamak için yapılan temel bileşenler analizi özdeğeri 1'den yüksek olan tek faktör yapısını doğrulamıştır. Tek faktörlü bu yapının açıkladığı varyans ise % 64.3 bulunmuştur. PKÖ'yü oluşturan 4 maddenin iç tutarlık katsayısı $\alpha = .81$ 'dir. Ana çalışmada bu maddeler için hesaplanan iç tutarlık katsayısı ise $\alpha = .74$ 'tür.

2.2.2. Sağ-Kanat Yetkenciliği Ölçeği

Sağ-Kanat Yetkenciliği Ölçeği (SKYÖ) Altemeyer (1988, 1990, 1996) tarafından bireylerin yetkeci tutumlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir.

Şimdiki çalışmada *yetkeci boyun eğicilik* (ör., "Atalarımızın yaptıklarıyla onur duyarsak, yetkenin yapmamızı istediklerini yaparsak ve her şeyi berbat eden çürük elmaları ayıklarsak, ülkemiz müthiş olur"), *yetkeci saldırganlık* (ör., "Kürtaj, pornografi ve evlilik konusunda Allah'ın koyduğu yasalar çok geç olmadan titizlikle uygulanmalı ve bu yasaları ihlal edenler şiddetle cezalandırılmalıdır") ve *geleneksellik* (ör., "Çıplaklar kampının olmasında yanlış bir şey yoktur" [ters puanlanan madde]) olmak üzere üç tutum ögesini içeren ve 22 maddeden oluşan 2006 sürümlü SKYÖ kullanılmıştır (Altemeyer, 2007). Bununla birlikte Altemeyer sağkanat yetkeciliğinin tek bir boyut olduğunu ve bu tutum öğelerinin bu boyuta katkıda bulduklarını savunmuştur.

SKYÖ'nün iç tutarlık katsayısı Altemeyer tarafından 1973 yılında $\alpha = .88$ bulunurken, 1988 yılındaki çalışmalarda ise $\alpha = .88$ ile $\alpha = .97$ arasında değerler almıştır. Ölçeğin 1997 sürümünün iç tutarlık katsayısı Zakrisson'un (2005) çalışmasında $\alpha = .86$, Ölçeğin 2006 sürümünün iç tutarlık katsayısı McWilliams ve Keil'in (2005) çalışmasında $\alpha = .90$ bulunmuştur.

Bu çalışmada kullanılan SKYÖ'nin 2006 sürümünün Türkçe'ye uyarlanması Güldü'nün (2010) 407 üniversite öğrencisi üzerinde yürüttüğü bir çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe formunda iki bileşenli (Yüksek Sağ Kanat Yetkeciliği, Düşük Sağ Kanat Yetkeciliği) bir yapı ortaya çıkmıştır. Ölçeğin tamamının iç tutarlık katsayısı $\alpha = .85$, Yüksek Sağ Kanat Yetkeciliği Alt Ölçeğinin iç tutarlık katsayısı $\alpha = .82$ ve Düşük Sağ Kanat Yetkeciliği Alt Ölçeğinin iç tutarlık katsayısı ise $\alpha = .78$ bulunmuştur (Güldü, 2010). Şimdiki çalışmada ise Altemeyer'in

(1996) önerisi doğrultusunda ölçeğin tamamından alınan toplam puanlar kullanılmış ve iç tutarlık katsayısı $\alpha = .91$ bulunmuştur.

2.2.3. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (SBYÖ) Sidanius, Pratto ve Bobo (1994) tarafından, bireylerin içinde buldukları grupların, diğer bireyler ya da gruplar üzerinde sosyal baskınlığa ve üstünlüğe sahip olmayı isteme düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Likert tipinde 7 basamaklı 16 maddeden oluşan ölçekte 2, 4, 7, 9, 10, 12, 14 ve 15. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar sosyal baskınlık yöneliminin yüksek oluşunu, düşük puanlar ise sosyal baskınlık yöneliminin düşük oluşunu ifade etmektedir.

SBYÖ ilk olarak tek boyutlu bir ölçek olarak geliştirilmiş olsa da (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994), Jost ve Thompson'ın (2000) ileri sürdüğü *grup temelli baskınlık* (ör., "*Düşük statülü gruplar yerlerinde kalmalıdır*") ve *eşitlik karşıtlığı* (ör., "*Bütün gruplara yaşamda eşit şans verilmelidir*" [ters puanlanan madde]) alt boyutlarının ayrı ayrı değerlendirildiği çalışmalar da gerçekleştirilmektedir (ör., Hasta ve Karaçanta, 2017; Hindricks, Verkuyten ve Coenders, 2014; Ho ve ark., 2012). Şimdiki çalışmada ise bulguların yorumlanmasını kolaylaştırmak amacıyla ölçeğinden tümünden alınan toplam puanlar göz önünde bulundurulmuş ve değinilen alt boyutlardan alınan toplam puanlar dikkate alınmamıştır.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanma çalışması Karaçanta (2002) tarafından 300 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirilmiş ve iç tutarlık katsayısı (Cronbach alfa) .85

bulunmuştur. Hasta ve Karaçanta'nın (2017) ölçeğin iki boyutlu yapısını sınıadıkları çalışmada ise grup temelli baskınlık ve eşitlik karşıtlığı boyutları için iç tutarlık katsayılarının (Cronbach alfa) sırasıyla .70 ve .84 olduğu görülmüştür. Ölçeğin tümü için şimdiki çalışmada hesaplanan iç tutarlılık ise $\alpha = .88$ 'dir.

2.2.4. Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı Ölçeği

Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı Ölçeği (SDKÖ), bireylerin siyasal düşüncelerinin karmaşıklık düzeylerini belirlemek amacıyla Hasta (2002) tarafından geliştirilen, 7 basamaklı Likert tipinde 26 maddeden oluşan bir ölçektir. SDKÖ *Derin Siyasal Düşünme* (ör., "*Siyasal düşünme süreçlerini analiz edip anlamamanın önemli olduğuna inanırım*"), *Yalın Siyasal Düşünme* (ör., "*Siyasetçilerin halkı etkileme yöntemleri konusunda pek az şey biliyorum*") ve *Birey Merkezli Siyasal Düşünme* (ör., "*İnsanların siyasal tercihlerinin nedenlerini daha iyi anlayabilmek için kişisel ve aile geçmişleri hakkında bilgi edinmeye çalışırım*") alt ölçeklerini içermektedir.

Hasta (2002) istatistiksel analizlerde ölçeğin tümünden alınan toplam puanın kullanılabilceği gibi alt boyutlardan alınan toplam puanların da kullanılabilceğini belirtmiştir. Ölçeğin tümünden alınan toplam puan kullanıldığında 2, 5, 6, 8, 11, 13, 16, 17, 18, 22, 23, 26 ve 28. maddelerin ters kodlanması gerekmektedir. Şimdiki çalışmanın istatistiksel analizlerinde bulguların yorumlanmasını kolaylaştırmak amacıyla SDKÖ'nün tümünden alınan toplam puanlar kullanılmıştır.

Ölçeğin iki yarı güvenirliği $r = .76$, iç tutarlılık katsayısı ise $\alpha = .84$ 'tür (Hasta, 2002). Alt boyutlara bakılacak olursa, derin siyasal düşünme alt boyutunun iç tutarlılık

katsayısı $\alpha = .83$; yalın siyasal düşünme alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı $\alpha = .63$; birey merkezli siyasal düşünme alt boyutunun tutarlılık katsayısı $\alpha = .45$ bulunmuştur (ayrıntılı bilgi için bkz. Hasta, 2002). Ölçeğin tümü için şimdiki çalışmada hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ise $\alpha = .87$ 'dir.

2.3. İşlem

Çalışmada kullanılan anket formunun katılımcılara sunulmasından önce çalışmanın yürütülmesi için Ankara Üniversitesi Etik Kurulundan onay alınmıştır. Çalışmanın verileri 2015 yılının Nisan ve Mayıs aylarında toplanmıştır. Bilgilendirilmiş onam formu, kişisel bilgi formu ve ölçeklerden oluşan anket kağıda basılı ya da dijital ortamda çevrimiçi olarak sunulmuştur. Kağıda basılı anket formu Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde sınıf, bahçe veya kafeterya ortamlarında uygulanmıştır. Çevrimiçi form ise surveey.com isimli sitede sunulmuştur. Çevrimiçi formun bağlantı adresi Facebook, Twitter ve Ekşiduyuru gibi sosyal medya kanalları aracılığıyla duyurulmuştur.

Anket formlarının uygulanması esnasında öncelikle katılımcılara araştırma hakkında genel bilgi verilmiş ve bilgilendirilmiş onam formunu okuyarak çalışmaya gönüllü olarak katıldıklarını onaylamaları istenmiştir. Katılımcılara yanıtların kesinlikle gizli tutulacağı ve yalnızca araştırma amacıyla değerlendirileceği güvencesi verilmiştir. Ayrıca istedikleri takdirde formu doldurmayı yarım bırakabilecekleri hatırlatılmıştır.

Anket formunun uygulanması 15-25 dakika arasında değişmiştir. Uygulamaların bitiminde katılımcılara çalışmaya olan katkıları için teşekkür edilmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR

Bu çalışmada, 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde seçmenlerin oy verecekleri partinin liderlerine yönelik değerlendirmelerinin liderliğe sosyal kimlik yaklaşımının varsayımları çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ek olarak, daha önce liderliğe sosyal kimlik yaklaşımına yönelik yürütülen görgül çalışmalarda etkisi incelenmeyen sağ kanat yetkeliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı değişkenlerinin de lider değerlendirmeleri üzerindeki etkileri belirlenmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda bu bölümde, 1. Bölüm'de aktarılan araştırma denencelerini sınamaya yönelik gerçekleştirilen istatistiksel analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca sosyal psikoloji yazınına ve seçmen davranışlarının anlaşılmasına katkı sunacağı düşünülerek, çalışmanın temel değişkenlerinin parti tercihlerine göre nasıl farklılaştığına dair bulgular, çalışmanın denencelerinde yer almasa da bu kısımda sunulmuştur. Benzer şekilde, Sağ Kanat Yetkeliği (SKY), Sosyal Baskınlık Yönelimi (SBY) ve Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı (SDK) değişkenlerinin oy verilecek partinin olası başarısızlığının nedeni görüşlerine göre nasıl farklılaştığına dair bulgular da denencelerde yer almamasına rağmen raporlanmıştır.

Çalışmanın bulguları aktarılırken öncelikle çalışmadaki temel değişkenler olan Liderin Algılanan Prototipikliği (LAP), Lidere Duyulan Güven (LDG), Liderin Algılanan Etkililiği (LAE), Parti İle Kimliklenme (PİK), SKY, SBY ve SDK'ya yönelik betimleyici istatistikler sunulmuştur. Daha sonra, bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkileri ve oy vermeyi düşündükleri parti bakımından ayrışan katılımcıların bu

değişkenler bakımından farklılıkları ele alınmıştır. Ardından, oy vermeyi düşündükleri parti 2015 genel seçimlerinde başarısız olursa bunun temel nedeninin ne olduğuna ilişkin görüşleri ("*parti genel başkanı*", "*parti yönetimi*", "*partinin üyeleri*", "*seçmenler*" ya da "*parti dışındaki aktörler*") bakımından ayrışan katılımcıların LAP, LDG, LAE, PİK, SKY, SBY ve SDK düzeylerini karşılaştıran bulgular sunulmuştur. Bundan sonra ise oy verilmesi düşünülen parti liderine yönelik değerlendirmeler (LAE ve LDG) üzerinde PİK, LAP, SKY, SBY ve SDK değişkenleri ile bu değişkenlerin birbirleriyle etkileşimlerinin etkileri incelenmiştir. Son olarak, LAP ile LAE arasındaki ilişkide LDG'nin aracı rolünü gösteren bulgular aktarılmıştır.

Analizlerden önce, eksik verilerin tamamlanmasında çok değişkenli modeller için önerilen Çoklu Veri Atama (Multiple Imputation) işlemi yapılmıştır (Rubin, 1987, Schaffer, 1997). Uç değerlere sahip olduğu belirlenen 11 katılımcı analizlerden çıkarılmıştır (N=581). AKP (n=118), CHP (n=179), MHP (n=82), HDP (n=94) ve Milli İttifak'a (Saadet Partisi-Büyük Birlik Partisi ittifakı) (n=29) oy vereceğini belirten katılımcıların dışında kalan 79 katılımcı, oy verilmesi düşünülen partiye göre yapılan karşılaştırmalar ile denencelerin oy verilecek parti özelinde sınındığı analizlere örneklem grubu küçüklüğü nedeniyle dâhil edilmemiştir.

3.1. Betimleyici İstatistikler

Araştırmanın temel değişkenlerine ilişkin betimleyici istatistikler Çizelge 3.1.'de gösterilmektedir.

Çizelge 3.1. Temel Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma, Ranj ve Cronbach Alfa Katsayıları

Değişkenler (N = 581)	Ortalama	S	Beklenen ranj	Gözlenen ranj	Cronbach Alfa
LAP	34.38	9.53	7 - 49	7.00 - 49.00	.91
LDG	7.38	3.46	2 - 14	2.00 - 14.00	.75
LAE	18.96	6.33	4 - 28	4.00 - 28.00	.90
PİK	11.94	5.56	4 - 28	4.00 - 28.00	.74
SKY	4.10	1.74	1 - 9	1.00 - 8.22	.91
SBY	2.82	1.12	1 - 7	1.00 - 6.19	.88
SDK	4.53	.85	1 - 7	1.81 - 6.77	.87

Not: LAP=Liderin Algılanan Prototipikliği, LDG=Lidere Duyulan Güven, LAE=Liderin Algılanan Etkililiği, PİK=Parti ile Kimliklenme, SKY=Sağ Kanat Yetkenciliği, SBY=Sosyal Baskınlık Yönelimi, SDK=Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı

Çizelge 3.1.'de görülebileceği gibi, örneklemin tümü için ölçek puanlarının ortalamaları beklenen ranjla karşılaştırıldığında, LAP ($\bar{X} = 34.38$, $S = 9.53$) puan ortalaması yüksektir. LDG ($\bar{X} = 7.38$, $S = 3.46$), LAE ($\bar{X} = 18.96$, $S = 6.33$), PİK ($\bar{X} = 11.94$, $S = 5.56$), SKY ($\bar{X} = 4.10$, $S = 1.74$) ve SDK ($\bar{X} = 4.53$, $S = 0.85$) ve PİK ($\bar{X} = 11.94$, $S = 5.56$) puan ortalamaları orta düzeye yakındır. SBY ($\bar{X} = 2.82$, $S = 1.12$) puan ortalaması ise düşüktür. Çizelge 3.1.'de gösterilen Cronbach Alfa katsayıları incelendiğinde değişkenlerin ölçümünde kullanılan ölçeklerin iç tutarlıklarının .75 ile .91 arasında değiştiği görülmektedir. Araştırmada kullanılan bütün ölçeklerin iç tutarlıklarının oldukça iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

3.2. Çalışmadaki Temel Değişkenlerin Birbirleriyle İlişkileri

Çalışmadaki temel değişkenlerin birleriyle olan ilişkilerini belirlemek için Pearson tekniği kullanılarak korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen ilişkiler Çizelge 3.2.'de gösterilmektedir.

Çizelge 3.2. Temel Değişkenlerin Birbirleriyle İlişkileri (r)

Değişkenler (N =581)	LAP	LDG	LAE	PİK	SKY	SBY	SDK
LAP	1						
LDG	.63***	1					
LAE	.80***	.66***	1				
PİK	.28***	.33***	.26***	1			
SKY	.05	.15***	.04	.18***	1		
SBY	-.06	.03	-.09*	.14**	.47***	1	
SDK	.29***	.16***	.26***	.24***	-.30***	-.24***	1

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Not: LAP=Liderin Algılanan Prototipikliği, LDG=Lidere Duyulan Güven, LAE=Liderin Algılanan Etkililiği, PİK=Parti ile Kimliklenme, SKY=Sağ Kanat Yetkenciliği, SBY=Sosyal Baskınlık Yönelimi, SDK=Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı

Çizelge 3.2.'de görülebileceği gibi çalışmanın kişisel bilgi formunda yer alan LAP, LDG, LAE ve PİK değişkenlerinin hepsi birbirleriyle pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir ($p < .001$). SKY değişkeni LDG ve PİK ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir ($p < .001$). SBY değişkeni PİK ile pozitif yönde ($p = .001$); LAE ile negatif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir ($p = .025$). SDK değişkeni LAP, LDG, LAE ve PİK ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir ($p < .001$). SKY ve SBY değişkenleri birbirleriyle pozitif yönde ilişkilirken ($p < .001$), her iki değişkenin de SDK ile negatif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur ($p < .001$).

3.3. Çalışmadaki Temel Değişkenler Bakımından Parti Değişkenine Göre Grup Farkları

Katılımcılar oy vermeyi düşündükleri partiye göre gruplandırılıp, yapılan tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) ile araştırmanın temel değişkenleri bakımından karşılaştırılmışlardır. Katılımcı gruplarının değişkenlerden aldıkları ortalama puanları ve standart sapmaları ile One-way ANOVA testinden elde edilen Ortalama kare, F ve p değerleri Çizelge 3.3.'te verilmiştir.

Çizelge 3.3. Çalışmadaki Temel Değişkenlerin Parti Tercihine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları ile Ortalama Kare, F ve p Değerleri

Parti Tercihleri (N=502) ^a	LAP		LDG		LAE		PİK		SKY		SBY		SDK	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S
AKP n=118	39.06	8.13	8.52	3.50	22.68	4.76	13.03	5.88	5.75	1.06	3.24	1.03	4.36	.74
CHP n=179	30.55	8.36	6.42	2.94	16.18	5.49	11,84	5.61	3.24	1.30	2.61	1.05	4.56	.79
MHP n=82	32.45	9.78	6.70	3.74	15.66	6.20	12,97	5.73	5.12	1.08	3.34	1.07	4.40	.90
HDP n=94	39.87	6.85	8.42	3.41	23.87	4.20	11,90	5.44	2.11	1.03	2.07	.95	5.14	.77
MİLLİ İTTİFAK n=29	34.78	9.11	7.14	3.42	18.35	6.23	10,55	4.86	5.36	.81	3.03	1.05	4.25	.96
TOPLAM	39.06	9.25	7.38	3.45	19.19	6.32	12,25	5.64	4.05	1.79	2.80	1.12	4.57	.85
One-Way Anova	OK	F_(4, 497)***	OK	F_(4, 497)***	OK	F_(4, 497)***	OK	F_(4, 497)	OK	F_(4, 497)***	OK	F_(4, 497)***	OK	F_(4, 497)***
	2057.27	29.54	115.31	10.42	1537.08	55.55	60.62	1.92	237.93	183.70	26.43	24.76	10.13	15.93
Anamlı Bulunan Farklar	AKP> CHP; AKP> MHP; HDP > CHP; HDP > MHP	AKP> CHP; AKP> MHP; HDP > CHP; HDP > MHP	AKP > CHP; AKP > MHP; HDP > CHP; HDP > MHP	AKP > CHP; AKP > MHP; HDP > CHP; HDP > MHP; HDP > Millî İttifak	AKP > CHP; AKP > MHP; AKP > Millî İttifak; HDP > CHP; HDP > MHP; HDP > Millî İttifak	-	AKP > CHP; AKP > MHP; AKP > HDP; MHP > CHP; MHP > HDP; CHP > HDP; Millî İttifak > HDP	AKP > CHP; AKP > HDP; MHP > CHP; MHP > HDP; Millî İttifak > HDP; Millî İttifak > CHP; CHP > HDP	HDP > AKP; HDP > CHP; HDP > MHP; HDP > Millî İttifak					

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

^a AKP, CHP, MHP, HDP ve Millî İttifak dışındaki seçenekleri tercih edenler frekanslarının düşüklüğü nedeniyle çıkarılmıştır.

Not: LAP=Liderin Algılanan Prototipikliği, LDG=Lidere Duyulan Güven, LAE=Liderin Algılanan Etkililiği, PİK=Parti ile Kimliklenme, SKY=Sağ Kanat Yetkenciliği, SBY=Sosyal Baskınlık Yönelimi, SDK=Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı

Çizelge 3.3.'de gösterilen sonuçlara göre, 2015 genel seçimlerinde oy verilmesi düşünülen parti değişkeninin 5 düzeyi arasında LAP ($f_{(4, 501)} = 29.54$, $p < .001$), LDG ($f_{(4, 501)} = 10.42$, $p < .001$), LAE ($f_{(4, 501)} = 55.55$, $p < .001$), SKY ($f_{(4, 501)} = 183.70$, $p < .001$), SBY ($f_{(4, 501)} = 24.76$, $p < .001$) ve SDK ($f_{(4, 501)} = 15.93$, $p < .001$) değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar vardır. PİK değişkeni açısından ise parti değişkeninin 5 düzeyi arasında anlamlı fark bulunamamıştır ($F_{(4, 501)} = 1.92$, $p = .064$).

Bulunan farkların kaynağını belirlemek amacıyla yapılan Levene testi sonucunda gruplar arası varyansın eşit olduğu anlaşılmış, bunun ardından LAP, LDG, LAE, SBY ve SDK değişkenleri için tutucu bir anlamlılık (post hoc) testi olan Scheffe testi yapılmıştır. Levene testi sonucunda SKY değişkeni için gruplar arası varyansın eşit olmadığı görüldüğü için bu değişken söz konusu olduğunda varolan gruplararası farklılıkları tespit etmek için ise Games-Howell post hoc testi uygulanmıştır.

Scheffe testi AKP'li ($\bar{X} = 39.06$, $S = 8.13$) katılımcıların CHP'li ($\bar{X} = 30.55$, $S = 8.36$) ve MHP'li ($\bar{X} = 32.45$, $S = 9.78$) katılımcılara göre oy verecekleri partinin genel başkanını daha prototipik bulduklarını göstermiştir. Ayrıca HDP'li ($\bar{X} = 39.87$, $S = 6.85$) katılımcılar da CHP'li ve MHP'li katılımcılara göre oy verecekleri partinin genel başkanını daha prototipik bulmuşlardır (tüm farklar için $p < .001$). AKP'li ve HDP'li katılımcıların LAP puanları arasında ise anlamlı fark bulunmamıştır ($p = .98$).

LDG bakımından oy verilmesi düşünölen parti değişkenine göre varolan farklılıkları belirlemek için yapılan Scheffe testi sonuçları; AKP'li katılımcıların ($\bar{X} = 8.52, S = 3.50$) CHP'li ($\bar{X} = 6.42, S = 2.94$) ($p < .001$) ve MHP'li ($\bar{X} = 6.70, S = 3.74$) ($p = .006$) katılımcılara göre oy verecekleri partinin genel başkanına daha fazla güvendiklerini göstermiştir. Ayrıca HDP'li katılımcılar da ($\bar{X} = 8.42, S = 3.41$) CHP'li ($p < .001$) ve MHP'li katılımcılara göre ($p = .016$) oy verecekleri partinin genel başkanını daha güvenilir bulmuşlardır. AKP'li ve HDP'li katılımcıların LDG puanları arasında ise anlamlı fark bulunmamıştır ($p = 1.00$).

LAE bakımından oy verilmesi düşünölen parti değişkenine göre ortaya çıkan farklılıklara bakıldığında, Scheffe testi sonuçları AKP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcıların ($\bar{X} = 22.68, S = 4.76$), CHP ($\bar{X} = 16.18, S = 5.49$) ($p < .001$), MHP ($\bar{X} = 15.66, S = 6.20$) ($p < .001$) ve Milli İttifak'a ($\bar{X} = 18.35, S = 6.23$) ($p = .003$) oy vereceğini söyleyen katılımcılara göre oy verecekleri partinin genel başkanını daha etkili bulduklarını göstermiştir. Ayrıca HDP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcılar da ($\bar{X} = 23.87, S = 4.20$) CHP, MHP ve Milli İttifak'a oy vereceğini söyleyen katılımcılara göre oy verecekleri partinin genel başkanını daha etkili bulmuşlardır (tüm farklar için $p < .001$). AKP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcılar ile HDP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcıların oy verecekleri partinin genel başkanını etkili bulma düzeyleri arasındaki fark ise anlamlı bulunmamıştır ($p = .56$).

SKYÖ'den alınan puanlar bakımından oy verilmesi düşünölen parti değişkenine göre gözlenen farklılıklar için yapılan Scheffe testi sonuçları

incelendiğinde AKP'li katılımcıların ($\bar{X} = 5.75$, $S = 1.06$), CHP'li ($\bar{X} = 3.24$, $S = 1.30$) ($p < .001$), MHP'li ($\bar{X} = 5.12$, $S = 1.08$) ($p = .005$) ve HDP'li ($\bar{X} = 2.11$, $S = 1.03$) ($p < .001$) katılımcılardan; MHP'li katılımcıların CHP'li ($p < .001$) ve HDP'li katılımcılardan ($p < .001$); CHP'li katılımcıların HDP'li katılımcılardan ($p < .001$); Milli İttifak'a ($\bar{X} = 5.36$, $S = 0.81$) oy verecek katılımcıların da yine HDP'li katılımcılardan daha yüksek SKY puanları aldıkları görülmüştür ($p < .001$). Görülebileceği gibi, HDP'li katılımcıların SKY düzeyleri diğer tüm partilerden katılımcılara göre anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur.

SBYÖ'den alınan puanlar bakımından oy verilmesi düşünülen parti değişkenine göre farklara bakıldığında, Scheffe testi sonuçları AKP'li katılımcıların ($\bar{X} = 3.24$, $S = 1.03$), CHP'li ($\bar{X} = 2.61$, $S = 1.05$) ($p < .001$) ve HDP'li ($\bar{X} = 2.07$, $S = 0.95$) katılımcılardan ($p < .001$); MHP'li katılımcıların ($\bar{X} = 3.34$, $S = 1.07$), CHP'li ($p < .001$) ve HDP'li katılımcılardan ($p < .001$); CHP'li katılımcıların HDP'li katılımcılardan ($p = .006$); Milli İttifak'a ($\bar{X} = 3.03$, $S = 1.05$) oy verecek katılımcıların ise CHP'li ($p = .034$) ve HDP'li katılımcılardan ($p = .001$) daha yüksek puanlar aldıklarını göstermiştir. Görülebileceği gibi, HDP'li katılımcıların SBY düzeyleri diğer tüm partilerden katılımcılara göre anlamlı olarak daha düşüktür.

SDK bakımından oy verilmesi düşünülen parti değişkenine göre farklılığın kaynağı varyansların eşit olmaması nedeniyle Games-Howell testi ile incelenmiştir. Test sonuçları HDP'li katılımcıların ($\bar{X} = 5.14$, $S = 0.77$) SDK puanlarının, AKP'li ($\bar{X} = 4.36$, $S = 0.74$), CHP'li ($\bar{X} = 4.56$, $S = 0.79$), MHP'li ($\bar{X} = 4.40$, $S = 0.90$) ve

Milli İttifak'a ($\bar{X} = 4.25$, $S = 0.96$) oy verecek katılımcılardan daha yüksek olduğunu göstermiştir (tüm farklar için $p < .001$). AKP'li katılımcıların CHP'li ($p = .202$), MHP'li ($p = .999$) ve Milli İttifak'a oy verecek katılımcılarla ($p = .987$); CHP'li katılımcıların MHP'li ($p = .642$) ve Milli İttifak'a oy verecek katılımcılarla ($p = .567$); MHP'li katılımcıların Milli İttifak'a oy verecek katılımcılarla ($p = .969$) arasında ise SDK düzeyleri açısından anlamlı farklar bulunmamıştır.

3.4. Çalışmadaki Temel Değişkenler Bakımından Oy Verilecek Partinin Başarısızlığının Nedenine İlişkin Görüşler

Oy verilmesi düşünülen partinin 2015 genel seçimlerinde başarısız olması durumunda, bunun başlıca nedeninin ne olduğuna ("*parti genel başkanı*", "*parti yönetimi*", "*partinin üyeleri*", "*seçmenler*", "*parti dışındaki aktörler*" ya da "*diğer*") ilişkin görüşlerine göre farklılaşan katılımcıların, çalışmanın temel değişkenlerinden aldıkları puanlar açısından farklılaşıp farklılaşmadıklarını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) yapılmıştır. Katılımcıların ortalama puanları ve standart sapmaları ile One-way ANOVA testinden elde edilen ortalama kare, F ve p değerleri Çizelge 3.4.'te verilmiştir.

Çizelge 3.4. Çalışmadaki Temel Değişkenlerin Oy Verilecek Partinin Başarısızlığının Başlıca Nedeni Görüşlerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları ile Ortalama Kare, F ve p Değerleri

Başarısızlık Nedeni Görüşleri (N=580 ^a)	LAP		LDG		LAE		PİK		SKY		SBY		SDK	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S	\bar{X}	S
Parti Genel Başkanı (PGB)	27.35	8.43	5.54	2.96	13.46	5.17	11.50	5.52	4.40	1.47	3.11	1.12	4.32	.80
Parti Yönetimi (PY)	32.00	9.66	6.92	3.24	17.49	6.05	11.05	5.29	4.20	1.55	2.79	1.08	4.51	.88
Partinin Üyeleri (PÜ)	36.25	8.39	8.06	3.46	22.11	5.04	11.78	5.98	5.00	1.40	3.08	1.22	4.41	.73
Seçmenler (S)	36.84	8.42	8.63	3.49	20.66	5.79	12.25	5.31	3.77	1.84	2.70	1.08	4.56	.86
Parti Dışındaki Aktörler (PDA)	37.58	8.69	7.80	3.35	20.89	5.67	12.54	5.76	3.98	1.90	2.74	1.13	4.63	.86
Diğer Nedenler (DN)	31.88	9.21	6.24	3.35	17.73	6.46	11.00	5.37	3.97	1.64	2.76	1.09	4.60	.83
TOPLAM	34.37	9.54	7.37	3.45	18.91	6.34	11.93	5.55	4.10	1.75	2.82	1.12	4.53	.85
One-Way Anova	OK	F_(5, 574)***	OK	F_(5, 574)***	OK	F_(5, 574)***	OK	F_(5, 574)	OK	F_{(5, 574)**}	OK	F_(5, 574)	OK	F_(5, 574)
	1695.11	22.02	127.68	11.72	921.28	28.34	41.77	1.36	10.45	3.41	2.77	2.24	1.42	1.98
Anlamlı Bulunan Farklar	PGB<PY; PGB<PÜ; PGB<PDA; PY<S; PY<PDA		PGB<PY; PGB<PÜ; PGB<S; PGB<PDA; PY<PÜ; PY<S; PY<PDA;		PGB<PY; PGB<PÜ; PGB<S; PGB<PDA; PY<PÜ; PY<S; PY<PDA;		-		PÜ>S; PÜ>PDA		-		-	

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

^aBir katılımcı bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

Not: LAP=Liderin Algılanan Prototipikliği, LDG=Lidere Duyulan Güven, LAE=Liderin Algılanan Etkililiği, PİK=Parti ile Kimliklenme, SKY=Sağ Kanat Yetkeliği, SBY=Sosyal Baskınlık Yönelimi, SDK=Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı

Çizelge 3.4.'te gösterilen sonuçlara göre, 2015 genel seçimlerinde oy verilmesi düşünülen partinin başarısız olması durumunda bunun başlıca nedeninin ne olacağına ilişkin görüşleri bakımından farklışan katılımcı grupları arasında; LAP ($f_{(5, 574)} = 22.02, p < .001$), LDG ($f_{(5, 574)} = 11.72, p < .001$), LAE ($f_{(5, 574)} = 28.34, p < .001$) ve SKY ($f_{(5, 574)} = 3.41, p < .005$) değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar vardır. Söz konusu gruplar arasında PİK ($f_{(5, 574)} = 1.36, p = .242$), SBY ($f_{(5, 574)} = 2.24, p = .051$) ve SDK ($f_{(5, 574)} = 1.98, p = .070$) değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Bulunan farklılıkların kaynağını belirlemek amacıyla, Levene testi sonucunda gruplar arası varyansın eşit olmadığı görülen LAP, LDG, LAE ve SKY değişkenleri için Games-Howell post hoc testi uygulanmıştır.

Games-Howell testi, oy verilecek partinin olası bir seçim başarısızlığının başlıca nedeninin parti genel başkanı olduğunu ifade eden katılımcıların ($\bar{X} = 27.35, S = 8.43$), başarısızlığın başlıca nedenini parti yönetimi ($\bar{X} = 32.00, S = 9.66$) ($p = .009$), parti üyeleri ($\bar{X} = 36.25, S = 8.39$) ($p < .001$), seçmenler ($\bar{X} = 36.84, S = 8.42$) ($p < .001$) ve partinin dışındaki aktörler ($\bar{X} = 37.58, S = 8.42$) ($p < .001$) olarak gören katılımcılara göre LAP değişkeninden anlamlı düzeyde daha düşük puanlar aldıklarını göstermiştir. Ayrıca, başarısızlığın başlıca nedeni sorusuna parti yönetimi yanıtını veren katılımcılar, seçmenler ($p = .002$) ve partinin dışındaki aktörler yanıtını verenlere göre ($p < .001$) LAP değişkeninden anlamlı düzeyde daha düşük puanlar almışlardır.

LDG bakımından yapılan karşılaştırmalarda, oy verilecek partinin seçim başarısızlığının başlıca nedenini parti genel başkanı olarak gören katılımcıların ($\bar{X} = 5.54$, $S = 2.96$), başarısızlığın başlıca nedenini parti yönetimi ($\bar{X} = 6.92$, $S = 3.24$) ($p = .032$), parti üyeleri ($\bar{X} = 8.06$, $S = 3.46$) ($p = .007$), seçmenler ($\bar{X} = 8.63$, $S = 3.49$) ($p < .001$) ve partinin dışındaki aktörler ($\bar{X} = 7.80$, $S = 3.35$) ($p < .001$) olarak gören katılımcılara göre oy vermeyi düşündükleri parti liderini anlamlı düzeyde daha az güvenilir buldukları görülmüştür. Ayrıca oy verilmesi düşünülen partinin yönetimini başlıca neden olarak gören katılımcıların da, parti üyeleri, seçmenler ($p = .003$) ve parti dışındaki aktörleri ($p = .029$) başlıca başarısızlık nedeni olarak gören katılımcılara göre parti liderini anlamlı düzeyde daha az güvenilir buldukları saptanmıştır.

LAE bakımından yapılan karşılaştırmalarda, oy verilecek partinin seçim başarısızlığının başlıca nedenini parti genel başkanı olarak gören katılımcıların ($\bar{X} = 13.46$, $S = 5.17$), başarısızlığın başlıca nedenini parti yönetimi ($\bar{X} = 17.49$, $S = 6.05$), parti üyeleri ($\bar{X} = 22.11$, $S = 5.04$), seçmenler ($\bar{X} = 20.66$, $S = 5.79$), partinin dışındaki aktörler ($\bar{X} = 20.89$, $S = 5.67$) ve diğer nedenler ($\bar{X} = 17.73$, $S = 6.46$) olarak gören katılımcılara göre, oy vermeyi düşündükleri parti liderini anlamlı düzeyde daha az etkili buldukları belirlenmiştir (tüm farklar için $p < .001$). Ayrıca oy verilmesi düşünülen partinin yönetimini başlıca neden olarak gören katılımcıların da, parti üyeleri ($p = .003$), seçmenler ($p = .002$) ve parti dışındaki aktörleri ($p < .001$) başlıca başarısızlık nedeni olarak gören katılımcılara göre parti liderini anlamlı düzeyde daha az etkili buldukları saptanmıştır.

SKY bakımından yapılan karşılaştırmalarda, oy verilecek partinin seçim başarısızlığının başlıca nedenini parti üyeleri olarak gören katılımcıların ($\bar{X} = 5.00$, $S = 1.40$), başarısızlığın başlıca nedenini seçmenler ($\bar{X} = 3.77$, $S = 1.84$) ($p = .002$) ve partinin dışındaki aktörler ($\bar{X} = 3.98$, $S = 1.90$) ($p = .011$) olarak gören katılımcılara göre, bu değişkenden anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür.

3.5. Düzenleyici Değişkenli Regresyon Analizi Kullanılarak LAE ve LDG Değişkenleri Üzerindeki Ortak Etkilerin Test Edilmesi

Bu bölümde, LAE ve LDG değişkenlerini yordayan ve LAP ile LAE ve LDG arasındaki ilişkilerde düzenleyici rol oynayan değişkenlerin belirlenmesi için yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Analizler gerçekleştirilmeden önce, bahsedilen tüm örneklem gruplarında, demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, sınıf, gelir düzeyi ve politik yönelim) bağımlı değişkenleri yordayıp yordamadığı tek aşamalı regresyon analizleriyle kontrol edilmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen asıl regresyon analizlerinde ise, birinci aşamada yalnızca bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde yordadığı belirlenen demografik değişkenler yer almıştır. İkinci aşamada, LAP, PİK, SKY, SBY ve SDK değişkenleri analize katılmıştır. Son aşamada ise, LAP değişkeninin PİK, SKY, SBY ve SDK değişkenleri ile etkileşimleri analize girmiştir (örn., LAPxPİK, LAPxSBY... gibi). Hiçbir demografik değişkenin bağımlı değişkeni yordamadığı durumlarda

(örn., MHP'li seçmenler için LDG'nin yordanması ve HDP'li seçmenler için LDG ve LAE'nin yordanması), asıl analiz iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir (1. aşamada LAP, PİK, SKY, SBY, SDK; 2. aşamada etkileşim puanları).

LAP ve LDG'yi yordayan değişkenlerin ve LAP ile LAE ve LDG arasındaki ilişkilerde düzenleyici rol oynayan değişkenlerin bulunması amacıyla, önce tüm örneklem için (N=581), sonrasında ise AKP (n=118), CHP (n=179), MHP (n=82) ve HDP'ye (n=94) oy vermeyi düşünen katılımcılar için ayrı ayrı olmak üzere toplam on (LAE için beş ve LDG için beş) düzenleyici değişkenli hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Tüm bağımsız değişkenlerden alınan değerler analize girilmeden önce Aiken ve West'in (1991) önerisine uygun şekilde ortalama etrafında merkezleştirilmiştir. LAE ve LDG'nin yordanmasında düzenleyici rolleri araştırılmak istenen PİK, SKY, SBY ve SDK değişkenleri ile ana değişken olan LAP'ın merkezleştirilmiş puanlarının çarpımı alınarak, her bir örneklem grubu için (örn., Tüm Katılımcılar, MHP'li katılımcılar... gibi) 4 farklı etkileşim değişkeni oluşturulmuştur (örn., LAPxPİK, LAPxSKY... gibi).

İstatistiksel olarak anlamlı bulunan etkileşimlerin değerlendirilmesi için Aiken ve West'in (1991) yöntemi kullanılarak "basit eğim" (*simple slope*) testi yapılmıştır. Regresyon analizlerinin sonuçları Çizelge 3.5.'te verilmiştir. Bu çizelgede gösterilen beta değerleri, her bir bağımsız değişkenin regresyon analizine girdiği aşamada elde edilen beta değerleridir

Çizelge 3.5. LAE ve LDG'yi Yordayan Değişkenler

	Tüm Katılımcılar				AKP'li Katılımcılar				CHP'li Katılımcılar				MHP'li Katılımcılar		HDP'li Katılımcılar					
	LAE		LDG		LAE		LDG		LAE		LDG		LAE	LDG ^a	LAE ^a	LDG ^a				
	β	R ² Δ	β	R ² Δ	β	R ² Δ	β	R ² Δ	β	R ² Δ	β	R ² Δ	β	R ² Δ	β	R ² Δ	β	R ² Δ		
1. Aşama		.02**		.05**		.14***		.03*		.08***		.11***		.06*		-		-		-
Yaş	.15***		.23***		-		-		.29**		.27***		-		-		-		-	
Cinsiyet	-		-		-		-		-		-		-		-		-		-	
Gelir Düzeyi	-		-		-		-		-		-.21**		-		-		-		-	
Pol. Yönelim	-		.11**		.38**		.20*		-		-		.24*		-		-		-	
2. Aşama		.65***		.40***		.45***		.35***		.43***		.31***		.54***		.52***		.56***		.34***
LAP	.78***		.57***		.66**		.55***		.67**		.50***		.77***		.63***		.55**		.37**	
PİK	.03		.15***		.04		.30***		.04		.09		.07		.09		.15*		.27*	
SKY	.04		.16***		.10		.06		.12		.20*		-.04		.05		.19*		.21*	
SBY	-.05		-.01		-.09		-.01		.003		-.04		-.07		.08		-.09		-.04	
SDK	.02		-.04		.08		-.07		.03		-.09		-.07		.05		.22*		.01	
3. Aşama		.003		.01*		.01*		.04*		.01*		.02*		.03*		.04*		.10**		.01
LAPxPİK	.04		.08*		.16*		.19*		.09		.12		-.03		-.09		-.04		-.12	
LAPxSKY	.03		.06		.07		.10		-.12		-.04		.21*		.24*		-.44*		.03	
LAPxSBY	-.05		-.02		-.12		-.16		.04		.07		-.02		.13		.37*		-.02	
LAPxSDK	.01		.04		-.10		.15		.03		.01		-.01		.01		-.40***		.04	
Açıklanan Toplam Varyans		.66***		.46***		.60***		.42***		.56***		.40***		.58***		.56***		.66***		.35***

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

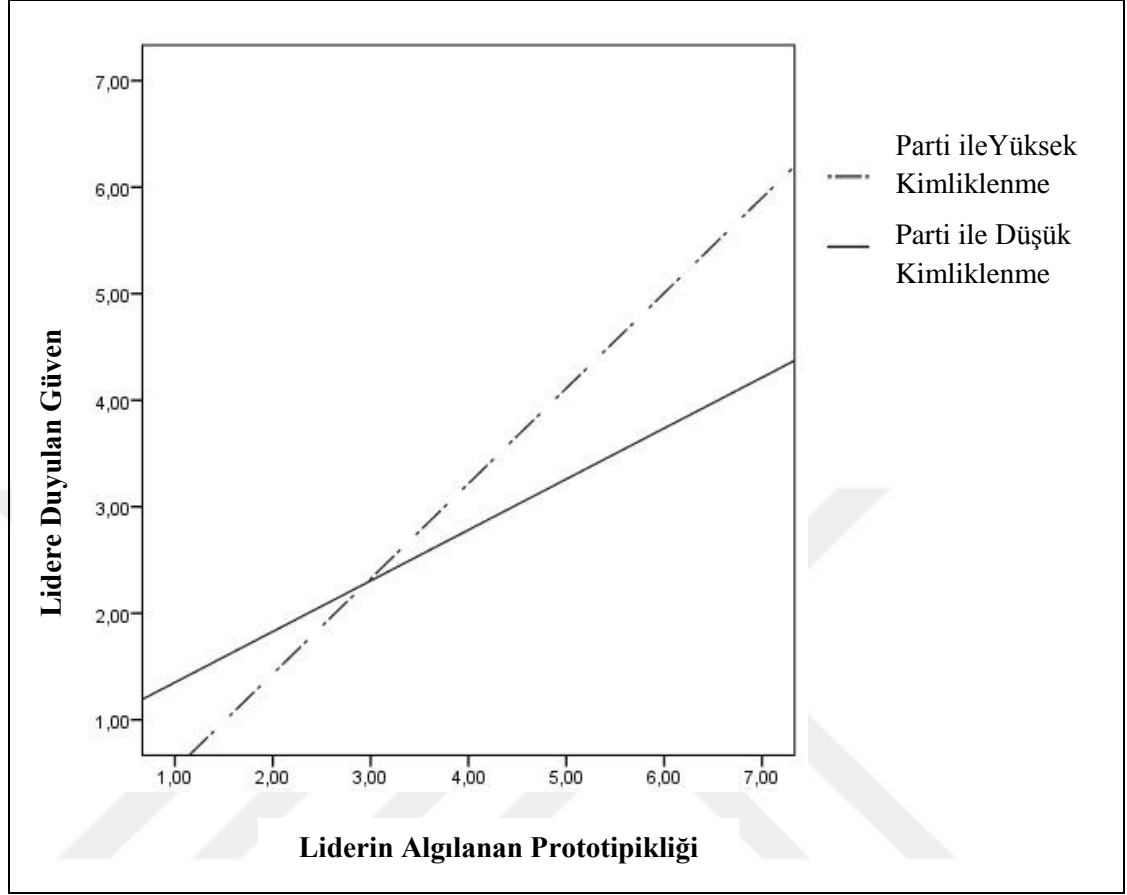
^aBu analizlerde, demografik değişkenlerden hiçbiri bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde yordamadığı için regresyon analizine girmemiş; iki aşamalı regresyon analizi yapılmıştır.

Not: LAP=Liderin Algılanan Prototipliği, LDG=Lidere Duyulan Güven, LAE=Liderin Algılanan Etkililiği, PİK=Parti ile Kimliklenme, Pol. Yönelim: Politik Yönelim, SKY=Sağ Kanat Yetkenciliği, SBY=Sosyal Başkanlık Yönelimi, SDK=Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı

Çizelge 3.5.'te görülebileceği gibi, tüm katılımcılar söz konusu olduğunda, LAE'yi analize ilk aşamada giren yaş ($\beta = .15, p < .001$) ve ikinci aşamada giren LAP ($\beta = .78, p < .001$) pozitif yönde yordamaktadır. Sonuçta, analize giren tüm değişkenlerin, liderin algılanan etkililiğindeki varyansın %65'ini açıkladığı anlaşılmaktadır ($F_{(10-552)} = 106.16, p < .001$). Etkileşim değişkenlerinin (LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LAE üzerindeki etkileri anlamlı bulunmadığı için PİK, SKY, SBY ve SDK'nın farklı düzeylerindeki LAP ve LAE ilişkisini değerlendirmeye yönelik basit eğim testi gerçekleştirilmemiştir.

Tüm katılımcılar için LDG'yi yordayan değişkenlere bakıldığında ise (Çizelge 3.5.), analize ilk aşamada giren yaş ($\beta = .23, p < .001$) ve politik yönelimin ($\beta = .11, p = .003$), ikinci aşamada giren LAP ($\beta = .57, p < .001$), PİK ($\beta = .15, p < .001$) ve SKY'nin ($\beta = .16, p < .001$), üçüncü aşamada giren LAPxPİK etkileşiminin ($\beta = .08, p = .038$) bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Sonuç olarak, regresyon analizine dâhil edilen tüm değişkenlerin (yaş, politik yönelim, LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LDG'deki varyansın %46'sını açıkladığı bulunmuştur ($F_{(11-548)} = 42,80, p < .001$). Bu aşamada, PİK'in farklı düzeylerinde LAP ile LDG arasındaki ilişkinin sınanması için Aiken and West'in (1991) yöntemi kullanılarak basit eğim testi yapılmıştır. Bu yöntemle, PİK puanlarının ortalamasının 1 SD altında ve 1 SD üstünde, LAP'ın LDG üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiş ve sonuçlar Grafik 3.1.'de gösterilmiştir.

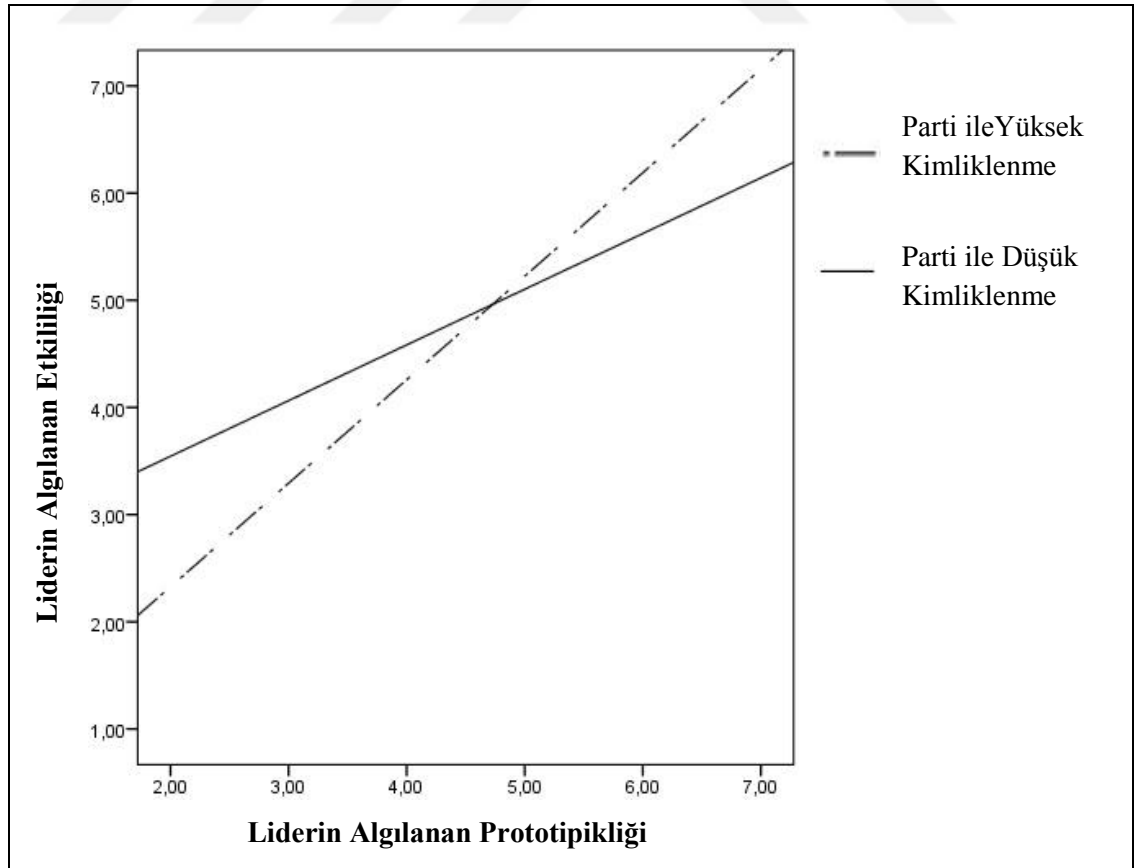
Grafik 3.1. Tüm Katılımcılar Örnekleminde LDG Üzerinde LAP ve PİK Etkileşiminin Etkisi

Basit eğim testi sonucuna göre, tüm katılımcılar söz konusu olduğunda PİK hem yüksek ($B = 0.89, t = 9.03, p < .001$) hem de düşük ($B = 0.48, t = 5.13, p < .001$) iken LAP LDG'yi yordamaktadır. Bununla birlikte, PİK yüksek olduğunda LAP'ın LDG'yi yordama gücü, PİK'in düşük olduğunu duruma göre daha yüksektir. Ayrıca, Grafik 3.1.'de görüldüğü gibi LAP düşük olduğunda PİK düşük de olsa yüksek de olsa LDG düşük olma eğilimindedir. LAP yüksek olduğunda ise PİK'in yüksek olduğu durumda lidere duyulan güvenin, PİK'in düşük olduğu duruma göre yüksek olma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.5'te, AKP'ye oy vereceğini belirten katılımcılar için LAE'yi yordayan değişkenlere bakıldığında, analize ilk aşamada giren politik yönelimin ($\beta = .38$, $p < .001$), ikinci aşamada giren LAP'ın ($\beta = .66$, $p < .001$) ve üçüncü aşamada giren LAPxPİK etkileşiminin ($\beta = .16$, $p = .031$) bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Sonuç olarak, regresyon analizine dahil edilen tüm değişkenlerin (politik yönelim, LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LAE'deki varyansın %60'ını açıkladığı bulunmuştur ($F_{(10-107)} = 18,44$, $p < .001$). PİK'in farklı düzeylerinde LAP ile LAE arasındaki ilişkinin sınanması için Aiken and West'in (1991) önerdiği şekilde "basit eğim" testi yapılmıştır. Bu şekilde, PİK puanlarının ortalamasının 1 SD altında ve 1 SD üstünde, LAP'ın LAE üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiş ve sonuçlar Grafik 3.2.'de gösterilmiştir.

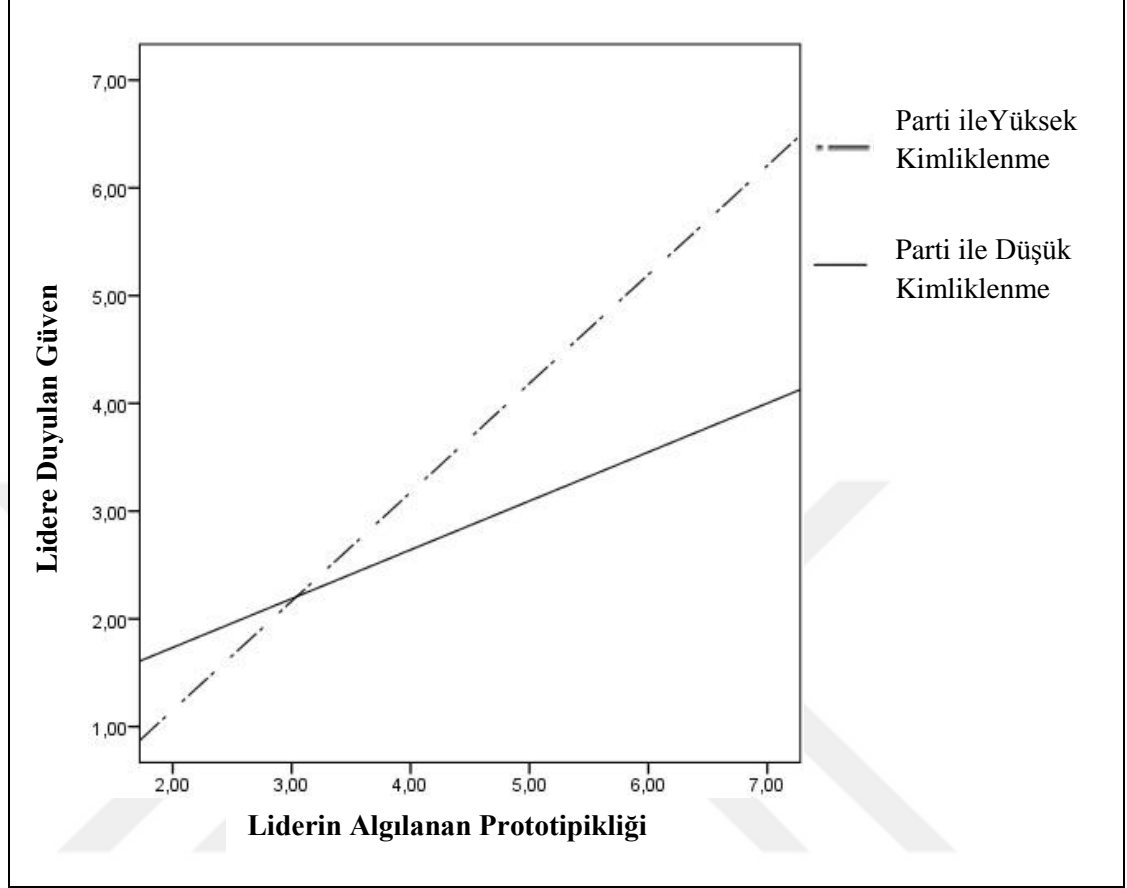
Grafik 3.2. AKP Seçmenleri Örneğinde LAE Üzerinde LAP ve PİK Etkileşiminin Etkisi

Basit eğim testi sonucuna göre, AKP'li katılımcılar örnekleminde PİK hem yüksek ($B = 0.89$, $t = 9.03$, $p < .001$) hem de düşük ($B = 0.52$, $t = 3.11$, $p < .01$) olduğunda LAP LAE'yi yordamaktadır. Bununla birlikte, PİK yüksek olduğunda LAP'ın LAE'yi yordama gücü, PİK'in düşük olduğunu duruma göre daha yüksektir. Ayrıca, Grafik 3.2.'de görüldüğü gibi LAP'ın düşük olduğu durumda PİK yüksek ise, PİK'in düşük olduğu duruma göre LAE daha düşük olmaktadır. LAP yüksek olduğunda ise PİK'in yüksek olması durumunda LAE daha yüksek olma eğilimindedir.

AKP'ye oy vereceğini belirten katılımcılar için LDG'yi yordayan değişkenlere bakıldığında, analize ilk aşamada giren politik yönelimin ($\beta = .20$, $p = .041$), ikinci aşamada giren LAP'ın ($\beta = .55$, $p < .001$) ve PİK'in ($\beta = .30$, $p < .001$), üçüncü aşamada giren LAPxPİK etkileşiminin ($\beta = .19$, $p = .025$) bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadığı görülmüştür (Çizelge 3.5). Sonuç olarak, regresyon analizine dahil edilen tüm değişkenlerin (politik yönelim, LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) liderin algılanan etkililiğindeki varyansın %42'sini açıkladığı bulunmuştur ($F_{(10-107)} = 9.48$, $p < .001$). Bu aşamada, PİK'in farklı düzeylerinde LAP ile LDG arasındaki ilişkinin sınanması için basit eğim testi yapılmıştır (Aiken ve West, 1991). Bu yöntemle, PİK puanlarının ortalamasının 1 SD altında ve 1 SD üstünde, LAP'ın liderin algılanan etkililiği üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiş ve sonuçlar Grafik 3.3.'de gösterilmiştir.

Grafik 3.3. AKP Seçmenleri Örneğinde LDG Üzerinde LAP ve PİK Etkileşiminin Etkisi

Basit eğim testi sonuçlarına göre AKP'li katılımcılarda PİK yüksek ($B = 0.89$, $t = 9.03$, $p < .001$) olduğunda LAP LAE'yi yordamakta iken; PİK düşük olduğunda ($B = 0.45$, $t = 1.87$, $p > .05$) LAP LAE'yi yordamamaktadır. Ayrıca, Grafik 3.3'te görüldüğü gibi LAP düşük olduğunda; PİK'in yüksek olduğu durumda LDG, PİK'in düşük olduğu duruma göre daha düşük olma eğilimindedir. Bununla birlikte, LAP'ın yüksek olduğu durumda yalnızca PİK yüksek ise LDG yüksek olma eğilimindedir.

Çizelge 3.5'te görülebileceği gibi, CHP'ye oy vereceğini belirten katılımcılar söz konusu olduğunda, LAE'yi analize ilk aşamada giren yaş ($\beta = .29$, $p < .001$) ve ikinci aşamada giren LAP ($\beta = .67$, $p < .001$) pozitif yönde yordamaktadır. Sonuçta,

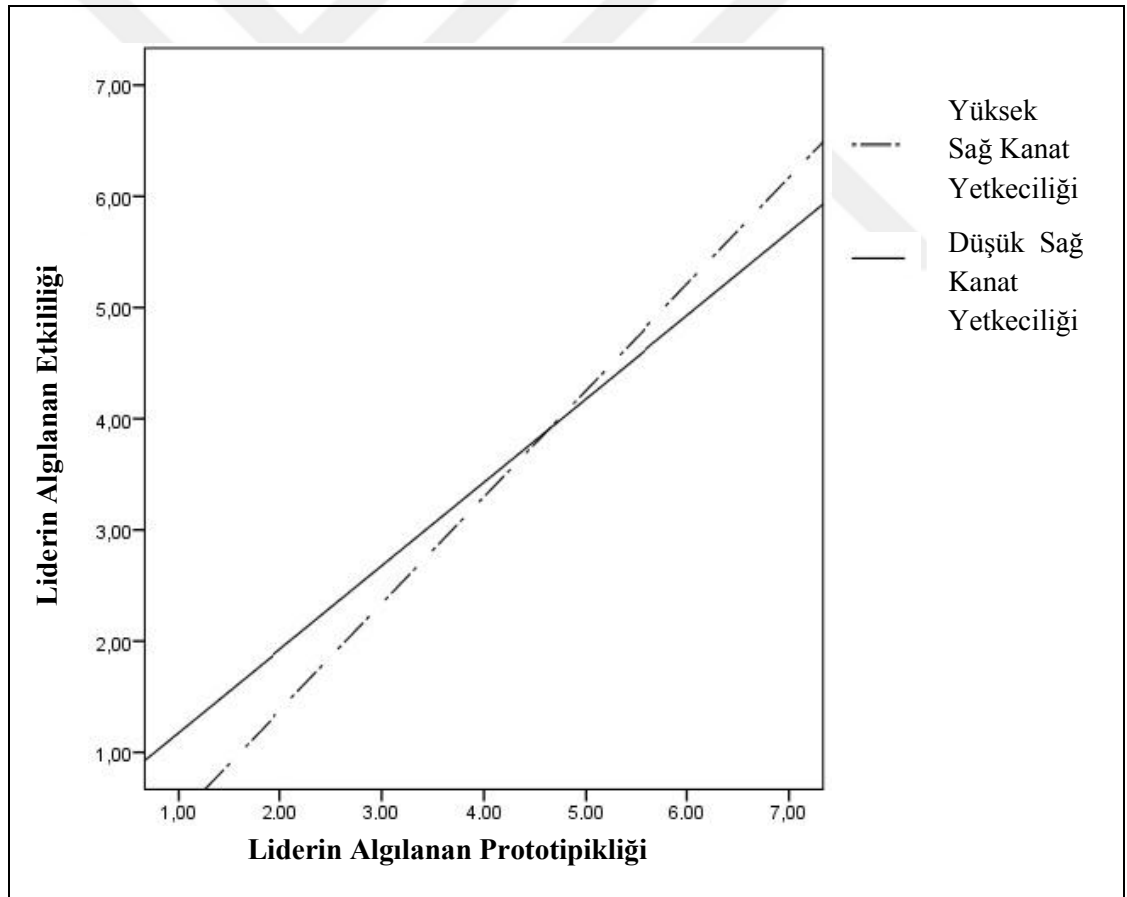
denkleme giren tüm değişkenlerin (yaş, LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK), LAE'deki varyansın %56'sını açıkladığı anlaşılmaktadır ($F_{(10-161)} = 20.28, p < .001$). Etkileşim değişkenlerinin (LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LAE üzerindeki etkileri anlamlı bulunmadığı için PİK, SKY, SBY ve SDK'nın farklı düzeylerindeki LAP ve LAE ilişkisini değerlendirmeye yönelik basit eğim testi gerçekleştirilmemiştir.

CHP'li katılımcılar için LDG'yi yordayan değişkenlere bakıldığında (Çizelge 3.5.), analize ilk aşamada giren yaşın ($\beta = .27, p < .001$) bağımlı değişkeni pozitif, gelir düzeyinin ($\beta = -.21, p = .006$) negatif yönde yordadığı görülmüştür. Analize ikinci aşamada giren LAP ($\beta = .50, p < .001$) ve SKY'nin ($\beta = .20, p = .021$) ise bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadıkları görülmüştür. Sonuç olarak, regresyon denkleminde giren tüm değişkenlerin (yaş, gelir düzeyi, LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) lidere duyulan güvendedeki varyansın %44'ünü açıkladığı bulunmuştur ($F_{(11-158)} = 11,11, p < .001$). Etkileşim değişkenlerinin (LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LDG üzerindeki etkileri anlamlı bulunmadığı için PİK, SKY, SBY ve SDK'nın farklı düzeylerindeki LAP ve LDG ilişkisini değerlendirmeye yönelik basit eğim testi gerçekleştirilmemiştir.

Çizelge 3.5'te, MHP'ye oy vereceğini belirten katılımcılar için liderin algılanan etkililiğini yordayan değişkenlere bakıldığında, analize ilk aşamada giren politik yönelimin ($\beta = .24, p = .038$), ikinci aşamada giren LAP'ın ($\beta = .77, p < .001$), ve üçüncü aşamada giren LAPxSKY etkileşiminin ($\beta = .21, p = .042$) bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Sonuç olarak, regresyon analizine

dahil edilen tüm değişkenlerin (politik yönelim, LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPIK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LAE'deki varyansın %63'ünü açıkladığı bulunmuştur ($F_{(10-71)} = 11,89$, $p < .001$). SKY'nin farklı düzeylerinde LAP ile LAE arasındaki ilişkinin sınanması için basit eğim testi yapılmıştır (Aiken ve West, 1991). Bu yöntemle, SKY puanlarının ortalamasının 1 SD altında ve 1 SD üstünde, LAP'ın liderin algılanan etkililiği üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiş ve sonuçlar Grafik 3.4.'te gösterilmiştir.

Grafik 3.4. MHP Seçmenleri Örnekleminde LAE Üzerinde LAP ve SKY Etkileşiminin Etkisi

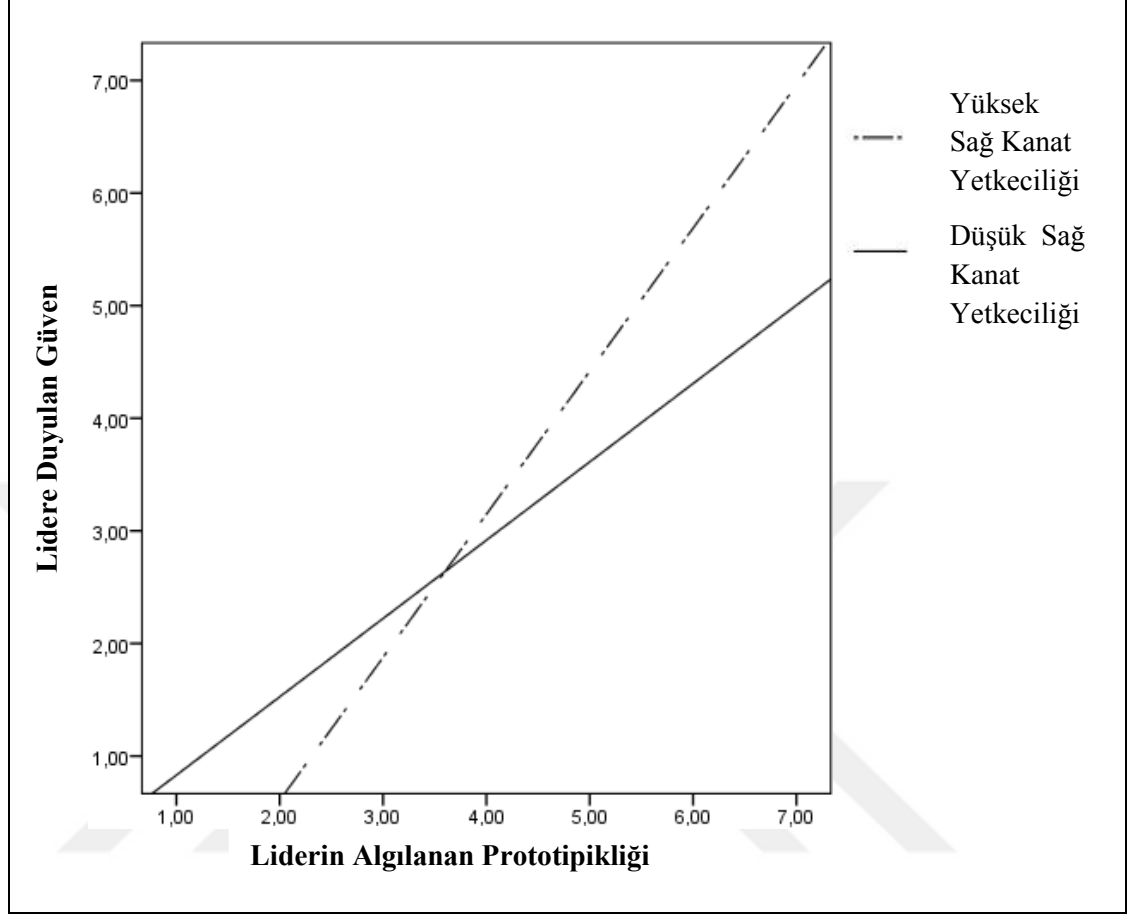

Basit eğim testi sonuçlarına göre MHPlı katılımcılarda SKY hem yüksek ($B = 0,96$, $t = 6,28$, $p < .001$) hem de düşük ($B = 0,75$, $t = 4,00$, $p < .05$) olduğunda

LAP LAE'yi yordamaktadır. Ayrıca, Grafik 3.3.'te görüldüğü gibi LAP düşük iken SKY yüksek olduğunda, SKY'nin düşük olduğu duruma göre LAE daha düşük olma eğilimindedir. LAP yüksek olduğunda ise, SKY'nin yüksek olması durumunda LAE de daha yüksek olma eğilimindedir.

MHP'ye oy vereceğini belirten katılımcılar için LDG'yi yordayan değişkenlere bakıldığında, analize ilk aşamada giren LAP'ın ($\beta = .63, p < .001$) ve ikinci aşamada giren LAPxSKY etkileşiminin ($\beta = .24, p = .034$) bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadığı görülmüştür (Çizelge 3.5). Sonuç olarak, regresyon analizine dahil edilen tüm değişkenlerin (LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LDG'deki varyansın %56'sını açıkladığı bulunmuştur ($F_{(9,72)} = 10,16, p < .001$). Bu aşamada, SKY'nin farklı düzeylerinde LAP ile LDG arasındaki ilişkinin sınanması için basit eğim testi yapılmıştır (Aiken ve West, 1991). Bu yöntemle, SKY puanlarının ortalamasının 1 SD altında ve 1 SD üstünde, LAP'ın LDG üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiş ve sonuçlar Grafik 3.5.'te gösterilmiştir.

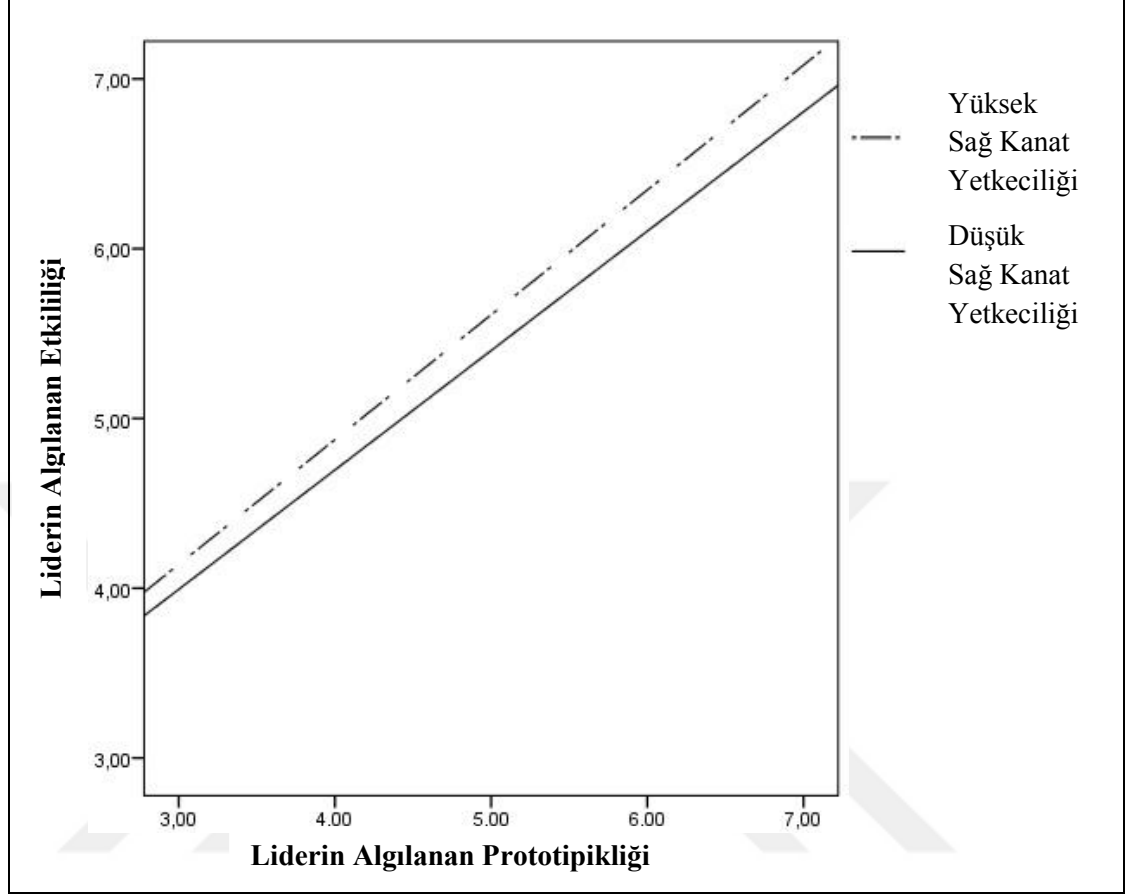
Grafik 3.5. MHP Seçmenleri Örneğinde LDG Üzerinde LAP ve SKY Etkileşiminin Etkisi

Basit eğim testi sonuçlarına göre MHPlı katılımcılarda SKY hem yüksek ($B = 1.27, t = 5.09, p < .007$) hem de düşük ($B = 0.69, t = 2.34, p < .022$) olduğunda LAP, LDG'yi yordamaktadır. Bununla birlikte, SKY yüksek olduğunda, LAP ile LDG arasındaki ilişki, SKY'nin düşük olduğu duruma göre daha yüksektir. Ayrıca, LAP düşük iken SKY yüksek olduğunda, SKY'nin düşük olduğu duruma göre LDG daha düşük olma eğilimindedir. LAP yüksek olduğunda ise, SKY'nin yüksek olması durumunda LDG de daha yüksek olma eğilimindedir.

Çizelge 3.5'te, HDP'ye oy vereceğini belirten katılımcılar için LAE'yi yordayan değişkenlere bakıldığında, analize ilk aşamada giren LAP'ın ($\beta = .55$, $p < .001$), PİK'in ($\beta = .15$, $p = .048$) SKY ($\beta = .19$, $p = .028$) ve SDK'nın ($\beta = .22$, $p = .011$) bağımlı değişkeni pozitif, ikinci aşamada giren LAPxSKY ($\beta = -.44$, $p = .010$) ve LAPxSDK ($\beta = -.40$, $p < .001$) etkileşimlerinin bağımlı değişkeni negatif ve yine denkleme ikinci aşamada giren LAPxSBY ($\beta = .37$, $p = .040$) etkileşiminin bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Sonuç olarak, regresyon analizine dahil edilen tüm değişkenlerin (LAP, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LAE'deki varyansın %66'sını açıkladığı bulunmuştur ($F_{(9-84)} = 9,45$, $p < .001$). Bu aşamada, SKY, SBY ve SDK değişkenlerinin farklı düzeylerinde LAP ile LAE arasındaki ilişkinin sınanması için basit eğim testi yapılmıştır (Aiken ve West, 1991). Bu yöntemle, SKY, SBY ve SDK değişkenlerinin herbirinin puan ortalamalarının 1 SD altında ve 1 SD üstünde, LAP'ın LAE üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiştir. Grafik 3.6. HDP'li katılımcılarda SKY'nin yüksek ve düşük düzeylerindeki LAP ve LAE ilişkisini göstermektedir.

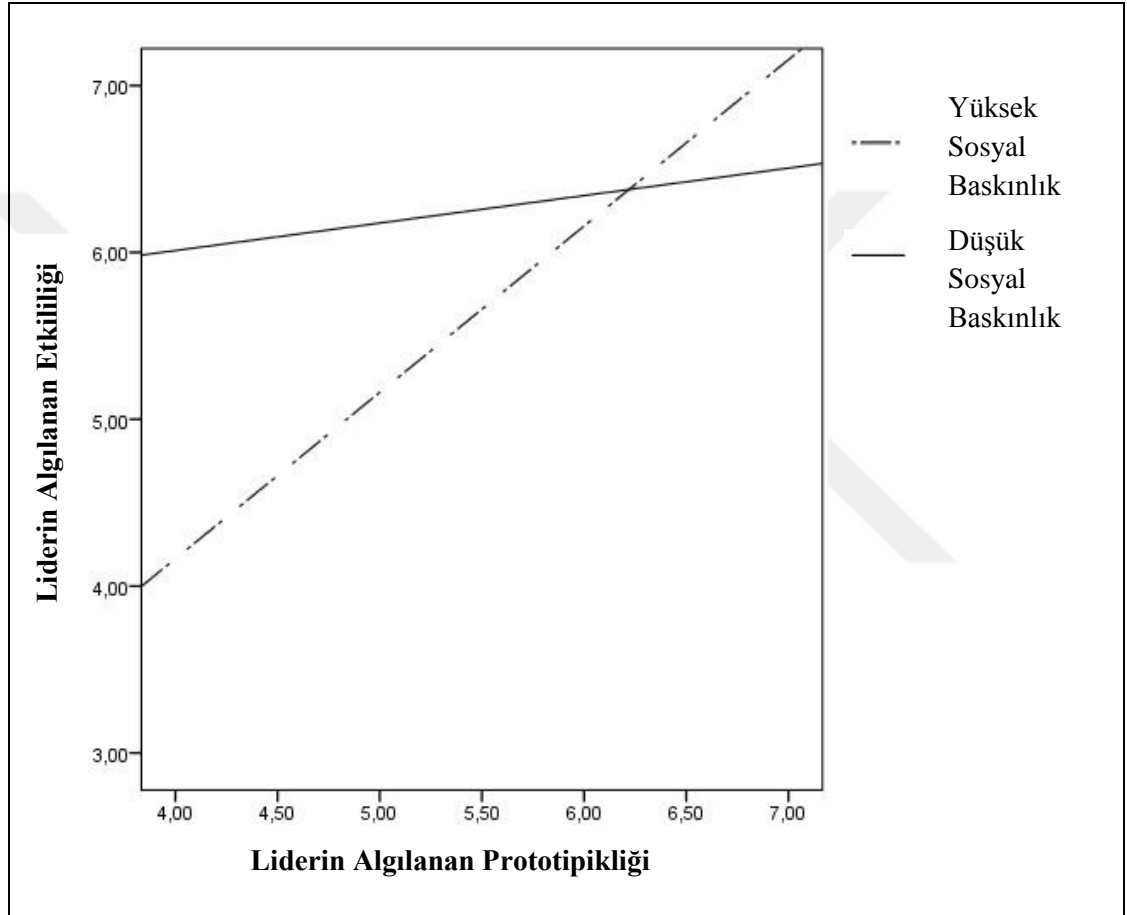
Grafik 3.6. HDP Seçmenleri Örnekleminde LAE Üzerinde LAP ve SKY Etkileşiminin Etkisi

Grafik 3.6.'da gösterilen basit eğim testi sonuçlarına göre, HDP'li katılımcılarda SKY hem yüksek ($B = 0.80$, $t = 4.83$, $p < .001$) hem de düşük ($B=0.70$, $t= 2.45$, $p = .014$) olduğunda LAP, LAE'yi yordamaktadır. Bununla birlikte, SKY yüksek olduğunda, LAP ile LAE arasındaki ilişki, SKY'nin düşük olduğu duruma göre daha yüksektir. Ayrıca, LAP yüksek de olsa düşük de olsa, SKY'nin yüksek olduğu durumda LAE, SKY'nin düşük olduğu duruma göre daha yüksek olma eğilimindedir.

HDP'li katılımcılarda LAP ile LAE arasındaki ilişkide SBY'in düzenleyici rolünün incelenmesi için yapılan basit eğim testi (Aiken ve West, 1991) sonuçları Grafik 3.7'de verilmiştir.

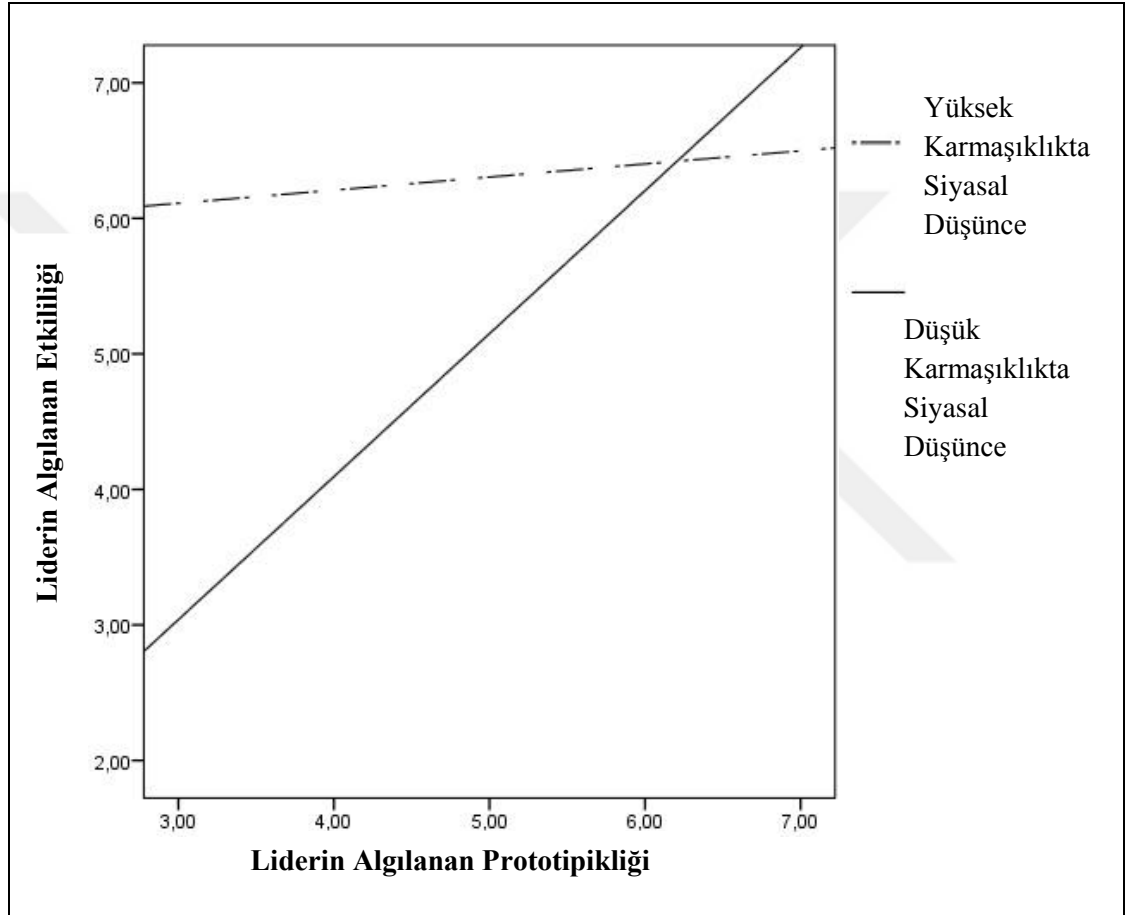
Grafik 3.7. HDP Seçmenleri Örneğinde LAE üzerinde LAP ve SBY Etkileşiminin Etkisi

Basit eğim testi sonucuna göre, HDP'li katılımcılarda LAP LAE'yi SBY yüksek olduğunda ($B = 0.99$, $t = 3.62$, $p < .001$) yordamakta iken, SBY düşük olduğunda ($B=0.16$, $t= 0.81$, $p = .036$) yordamamaktadır (Grafik 3.7.). Ayrıca, LAP düşük olduğunda; SBY düşük ise LAE SBY'nin yüksek olduğu duruma göre daha yüksek olmaktadır. Bununla birlikte, LAP yüksek olduğunda; SBY düşük de olsa yüksek de olsa LAE yüksek olma eğilimindedir.

HDP'li katılımcılarda SDK'nın LAP ile LAE arasındaki ilişkide düzenleyici rolünün incelenmesi için yapılan basit eğim testi (Aiken ve West, 1991) sonuçları Grafik 3.8.'de verilmiştir.

Grafik 3.8. HDP Seçmenleri Örneğinde, LAE Üzerinde LAP ve SDK Etkileşiminin Etkisi

Grafik 3.8.'de gösterilen basit eğim testi sonucuna göre, HDP'li katılımcılarda LAP LAE'yi SDK düşük olduğunda ($B = 1,05$, $t = 3.84$, $p < .001$) yordamakta iken, SDK yüksek olduğunda ($B = 0.10$, $t=0.44$, $p = .097$) yordamamaktadır. Ayrıca, LAP düşük olduğunda; yalnızca SDK düşük ise LAE düşük olmaktadır. Bununla birlikte, LAP yüksek olduğunda; SDK düşük de olsa yüksek de olsa LAE yüksek olma eğilimindedir.

Çizelge 3.5'te, HDP'ye oy vereceğini belirten katılımcılar için LDG'yi yordayan değişkenlere bakıldığında, analize ilk aşamada giren LAP'ın ($\beta = .37$, $p = .003$), PİK'in ($\beta = .27$, $p = .013$) ve SKY'nin ($\beta = .21$, $p = .013$) bağımlı değişkeni pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Sonuç olarak, regresyon analizine dahil edilen tüm değişkenlerin (LAP, PİK, SKY, SBY, SDK, LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) liderin algılanan etkililiğindeki varyansın %35'ini açıkladığı bulunmuştur ($F_{(9,78)} = 4.69$, $p < .001$). Etkileşim değişkenlerinin (LAPxPİK, LAPxSKY, LAPxSBY, LAPxSDK) LDG üzerindeki etkileri anlamlı bulunmadığı için PİK, SKY, SBY ve SDK'nın farklı düzeylerindeki LAP ve LDG ilişkisini değerlendirmeye yönelik basit eğim testi gerçekleştirilmemiştir.

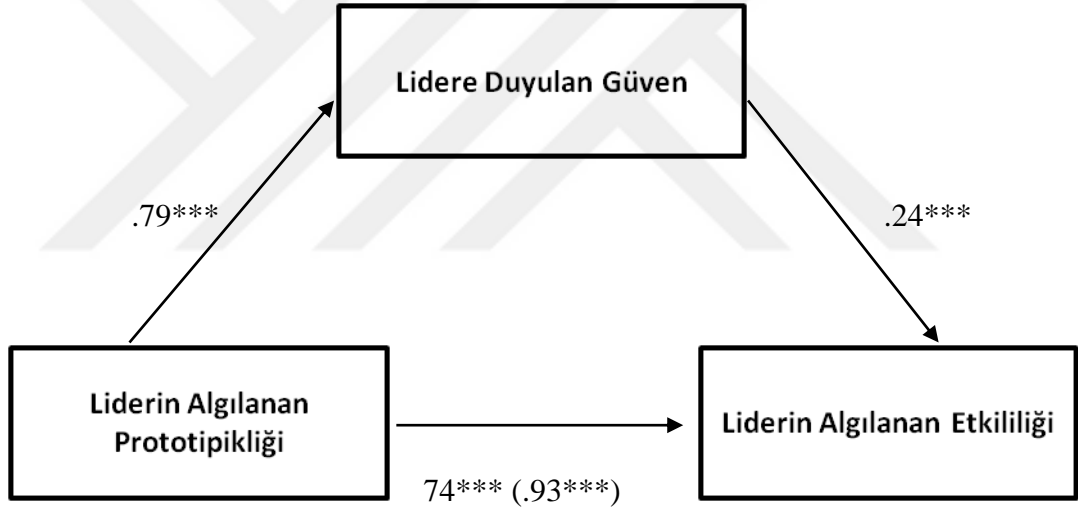
3.6. LAP ile LAE Arasındaki İlişkide Lidere Duyulan Güvenin Aracı Rolünün Test Edilmesi

Tüm örneklem gruplarında (Tüm katılımcılar, AKP'li katılımcılar, CHP'li katılımcılar... vb.), LAP ile LAE arasındaki ilişkide LDG'nin aracı rolünün test edilmesi için öncelikle, önerilen aracılık modelinin tüm bileşenleri için çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Daha sonra ise, Preacher ve Hayes (2008) tarafından geliştirilen SPSS için INDIRECT programı kullanılarak, aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Her bir örneklem grubu için, Preacher ve Hayes'in (2008) önerdiği şekilde, *Bootstrapping* yöntemi ile üretilen 5000 kişilik örneklem gruplarıyla %95 güven düzeyinde dolaylı etkiler (*indirect effects*) sınanmıştır.

3.6.1. Tüm Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi

Tüm katılımcılar örnekleminde LAP ile LAE arasındaki ilişkide LDG'nin aracı rolünün test edilmesi için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizleri ile aracılık analizlerinin sonuçları Şekil 3.1'de özetlenmiştir.

Şekil 3.1. Tüm Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolü (N=581)

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

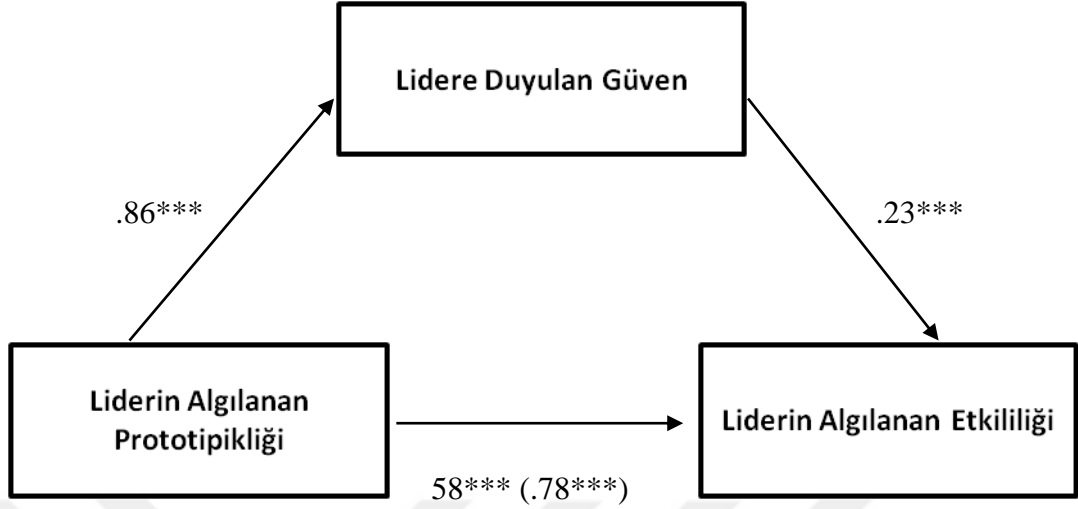
Şekil 3.1'de görülebileceği gibi, önerilen aracılık modelinin tüm katılımcılar (N=581) için sınanması amacıyla gerçekleştirilen çoklu regresyon analizlerinde, LAP'ın LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur ($B = .93$; $SE = .035$; $t_{(579)} = 21,33$; $p < .001$). Ayrıca, LAP'ın LDG ile de pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür ($B = .79$, $SE = .041$; $t_{(579)} = 13,29$; $p < .001$). Son olarak, analiz sonuçları, aracı rolü incelenen LDG'nin de LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğunu

göstermiştir ($B = .24$; $SE = .027$; $t_{(579)} = 8,85$, $p < .001$). LAE'deki varyansın yaklaşık olarak %69'unun modeldeki değişkenler tarafından açıklandığı görülmüştür ($R^2 = .686$). Bu şekilde, modeldeki hem a-yolunun (*a-path*) hem de b-yolunun (*b-path*) anlamlı olduğu bulunduğu için, *bootstrapping* yöntemi kullanılarak aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizinin sonuçları, LDG'nin LAP ile LAE arasındaki ilişkide aracı rolü olduğunu doğrulamıştır ($B = .19$; $SE = .026$; %95 $CI = .1432, .2481$) Ek olarak, sonuçlar LDG kontrol edildiğinde LAP'ın LAE üzerindeki doğrudan etkisinin (*direct effect*) azalmakla birlikte halen anlamlı olduğunu göstermiştir ($B = .74$; $SE = .0348$; $t_{(579)} = 21,33$; $p < .001$). Bu durum, modelde kısmi aracılığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

3.6.2. AKP'li Katılımcılar Örneğinde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi

AKP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcılar örneğinde LAP ile LAE arasındaki ilişkide LDG'nin aracı rolünün test edilmesi için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizleri ile aracılık analizlerinin sonuçları Şekil 3.2'de özetlenmiştir.

Şekil 3.2. AKP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolü (n=118)

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

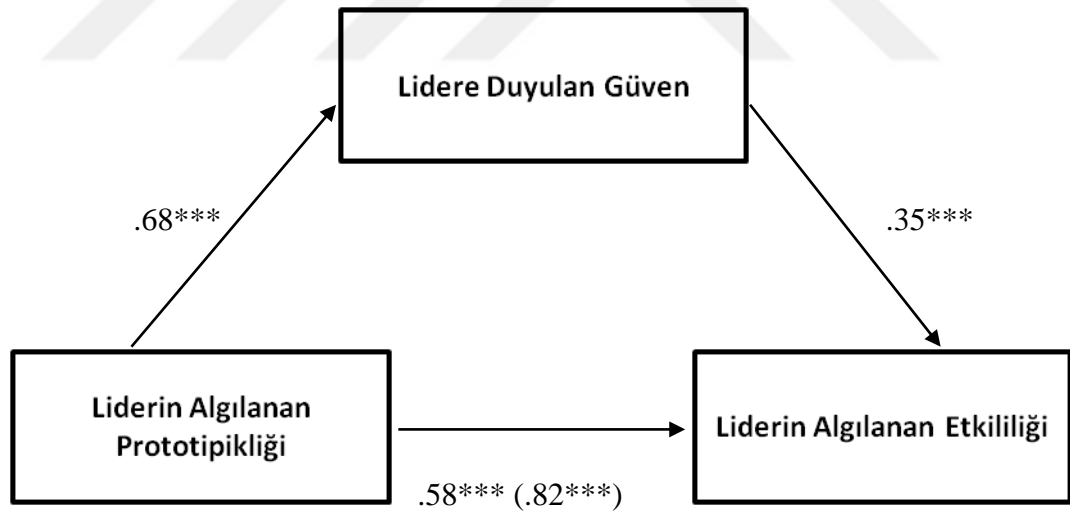
Şekil 3.2'de görülebileceği gibi, AKP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcılar (n=118) için, önerilen aracılık modelinin sınanması amacıyla gerçekleştirilen çoklu regresyon analizlerinde, LAP'ın LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (B=.78; SE=.062; $t_{(116)}= 12,62$, $p < .001$). Ayrıca, LAP'ın LDG ile de pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (B=.86; SE=.114; $t_{(116)}=7,55$; $p < .001$). Son olarak, analiz sonuçları, aracı rolü incelenen LDG'nin de LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (B=.23; SE=.046; $t_{(116)}= 5,09$; $p < .001$). LAE'deki varyansın yaklaşık olarak %66'sının modeldeki değişkenler tarafından açıklandığı görülmüştür ($R^2=.656$). Bu şekilde, modeldeki hem a-yolunun hem de b-yolunun anlamlı olduğu bulunduğu için, *bootstrapping* yöntemi kullanılarak aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizinin sonuçları, LDG'nin LAP ile LAE arasındaki ilişkide aracı rolü olduğunu doğrulamıştır (B= .20; SE=.044; %95 CI =.1184, .2964). Ek olarak, sonuçlar, LDG kontrol edildiğinde LAP'ın LAE üzerindeki doğrudan etkisinin azalmakla birlikte halen anlamlı olduğunu göstermiştir (B=.58; SE=.068;

$t_{(116)} = 8,47, p < .001$). Bu durum, modelde kısmi aracılığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

3.6.3. CHP'li Katılımcılar Örneğinde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi

CHP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcılar örneğinde LAP ile LAE arasındaki ilişkide LDG'nin aracı rolünün test edilmesi için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizleri ile aracılık analizlerinin sonuçları Şekil 3.3'te özetlenmiştir.

Şekil 3.3. CHP'li Katılımcılar Örneğinde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolü (n=179)

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

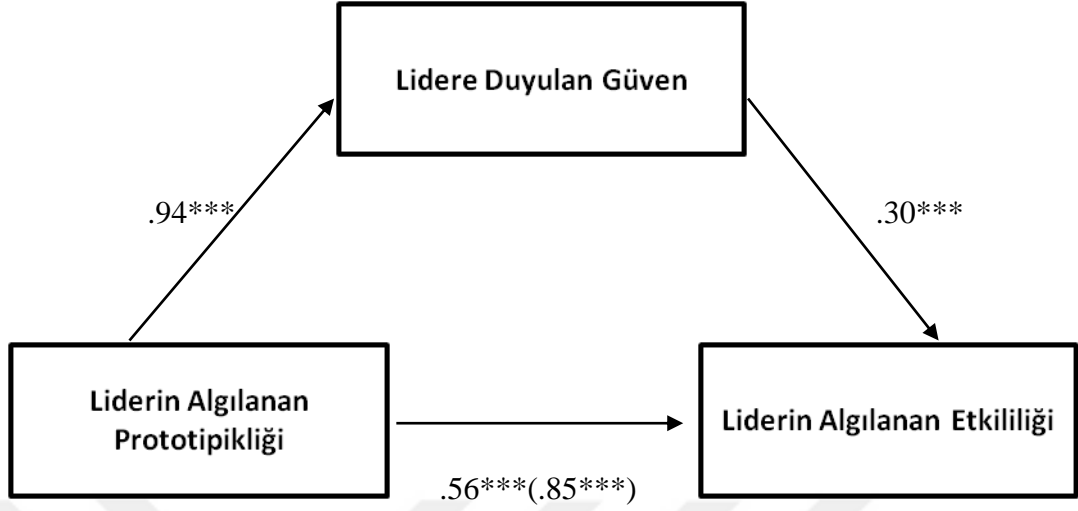
Şekil 3.3'te görülebileceği gibi, önerilen aracılık modelinin CHP'li katılımcılar (n=179) için sınanması amacıyla gerçekleştirilen çoklu regresyon analizlerinde, LAP'ın LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (B=.82;

SE=.060; $t_{(177)}=13,52$; $p < .001$). Ayrıca, LAP'ın LDG ile de pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (B=.68; SE=.077; $t_{(177)}=8,88$; $p < .001$). Son olarak, analiz sonuçları, aracı rolü incelenen LDG'nin de LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (B=.35; SE=.053; $t_{(177)}= 6,67$, $p < .001$). LAE'deki varyansın yaklaşık olarak %61'inin modeldeki değişkenler tarafından açıklandığı görülmüştür ($R^2=.607$). Bu şekilde, modeldeki hem a-yolunun hem de b-yolunun anlamlı olduğu bulunduğu için, *bootstrapping* yöntemi kullanılarak aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizinin sonuçları, LDG'nin LAP ile LAE arasındaki ilişkide aracı rolü olduğunu doğrulamıştır (B=.24; SE=.044; %95 CI=.1646, .3404) Ek olarak, sonuçlar, LDG kontrol edildiğinde LAP'ın LAE üzerindeki doğrudan etkisinin azalmakla birlikte halen anlamlı olduğunu göstermiştir (B=.58; SE=.065; $t_{(177)}=8,84$; $p < .001$). Bu durum önerilen modelde kısmi aracılığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

3.6.4. MHP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi

MHP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcılar örnekleminde LAP ile LAE arasındaki ilişkide LDG'nin aracı rolünün test edilmesi için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizleri ile aracılık analizlerinin sonuçları Şekil 3.4'te özetlenmiştir.

Şekil 3.4. MHP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolü (n=82)

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

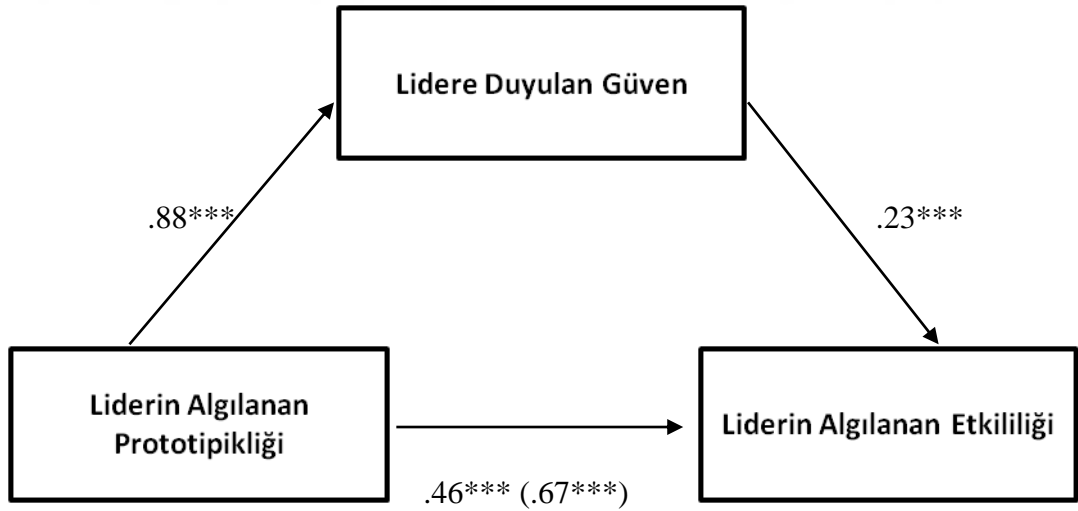
Şekil 3.4'te görülebileceği gibi, önerilen aracılık modelinin MHP'li katılımcılar (n=82) için sınanması amacıyla gerçekleştirilen çoklu regresyon analizlerinde, LAP'ın LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur ($B=.85$; $SE=.080$; $t_{(80)}=10,69$; $p < .001$). Ayrıca, LAP'ın LDG ile de pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür ($B=.94$; $SE=.106$; $t_{(80)}=8,87$; $p < .001$). Son olarak, analiz sonuçları, aracı rolü incelenen LDG'nin de LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir ($B=.30$; $SE=.077$; $t_{(80)}= 3,95$, $p < .001$). LAE'deki varyansın yaklaşık olarak %66'sının modeldeki değişkenler tarafından açıklandığı görülmüştür ($R^2=.656$). Bu şekilde, modeldeki hem a-yolunun hem de b-yolunun anlamlı olduğu bulunduğu için, *boostrapping* yöntemi kullanılarak aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizinin sonuçları, LDG'nin LAP ile LAE arasındaki ilişkide aracı rolü olduğunu doğrulamıştır ($B= .29$; $SE=.091$; %95 CI=.1249, .4801). Ek olarak, sonuçlar LDG kontrol edildiğinde LAP'ın LAE üzerindeki doğrudan etkisinin (direct effect) azalmakla birlikte halen anlamlı olduğunu göstermiştir

($B=.56$; $SE=.103$; $t_{(80)}=5,47$; $p < .001$). Bu durum önerilen modelde kısmi aracılığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

3.6.5. HDP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolünün Test Edilmesi

HDP'ye oy vereceğini söyleyen katılımcılar örnekleminde LAP ile LAE arasındaki ilişkide LDG'nin aracı rolünün test edilmesi için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizleri ile aracılık analizlerinin sonuçları Şekil 3.5'te özetlenmiştir.

Şekil 3.5. HDP'li Katılımcılar Örnekleminde LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolü (n=94)

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Şekil 3.5'te görülebileceği gibi, önerilen aracılık modelinin HDP'li katılımcılar (n=94) için sınanması amacıyla gerçekleştirilen çoklu regresyon analizlerinde, LAP'ın LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur ($B=.67$;

SE=.088; $t_{(92)}=7,62$; $p<.001$). Ayrıca, LAP'ın LDG ile de pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür ($B=.88$, $SE=.156$; $t_{(92)}=5,63$, $p < .001$). Son olarak, analiz sonuçları, aracı rolü incelenen LDG'nin de LAE ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir ($B=.23$; $SE=.053$; $t_{(92)}= 4,30$; $p < .001$). LAE'deki varyansın yaklaşık olarak %49'unun modeldeki değişkenler tarafından açıklandığı görülmüştür ($R^2=.491$). Bu şekilde, modeldeki hem a-yolunun hem de b-yolunun anlamlı olduğu bulunduğu için, *bootstrapping* yöntemi kullanılarak aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizinin sonuçları, LDG'nin LAP ile LAE arasındaki ilişkide aracı rolü olduğunu doğrulamıştır ($B=.20$; $SE=.051$; %95 C=.1190, .3268) Ek olarak, sonuçlar LDG kontrol edildiğinde LAP'ın LAE üzerindeki doğrudan etkisinin azalmakla birlikte halen anlamlı olduğunu göstermiştir ($B=.46$; $SE=.093$; $t_{(92)}=4,99$, $p < .001$). Bu durum, önerilen modelde kısmi aracılığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 4

TARTIŞMA

Bu araştırmada, 7 Haziran 2015'te gerçekleşen Türkiye Genel Seçimlerinin öncesindeki iki aylık süreçte, katılımcıların oy vermeyi düşündükleri partinin genel başkanına (lidere) dair etkililik (LAP) ve güvenilirlik (LDG) değerlendirmelerinin liderin algılanan prototipikliği (LAE), parti ile kimliklenme (PİK), sağ kanat yetkenciliği (SKY), sosyal baskınlık yönelimi (SBY) ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı (SDK) gibi seçmen özelliklerinden nasıl etkilendiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, bu bölümde gerek tüm katılımcılardan elde edilen bulgular, gerekse de tercih edilen siyasal parti özelinde yapılan analizlerin ortaya koyduğu bulgular tartışılmıştır. Ayrıca, oy verilmesi düşünülen partinin seçimlerde başarısız olması durumunda bunun temel nedenine dair yapılan açıklamalar da liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde öne sürülen görüşler açısından tartışılmıştır. Ek olarak, Türkiye'deki seçmen profillerinin anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşüncesiyle, çalışmadaki temel değişkenlerin birbirleriyle ilişkisi ve farklı parti tercihlerine sahip katılımcıların temel değişkenler açısından nasıl farklılaştıkları gibi denencelerde değinilmeyen analiz sonuçları da 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinin gerçekleştiği siyasal atmosfer ve alan yazın göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır.

4.1. Betimsel İstatistiklere İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada ele alınan değişkenlere dair betimleyici istatistiklere bakıldığında, katılımcıların 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde oy vermeyi düşündükleri partilerin genel başkanlarını yüksek düzeyde prototipik, orta düzeyde güvenilir ve etkili buldukları görülmektedir. Ayrıca oy verilmesi düşünülen parti ile kimliklenmenin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, çalışmaya katılan katılımcıların birer seçmen olarak, oy vermeyi düşündükleri parti ve genel başkanını genellikle orta düzeyde olumlu değerlendiren kimseler olduğu söylenebilir.

Diğer değişkenlere bakılacak olursa, katılımcıların SKY ve SDK bakımından orta düzeyde kimseler oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların SBY düzeyleri düşük bulunmuştur. Türkiye'de daha önce bu değişkenlere dair üniversite örneklemini içerecek şekilde yapılan çalışmalara (ör., Avcı, 2014; Hasta, 2002) bakıldığında, öğrencilerin SKY ve SBY düzeylerinin düşük, SDK düzeylerinin ise yüksek bulunduğu görülmektedir. Şimdiki çalışmanın örneklem grubunu farklı illerdeki çeşitli üniversitelerde, daha çok lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktayken; bahsedilen çalışmalardan birinin daha çok lisansüstü öğrencileri (Avcı, 2014), diğerinin ise yalnızca Ankara, Hacettepe ve Gazi üniversitelerinde öğrenim gören öğrencileri (Hasta, 2002) içermesi bu farklı bulguların nedeni olabilir. Daha önceki çalışmalarda, eğitim düzeyi artıkça SBY (Sidanius, Pratto ve Bobo, 1994; Sidanius, Pratto ve Bobo, 1996) ve SKY'nin azalma (Altemeyer, 1981; Avcı, 2014; Manganelli Rattazzi, Bobbio ve Canova, 2007) SDK'nın ise artma eğiliminde olduğu görülmüştür (Clark, 2008; Tetlock, 1983). Ayrıca, üniversite öğrencileri ile yürütülen bazı çalışmalarda eşitlik karşıtlığı, SBY ve çeşitli siyasal tutumların,

kurum içi siyasal iklim ve temel eğitim alanından (örn. sosyal bilimler, fen bilimleri... gibi) etkilenebildiğini gösterilmiştir (Dambrun ve ark., 2009; Ma-Kellams ve ark., 2014). Dolayısıyla, lisans, yüksek lisans ve doktora gibi farklı düzeylerdeki eğitimin ve üniversitelerdeki siyasal iklim farklılıklarının, üniversite öğrencisi katılımcıları içeren çeşitli çalışmalarda farklı sonuçların elde edilmesinde rolü olabilir. Ek olarak, seçim öncesi süreçte, bireylerin siyasal şemalarının etkinleştiği ve bu durumun siyasetle ilgili tutum ve düşünme biçimlerini etkilediği düşünülebilir. Şemalar ile ilgili yapılan çeşitli çalışmalarda, şemaların etkinleşmesinin bireyin bilişsel ve duygusal süreçlerini etkilediğini gösteren kanıtlar sunulmuştur (Bransford ve Johnson, 1972; Higgins, Rholes ve Jones, 1977; Milburn, 1996). Seçim öncesi dönemde, kitle iletişim araçları bir şema tetikleyicisi işlevi gösterirken; bu süreç bireyin düşüncesinin yalınlaşması ve dış grup üyelerinin iç grup üyelerine göre daha birbirine benzer algılanmasına yol açabilmektedir (Linville ve Jones, 1980; Milburn, 1996).

4.2. Temel Değişkenlerin Birbirleriyle İlişisine Dair Bulguların Tartışılması

Araştırmadaki temel değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerine bakıldığında, özellikle seçimlerde oy verilmesi düşünülen partinin genel başkanına yönelik değerlendirmelerle ilgili olan LAP, LDG ve LAE değişkenlerinin birbirleriyle pozitif yönde ve yüksek düzeyde ilişkili oldukları görülmektedir. Diğer bir deyişle, bireyler oy vermeyi düşündükleri partinin genel başkanının, partinin seçmen kitlesini ne kadar temsil ettiğini düşünüyorlarsa, genel başkan o kadar güvenilir ve etkili bulmaktadırlar. Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yürütülen çeşitli

çalışmalarda da LAP ile LDG ve LAE'nin pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (Giessner ve van Knippenberg, 2008; Giessner, van Knippenberg ve Sleebos, 2009).

Bireyin oy vermeyi düşündüğü partiyle özdeşleşme derecesini belirten PİK değişkeni de, tüm lider değerlendirmeleriyle pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu durum, bireyin grupla bağ kurdukça, hem grup kimliğini hem de lideri daha fazla benimsemesinin bir sonucu olarak görülebilir. Bu düşünceyi destekleyen bir araştırmada, oluşturulan gruplar içerisinde gerçek liderlerin kendiliğinden ortaya çıkması süreci on gün boyunca incelenmiş ve grupla kimliklenmenin, liderin algılanan etkililiğinin ve liderin sosyal çekiciliğinin grubun birliktelik süresi arttıa arttığı raporlanmıştır (Fielding ve Hogg, 1997). Ayrıca, prototipik liderlik takipçilerin kimlik duygusunu güçlendiren ve takipçilerde "lider ne yapıyorsa bizim için yapıyor" düşüncesine yol açan bir kişiler arası etkiye sahip olduğu için (Steffens ve ark., 2014), bu liderlik türünün bahsedilen pozitif ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığı ne sürülebilir.

Araştırmada ele alınan diğer değişkenler olan SKY, SBY ve SDK arasında da anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Pratto ve arkadaşlarının (1994) alışmasında SKY ve SBY arasındaki ilişkinin anlamsız düzeyde ve zayıf olduğu bulgulansa da, başka pek çok çalışmada bu iki değişkenin anlamlı düzeyde ve pozitif yönde ilişkili olduğu gösterilmiştir (r., ağlar Akoğlu, 2014; Dallago, Cima, Roccato, Ricolfi ve Mirisola, 2008; Güldü, 2010; Zakrisson, 2005). Şimdiki çalışmanın bulguları da, iki değişken arasındaki ilişkinin göz ardı edilmeyecek bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Her iki değişkenin de toplumda farklı olanlara

karşı hoşgörüsüzlük, önyargı ve siyasal muhafazakâr tutumlarla bağlantılı olması aralarındaki pozitif ilişkiyi anlaşılır kılmaktadır (Hasta ve Karaçanta, 2017).

Özgül siyasal konulardan ve siyasal tutumlardan farklı olarak SDK değişkeni, siyasal düşüncenin içeriğinden ve ideolojik değerlerden çok, düşünme sürecinin kendisine odaklanmakta ve bireyin siyasal konular üzerine akıl yürütme düzeyini ifade etmektedir (Hasta, 2002). Bununla birlikte bilişsel tarz üzerine pek çok çalışma bilişsel tarz ile ideolojik tutumların bağlantılı olduğunu göstermektedir (ör., McClosky ve Chong, 1985; Rosenberg, 1987; Sidanius, 1985; Tetlock, 1984;). Özellikle muhafazakar ideolojik tutumlar, tehdit algısı, değişim korkusu ve bunlara bağlı olarak da katı bir bilişle ilişkilendirilmektedir (Cornelis ve van Hiel, 2006). İdeolojik muhafazakârlığa yönelik değerlendirmelerde sıklıkla kullanılan iki değişken olan SKY ve SBY'nin (bkz., Everett, 2013) benzer muhafazakâr tutumlarla ilişkili olması (ör. Pratto ve ark., 1994) benzer düşünsel arkaplana sahip olmalarıyla açıklanabilir. Alan yazında özellikle yetkecilik değişkeninin dogmatik ve yetersiz bir biliş tarzıyla ilişkilendirildiği (ör., Altmeyer, 1996) ve "ya siyahtır ya beyaz" şeklindeki katı düşünme tarzının yetkeci biliş olarak nitelendirildiği (Adorno ve ark., 1950) görülmektedir. Cornelis ve van Hiel'in (2006) araştırmalarında da gösterildiği gibi, hem SKY hem de SBY katı bir bilişsel tarz ile muhafazakâr tutumlar arasında birer aracı rol üstlenebilmektedir. Dolayısıyla bilişsel açıdan yetersiz ve katı olmanın SKY ve SBY düzeylerinin yüksek olmasına, bu durumun da muhafazakâr ideolojik tutumlara yol açtığı ileri sürülebilir. Bu görüşü destekleyecek şekilde şimdiki çalışmada da hem SKY hem de SBY'nin siyasal düşünce karmaşıklığıyla anlamlı düzeyde ve negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Tüm bu bulgular göz önünde

bulundurulduğunda hem SKY hem de SBY'nin yüksek düzeyleri, siyasete yönelik yalın bir düşünüş tarzıyla ilişkilendirilebilir.

Katılımcıların oy vermeyi düşündükleri siyasal parti ve bu partinin genel başkanına dair değerlendirmeleri ile SKY, SBY ve SDK arasındaki ilişkilere bakılacak olursa, istatistiksel olarak anlamlı düzeydeki en belirgin ilişkilerin, SDK değişkeninde bulunduğu göze çarpmaktadır. SDK, gerek oy verilmesi düşünülen partiye dair PİK, gerekse de bu partinin genel başkanına dair LAP, LAE ve LDG değişkenleri ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bulunan bu anlamlı korelasyonlar, SDK düzeyleri yüksek olan bireylerin siyasal konularla fazlaca ilgilenmeleri, bu konular üzerine derin düşünme, konuşma ve tartışmadan hoşlanmaları ve büyük olasılıkla siyasetle ilgili şemalarının gelişmiş olması bakımından anlaşılabilir (Milburn, 1996). Rosenberg'in (1988) ortaya koyduğu, liberal-muhafazakâr boyutunda aşırı uçlarda yer alan bireylerin ılımlılara göre daha yüksek bir bilişsel karmaşıklığa sahip oldukları bulgusuna benzer şekilde, şimdiki çalışmada da parti ve liderini daha yüksek düzeyde benimsemenin, siyasete daha büyük bir ilgi ve siyasal konularda daha fazla düşünme etkinliğini beraberinde getirdiği öne sürülebilir. Bu görüşlere uygun olarak, Sidanius (1988) da geliştirdiği bağlam kuramında, ideolojik olarak uçlarda yer alan aşırıların, merkezde bulunan popüler görüşlere uyum sağlayan ve onay ihtiyacı içerisinde olan ılımlılara göre; kendi görüşlerine kanıtlar sunmak istemeleri, kolaylıktan kaçmaları, bağımsız ve özgüvenli olmaları gibi çeşitli üstünlüklerinden dolayı daha karmaşık bir bilişsel etkinlik içerisinde olduklarını belirtmiştir. Şimdiki çalışmanın bulguları düşünüldüğünde, PİK ve LDG gibi partizan eğilimlerin de, bireyin kendi görüşünü destekleyici bir bilgi arayışını

tetiklediği, bunun da daha yüksek düzeyde bir bilişsel karmaşıklık ile sonuçlandığı akla gelmektedir.

Çalışmada, SKY de PİK değişkeniyle pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Altemeyer'a (1996) göre yetkeci kimseler sapma ve farklılıklara karşı tahammülsüzdürler. Ayrıca belirsizliklerden hoşlanmazlar ve değişimden korkarlar (Duriez ve van Hiel, 2002; Onraet ve De Pauw, 2010). Otoriteye boyun eğmek, belirsizliklerle dolu ve endişe verici dünyada güvenilir bir limana sığınma işlevi görmektedir. Yüksek düzeyde yetkeci bireyler için, grup kimliğinin de benzer bir işlevi söz konusu olabilir. Hogg ve arkadaşlarının (2007) da belirttiği gibi, belirsizlik durumlarında bireylerin grupla bütünleşme arzuları artar. Belirsizlikten kaynaklı algılanan benlik tehdidinin azaltılması ve benlik saygısının artırılmasında grupla kimliklenmenin işlevi olduğu düşünölmektedir (Hogg, 2000b; Hogg ve ark., 2007, Reid ve Hogg, 2005). Dolayısıyla, dünyayı tehdit edici bir yer olarak algılayan ve belirsizliğe karşı hoşgörüsüz olan yetkeci kimselerin (Duckitt ve Sibley, 2010) endişelerini hafifletmek için grup kimliğinin benlik saygısını artırıcı işlevinden yararlanmaya daha yatkın olmaları mümkündür. Yetkeci kimselerin belirsizliğe karşı hoşgörüsüz olmaları, iç grupla kimliklenmenin ise belirsizliği azaltması SKY ile PİK arasındaki pozitif ilişkiyi anlaşılır kılmaktadır.

SDK ve SKY gibi, SBY'nin de PİK ile pozitif yönde ilişkili olduğu görölmüştür. Bireyin kendi grubunu diğer gruplara üstün kılma arzusu olarak tanımlanabilecek SBY, iç grup kayırmacılığı ve dış gruplara yönelik ayrımcılıkla kendini gösterir (Sidanius, 1993). İç-grupla kimliklenmenin yüksek olması ise,

sosyal kimlik çalışmalarında gösterildiği gibi, dış-gruba yönelik olumsuz tutum ve davranışlarla ilişkilidir (Abrams ve Hogg, 1988). Bu bakımdan, SBY ve iç grupla kimliklenme, dış gruplara yönelik olumsuz tutumlarla ilişkileri bakımından birbirine benzerlik göstermektedir. Ayrıca, bireylerin hem SBY hem de iç grupla kimliklenme düzeyleri yüksek olduğunda, gruplar arası ayrımcı tutumlar ve olumsuz değerlendirmeler en yüksek düzeyde olmaktadır (Sidanius, Pratto ve Mitchell, 1994). Dolayısıyla, bu iki değişken arasında anlamlı düzeyde ve pozitif yönde bir ilişkinin bulunması şaşırtıcı değildir.

Altemeyer (1998), yetkeci lider-takipçi ilişkisinden bahsederken, baskınlık kuran bir lider ile liderin her türlü davranışını onaylayan ve lidere sorgusuz itaat eden bir takipçiyi ele almıştır. Daha önce de değinildiği gibi, yüksek düzeyde yetkeci kimseler için grup kimliği ve lider, belirsizlik, güvensizlik ve korku duygularıyla baş etme işlevi görmektedir (Duckitt ve ark., 2002; Duriez ve van Hiel, 2002; Hogg ve ark., 2007). SBY düzeyi yüksek olan bireyler içinse, iç grupla kimliklenme, gruplar arası eşitsizliği destekleyici bir durum olduğu için tercih edilmekle birlikte (Sidanius, Pratto ve Mitchell, 1994); yetkeçilerden farklı olarak, liderin kendisi olmak lidere bağlılıktan çok daha fazla önem taşımaktadır (Altemeyer, 1998; Son Hing ve ark., 2007). Şimdiki çalışmada da, SKY'nin lidere duyulan güvenle anlamlı düzeyde ve pozitif yönde bir ilişkiye sahip olduğu, bununla birlikte SBY'nin bu değişkenle anlamlı bir ilişkisinin bulunmadığı bulgulanmıştır. Bu durum, yüksek düzeyde yetkeci ve yüksek düzeyde sosyal baskınlık yönelimli bireylerin lider-takipçi güdülenmelerinin tamamen farklı olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca, SBY'nin oy verilmesi düşünülen siyasal parti genel başkanına yönelik değerlendirmelerden yalnızca LAE ile anlamlı düzeyde ve negatif yönde ilişkili olması; yüksek düzeyde

SBY'ye sahip kimselerin, iç-grubu temsil eden lideri yetersiz bulmaları ve belki de *"ben partiyi daha iyi yönetirdim"* düşüncesine sahip olmaları şeklinde bir yorumu akla getirmektedir.

4.3. Siyasal Parti Değişkenine Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırmalara İlişkin Bulguların Tartışılması

Yedi Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde oy vermeyi düşündükleri partiye göre gruplandırılan katılımcıların çalışmanın temel değişkenlerinin pek çoğu açısından farklılaştıkları bulunmuştur. Bu kısımda, bulunan söz konusu farklılıklar alanyazın ve 7 Haziran 2015 seçimleri öncesindeki Türkiye'deki siyasal iklim ve seçmen profilleri açısından tartışılacaktır. Burada tartışılacak olan bulgular, AKP, CHP, MHP, HDP ve Milli İttifaka oy vereceğini belirten katılımcılardan gelen verilerden elde edilmiştir. Diğer partilere oy vereceğini belirten katılımcıların örneklem büyüklükleri varyans analizi için yeterli olmadığından, bu katılımcılardan gelen verilere gruplararası karşılaştırmalarda yer verilmemiştir.

Bulunan anlamlı farklılıklara geçmeden önce, ele alınan temel değişkenlerden yalnızca PİK'in parti tercihlerine göre farklılaşmadığının belirtilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, çalışmada karşılaştırılan beş farklı siyasal partinin seçmeni olan katılımcıların, oy vermeyi düşündükleri partiye dair PİK düzeyleri arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Bahsedilen siyasal partiler içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ün kurucusu olduğu CHP'nin en uzun geçmişe sahip parti olması nedeniyle,

sosyal kimlik kuramının beklentileri doğrultusunda, bu parti ile kimliklenmenin daha yüksek düzeyde olması beklenebilirdi. Bununla birlikte, örneklemin üniversite öğrencilerinden, büyük oranda da lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerinden oluşmasından dolayı, CHP'nin tarihsel kimliğinden çok seçim vaatleri ve 2015 Genel Seçimlerinde gençleri etkilemeyi hedefleyen söylemleri nedeniyle tercih edildiği söylenebilir (Sencer Ayata'nın Chp'nin seçim bildirgesi ile ilgili açıklamaları için bkz. Par, 2015a). Ayrıca, bu seçim döneminde CHP, MHP, HDP ve Milli İttifak bloğunun AKP politikaları ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan karşıtı bir söylemde buluşmaları (Önder, 2015, sf. 23-24), bahsedilen partilerin seçmenleri tarafından, ayırt edici bir kimlik sunmaktan çok ortak bir amaca hizmet ettikleri şeklinde yorumlanmış olabilir. Ek olarak, HDP'nin meclise girmesinin meclisteki koltuk dağılımını büyük oranda değiştireceği, bunun da AKP'nin tek başına iktidar olmaya yetecek sayıda milletvekili çıkarmasının önünü alacağı yönündeki tahminler ile "HDP'nin Türkiyelileşmesine" destek olma yönündeki seçmen eğilimleri, görece yeni bir parti olan HDP'nin pek çok partiden "emanet oy" alması ile sonuçlanmıştır (Aladağ, 2015; "HDP'den Emanet Oy Açıklaması", 2015; Hamsici, 2015; Mert, 2015; Tafolar, 2015). Bu dönemdeki oy kaymaları ile ilgili yaygın bir görüşe göre, 7 Haziran seçimlerinde AKP'den MHP'ye ve CHP'den HDP'ye bir miktar oy kaymıştır ("KONDA Genel Müdürü", 2015). Seçim sonrası yapılan bir araştırmada ise, bu seçimlerde en yüksek düzeyde emanet oyu MHP'nin aldığı raporlanmıştır (Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü [IPSOS], 2015). MHP'den sonra en yüksek düzeyde emanet oy alan partinin HDP olduğunun belirtildiği araştırmada, her iki partideki yeni oyların büyük oranda 2011 seçimlerinde AKP'ye oy veren kimselerden geldiği öne sürülmüştür. Aynı araştırmanın bulguları, MHP ve HDP'ye verilen oyların yaklaşık %20-25'lik bir kısmının *"Başka bir partiyi engelleyeceğini düşündüğüm*

parti" düşüncesinden kaynaklandığını da göstermiştir. Dolayısıyla, 7 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde, oy verme davranışının gerekçeleri arasında parti ile kimliklenme etmeninin geri planda kaldığı, "emanet oylar" şeklinde ifade edilen partiler arası taktiksel oy geçişlerinin ön plana çıktığı savunulabilir.

Bu çalışmada, oy verilmesi düşünülen partinin genel başkanının parti kimliğini ve seçmenlerin karakteristik özelliklerini yansıtmaya derecesini ifade eden LAP değişkeni, katılımcıların siyasi parti tercihlerine göre anlamlı farklılıklar göstermiştir. Şöyle ki, AKP'li ve HDP'li katılımcıların algıladıkları lider prototipikliği en yüksek düzeyde bulunmuştur. Buna göre, hem AKP'li hem de HDP'li katılımcıların kendi partilerinin genel başkanını prototipik bulma düzeyleri, CHP'li ve MHP'li katılımcılarınkinden daha yüksektir. Benzer farklılıklar, katılımcıların oy vermeyi düşündükleri parti genel başkanına duydukları güveni ifade eden LDG ve bir parti genel başkanı olarak liderin ne kadar iyi bir iş çıkardığını ifade eden LAE değişkenlerinde de ortaya çıkmıştır. AKP'li ve HDP'li katılımcılar LDG bakımından CHP'li ve MHP'li katılımcılardan; LAE bakımından ise CHP'li, MHP'li ve Milli İttifak'ı destekleyen katılımcılardan daha yüksek puanlar almışlardır. Bu araştırmada ortaya çıkan AKP'li ve HDP'li katılımcıların belirgin şekilde diğer katılımcılardan daha olumlu lider değerlendirmelerine sahip oldukları bulgusu, seçim sonrasında IPSOS tarafından (2015, s. 22) yapılan bir seçmen araştırmasının bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Yedi Haziran 2015 seçimlerinin hemen ardından yürütülen araştırmada, AKP'li ve HDP'li seçmenlerin parti/aday tercihlerinde parti liderinin önemli bir etkisinin olduğu, CHP'li ve MHP'li seçmenlerin ise küçük bir bölümünün oy tercihlerinin parti liderinden etkilediği bulunmuştur. Bu seçmen gruplarında lidere yönelik olumlu değerlendirmelerin

yüksek oluşu, bu partilerin parti tabanlarını memnun edecek lider tercihleri yapmalarından kaynaklanmış olabilir. Bilindiği gibi, 7 Haziran Genel Seçimlerinde AKP ve HDP Ahmet Davutoğlu ve Selahattin Demirtaş gibi görevlerinde görece daha yeni, imajı daha az yıpranmış, bununla birlikte parti değerleriyle de çatışmayan liderler tarafından temsil edilmekteydi. CHP ve MHP'nin liderleri olan Kemal Kılıçdaroğlu ve Devlet Bahçeli ise uzun zamandır iktidar partisi olan AKP karşısında gerek bireysel olarak gerek 2014'teki Cumhurbaşkanlığında ortak aday gösterdikleri Ekmeleddin İhsanoğlu aracılığıyla dolaylı olarak yenilgi yaşamış liderlerdi. Özellikle Kemal Kılıçdaroğlu gerek parti içi reform çabaları gerekse seçim yenilgileri nedeniyle bir süredir parti içi muhalefetin eleştirilerine uğramaktaydı (Miş, Aslan, Yeşiltaş ve Ünay, 2015; Miş ve ark., 2015; Yazıcıoğlu, 2014). Ek olarak, Ahmet Davutoğlu'nun AKP'nin kurucu isimlerinden olan ve AKP'li seçmenler için karizmatik bir lider olduğu iddia edilen Recep Tayyip Erdoğan tarafından onaylanmış bir lider olarak partinin genel başkanı seçilmesi bu seçim döneminde prototipik, etkili ve güvenilir bulunmasında etkili olmuş olabilir. Dahası bazı AKP'li katılımcılar parti genel başkanına yönelik değerlendirmelerde Ahmet Davutoğlu'na değil Recep Tayyip Erdoğan'a dair görüşlerini bildirmiş olabilirler. Selahattin Demirtaş'ın ise gençliğinden itibaren Kürt hareketinin içinde yer alması, daha önce Kürt hareketine bağlı siyasal partilerde görevler almış olması, Çözüm Süreci'nde İmralı'ya giden ekip içerisinde yer alması ve 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde genç, dinamik, hoşgörülü, eğitilmiş, nüktedan, dürüst, yerel ve barış yanlısı bir lider olarak dikkat çekmesi nedeniyle gerek ayrılıkçı Kürt seçmenlerin gerek daha önce AKP'ye oy veren muhafazakar Kürt seçmenlerin gerekse de solcu, sosyalist ve liberal seçmenlerin sempatisini kazanabilmiştir (Alptekin, 2014). Bu özellikleri düşünüldüğünde söz konusu genel seçim döneminde Selahattin

Demirtaş'ın HDP seçmeninin oy tercihinde etkili olacak ölçüde etkili bir siyasal lider olarak dikkat çekmesi şaşırtıcı değildir.

Katılımcıların, siyasal parti tercihlerine göre SKY düzeylerine bakılacak olursa, AKP'li katılımcıların CHP'li MHP'li ve HDP'li katılımcılara kıyasla yetkecilik düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Öyle ki, AKP'li katılımcılar tüm katılımcı grupları içinde en yüksek yetkecilik düzeyine sahiptir. İkinci sırada yetkeci bulunan MHP'li katılımcıların CHP'li ve HDP'li katılımcılardan, üçüncü sırada yetkeci bulunan CHP'li katılımcıların ise HDP'li katılımcılardan daha yüksek SKY puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Karşılaştırmaya katılan diğer dört partinin seçmenlerinden daha düşük SKY puanları alan HDP'li katılımcıların yetkecilik düzeyi en düşük olan grup olduğu görülmüştür. Yetkeciliğin siyasal muhafazakârlık ve sağ ideoloji ile ilişkisi çokça tartışılmakla birlikte, çoğu yazar bu kavramın sosyal ve siyasal muhafazakâr tutumlarla ilişkili olduğuna değinmektedir (Altemeyer, 1996; Duckitt, 1993; Stenner, 2009). Karşılaştırılan siyasal partiler içerisinde siyasal pozisyonunun aşırı sağcı olduğu değerlendirilen MHP (Arıkan, 2008) ile iktidar olduğu 2002 yılından beri Türkiye'de merkez sağı temsil ettiği ifade edilen AKP'nin (Kumbaracıbaşı, 2014) seçmenlerinin en yüksek SKY puanlarını alması şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte, aşırı sağcı olduğu düşünülen MHP'li katılımcılara göre merkez sağda bulunduğu ifade edilen AKP'li katılımcıların yetkecilik puanlarının daha yüksek olması, iki partinin sağcılıkla ilişkilendirilen farklı değer ve görüşleri sahiplenmesinden kaynaklanıyor olabilir. Söz gelimi, MHP'ye yönelik aşırı sağ nitelmesi bu partinin kendini sol karşıtı, milliyetçi, devlete ve rejime sadık bir siyasal parti olarak konumlandırmasıyla ilişkilendirilmektedir (Bora, 2009). Bununla birlikte kendini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP'nin İslamcılıkla ilintili muhafazakâr yönünün onu diğer partilerden daha muhafazakâr ve daha sağcı

kıldığını düşünen yazarlar da vardır (ör., Taşkın, 2009.) Dolayısıyla AKP'li katılımcıların dini muhafazakârlıkla bağlantılı toplumsal/siyasal konulardaki tutumları (ör., pornografi, kürtaj... vb.) yetkecilğin geleneksellik boyutunda yüksek puanlarla sonuçlanmış olabilir. Ayrıca anketlerin uygulandığı dönemde AKP'nin 14 yıldır iktidar partisi olması, dolayısıyla da uzun dönemdir siyasette yetke olma statüsünü elinde bulundurması, bu partinin seçmenlerinin toplumdaki mevcut iktidarın sahip olduğu güce ve bu gücün kullanılmasına yönelik daha olumlu tutumlara sahip olmasını sağlamış olabilir. Bu açıdan bakıldığında AKP'li seçmenlerin yetkecilik düzeylerinin diğer parti seçmenlerinden daha yüksek olması şaşırtıcı değildir. Yetkecilik ve muhafazakârlık ilişkisine dair tartışmalarda da, bu ilişkinin ele alınan toplumdaki yetkenin niteliğine göre değişebileceği vurgulanmıştır (Altemeyer, 2006; Stenner, 2009). Yetkecilğin toplumdaki siyasete göre şekillenmesi, bu nedenle de mevcut siyaseti destekleyen bireylerin toplumdaki diğer muhafazakâr ya da sağcı gruplardan daha yetkeci bulunması anlaşılabilir. HDP'li katılımcıların en düşük SKY puanlarına sahip bulunmaları ise, parti programlarında da görülebileceği gibi, burada ele alınan tüm siyaset partileri içinde ideolojik olarak en solda yer almaları ile açıklanabilir (HDP Parti Programı, n.d).

Çalışmada, SKY'ye benzer şekilde, SBY bakımından da AKP ve MHP'li katılımcıların en yüksek puanlara sahip oldukları; HDP'li katılımcıların ise en düşük SBY düzeyine sahip oldukları görülmektedir. CHP'li katılımcıların SBY düzeyleri ise HDP'li katılımcılarınkinden yüksek olmakla birlikte, AKP, MHP ve Milli İttifak'a oy vereceğini belirten katılımcılardan daha düşük düzeydedir. Bulgular, katılımcıların SBY puanlarının, oy vermeyi düşündükleri siyaset partisinin ideolojik konumu soldan sağa kaydıka arttığını göstermektedir. Kendini tüm halkların ve

inanç topluluklarının, kadınların, işçilerin, engellilerin, LGBT bireylerin ve bu toplumda ayrımcılığa uğrayan tüm gruplarla birlikte mücadele edenlerin bir araya geldiği bir siyasal parti olarak tanımlayan (HDP Parti Tüzüğü, 2014) ve ideolojik çizgisi radikal demokrasi olarak nitelendirilen HDP (Şur, 2014), daha önce de değinildiği gibi Türkiye'deki siyasal yelpazede konumlanış açısından burada ele alınan siyasal partiler içinde en solda yer alan parti durumundadır. Kendini Atatürkçü ilkeler ve sosyal demokrasi kavramlarıyla tanımlayan CHP'nin (CHP Parti Programı, n.d.) ise Türkiye'de merkez sol denenen siyasal konumda bulunduğu düşünülmektedir (Kumbaracıbaşı, 2014). Yine ideolojik olarak MHP'nin aşırı sağ (Arıkan, 2008), AKP'nin ise merkez sağ temsil ettiği ifade edilmektedir (Kumbaracıbaşı, 2014). SBY'nin muhafazakâr siyasal tutumlarla ilişkili olduğuna dair kanıtlarla (Pratto ve ark., 1994) tutarlı şekilde, bu çalışmada da siyasal yönelim soldan sağa kaydıka SBY düzeylerinde bir artış görölmektedir. Bahsedilen siyasal muhafazakârlık ve SBY ilişkisi, hiyerarşi-artıran mitlerin milliyetçilik ve cinsiyetçilik gibi ayrımcı söylemleri barındırması ve bu söylemlerin sağ kanat siyasal görüşlerle ilintili olmasıyla açıklanabilir (Pratto ve ark., 1994; Sidanius ve Pratto, 2012). Hiyerarşi-azaltan mitler ise daha çok sol kanat siyasal partilerin dile getirdiği cinsiyetçilik karşıtlığı gibi eşitlikçi söylemlerde yer bulur.

Parti değişkenine göre yapılan karşılaştırmalarda dikkat çekici bir bulgu da, HDP'li katılımcıların SDK düzeylerinin ele alınan diğer tüm parti gruplarından (AKP, MHP, CHP ve Milli İttifak) daha yüksek bulunmasıdır. Bu durum bilişsel tarz ve ideolojik yönelim bağlantısı bakımından ele alınabilir. Bilişsel tarz ve siyasal tutumlar üzerine çalışan kimi yazarlar, katı bilişsel tarzların yalnızca sağcı görüşlerle değil komünizm gibi aşırı sol görüşlerle de ilişkili olabileceğini ifade etmektedirler

(Eysenck, 1957; Rokeach, 1960). Yapılan çalışmalarda, dogmatik veya yalın düşünme biçimlerinin siyaseten hem sağ hem de solun aşırı uçlarında bulunabildiği gösterilse de, dağılım olarak yalın düşünmenin daha çok sağ görüşten kimseler arasında yaygın olduğunu gösteren kanıtlar bulunmaktadır (Eysenck, 1957; Hasta, 2002; Milburn, 1996; Rokeach, 1960; Tetlock, 1983). HDP'li katılımcıların SDK düzeylerinin diğer tüm parti gruplarından daha yüksek bulunması, 7 Haziran Türkiye Genel Seçimindeki seçmen profilleri açısından da değerlendirilebilir. Bilindiği gibi, 7 Haziran seçimlerinde HDP'ye hem AKP hem de CHP'den oy kaymaları olmuş ve 2014'ten 2015'e HDP oyunu %115 artırmıştır (Konda, 2015). Bu seçim başarısının yalnızca Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgelerinde değil, bu bölgelerden göç alan İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin ve Adana gibi büyük şehirlerde yaşayan Kürtlerden gelen oylarla da bağlantılı olduğu ifade edilmektedir (Bayhan, 2015). Ayrıca, HDP'nin bu seçim döneminde başkanlık sistemi karşıtı bir duruş ortaya koyması, başkanlığa karşı olan liberal, sol ve sosyalist seçmenlerin HDP'ye yönelmelerine neden olduğu tahmin edilebilir. Bahsedilen siyasal yönelimlere sahip kimselerin HDP'yi tercih etmeleri, SDK düzeyi yüksek bir seçmen profilinin oluşmasında bir rol oynamış olabilir.

4.4. Oy Verilecek Siyasal Partinin Olası Başarısızlığının Nedenine Göre Yapılan Gruplararası Karşılaştırmalara İlişkin Bulguların Tartışılması

Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çalışmacılarınca ifade edildiği gibi, liderin takipçiler tarafından grup prototipik olarak algılanması özellikle başarısızlık durumlarında koruyucu bir işlev görmektedir (Giessner ve van Knippenberg, 2008;

Giessner, van Knippenberg ve Sleebos, 2009). Liderin prototipik bulunması takipçilerin lidere güven duymasına yol açmaktadır. Bu durum da, başarısızlık durumlarında dahi, liderin etkili bir performans sergilediği yönünde bir değerlendirmenin ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Şimdiki çalışmada, bu bulgulardan yola çıkılarak, katılımcıların oy vermeyi düşündükleri partinin olası seçim başarısızlığında bunun temel nedenine ilişkin görüşler bakımından lider değerlendirmelerinin değişeceği düşünülmüştür. Özel olarak ifade edilecek olursa, olası seçim başarısızlığının temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünen katılımcıların, diğer nedenleri (parti yönetimi, partinin üyeleri, seçmenler ve parti dışındaki aktörler) tercih edenlere göre lideri daha az prototipik, daha az güvenilir ve daha az etkili bulacakları tahmin edilmiştir.

Çalışmanın bulgularına bakılacak olursa, tahmin edildiği gibi, olası seçim başarısızlığının temel nedenini parti genel başkanı olarak gören katılımcıların, temel başarısızlık nedeninin parti yönetimi, partinin üyeleri veya partinin dışındaki aktörler olduğunu ifade eden katılımcılara göre daha az prototipik algıladıkları bulunmuştur. Bununla birlikte olası başarısızlığının temel nedenini parti genel başkanı olarak gören katılımcılar ile seçmenler olarak gören katılımcılar arasında LAP açısından anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. LAP değişkeni ile güçlü ilişkileri olan LDG ve LAE değişkenlerine bakıldığında ise, olası seçim başarısızlığının temel nedeninin partinin genel başkanı olduğunu düşünen katılımcıların, diğer tüm nedenleri (parti yönetimi, partinin üyeleri, seçmenler ve parti dışındaki aktörler) tercih eden katılımcılara göre parti genel başkanına daha az güvendikleri ve parti genel başkanını daha az etkili buldukları görülmektedir.

LAP, LDG ve LAE değişkenlerinin ayrıca, olası seçim başarısızlığından parti yönetimini sorumlu gören katılımcılarda da düşük olduğu bulgulanmıştır. Partinin yönetimini olası seçim başarısızlığının temel nedeni olarak gören katılımcılar, seçmenleri ve parti dışındaki aktörleri seçenlere göre lideri daha az prototipik, daha az güvenilir ve daha az etkili bulmuşlardır. Bu durum, parti liderine yönelik olumlu değerlendirmeleri olan katılımcıların parti yönetimini de olumlu değerlendirmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Son olarak, parti üyelerini seçim başarısızlığının temel nedeni olarak gören katılımcıların, seçmenler ile parti dışındaki aktörleri sorumlu tutanlardan daha yetkeci oldukları bulunmuştur. SKY, alan yazında iç gruptan çok dış gruba yönelik olumsuz tutumlarla ilişkilendirildiği için bu bulgu şaşırtıcıdır (Altemeyer, 1981, 1988). Bu durum belki de, başarısızlığın nedenini parti üyeleri olarak gören kimselerin, parti üyelerini yeterince homojen ya da adanmış bulmamalarından kaynaklanıyor olabilir. Duckitt'in (1989) de belirttiği gibi, yetkecilik, bireyin kendi bireysel eğilim, ihtiyaç ve değerlerini iç grup normlarına uydurması gerektiğine duyulan inançlar dizisi olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla, yetkeci kimseler, iç gruptaki fikir birliğini ve bütünlüğü bozduğu düşünölen bireylere karşı suçlayıcı bir tutum geliştirebilirler. Yine de, yetkecilik ve iç grup üyelerine karşı olumsuz tutumları açıklayacak daha fazla bulguya ihtiyaç vardır.

4.5. LAE ve LDG'nin Yordanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu bölümde, katılımcıların 7 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde oy vermeyi düşündükleri siyasi parti liderlerine yönelik değerlendirmeleri ifade eden iki bağımlı değişken olan LAE ve LDG'yi yordayan değişkenler tartışılacaktır. Öncelikle, bu iki bağımsız değişkeni yordayan demografik değişkenlere bakılacak olursa, yaşın tüm katılımcılar genelinde hem LAE'yi hem de LDG'yi yordadığı bulunmuştur. Parti tercihlerine göre oluşturulan alt örneklem dikkate alındığında ise, yalnızca CHP'li katılımcılarda yaşın bu iki değişkeni olumlu yönde yordadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle, CHP'li katılımcılarda yaş artışı, parti liderinin daha etkili ve güvenilir algılanmasını sağlamaktadır. Bu durum, oy verme çağındaki gençlerin daha yaşlı seçmenlere göre yenilikçi söylemleri daha çok benimsemeleri ve 7 Haziran seçimlerinde özellikle Ankara'daki solcu ve sosyalist gençler için HDP'nin CHP'ye alternatif bir sol parti olarak öne çıkması olabilir (Onuş, 2015).

Çalışmada, gelir düzeyi değişkeninin de yalnızca CHP'li katılımcılarda LDG'yi olumsuz yönde yordadığı bulunmuştur. Bu katılımcı grubunun ayrıca, gruplararası karşılaştırmalarda parti liderine en az güven duyan grup olması da dikkat çekmektedir. CHP'li katılımcılarla ilgili bu bulgular, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun CHP'nin geleneksel kadroları ve kurucu değerleri ile zaman zaman yaşadığı iddia edilen çatışma ile ilişkilendirilebilir (benzer iddialar için bkz., "CHP'nin Çerkesleri", 2010; "CHP'li Vekiller", 2014; "CHP'li Seçmen", 2015; "Ümit Kocasakal", 2016). Bir parti kurultayında kendini "Dersimli Kemal" olarak tanımlayan ve bir röportajda vizyonunu "yeni CHP" olarak açıklayan

Kılıçdaroğlu'nun, Alevi seçmenlerin sempatisini toplamakla birlikte parti seçmenleri arasında "yeni CHP destekçileri" ile "geleneksel CHP destekçileri" gibi bir ayrımın oluşmasına yol açtığı gözlenebilmektedir (Elveren, 2014). Atatürkçü ilkelere ve partinin kurucu değerlerine bağlı olan geleneksel kesimin gelir düzeyinin daha yüksek olduğu tahmini, CHP seçmenlerinde gelir düzeyi ve LDG arasındaki negatif ilişkiyi anlamaya yardımcı olabilir. Yine de, CHP'nin seçmen profiliyle ilgili bu tahminleri ve açıklamaları doğrulayabilmek için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

Çalışmanın bulguları, LAE ve LDG'yi açıklayan bir diğer demografik değişkenin politik yönelim olduğunu göstermektedir. Tüm katılımcılar grubu ile MHP'li katılımcılar grubunda yalnızca LDG'yi açıklayan bu değişken, AKP'li katılımcılar grubunda hem LAE'yi hem de LDG'yi yordamaktadır. Parti tercihlerine göre oluşturulan alt örneklem gruplarında politik yönelimin yalnızca AKP'li ve MHP'li katılımcıların lider değerlendirmelerini olumlu yönde yordaması, bu iki partiye oy vermeyi düşünen katılımcıların siyasal olarak sağ kanada yaklaştıkça lider değerlendirmelerinin de olumlu hale geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte, sol kanattan iki parti olan CHP ve HDP'ye oy vermeyi düşünen katılımcıların siyasal olarak sol kanada kaymalarının lider değerlendirmelerini etkilememesi dikkat çekicidir. Bu durum, alanyazında sıkça değinilen tehdit algısı ve muhafazakâr siyasal tutumlar ilişkisi bakımından anlaşılabilir (Canetti ve ark., 2009; Feldman ve Stenner, 1997). Çalışmanın verilerinin toplandığı 7 Haziran Genel Seçimleri öncesindeki dönemde HDP etnik kimlik siyasetinden sıyrılma ve tüm bölgelerdeki seküler-sol oylara talip olma iddiasıyla dikkat çekerken, bazı CHP'li siyasetçilerin HDP'ye destek vermesi gündemde yer bulmuştur ("CHP'den HDP'ye Destek", 2015; Par,

2015b; Sarıkaya, 2015). HDP'ye yönelik bu destek AKP'li ve MHP'li seçmenlerde, HDP'nin mecliste yer bulması ve terör tehdidi algılarını yükseltmiş olabilir. Ayrıca, dönemin CHP Genel Sekreteri Gürsel Tekin'in "8-9 Haziran'da ilk işimiz bu kirli gazetelerin tamamına el koymak olacak" şeklinde AKP'ye yakın medya organlarını hedef alan konuşmaları da, AKP'li seçmenlerde bir tehdit algısına neden olmuş olabilir ("CHP Genel Sekreteri", 2015). Süreç göz önünde bulundurulduğunda, CHP'li ve HDP'li katılımcıların değil ama AKP'li ve MHP'li seçmenlerin tehdit algılarının artmış olduğu ve bu durumun hem siyasal muhafazakârlığı hem de bir kimlik savunucusu ve temsilcisi olarak lidere yönelik olumlu değerlendirmeleri artırdığı tahmin edilebilir.

Çalışmada ele alınan temel değişkenlerin lider değerlendirmeleri üzerindeki etkisine bakılacak olursa, LAP'ın, hem katılımcıların genelinde hem de parti tercihlerine göre oluşturulan bütün alt örneklem gruplarında LAE ile LDG'yi olumlu yönde yordadığı görülmektedir. Bu bulgu, liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yapılan pek çok çalışmanın bulgularıyla tutarlıdır (Cicero ve ark., 2010; Fielding ve Hogg, 1997; Giessner ve van Knippenberg, 2007; Giessner ve ark., 2009; Pierro ve ark. 2005).

PİK'in ise katılımcıların geneli ile AKP'li katılımcılarda LDG'yi, HDP'li katılımcılarda ise hem LAE'yi hem de LDG'yi olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yapılan kimi çalışmalar, iç grupta kimliklenmenin LAE, LDG ve lidere yönelik destek gibi olumlu lider değerlendirmeleriyle pozitif yönde ilişkili olduğunu doğrulayan kanıtlar sunmaktadır

(ör., De Cremer ve van Knippenberg, 2004; Giessner ve van Knippenberg, 2008; Platow ve van Knippenberg, 2001). Bu nedenle kimliklenmenin bu çalışmada lideri etkili ve güvenilir bulmayı olumlu yönde etkilemesi, alanyazında ortaya konan önceki bulgularla tutarlılık göstermektedir. Bununla birlikte, CHP'li ve MHP'li katılımcılarda PİK'in lider değerlendirmelerini açıklamıyor oluşu dikkat çekmektedir. Parti tercihlerine göre yapılan gruplararası karşılaştırmalarda, bu iki partiye oy vermeyi düşünen katılımcıların, lider değerlendirmeleri en olumsuz olan grupları oluşturdukları göz önüne alınırsa; CHP ve MHP seçmenlerinin 7 Haziran seçimlerinde parti genel başkanlarına görece olumsuz yaklaşımlarının bu durumda rol oynadığı düşünülebilir. Yapılan bir kamuoyu araştırmasının sonuçlarında görüldüğü gibi, AKP ve HDP'li seçmenlerin parti tercihlerinde parti liderinin önemli bir rol oynaması, bununla birlikte CHP ve MHP'li seçmenlerin oylarının rengini belirlemede bu etmenin geri planda kalması (Ipsos, 2015, s. 22), partiyi benimseme ve lider değerlendirmeleri arasındaki ilişkinin grup-içi süreçlerden etkilenebildiğine ve bazen bu ilişkinin ortadan kalkabildiğine işaret etmektedir. Örneğin, daha önce de belirtildiği gibi, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun "yeni CHP" söyleminin parti kadrosu ve seçmen kitlesinde bir fikir ayrılığına yol açması, parti ile kimliklenme motivasyonları farklı seçmen profillerinin oluşmasında etkili olmuş olabilir. Söz gelimi, geleneksel parti değerlerini savunan bir kesim, parti ile yüksek düzeyde kimliklenirken, yenilikçi söylemlerinden dolayı liderden hoşnutsuz olabilir.

SKY'nin lider değerlendirmeleri üzerindeki etkisine bakılacak olursa, bu değişkenin katılımcıların genelinde LDG'yi pozitif yönde yordadığı görülmektedir. Parti tercihi özelinde bakıldığında ise yetkecilik, CHP'li ve HDP'li katılımcılarda LDG'yi ve yalnızca HDP'li katılımcılarda LAE'yi yordamaktadır. Altemeyer'in

(1998) bahsettiği yetkeci lider-takipçi ilişkisi düşünüldüğünde, daha fazla yetkeci olan kimselerin liderin kararlarını daha az sorgulama ve lidere daha sadık olma eğiliminde olduklarını söyleyebiliriz. Bu nedenle, çalışmada SKY'nin LDG'yi artırması beklendiği bir bulgudur. Bununla birlikte, bu etkinin CHP'li ve HDP'li katılımcılarda ortaya çıkarken AKP'li ve MHP'li katılımcılarda bulunmaması şaşırtıcıdır. Wright ve Barill'in (2011) bulguladığı gibi, muhafazakâr insanlar grup değerlerine ve lidere olan bağlılığa daha fazla önem verirler. Buna rağmen, bu çalışmada sağ kanattan iki partiye oy vermeyi düşünen katılımcılarda yetkecilik puanları ile lider değerlendirmeleri arasında anlamlı düzeyde ilişkiler bulunmazken, sol kanattan iki partide lider değerlendirmeleri ile yetkecilik arasında bazı anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu durumun olası nedenlerinden biri, çalışmada düzenleyici rolü araştırılan değişkenlerin etkileşim değerlerinin etkisini en üst düzeyde ortaya çıkarabilmek için izlenen istatistiksel strateji olabilir. Bulgular kısmında ifade edildiği gibi, regresyon analizleri gerçekleştirilirken, öncelikle demografik değişkenlerin etkisine bakılmış ve anlamlı etkisi olmayan demografik değişkenler diğer değişkenler üzerinde bastırıcı bir etkide bulunmaması için esas regresyon analizlerine dâhil edilmemiştir. Bu şekilde, farklı örneklem gruplarında farklı demografik değişkenler analize dâhil olmuştur. Bu istatistiksel tercihin sonucu olarak, SKY ile yakından ilişkili olduğu bilinen politik yönelim değişkeni CHP'li ve HDP'li katılımcılar için esas regresyon analizlerine girmezken, AKP'li ve MHP'li katılımcılar için yürütülen regresyon analizlerinin çoğuna dâhil olmuştur. Dolayısıyla, politik yönelim değişkeni AKP'li katılımcılarda LAE ile LDG'yi, MHP'li katılımcılarda ise LAE'yi anlamlı düzeyde yordadığı ve analizlere dâhil olduğu için, yakından ilişkili olduğu SKY'nin açıkladığı varyansı azaltmış olabilir. Bununla birlikte, MHP'li katılımcılarda, LDG'nin yordanmasında politik yönelim analize

girmese de, SKY'nin anlamlı bir etkisinin olmadığı dikkat çekmektedir. Bundan dolayı, SKY'nin lider değerlendirmelerini CHP'li ve HDP'li katılımcılarda etkilerken AKP'li ve MHP'li katılımcılarda neden etkilemediğini anlamak için istatistiksel nedenlerden daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bu gerekçelerin anlaşılması için, Türkiye'deki farklı siyasal partilerin seçmenlerinin lider tercihlerini SKY de dâhil çeşitli boyutlarıyla ele alan çalışmalar yürütülmelidir.

Çalışmada ele alınan temel değişkenlerden SBY'nin, ne tüm katılımcılar grubunda ne de parti özelinde oluşturulan alt örneklerde, lider değerlendirmelerini anlamlı düzeyde yordamadığı bulunmuştur. Bunun nedeni, daha önce de vurgulandığı gibi, SBY'nin takipçi olmaktan çok liderin kendisi olmayla daha fazla ilgilenen bir kişilik yapısını ifade ediyor olması olabilir. Etkisi incelenen bir diğer temel değişken olan SDK'nın ise, yalnızca HDP'li katılımcılarda LAE'yi pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Diğer bir deyişle, yalnızca HDP'li katılımcılarda SDK'nın artışı liderin daha etkili bulunmasına neden olmaktadır. Bu durum HDP'nin 7 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimleri dönemindeki seçmen profili ve parti/lider söylemleri açısından anlaşılabilir. Daha önce de değinildiği gibi, bu seçim döneminde HDP'nin etnik kimlik siyasetinden sıyrılarak; toplumu oluşturan bütün etnik ve dinsel grupların varlığına saygılı; kadınlar, LGBT bireyler ve işçiler gibi dezavantajlı konumda bulunan her kesimin hak arama mücadelesini destekleyici bir söylem benimsemesi, partinin Türkiye'nin tüm bölgelerinden seküler, liberal, solcu ve sosyalist seçmenlerden oy almasına olanak sağlamıştır (Balta, 2015; HDP Parti Tüzüğü, 2014; "HDP'nin Seçim Bildirgesi", 2015). Ek olarak, daha önceki seçimlerde AKP'ye oy verdiği halde, bu partinin uzun yıllardır iktidar partisi olarak bir güç zehirlenmesi yaşadığını düşünen bazı seçmenler ile AKP iktidarına çok daha

uzun zamandır muhalif olan kimi seçmenler, AKP'nin tek başına iktidar olması ihtimaline karşı bir stopaj olarak gördüğü HDP'yi desteklemiştir (Bayhan, 2015; Konda, 2015; "Kürtlerin Yüzde 62'si", 2015; Par, 2015b; Sencar, 2015). Seçim kampanyasında medyayı da etkin bir şekilde kullanarak popülaritesini artıran HDP, aynı zamanda daha önce AKP'ye oy veren dindar Kürt kökenli vatandaşların da en çok tercih ettiği parti olmuştur (Coşkun, 2016; "Kürtlerin Yüzde 62'si", 2015; Çiçek, 2015). Bu çok katmanlı HDP seçmen profili içerisinde, SDK düzeyleri daha yüksek olan vatandaşların, seçim kampanyası boyunca parti genel başkanı Selahattin Demirtaş'ın gerek medyada yer alan gerekse de mitinglerde dile getirdiği parti vizyonunu daha yakından ve daha dikkatli takip eden kimseler olmaları muhtemeldir.

4.6. LAE ile LDG'nin Yordanmasında Parti ile Kimliklenmenin Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Çalışmada, LAP ile lider değerlendirmeleri arasındaki ilişkide düzenleyici rolü araştırılan PİK değişkenine dair bulgular çalışmanın ilgili hipotezlerini kısmen desteklemektedir. İç grupla yüksek düzeyde kimliklenen bireylerin benlik kavramları söz konusu iç gruba ilişkin sosyal kimlikle yakından ilişkilidir (Hogg, 2001). İç grup prototiplerini yansıtan prototipik liderler grup değerlerini savundukları ve iç grubun birey için önemini altını çizdikleri için sosyal çekicilikleri yüksektir. Bireyin benlik saygısı söz konusu grubun sunduğu sosyal kimliğe ne kadar bağlıysa, diğer deyişle söz konusu grupla kimliklenme ne kadar yüksekse, liderin prototipik özellikleri birey için o kadar önem arz eder. Bu nedenle iç grupla yüksek düzeyde kimliklenen

kimselerin liderin performansını değerlendirirken liderin prototipikliğinden daha çok etkilenmeleri beklenmektedir (Hogg, 2001).

Alan yazında iç grupla kimliklenme düzeyinin yüksek olmasının LAP ile lidere yönelik destek ve olumlu değerlendirmeler arasındaki ilişkiyi artırdığına yönelik kanıtlar mevcuttur (Duck ve Fielding, 1999; Fielding ve Hogg, 1997; Giessner ve van Knippenberg, 2008; Hogg, Hains ve Mason, 1998; Pierro ve ark., 2007). Şimdiki çalışmada ise, PİK düzeyleri yüksek olan AKP'li katılımcıların, PİK düzeyleri düşük olan AKP'li katılımcılara göre, lideri etkili bulma ve lidere güven duymada LAP'tan daha çok etkilendikleri bulunmuştur. Tüm katılımcılar örneğine bakıldığında ise, PİK'in yalnızca LAP ile LDG arasında düzenleyici bir rol oynadığı, yüksek düzeyde kimliklenenlerin düşük düzeyde kimliklenenlere göre parti liderine güven duymada liderin algılanan prototipikliğinin etkisinde daha çok kaldıkları görülmüştür.

Bu sonuçlar, parti ile yüksek düzeyde kimliklenmenin, LAP'ın LDG ile LAE üzerindeki etkisini artırabildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, bahsedilen bu etkinin örneklem grubuna göre farklılık göstermesi, liderlerin değerlendirildiği bağlamın etkisini dikkate almayı gerektirmektedir. Lider tercihlerine yönelik sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yürütülen kimi çalışmalarda, söz konusu liderin gerçek ya da hayali bir kişi olmasının farklı sonuçlara yol açtığına dair deliller mevcuttur. Örneğin, örgüt ortamında çalışan gerçek işçilerin gerçek bir lideri değerlendirdiği çalışmalarda belirsizlik durumlarının prototipik lider tercihlerini artırdığı (Pierro ve ark., 2005; Pierro ve ark., 2007; Cicero ve ark., 2007); potansiyel

ya da hayali bir lider durumunda ise belirsizlik duygusunun prototipik lider tercihlerini azaltabildiği bulunmuştur (Rast ve ark., 2012). Rast ve arkadaşlarına (2012) göre, potansiyel ya da hayali lider durumlarında, liderin kimliği belirginleştirmekten çok görev üzerindeki belirsizlikleri giderme işlevi daha çok önemseniyor olabilir. Bu açıklama, şimdiki çalışmada PİK değişkeninin LAP ile LAE ve LDG arasındaki düzenleyici rolünün neden yalnızca AKP'li katılımcılarda görüldüğünün anlaşılmasına yardımcı olabilir.

Öncelikle, lider çalışmalarının çoğunda (ör., Cicero, Pierro ve van Knippenberg, 2010; Duck ve Fielding, 1999; Fielding ve Hogg, 1997; Giessner ve van Knippenberg, 2008; Hains, Hogg ve Duck, 1997; Hogg, Hains ve Mason, 1998; Pierro, Cicero ve Higgins, 2009) katılımcılar değerlendirdikleri lider ile aynı fiziksel ya da sanal ortamı paylaşmaktayken, şimdiki çalışmada katılımcılar daha çok medyadan takip ettikleri ve doğrudan ulaşma şansları düşük olan bir lideri değerlendirmektedirler. Tek taraflı bir bilgi akışını ifade eden propagandaya dayalı bu süreçte, seçmenler oy vermeyi düşündükleri partinin sözcüsü konumundaki parti genel başkanının vaat ve söylemlerini dikkate alarak lider değerlendirmelerini oluşturmaktadırlar. Bununla birlikte, iktidar partisi lideri yalnızca seçim öncesi süreçte ifade edilen vaat ve söylemlerle değil, iktidar partisi olarak o zamana dek neler yapıldığına dair bir geçmiş muhasebesi ile de seçmenlerin karşısına çıkmaktadır. Dolayısıyla, iktidar partisine oy vermeyi düşünen seçmenler, önceki çalışmalarda liderle aynı fiziksel ya da sanal ortamı paylaşan katılımcılara benzer şekilde, yalnızca liderin söylemlerini değil aynı zamanda geçmişte ortaya konan somut etkinliği de hesaba katarak lideri değerlendirmektedirler. Diğer partilerin seçmenleri ise oy vermeyi düşündükleri partinin liderini değerlendirirken o zamana

dek somut olarak gerçekleştirilenlerden çok, gerçekleşmesini umduklarını göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu görüşü destekleyecek şekilde, Ipsos'un (2015) seçim sonrası araştırma verileri, AKP'li seçmenlerin bu partiye oy verme nedenlerinin ardında yatan en önemli nedenin vaat/politika olduğunu ortaya koymuştur. Diğer partilerde ise vaat/politika seçeneği oy verme nedenleri arasında ikinci sırada yer almıştır. İktidar partisini destekleyen seçmenlerin, önceki çalışmalarda (ör., Cicero, Pierro ve van Knippenberg; 2010; Giessner ve van Knippenberg, 2008; Pierro ve ark., 2005; Pierro ve ark., 2007) olduğu gibi liderin somut performansını değerlendiriliyor oluşu, önceki çalışmalarda ortaya çıkan PİK'in düzenleyici rolünün neden yalnızca bu grupta ortaya çıktığını açıklayabilir.

Çalışmada PİK'in yalnızca AKP'li seçmenlerin lider değerlendirmelerinde düzenleyici bir rol oynaması, 7 Haziran Genel Seçimlerinde partilerin yürüttükleri başarı stratejileri ve bunun seçmenlerin oy verme davranışları üzerindeki etkileri açısından da anlaşılabilir. Bahsedilen süreçte, seçim sonuçlarına göre % 10'luk seçim barajını aşarak meclise parti olarak girebilen dört partiden üçü olan CHP, MHP ve HDP'nin farklı seçim vaatlerine sahip olmakla birlikte birbirine benzer iktidar eleştirileri üzerinde uzlaştıkları görülmektedir (Altun, 2015; Özkan, 2016). İktidar partisi olan AKP ve daha önce bu partinin genel başkanı olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkındaki yolsuzluk iddialarına seçim kampanyalarında büyük yer veren (Altun, 2015; Çetin, 2015; Ünlü, 2015; kampanya örnekleri için bkz., CHP TV, 2015; MHP Adana Sim; 2015) ve başkanlık sistemine karşı çıkan (Alkan, 2015; İlhan, 2015; "Demirtaş: Seni Başkan Yaptırmayacağız", 2015) bu üç parti için başarı ölçütünün, tek başına iktidar olmaktan çok, AKP'nin tek başına iktidar olmasını engelleyecek bir seçim sonucunun çıkması ve buna bağlı olarak AKP'nin olmadığı

bir koalisyonun gerçekleşmesi olduğu gözlemlenmiştir. Birbirleri ile farklı ideolojik arka planlara ve vizyonlara sahip bu üç partinin AKP karşıtlığı ekseninde ortaya koydukları ortak söylem, bu partilerle yüksek veya düşük düzeyde kimliklenen seçmenlerin kendi partileri için prototipik olanın ne olduğu konusunda bir belirsizlik yaşamalarına neden olmuş olabilir. Bu durum lider değerlendirmelerinde LAP'ın etkisini azaltabileceği gibi, PİK'in prototipik lider tercihleri üzerindeki etkisini de baskılamış olabilir.

Gruplar arası rekabet koşullarında farklı başarı tanımlarının ve stratejilerinin ortaya konması, kimliklenmenin prototipik lider tercihi üzerindeki olumlu etkisini değiştiriyor olabilir. Giessner ve van Knippenberg'in (2008) alışmasındaki ideal ve en az amaç tanımlamasına benzer şekilde, gruplar arası bir rekabetten tek başına galip çıkmak ile birinci olmayanlar arasındaki bir işbirliğiyle birincinin mücadeleden galip çıkmasını engellemek şeklindeki farklı amaçların prototipik lider tercihlerini etkilemesi mümkündür. Ne var ki, bu türden bir başarı/amaç tanımı farklılığının etkisini doğrudan ele alan bir çalışmaya alanyazında rastlanmadığından dolayı, PİK'in LAP ile LAE ve LDG arasındaki ilişkilerde düzenleyici rol oynamasının belli bir başarı/amaç tanımında gerçekleşebileceğini söylemek için daha fazla kanıt ihtiyaa vardır.

4.7. LAE ile LDG'nin Yordanmasında SKY'nin Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Çalışmada, LAP ile lider değerlendirmeleri arasındaki ilişkilerde SKY'nin düzenleyici rol oynayacağı yönündeki beklentilerin yalnızca MHP'li ve HDP'li katılımcılar için doğrulandığı görülmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, yetkeci lider-takipçi ilişkisinde etik dışı dahi olsa liderin kararlarını sorgulamaksızın kabul eden bir takipçi eğiliminden bahsedilmektedir (Altemeyer, 1998). Yetkeci kimseler, kural koyma yetki ve gücüne sahip olan yetke karşısında boyun eğici bir tutum sergilerler ve diğer kimselerin de yetkeye itaat etmelerini isterler. Ayrıca, geleneksel değerlere ve normlara bağlılık gösterip, aynı bağlılığı göstermeyen kimselere karşı saldırgan bir tutum içerisinde olabilirler (Altemeyer, 1996, 2006).

Bazı yazarlar (Duriez ve van Hiel, 2002; van Hiel ve ark., 2010) bu türden yetkeci eğilimlerin tehlike algısıyla ilişkili olduğunu, farklılıktan ve yenilikten endişe eden kimselerin güven ve kapanma ihtiyacı nedeniyle yetkeye bel bağladıklarını ifade ederler. Bu görüşleri destekleyici bir takım çalışmalarda ise tehdit algısı artırıldığında karizmatik lider tercihinin arttığı, güven duygusu sağlandığında ise karizmatik lider tercihlerinin azaldığı gösterilmiştir (Cohen ve ark., 2004; Gillath ve Hart, 2010; Landau ve ark., 2004). Karizmatik lider yapısının gruplarda inşa edilme sürecini, grubun sosyal kimliğini güçlendirici lider davranışları olarak açıklayan Haslam ve arkadaşlarının (2001) görüşleri doğrultusunda, karizmatik lider tercihlerine benzer şekilde prototipik lider tercihlerinin de yetkecilikle ilişkili olduğu düşünülen tehdit algısı düzeyleri yüksek olan bireylerde daha yüksek olması

beklenebilir. Bununla birlikte, belirsizlikle ilgili benlik düzeyinde kaygı hisseden kimselerin lider tercihlerinin prototipik olandan görev yönelimli olana kayabildiğini gösteren bulgular düşünüldüğünde (Cicero ve ark. 2010; Rast ve ark., 2012; Rast ve ark., 2015), grupların içinde bulunduğu özgül koşulların ve grubu oluşturan bireylerin öz-belirsizlik düzeylerinin farklı lider tercihleriyle sonuçlanabileceği de hesaba katılmalıdır. Bu açıdan, bu çalışmada lider değerlendirmeleri açıklanmaya çalışan dört farklı siyasi partiden katılımcıların yetkecilik düzeylerinin lider tercihleri üzerinde farklı etkilerde bulunması mümkündür.

Yedi Haziran 2015 seçimleri sürecinde tüm Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap verme iddiasında bir parti söylemi benimsense de, tarihsel olarak ayrılıkçı ve Kürt milliyetçisi bir hareketin uzantısı olan HDP'nin seçmen kitlesinin tabanını Kürt kökenli vatandaşlar oluşturmaktadır (Arakon, 2010; "HDP'nin Seçim Bildirgesi", 2015; Mert, 2015). Üstelik daha önce AKP'ye oy veren muhafazakâr/dindar Kürt seçmenlerin önemli bir kısmının 7 Haziran 2015 seçimlerinde HDP'ye oy verdiği de tahmin edilmektedir ("Kürtlerin Yüzde 62'si", 2015). Bu dönemde, gerek ideolojik gerekse stratejik olarak HDP'ye oy veren seküler, liberal, sosyalist ve/veya solcu bireylerin dışında, HDP'nin tarihsel olarak omurgasını oluşturan Kürt seçmenler için, partinin eş başkanlarından Selahattin Demirtaş'ın özellikle etnik kimlik açısından prototipik bir lider haline geldiği öne sürülebilir. Dolayısıyla, özgürlükçü/solcu değerlere sahip oldukları ve sağcı bir iktidarı önleme arzusunda oldukları için HDP'ye oy vermeyi düşünen seçmenlere göre, etnik kimliği güçlendirmek için HDP'ye oy veren muhafazakâr/dindar Kürt seçmenlerin daha yetkeci oldukları ve liderin etkililiğine dair değerlendirmelerinde Selahattin Demirtaş'ın Kürt seçmenler için taşıdığı prototipiklikten daha fazla etkilendikleri tahmin edilebilir. Türkiye'de

muhafazakâr toplumsal/siyasal görüşlerle yetkecilik arasındaki pozitif ilişkiyi gösteren pek çok yayın (Hasta, 2002; Sarıbay, Ökten ve Yılmaz, 2017), milliyetçi ve muhafazakar HDP seçmenlerinin özgürlükçü ve solcu değerleri benimseyen HDP seçmenlerinden daha yüksek yetkecilik düzeylerine sahip oldukları varsayımını desteklemektedir. Yine bu ilk gruptaki HDP'li seçmenler için etnik kimliğin daha önemli olması onların lider değerlendirmelerinde prototipiklikten daha çok etkilenmesine neden olabilir. Dolayısıyla muhafazakar HDP'li seçmenlerde hem yetkeciliğin daha yüksek olması hem de LAP'ın LAE üzerinde daha etkili olması, LAP ile LAE arasındaki ilişkide SKY'nin düzenleyici rol oynamasına neden olmuş olabilir. Yine de, bu çıkarım HDP'nin seçmen kitlesinde muhafazakar, yetkeci, milliyetçi ve iç grup prototipine daha çok öne veren bir grup ile özgürlükçü, yetkecilik düzeyleri düşük, sol değerleri savunan ve partinin iç grup prototipine daha az önem veren iki farklı kesim olduğu varsayımına dayanmaktadır. HDP seçmenleri içinde bahsedilen bu profil ayrımının doğru olup olmadığını anlayabilmek için bu seçmen grubunu inceleyen daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Çalışmada lider değerlendirmeleri ele alınan sağ kanattan iki partiden biri olan MHP'ye oy vermeyi düşünen katılımcılarda da, LAE ile LDG'nin yordanmasında SKY'nin beklenen düzenleyici rolünün bulunduğu görülmektedir. Bu seçmen grubunda SKY yüksek de olsa düşük de olsa LAP LAE'yi yordamaktadır. Bununla birlikte, SKY yüksek olduğunda LAP ile LAE arasındaki ilişki daha güçlüdür. Milliyetçi bir ideolojik çizgiye sahip ve siyasal yelpazede aşırı sağ temsil eden MHP'ye oy veren seçmenler için SKY'nin düzenleyici rolü, bu değişkenin ideolojik olarak sağ kanat muhafazakâr görüşlerle yakından ilişkili olması (Altemeyer, 1996, 1998, 2006) açısından anlaşılabilir. MHP'li seçmenler içinde SKY

düzeyleri daha yüksek olanlar muhtemelen, partinin temsil ettiği milliyetçi-sağ ideolojik değerleri daha fazla benimseyen, dolayısıyla da liderin partinin değerlerini temsil etmesini daha çok önemseyen kesimdir. Partinin iç grup prototipleriyle SKY'nin ideolojik içeriğinin benzerliği, SKY arttıkça LAP'ın lider değerlendirmeleri üzerindeki olumlu etkisinin de artmasını sağlıyor gibi görünmektedir.

Bununla birlikte, gruplar arası karşılaştırmalarda SKY bakımından MHP'li katılımcılardan daha yüksek puan alan AKP'li katılımcılarda SKY'nin lider değerlendirmelerinde düzenleyici rol oynamaması, bu seçmen grubunda ideolojik olarak daha muhafazakâr olanların prototipik lideri daha fazla tercih etmediklerini düşündürmektedir. Bunun temel nedeni, belirsizlik durumlarında lider tercihlerinin prototipik olandan görev yönelimli olana kayması (Cicero ve ark. 2010; Rast ve ark., 2012; Rast ve ark., 2015) olabilir. Bilindiği gibi, 7 Haziran 2015 seçimleri öncesindeki süreçte, AKP'li bazı bakanların isimlerinin karıştığı yolsuzluk iddiaları gündeme gelmiş ve bu konular kamuoyunda uzun süre tartışılmıştır. AKP'li seçmen açısından "AKP'li olma imajının", diğer bir deyişle parti sosyal kimliğine bağlı benlik saygısının zedelendiği bu süreç, özellikle SKY düzeyleri yüksek parti seçmenlerinin prototipik liderden çok belirsizliği giderecek görev yönelimli lider tercihlerini artırmış olabilir.

SKY'nin lider değerlendirmelerinde düzenleyici rol oynamadığı görülen bir diğer katılımcı grubu olan CHP'li seçmenlerde SKY değişkenindeki artışın LDG'yi artırsa da, LAP'ın LAE ve LDG üzerindeki etkisini artırmadığı bulunmuştur. Diğer bir deyişle, SKY düzeyleri yüksek olan CHP'lilerle düşük olan CHP'lilerin lider

değerlendirmeleri LAP'tan aynı ölçüde etkilenmiştir. Bunun olası bir nedeni, bahsedilen seçim döneminde CHP'nin parti kimliğinin prototiplerinin belirsizleşmesi olabilir. Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2010 yılında CHP Genel Başkanı olmasıyla ortaya konan "yeni CHP" söylemi CHP tabanında farklı seslerin çıkmasına neden olmuş ve partinin sahip çıkması gereken değerlerin neler olduğuna dair tartışmalar gündeme gelmiştir. Bir kısım seçmen Kemal Kılıçdaroğlu'nun partiyi evrensel solla uyumlu, sosyal demokrat bir çizgiye çektiğini belirterek bu yenilik hareketini desteklerken diğer bir kısmı Atatürkçülük ve laiklik gibi temel parti değerlerinin bu değişim sürecinde aşıldığını öne sürmüşlerdir (Altunoğlu, 2014). Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığında yeni bir parti kimliği inşa sürecine girdiği iddia edilen CHP'nin, 7 Haziran seçimlerine yönelik olarak yayınladığı 19 Nisan 2015 seçim bildirgesiyle bu dönüşümün yol haritasını çizdiği de ifade edilmektedir (Ünlü, 2015). Dolayısıyla, yeni CHP inşasının somut haritasının ortaya çıktığı bu dönüşüm süreci, parti kimliğinin prototiplerinin ne olduğu konusunda bir belirsizlik doğurmuş olabilir. Bu belirsizliğin, SKY düzeyleri yüksek olan bireylerin LAP'tan daha fazla etkilenmelerini engellediği ileri sürülebilir.

4.8. LAE ile LDG'nin Yordanmasında SBY'nin Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu çalışmada SBY düzeyleri yüksek bireylerin lideri değerlendirirken SBY düzeyleri düşük bireylere göre LAP'tan daha fazla etkilenecekleri tahmini, SBY'nin bireyin kendi grubunu diğer gruplardan üstün kılma arzusunu ifade etmesine dayanmaktadır (Sidanius ve ark., 1994; Sidanius ve ark. 1996). Daha ayrıntılı ifade

edilecek olursa, kendi grubunun çıkarlarına ve üstünlük kurma çabasına odaklanan kimselerin iç grup kimliğini belirginleştiren ve grup çıkarlarını savunan prototipik liderliğe özel bir önem vermesi beklenmiştir. SBY düzeyleri yüksek olan bireylerin, SBY düzeyleri düşük olanlara göre, lider değerlendirmelerinde LAP'tan daha fazla etkileneceklerine dair tahminlerin bir kısmı yalnızca HDP'li katılımcılar için doğrulanmıştır. SBY düzeyleri yüksek olan HDP'li katılımcılarda, LAE LAP'tan etkilenmekte ve LAP düşük olduğunda LAE düşük, LAP yüksek olduğunda LAE de yüksek olmaktadır. SBY düzeyleri düşük olan katılımcılarda ise LAE LAP'tan etkilenmemektedir. Bu katılımcılarda, LAP yüksek de olsa düşük de olsa LAE yüksek olmaktadır. Dolayısıyla HDP'li katılımcılarda LAE'nin düşük olduğu tek durum SBY'nin yüksek LAP'ın ise düşük olduğu durumdur. SBY ile ilgili beklenen bu düzenleyici etkinin yalnızca HDP'li katılımcılarda ortaya çıkması, söz konusu seçim döneminin seçmenlerin beklentileri üzerindeki etkilerini hatırlamayı gerektirmektedir.

Bu çalışmanın yapıldığı siyasal atmosferde, Suriye iç savaşıyla ilgili bölgesel gelişmelere bağlı olarak Orta Doğu ve Türkiye'de Kürt milliyetçiliğinin arttığı gözlemlenmektedir (Miş, Aslan, Yeşiltaş ve Ünay, 2015). Milliyetçilik ve etnik-merkezli düşünceyle yakından ilişkili olan kişinin kendi grubunun diğer gruplardan üstün olduğu düşüncesi, iç grubun prototipik özelliklerine daha fazla değer vermeye, dolayısıyla da prototipik lideri prototipik olmayandan daha fazla tercih etmeye neden olabilir. Çalışmada, bu varsayımın yalnızca HDP'li katılımcılarda destek bulması, bu partinin seçmen kitlesi içerisindeki etnik kimlik siyasetini benimseyen ve Orta Doğu'da coğrafi olarak yeni fırsatlar arayan grubun prototipik lider tercihlerinin daha yoğun olması açısından anlaşılabilir. Sol ideolojik görüşlerinden dolayı ya da

stratejik olarak HDP'ye oy vermeyi düşünen kesimin ise HDP'nin etnik kimlik siyaseti ile ilgisiz olduğu, dolayısıyla performans değerlendirmelerinde liderin prototipik özelliklerini önemsemediği tahmin edilebilir. Diğer seçmen gruplarında SBY'nin yüksek ya da düşük olmasının LAP'tan etkilenmede bir fark yaratmaması ise bu gruplarda seçim sürecinin etnik ya da sınıfsal herhangi bir üstünlük mücadelesiyle ilişkilendirilmemesinden kaynaklanıyor olabilir. SBY ile iç grupla kimliklenme arasında bir ilişki olduğu bilinmekle beraber (Sidanius ve ark., 1994), SBY ile iç grup prototiplerine karşı duyarlılığın belli durumlarda (ör., etnik ya da sınıfsal mücadele) arttığını gösteren bir yayına rastlanamamıştır. Belki de SBY düzeyleri yüksek bireyler, ancak gruplar arası belirgin bir üstünlük kurma imkanı oluştuğunda (önemli hakların kazanımı, toprak kazanımı... vb.) grup prototipleriyle ilgilenme ve prototipik liderlikten etkilenme eğilimindedirler. Eğer böyleyse, seçim başarısını Orta Doğu ve Türkiye'deki etnik mücadelelerinin bir zaferi olarak gören bir kesimde LAP ile lider değerlendirmeleri arasındaki ilişkide SBY'nin düzenleyici rol oynaması, bununla birlikte seçim başarısını sınıfsal ya da etnik bir mücadelenin bir parçası olarak görmeyen diğer kesimde SBY'nin bu rolünün ortaya çıkmaması oldukça anlaşılabilir. Bu görüşlerin doğruluğunun sınanması için, SBY ile iç grup prototiplerine duyarlılık arasındaki ilişkilerin bahsedilen üstünlük elde etme imkanları ve hak mücadelesi bağlamlarında araştırılması gerekmektedir.

4.9. LAE ile LDG'nin Yordanmasında SDK'nın Düzenleyici Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Çalışmada lider değerlendirmeleri üzerindeki etkisi incelenen LAP'ın bireylerin bilişsel özellikleriyle etkileşime girdiği pek çok çalışmada gösterilmiştir. Örneğin, Pierro ve arkadaşlarının (2005) örgütsel ortamda işçilerle yaptıkları bir çalışmada, bilişsel kapalılık ihtiyacının yüksek olmasının LAP ile LAE arasındaki ilişkiyi artırdığı gösterilmiştir. Belirsizliği azaltma ve grup içinde fikir birliği ile paylaşılan gerçekliği sağlama arzusunun yansıtan bilişsel kapalılık ihtiyacının değişime direnç, statükoyu destekleme ve sosyal/siyasal muhafazakârlık biçimleriyle ilişkili olduğunu destekleyen bulgulara alanyazında rastlanmaktadır (ör., Golec, 2002; Jost, Glaser, Kruglanski ve Sulloway, 2003). Bilişsel karmaşıklık düzeyleri açısından değerlendirildiğinde, bilişsel kapalılık ihtiyaçları yüksek olan kimselerin aynı zamanda yalın düşünen kimseler olduğu öne sürülebilir (Webster ve Kruglanski, 1994). Bundan dolayı, bu çalışmada, siyasetle ilgili görece yalın düşünen kimselerde, bilişsel kapalılık ihtiyacı yüksek olan kimselerde olduğu gibi, siyasi parti liderlerine dair LAP ile LAE arasındaki ilişkinin daha yüksek olması beklenmiştir. Bununla birlikte, SDK'nın yalnızca HDP'li katılımcı grubunda ve yalnızca LAE'nin yordanmasında düzenleyici rol oynadığı görülmüştür. Siyasi düşünceleri düşük düzeyde karmaşık olan HDP'li katılımcılarda LAP LAE'yi pozitif yönde yordamaktayken, siyasi düşünceleri yüksek düzeyde karmaşık olan katılımcıların lider değerlendirmeleri LAP'tan etkilenmemiştir. Dolayısıyla, düzenleyici rolü incelenen diğer değişkenlerde olduğu gibi bu değişkenin düzenleyici rolünün de sosyal bağlam ve örneklem grubunun karakteristik özelliklerine bağlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi, çalışmanın verilerinin toplandığı 7 Haziran 2015 Genel Seçim süreci, CHP, MHP ve HDP'nin iktidar partisi olan AKP'ye ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik yoğun eleştirilerde buldukları ve genel seçimi bu siyasal kurum ve aktörlerin gücünün kırılacağı bir fırsat olarak sundukları bir süreç olarak değerlendirilebilir (Önder, 2015, sf. 23-24). Bu süreçte, HDP'nin bağımsız milletvekili adayları çıkarmak yerine %10'luk seçim barajını aşarak parti olarak meclise girmeyi amaçlaması, AKP karşıtı seçmenlerde HDP'nin varlığında meclis dağılımına bağlı olarak AKP'nin tek başına iktidar olmasının önleneyeceği, hatta AKP'siz bir koalisyon hükümeti kurulabileceği yönünde bir umudun oluşmasına neden olmuştur (Şenay, 2015; Tremblay, 2015; Yörük, 2015). Bu şekilde AKP karşıtı bir strateji güden seçmenlere ek olarak, HDP'nin bu seçim döneminde etnik kimlik siyasetinden sıyrılma ve Türk halkının tamamını ilgilendiren, özellikle de insan haklarıyla ilgili olan sorunlara "radikal demokrat" çözümler üretme vaadinden etkilenen demokrat, liberal, solcu ve sosyalist seçmenler de HDP'nin meclise girmesini, Türkiye'de demokrasiyi ve azınlık haklarını güçlendirecek bir fırsat olarak görmüşlerdir (Ballı, 2015; Bayhan, 2015; Çınar, 2015; İlgün, 2015). Böylece HDP, öncelikleri etnik kimlik aidiyeti olan Kürt seçmenlerden de, öncelikleri AKP'nin gücünün kırılması olan AKP karşıtı seçmenlerden de, öncelikleri Türk demokrasisinin ve azınlık haklarının güçlenmesi olan demokrat, liberal, solcu ve sosyalist ideolojik bakış açılarına sahip seçmenlerden de oy almayı başarmıştır. Bu çalışmada, katılımcılara oy vermeyi düşündükleri partiyi hangi nedenle tercih ettikleri sorulmamıştır. Bununla birlikte bilişsel karmaşıklık düzeyi ve ideolojik yönelim arasındaki ilişkilere dair Türkiye'den elde edilen bulgular düşünüldüğünde (Hasta, 2002), ideolojik olarak sol görüş ve ilkelerle oy veren kimselerin daha yüksek düzeyde SDK'ya sahip oldukları tahmin edilebilir. Söz

konusu seçim döneminde Türkiye'de solcu ve sosyalist görüşlere sahip kimselerin HDP'ye yöneldikleri iddiası (ör., Tekerek, 2018; Tören, 2015) göz önünde bulundurulduğunda, LAE'nin değerlendirilmesinde LAP'tan daha az etkileneceği tahmin edilen SDK düzeyleri yüksek kimselerin diğer partilere göre HDP seçmenleri içinde daha yoğun bir şekilde buldukları ileri sürülebilir. Üstelik bu kimselerin daha önce de değinildiği gibi partinin etnik kimlik siyasetiyle ve dolayısıyla etnik kimliğe dair grup prototipleriyle daha az ilgili olmaları beklenebilir. Tüm bu açıklamalar göz önünde bulundurularak, alanyazındaki ideoloji ve bilişsel karmaşıklık bağlantısına dair bulgular ve 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde HDP'nin seçmen profili bir arada ele alındığında, yalnızca HDP'li katılımcılarda SDK düzeyleri yüksek olanların LAE'yi değerlendirirken LAP'tan etkilenmiyor olmaları anlam kazanmaktadır.

4.10. LAP ile LAE Arasındaki İlişkide LDG'nin Aracı Rolüne İlişkin Bulguların Tartışılması

Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yürütülen kimi çalışma bulgularına göre, LAP LDG aracılığıyla LAE'yi yordamaktadır (Giessner ve van Knippenberg, 2008). Şimdiki çalışmada ise, gerek tüm katılımcıların oluşturduğu örnekleme, gerekse de parti tercihinine bağlı olarak oluşturulan alt örneklemlerde, LAP ile LAE arasındaki ilişkide, LDG'nin kısmi aracılık rolünün olduğu görülmüştür. Beklendiği gibi, seçmenler siyasal parti liderlerinin etkililiğini değerlendirirken onların prototipik oluşlarından etkilenmektedirler. Giessner ve van Knippenberg'e (2008) göre bunun bir nedeni prototipik liderin "ben sizden biriyim

ve sizin için çalışıyorum" izlenimi uyandırarak güven uyandırmasıdır. Daha önceki çalışmalarda da belirtildiği gibi, takipçiler liderin kendini gruba adadığını ve ne yapıyorsa grup için yaptığını düşündüklerinde ona güven duyarlar, onu örgütsel başarısızlıklardan daha az sorumlu tutarlar ve daha etkili bulurlar (Giessner, van Knippenberg ve Sleebos, 2009; van Knippenberg ve van Knippenberg, 2005). Şimdiki çalışmada LDG'nin LAP ile LAE ilişkisinde aracılık ettiği bulgusu bu görüşleri desteklemekle birlikte, kısmi aracılığın bulunması LAP ile LAE arasında LDG'nin sağladığı dolaylı ilişkinin dışında doğrudan bir ilişkinin de olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, güvenilir bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, prototipik liderin takipçiler tarafından etkili algılandığı söylenebilir. Bu durum liderliğe sosyal kimlik yaklaşımında öne sürülen prototipik liderliğin (Hogg, 2001), takipçilerin lider değerlendirmeleri üzerindeki etkisinin gücüne işaret etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde lider-takipçi ilişkilerini açıklamaya çalışan görüş ve bulgulara katkı sunmak amacıyla, liderin algılanan prototipikliğinin liderin etkililiği ve güvenilirliğine yönelik değerlendirmeler ile ilişkisinde daha önce etkileri incelenmemiş olan sağ kanat yetkeçiliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı değişkenlerinin düzenleyici rolüne odaklanılmıştır. Ek olarak, 7 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimlerinde oy verilmesi düşünülen partilerin genel başkanları seçmenler açısından siyasal liderler olarak ele alınmış, böylece liderliğe sosyal kimlik yaklaşımının varsayımları siyasal partiler ve seçim atmosferi bağlamında sınanmıştır.

Bu çalışma liderliğe sosyal kimlik yaklaşımınca daha önce ortaya konulan varsayım ve bulguların Türkiye'deki bazı seçmen profillerinde doğrulanabildiğini göstermektedir. Bu nedenle bu yaklaşımın seçmen davranışlarının anlaşılmasında yararlı olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu çalışmada sağ kanat yetkeçiliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı değişkenlerinin, lider değerlendirmeleri arasındaki ilişkilerde düzenleyici rollere sahip olabildiklerinin gösterilmiş olması liderliğe sosyal kimlik yaklaşımına bir katkı olarak düşünülebilir. Bununla birlikte, alanyazına sunulan katkıların çoğunun belli alt örneklem gruplarıyla sınırlı kalması, bulguların genellenebilirliğiyle ilgili bir takım kısıtların göz önünde bulundurulması gereğini hatırlatmaktadır.

Çalışmada incelenen lider değerlendirmelerinin özel bağlamı gereği, tüm verilerin 7 Haziran seçimleri öncesindeki bir buçuk aylık dönemde elde edilmiş olmasının ve gruplararası karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla mümkün olduğunca çok katılımcıya ulaşma çabasının bir sonucu olarak, bu çalışmanın bulgularını daha iyi yorumlamaya olanak sağlayabilecek tüm sorular katılımcılara sorulmamıştır. Örneğin, katılımcıların oy vermeyi düşündükleri partiyi tercih etme motivasyonlarının ve her bir parti kimliği için prototipik olanın ne olduğunu anlamaya yardımcı olacak sorular çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu durum, belli bir hipotez bir siyasal partiye oy veren katılımcılarda doğrulanıp diğerlerinde doğrulanmadığında, bunun olası nedenlerinin seçmen eğilimleri ve siyasal atmosfere dair geriye dönük bir bakışla değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu noktada, çalışmacının kendi gözlemlerine ek olarak, söz konusu seçim süreci ve sonuçlarına dair yayımlanan çeşitli analiz, rapor, haber, röportaj ve makalelere başvurulmuştur. Dolayısıyla, çalışmada kısmen destek bulan beklentilerle ilgili açıklamaların dayandığı ampirik olmayan temel, bazı sorulara verilen yanıtların ne kadar nesnel, tarafsız ve geçerli olduğu yönünde şüphe uyandırıcı bulunabilir. Çalışmanın bulgularının neyi ifade ettiğinin belirsiz olduğu bu tip durumlar ve bu belirsizliklerin çözümüne dair öneriler ana hatlarıyla aşağıda sunulmuştur.

Öncelikle, daha önce yapılan çalışmalarda pek çok kez, bireyin iç grupla kimliklenme düzeyinin liderin algılanan prototipikliği ile lider değerlendirmeleri arasındaki ilişkilerde düzenleyici rol oynadığı, iç grupla yüksek düzeyde kimliklenen kimselerin liderin algılanan prototipikliğinden daha çok etkilendiği ortaya konulmuştur. Şimdiki çalışmada, oy verilmesi düşünülen parti ile kimliklenme düzeyinin yalnızca AKP'li seçmenlerin lider değerlendirmeleri üzerinde düzenleyici

role sahip bulunması iki açıdan açıklanmaya çalışılmıştır: a) Uzun zamandır iktidar partisi olan AKP'nin genel başkanının icraatlarının seçmen açısından daha görünür olması ve buna bağlı olarak lider değerlendirmelerinin önceki lider çalışmalarına benzer şekilde görece somut bir zemine dayanması; b) Söz konusu seçim döneminde CHP, MHP ve HDP'nin AKP karşıtı söylemlerde ortak paydada buluşmasının aralarındaki ideolojik farklılıkların görünürlüğünü, buna bağlı olarak da parti prototiplerinin önemini azaltması. İlk açıklama, lider değerlendirmelerinde gerçek lider ile potansiyel lider arasında bir fark olabileceğine işaret etmektedir. Her ne kadar bir muhalefet partisinin genel başkanı kendi partisinin gerçek başkanı konumundaysa da, seçim bağlamında bir başbakan adayı olarak bir potansiyel lider olma vasfı da taşımaktadır. Bazı katılımcılar, seçim öncesinde yaptıkları siyasal lider değerlendirmelerinde, muhalefet partisi genel başkanını parti teşkilatını yönetmesi ve etkili muhalefet yapması açısından somut eylemlerine bakarak değil, ülke yönetimine dair söylem ve vaatleri açısından bir başbakan adayı olarak değerlendirmiş olabilirler. Bu durum somut lider değerlendirmeleri ile potansiyel lider değerlendirmelerinde farklı süreçlerin işlemesine neden olmuş olabilir. İkinci açıklama ise rekabet halindeki liderlerin ve grupların kendi aralarında işbirliği ya da benzerlik olduğu algısının takipçilerin prototipikliğe verdiği önemi azaltabileceğini önermektedir. Bu açıklamaların her birinin, çalışmada kimliklenmenin rolüne ilişkin bulguları ne ölçüde açıkladığı net değildir. Her iki açıklamanın geçerliliğinin sınanması için hem deneysel çalışmalar hem de siyasal liderlik özelinde alan araştırmaları yürütülebilir.

Sağ kanat yetkencilği değişkeninin lider değerlendirmeleri üzerindeki temel etkisi ve liderin algılanan prototipikliği ile etkileşiminin etkisine dair bulguların

açıklanmasında yine seçmen profilleri ve siyasal atmosferle ilişkili bağlamsal açıklamalara yer verilmiştir. Örneğin, bu değişkenin CHP'li ve HDP'li katılımcılarda lider değerlendirmelerini olumlu yönde etkilerken AKP ve MHP'de lider değerlendirmelerini anlamlı düzeyde açıklamıyor oluşu, politik yönelim değişkeninin AKP'li ve MHP'li seçmenlerin yetkecilik düzeylerinin açıklayıcı gücünü azaltmış olabileceği öne sürülmüştür. Bununla birlikte, politik yönelim MHP'li katılımcılarda lidere duyulan güvenin yordanmasında yetkeciliğin rolünü azaltmasa da sonuç değişmemiştir. Dolayısıyla, alanyazında sağ kanat/muhafazakâr siyasal görüşlerle ilişkili olduğu ortaya konulan sağ kanat yetkeciliğinin, sağ kanattan iki parti olan AKP ve MHP'li katılımcılarda lidere yönelik değerlendirmeleri etkilemezken, sol kanattan iki parti olan CHP ve HDP'li katılımcılarda olumlu yönde etkilemesi oldukça şaşırtıcıdır. Bu bulgular, Türkiye'de seçmen profillerinin sosyal psikolojik yönden açıklanması için daha fazla çalışma yapmanın gereğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada lider değerlendirmeleri üzerindeki temel etkileri ve liderin algılanan prototipikliği ile etkileşimlerinin etkisi incelenen diğer değişkenler olan sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığına dair hipotezlerin yalnızca HDP'li seçmenlerde doğrulandığı görülmüştür. Bu durum, 7 Haziran Genel Seçimleri döneminde HDP'ye oy veren çeşitli kesimlerin oy verme motivasyonlarının farklılığına dayandırılarak açıklanmıştır. Daha açık şekilde ifade edilecek olursa, HDP'ye oy veren seçmenlerin bir kısmının oy verme motivasyonlarının HDP'nin tarihsel olarak temsilcisi olduğu Kürt etnik kimliği siyasetine önem veren ve partinin etnik kimlik prototiplerini önemseyen kimseler olduğu varsayılmıştır. Bununla birlikte, HDP'ye sözkonusu seçim döneminde ülkenin pek çok kesiminden gerek AKP'ye karşı stratejik olarak gerekse de sol ideolojik

ilkeler doğrultusunda oy veren bir grubun da olduğu öne sürülmüştür. Çalışmanın örneklem grubunun üniversite öğrencileriyle sınırlı tutulduğu göz önünde bulundurulacak olursa, bu ikinci kesimin çalışmaya katılan HDP'li bireylerin arasında önemli bir yer tuttuğu tahmin edilmiştir. Bu kesimler içerisinde özellikle sol ideolojik ilkeler doğrultusunda oy veren kimselerin sosyal baskınlık yönelimlerinin daha düşük ve siyasal düşüncelerinin daha karmaşık olduğu, etnik kimliği önceleyen kimselerin ise prototipiklikten daha fazla etkilenmiş oldukları düşünülmüştür. Bu açıklamalar, görülebileceği gibi, çalışmada katılımcılardan elde edilen verilerin sunduğu bilgilerin kapsamını aşmakta ve Türkiye'deki seçmen profilleri ve siyasal iklime dair gözlemlere dayanmaktadır. Dolayısıyla, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı değişkenlerinin hangi koşullarda bireylerin liderin algılanan prototipikliğinden daha fazla etkilenmesine neden olduğu sorusuna daha net yanıtlar verilmesi gerekmektedir. Bu noktada, ileride prototipik lider tercihinin bir bağımlı değişken olarak ele alıp, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı gibi sosyal psikolojik özelliklerin olası diğer seçmen özellikleriyle etkileşimlerini inceleyen çalışmaların yürütülmesi önerilebilir. Örneğin siyasal yayınların takibi ve siyasal gruplara üyelik gibi oy verme dışındaki siyasal etkinlikleri ifade eden siyasal katılım değişkenini, çalışmada ele alınan sağ kanat yetkeciliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığı değişkenleriyle etkileşim içinde olabilir.

Alan yazında cinsiyet ile yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve muhafazakar tutumlar arasındaki bağlantılara rastlamak mümkün olmakla birlikte (ör., Lippa ve Arad, 1999; Sidanius ve Pratto, 1999; Whitley, 1999) şimdiki çalışmanın amacı ve denenceleri açısından bu değişkenin diğer değişkenler

üzerindeki etkisi odak dışında kaldığı için analizlerde bu etkilere bakılmamış ve örneklemin betimlendiği kısım dışında cinsiyete dair veriler raporlanmamıştır. Yine de cinsiyetin bu çalışmadaki diğer değişkenlerle ilişkilerini merak eden okuyucular için cinsiyet temelli farklılıklar EK-5'te sunulmuştur. Şimdiki çalışmada cinsiyetin lider değerlendirmeleri üzerinde bir etkide bulunması beklenmese de sonraki çalışmalar cinsiyetin ve cinsiyet rollerinin prototipik lider tercihleri üzerindeki etkilerini araştırabilir.

Çalışmada elde edilen bulgular genel olarak gözden geçirildiğinde, sağ kanat yetkeçiliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığının, siyasal liderlere yönelik değerlendirmelerde, bireylerin liderin algılanan prototipikliğinden etkilenme düzeyleri üzerinde düzenleyici rol oynadığı görülmektedir. Bununla birlikte, bireylerin politik yönelimleri ve oy verme motivasyonları, oy verilmesi düşünülen partinin ideolojik yelpazedeki konumu ve kendi özgül parti kimliği prototipleri ile ülkedeki siyasal atmosfer gibi çeşitli sosyo-politik etkilerin de bu ilişkilerde karmaşık rollerinin olduğu görülmektedir. Bundan sonraki çalışmaların bu etmenler üzerine yoğunlaşması, liderliğe sosyal kimlik yaklaşımının siyasal liderlik ve oy verme davranışını açıklamasına yardımcı olacaktır.

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı bireyin oy vereceği siyasal partinin liderinin algılanan prototipikliğinin lidere yönelik değerlendirmeler (liderin algılanan etkililiği ve lidere duyulan güven) ile ilişkisinde parti ile kimliklenme, sağ kanat yetkeçiliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığının düzenleyici rollerinin incelenmesidir. Liderliğe sosyal kimlik yaklaşımı çerçevesinde yürütülen daha önceki çalışmalar bireyin iç grupla kimliklenmesinin liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkide düzenleyici rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca alanyazında liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkide lidere duyulan güvenin aracı rol oynadığı da gösterilmiştir. Bu çalışmada ise "iç grup" ve "lider" bireyin oy vereceği siyasal parti ve bu partinin genel başkanı olarak ele alınmıştır. Bu şekilde liderliğe sosyal kimlik yaklaşımının denenceleri ile varsayımları siyasal partiler bağlamında sınanmıştır. Ayrıca, parti liderinin algılanan etkililiği ile lidere yönelik değerlendirmeler arasındaki ilişkilerde -parti ile kimliklenmeye ek olarak, sağ kanat yetkeçiliği, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığının düzenleyici rolleri araştırılarak bu yaklaşıma katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın örneklemini 581 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Bireyin demografik özellikleri, siyasal yönelimi, oy vereceği siyasal parti ile kimliklenme düzeyi ve oy vereceği partinin liderine yönelik değerlendirmelerine yönelik soruları içeren Kişisel Bilgi Formu katılımcılara sunulmuştur. Ayrıca Sağ Kanat Yetkeçiliği Ölçeği, Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği ve Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı

Ölçeği de veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Veriler, 7 Haziran 2015 Türkiye Genel Seçimleri öncesindeki bir aylık dönemde toplanmıştır.

Liderin algılanan prototipikliğinin beklendiği gibi hem liderin algılanan etkililiği hem de lidere duyulan güven ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte tüm katılımcılar söz konusu olduğunda parti ile kimliklenmenin yalnızca liderin algılanan prototipikliği ile lidere duyulan güven arasındaki ilişkiyi artırdığı, liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkide ise düzenleyici rol oynamadığı görülmüştür. Parti özelinde bakıldığında, parti ile kimliklenmenin yalnızca AKP'li katılımcılarda liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği ve lidere duyulan güven arasındaki ilişkileri artırdığı, diğer partili katılımcılarda bu düzenleyici etkinin ortadan kalktığı bulunmuştur. Benzer şekilde, sağ kanat yetkeciliğinin yalnızca MHP'li katılımcılarda ve HDP'li katılımcılarda ele alınan ilişkilerde düzenleyici rollerinin olduğu; sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal düşüncenin karmaşıklığının ise yalnızca HDP'li katılımcılarda ve söz konusu ilişkilerin bir kısmında düzenleyici rollerinin olduğu görülmüştür. Lidere duyulan güvenin tüm siyasal parti gruplarında liderin algılanan prototipikliği ile liderin algılanan etkililiği arasındaki ilişkiye kısmi aracılık ettiği bulunmuştur. Çalışmanın bulguları, Türkiye'deki seçmen profilleri ve verilerin elde edildiği dönem açısından tartışılmıştır. Son olarak ileriki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

The main objective of this study is to examine the moderating effect of political party identification, right-wing authoritarianism, social dominance orientation and complexity of political thought on the relations between party leader group prototypicality and other aspects of leader assessments (perceived leader effectiveness and trust in leader). Previous work on social identity approach to leadership showed individuals' in-group identification moderates the relation between leader group prototypicality and perceived leader effectiveness. The literature on this approach also indicates that trust in leader mediates the relation between leader group prototypicality and perceived leader effectiveness. In this study, the terms "in-group" and "leader" was defined as the political party that the participant will vote for and the leader of that party. In this way, the hypotheses and assumptions of the social identity approach to leadership had been tested in the context of political parties. Additionally, it has been aimed to contribute to the approach by examining the the moderating roles of right-wing authoritarianism, social dominance orientation and complexity of political thought -besides political party identification, on the relations between party leader group prototypicality and other leader assessments.

The sample of this study includes 581 university students. A Personal Information Form consisting of the questions about the individual's demographic characteristics, political orientation, political party identification and leader assessments was presented to the participants. Right-wing authoritarianism scale, social dominance orientation scale and complexity of political thought scale were

also used for data collection. Data were collected during one-month-period before Turkey's general elections on June 7, 2015.

Party leader group prototypicality was found to have positive relations with both perceived leader effectiveness and trust in leader as expected. Political party identification increased the relation between party leader group prototypicality and trust in leader but did not have a moderating effect on the relation between party leader group prototypicality and perceived leader effectiveness when all participants were concerned. Political party identification increased the relations between party leader group prototypicality and both leader assessments (perceived leader effectiveness and trust in leader) in the sample of AKP supporters. However, it did not have any moderating effect on the relations between party leader group prototypicality and leader assessments when other party groups were concerned. Similarly, right-wing authoritarianism had moderating effects on the relations mentioned above only in the samples of MHP and HDP supporters. On the other hand, social dominance orientation and complexity of political thought were found to have moderating roles on only some of these relations and only in HDP supporters. Trust in leader partially mediated the relation between party leader group prototypicality and perceived leader effectiveness. The findings were discussed in terms of Turkish voter profiles and in term of the period when data had been collected. Finally, recommendations for future research were presented.

KAYNAKLAR

- Abrams, D. ve Hogg, M. A. (1988). Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 18(4), ss.317-334.
- Aiello, A., Pratto, F. ve Pierro, A. (2013). Framing social dominance orientation and power in organizational context. *Basic and Applied Social Psychology*, 35, ss.487-495.
- Aiken, L. S. ve West, S. G. (1991). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Newbury Park, CA: Sage.
- Akrami, N. ve Ekehammar, B. (2006). Right-Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation: Their roots in Big-Five personality factors and facets. *Journal of Individual Differences*, 27(3), ss.117–126.
- Aladağ, H. (2015). HDP'ye 13 yıllık iktidarı değiştiren “emanet” oyları kim verdi? Alındı: http://www.nerinaazad.net/columnists/huseyin_aladag/hdpye-13-yillik-iktidari-degistiren-emanet-oylari-kim-verdi (Erişim tarihi: 10 Ocak 2017)
- Alkan, H. (2015). Halkların Demokratik Partisi Seçim Beyannamesinin Değerlendirilmesi. İçinde: M. C. Karakaya, A. Karaağaç, İ. Kaya ve H. Gökmeşe (Eds.) 7 Haziran 2015'e Doğru AK Parti, CHP, MHP ve HDP'nin Seçim Beyannamelerinin Değerlendirilmesi, s.24-28. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara.
- Alptekin, H. (2014). Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve adaylar: Selahattin Demirtaş'ın siyasal anlamı. *Seta Analiz*, 104.

Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Manitoba, Canada: University Press.

Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Altemeyer, B. (1998). The other “authoritarian personality.” İçinde: M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, ss.48-92. San Diego, CA: Academic Press.

Altemeyer, B. (2006). *The authoritarians* (evrimii yayın). Alındı: <http://theauthoritarians.org/Downloads/TheAuthoritarians.pdf> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2017)

Altemeyer, B. (2007). *The authoritarians*. Winnipeg: University of Manitoba Press.

Altun, F. (2015). 7 Haziran seçimleri neden önemli? Alındı: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/fahrettinaltun/2015/06/04/7-haziran-secimleri-neden-onemli> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2017)

Altunoğlu, M. (2014). *Geçmişin Ykyle Yenilik Arayışı: Chp'de Lider, Tavan, Taban Analizi*. Seta Yayınları: Ankara.

Arakon, M. (2010). Ayrılıki Kürt hareketinin tarihsel dinamiklerine kısa bir bakış. *Alternatif Politika*, 2 (2), 175-194.

Arıkan, E. B. (2008). *Türk Sağının Türk Sorunu: Milliyetçi Hareket Partisi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Ashforth, B. E. ve Mael, F. (1989). Social identity theory and the organization. *The Academy of Management Review*, 14(1), ss.20-39.

Avcı, N. (2014). The investigation of attitudes toward solutions of Kurdish question in terms of basic human values. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Ankara.

Avolio, B. J., Walumbwa, F. O. ve Weber, T. J. (2009). Leadership: Current theories, research and future directions. *Annual Review of Psychology*, 60, ss. 421–449.
doi: <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163621>

Ballı, A. (2015). 7 Haziran Seçiminin 8 Sonucu. Alındı: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_secim_satir_baslari_gs 2015 (Erişim tarihi: 10 Ocak 2017)

Balta, E. (2015). 10 Madde ile HDP'nin Seçim Başarısı. Alındı: <http://www.birikimdergisi.com/haftalik/1490/10-madde-ile-hdp-nin-basarisi> (Erişim tarihi: 8 Şubat 2017)

Bankert, A., Huddy, L. ve Rosema, M. (2017). Measuring partisanship as a social identity in multi-party systems. *Political Behavior*, 39(1), ss.103–132.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectation*. New York: Free Press.

Bass, B.M. ve Riggio, R.E. (2006). *Transformational Leadership* (2. Baskı), New York: Psychology Press.

Baumgartel, H. (1957). Leadership style as a variable in research administration. *Administrative Science Quarterly*, 2, ss.344–360.

- Bayhan, H. (2015). 7 Haziran Seçimleri: HDP ve Kürtlerin Dönüşümü. Alındı: <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1229/7-haziran-secimleri-hdp-ve-kurtlerin-donusumu#.WlSHIOLTIU> (Erişim tarihi: 8 Şubat 2017)
- Bieri, J. (1955). Cognitive complexity-simplicity and predictive behavior. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51(2), ss.263-268. Doi: <http://dx.doi.org/10.1037/h0043308>.
- Bobbio, A., van Knippenberg, D. ve van Knippenberg, B. (2005, Temmuz). Leader prototypicality and leading change. Poster Bildiri, Royal Dutch Academy of Sciences Symposium on Social Identity Processes in Organizations, Amsterdam, Hollanda.
- Bora, T. (2009). Türkiye'de faşist ideoloji. İçinde: Ö. Laçiner (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler* (9), ss. 349-369. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bransford, J. D. ve Johnson, M. K. (1972). Contextual prerequisites for understanding: Some investigations of comprehension and recall. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 11, ss.717-726.
- Breinlinger, S. ve Kelly, C. (1994). Women's responses to status inequality: A test of social identity theory. *Psychology of Women Quarterly*, 18, ss.1-16.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (I. D., Erguvan-Sarioğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row.

Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E. ve Stokes, D. E. (1960). *The American voter*. New York: John Wiley & Sons.

Canetti, D., Halperin, E., Hobfoll, S. E., Shapira, O. ve Hirsch-Hoefler, S. (2009). Authoritarianism, perceived threat and exclusionism on the eve of the Disengagement: Evidence from Gaza. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(6), ss.463-474.

Carlyle, T. (1888). *On heroes, hero-worship and the heroic in history*. New York: Fredrick A. Stokes & Brother.

CHP Genel Sekreteri Gürsel Tekin: 8-9 Haziran'da ilk isimiz bu kirli gazetelerin tamamına el koymak olacak. (2015, 20 Şubat). Alındı: <http://www.hurriyet.com.tr/chp-genel-sekreteri-gursel-tekin-8-9-haziranda-ilk-isimiz-bu-kirli-gazetelerin-tamamina-el-koymak-olacak-28254932> (Erişim tarihi: 8 Şubat 2017)

CHP TV. (2015, 11 Nisan). Milletçe alkışlıyoruz [Video dosyası]. Alındı: <https://www.youtube.com/watch?v=F18g9AQheck> (Erişim tarihi: 13 Şubat 2017)

CHP'den HDP'ye destek: CHP Genel Sekreteri Gürsel Tekin, HDP'nin güçlenmesinin kendilerini mutlu edeceğini söyledi. (2015, 22 Mart). Alındı: <http://www.ensonhaber.com/chpden-hdpye-destek-2015-03-22.html> (Erişim tarihi: 14 Şubat 2017)

CHP'li Seçmen Kılıçdaroğlu'nu İstemiyor (2015, 22 Şubat). Alındı: <http://www.ensonhaber.com/chpli-secmen-kilicdaroglunu-istemiyor-2015-02-22.html> (Erişim tarihi: 18 Mayıs 2017)

CHP'li Vekiller, Kılıçdaroğlu'nu İstifaya Çağırdı. (2014, 12 Ağustos). Alındı:
<http://www.haberler.com/chp-de-kurultay-sesleri-chp-li-bir-grup-6371024-haberi/> (Erişim tarihi: 8 Şubat 2017)

CHP'nin Çerkesler'i Kemal Kılıçdaroğlu'nu istemiyor. (2010, 13 Mayıs). Alındı:
<http://www.istanbulhaber.com.tr/chpnin-cerkesleri-kemal-kilicdaroglunu-istemiyor-haber-38137.htm> (Erişim tarihi: 9 Mart 2017)

Cicero, L., Pierro, A. ve van Knippenberg, D. (2010). Leadership and uncertainty: How role ambiguity affects the relationship between leader group prototypicality and leadership effectiveness. *British Journal of Management*, 21, ss.411–421. doi:10.1111/j.1467-8551.2009.00648.x

Clark, C. W. (2008). Estimates of association between cognitive complexity levels and creativity levels of field grade military officers: An exploratory study of the relationship. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kansas State University, Kansas.

Cohen, F., Solomon, S., Maxfield, M., Pyszczynski, T. ve Greenberg, J. (2004). Fatal attraction: The effects of mortality salience on evaluations of charismatic, task-oriented, and relationship-oriented leaders. *Psychological Science*, 15(12), ss.846–851.

Cornelis, I. ve Van Hiel, A. (2006). The impact of cognitive styles on authoritarianism based conservatism and racism. *Basic and Applied Social Psychology*, 28, 37-50.

- Coşkun, V. (2016). HDP'nin mecburi dönüşü. Alındı: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/hdpnin-mecburi-donusu> (Erişim tarihi: 22 Nisan 2017)
- Cowley, W. H. (1931). The traits of face-to-face leaders. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 26(3), ss.304-313.
- Cumhuriyetçi Halkçı Parti Programı (n.d). <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2017).
- Çağlar Akoğlu, S. (2014). Ekolojik ikilemler ve hayvan hakları: Yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve değerler açısından bir inceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, S. (2015). Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesinin Değerlendirilmesi. İçinde: M. C. Karakaya, A. Karaağaç, İ. Kaya ve H. Gökmeşe (Eds.) *7 Haziran 2015'e Doğru AK Parti, CHP, MHP ve HDP'nin Seçim Beyannamelerinin Değerlendirilmesi*, ss. 19-24. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Çınar, Y. (2015). Türkiye'de 7 Haziran Seçim Sonuçları: Başarı ve Başarısızlık. Alındı: <http://www.usbed.org/ortadogu/news-turkiye-de-7-haziran-secim-sonuclari-basari-ve-basarisizlik.html> (Erişim tarihi: 17 Ekim 2017)
- Çiçek, N. (2015). Seçmen Ak Parti'den neden kaçtı? Alındı: <http://www.timeturk.com/secmen-ak-parti-den-neden-kacti/yazar-11984>
- Dallago, F., Cima, R., Roccato, M., Ricolfi, L. ve Mirisola, A. (2008). The correlation between right-wing authoritarianism and social dominance

orientation: The moderating effects of political and religious identity. *Basic and Applied Social Psychology*, 30(4), ss. 362-368.

Dambrun M., Kamiejski R., Haddadi N. ve Duarte S. (2009). Why does social dominance orientation decrease with university exposure to the social sciences? The impact of institutional socialization and the mediating role of “geneticism.” *European Journal of Social Psychology*, 39, ss.88-100.

De Cremer, D. ve van Knippenberg, D. (2004). Leader self-sacrifice and leadership effectiveness: the moderating role of leader self-confidence. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 95, ss.140-155.

Demirtaş, H. (2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), ss.123-144.

Demirtaş: Seni başkan yaptırmayacağız (2015, 17 Mart).
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/demirtas-seni-baskan-yaptirmayacagiz>
(Erişim tarihi: 17 Ekim 2017).

Duckitt, J. (1989). Authoritarianism and group Identification: A new view of an old construct. *Political Psychology*, 10(1), ss.63-84.

Duckitt, J., Wagner, C., du Plessis. I. ve Birum, I. (2002). The psychological bases of ideology and prejudice: Testing a dual process model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(1), ss.75-93.

Duckitt, J. ve Sibley, C. G. (2010). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation differentially moderate intergroup effects on prejudice. *European Journal of Personality*, 24, ss.583-621.

Duriez, B. ve Van, H. A. (2002). The march of modern fascism. A comparison of social dominance orientation and authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 32(7), ss.1199-1213.

Ehrhart, M. G. ve Klein, K. J. (2001). Predicting followers' preferences for charismatic leadership: The influence of follower values and personality. *Leadership Quarterly*, 12, ss.153-179.

Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M. ve Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: Big five personality, social dominance orientation, or right-wing authoritarianism? *European Journal of Personality* 18(6), ss.463–482.

Elveren, M. (2014). "Ben Dersim'li Kemalim". Alındı: <http://www.gomanweb.org/index.php/yazarlar/yoeremiz-yazarlar/111-mustafa-elveren-gomanl/13349-ben-dersimli-kemal-im> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2017)

Everett, J. A. C. (2013). The 12 item social and economic conservatism scale (SECS). *PLoS ONE* 8(12), e82131. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0082131>

Feldman, S. ve Stenner, K. (1997). Perceived Threat and Authoritarianism. *Political Psychology*, 18(4), ss.741-770.

Fiedler, F. E. (1964). A theory of leadership effectiveness. İçinde: L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*. New York: Academic Press.

Fiedler, F. E. (1967) *A Theory of Leadership Effectiveness*, New York: McGraw-Hill.

- Fodor, E. M., Wick, D. P., Hartsen, K. M. ve Preve, R. M. (2007). Right-wing authoritarianism in relation to proposed judicial action, electromyographic response, and affective attitudes toward a schizophrenic mother. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(1), ss.215–233. doi:10.1111/j.1559-1816.2008.00303.x.
- Foti, R. J., Fraser, S. L. ve Lord, R. G. (1982). Effects of leadership labels and prototypes on perceptions of political leaders. *Journal of Applied Psychology*, 67(3), 326-333. <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.67.3.326>
- Galton, F. (1869). *Hereditary genius*. New York: Appleton.
- Gardner, J. (1989). *On leadership*. New York: Free Press.
- Giessner, S. R., van Knippenberg, D. L ve Sleebos, E. (2009). License to fail? How leader group prototypicality moderates the effects of leader performance on perceptions of leadership effectiveness. *The Leadership Quarterly*, 20(3), ss.434–451. doi:10.1016/j.leaqua.2009.03.012
- Giessner, S.R. ve van Knippenberg, D. (2008). "License to fail": Goal definition, leader group prototypicality, and perceptions of leadership effectiveness after leader failure. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 105 (1), ss.14-35.
- Gillath, O. ve Hart, J. J. (2010). The effects of psychological security and insecurity on political attitudes and leadership preferences. *European Journal of Social Psychology*, 40, ss.122-134.

- Gökşin, O. E., (2015). HDP'ye Oy Vermek İçin 99 Neden. Alındı:
<http://marksist.org/icerik/Haber/2070/HDPye-oy-vermek-icin-99-neden>
(Erişim tarihi: 8 Haziran 2016)
- Green, D., Palmquist, B. ve Schickler, E. (2002). *Partisan hearts and minds: Political parties and the social identity of voters*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Guo, X. X. (2016). Leader group prototypicality and employee well-being: The mediate effect of group commitment and the moderate effect of openness. *Psychology*, 7(4), ss.591-597. <http://dx.doi.org/10.4236/psych.2016.74061>
- Gül, H., (2003), Bilgi Toplumu Karizmatik Liderliğin Sonu Olur Mu? Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F., II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 767-782, Derbent-İzmit.
- Güldü, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Siyasal Kimlik. Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Güldü, Ö. (2011). Sağ kanat yetkeçiliği ölçeği: uyarlama çalışması. *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2).
http://dx.doi.org/10.1501/sbeder_0000000033.
- Halkların Demokratik Partisi Programı (n.d.). Alındı:
<http://www.hdp.org.tr/parti/parti-programi/8> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2017).
- Halkların Demokratik Partisi Tüzüğü. Alındı: <http://www.hdp.org.tr/parti/parti-tuzugu/10> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2017).

Hamsici, M. (2015). CHP seçmeni HDP'ye 'emanet oy' vermeye nasıl bakıyor?

Alındı:

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150601_chp_hdp_secim_gs2015#orb-banner (Erişim tarihi: 16 Ocak 2017).

Haslam, S. A. (2001/2004). *Psychology in organizations: The social identity approach*. London & Thousands Oaks, CA: Sage.

Haslam, S. A., Michael, J. P., John, C. T., Katherine, J. R., Craig, M. G., Penelope, J. O., Susan, J., ... Kristine, V. (2001). Social Identity and the Romance of Leadership: The Importance of being Seen to be 'Doing it for Us'. *Group Processes & Intergroup Relations*, 4(3), ss.191-205.

Haslam, S. A., Reicher, S. D. ve Platow, M. J. (2011). *The new psychology of leadership: Identity, influence and power*. New York, NY: Psychology Press.

Haslam, S. A., Oakes, P. J., Turner, J. C. ve McGarty, C. (1995). Social categorization and group homogeneity: Changes in the perceived applicability of stereotype content as a function of comparative context and trait favourableness. *British Journal of Social Psychology*, 34(2), ss.139–160. doi:10.1111/j.2044-8309.1995.tb01054.x.

Hasta, D. (2002). Yetkeci kişilik ve bilişsel karmaşıklık düzeyi ile siyasi ideoloji arasındaki ilişki. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hasta, D. ve Karaçanta, H. (2017). Yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasi görüş. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(40), ss. 23-34.

HDP'den emanet oy açıklaması: Her partinin emanet oyları vardı (2015, 2 Kasım).

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1147860-hdpden-emanet-oy->

[aciklamasi-her-partinin-emanet-oylari-vardi](http://www.haberturk.com/gundem/haber/1147860-hdpden-emanet-oy-) (Erişim tarihi: 28 Temmuz 2017)

HDP'nin Seçim Bildirgesi. (2015, 21 Nisan). Alındı:

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/259275/iste_HDP_nin_secim_bi

[ldirgesinin_tam_metni.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/259275/iste_HDP_nin_secim_bi) (Erişim tarihi: 16 Ocak 2017).

HDP'yi yüzde 13'le Meclis'e taşıyan 3 milyon oy kimlerden geldi? (2015, 17

Haziran). Alındı: <http://t24.com.tr/haber/hdpyi-yuzde-13le-meclise-tasiyan-3->

[milyon-oy-kimlerden-geldi,299905](http://t24.com.tr/haber/hdpyi-yuzde-13le-meclise-tasiyan-3-) (Erişim tarihi: 8 Ocak 2017)

Higgins, E. T., Rholes, W. S. ve Jones, C. R. (1977). Category accessibility and

impression formation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13,

ss.141-154.

Hindriks, P., Verkuyten, M. ve Coenders, M. (2014). Dimensions of social

dominance orientation: The roles of legitimizing myths and national

identification. *European Journal of Personality*, 28 (6), 538-549.

Ho, A. K., Sidanius, J., Pratto, F., Levin, S., Thomsen, L., Kteily, N. ve Sheehy-

Skeffington, J. (2012). Social dominance orientation revisiting the structure

and function of a variable predicting social and political attitudes. *Personality*

and Social Psychology Bulletin, 38 (5), 583-606.

Hogg, M. A. (1996). Social identity, self-categorization, and the small group. İçinde:

E. H. Witte ve J. H. Davis (Eds.), *Understanding group behavior (2): Small*

group processes and interpersonal relations, ss.227-253. Mahwah, NJ:

Lawrence Erlbaum Associates.

- Hogg, M. A. (2000a). Subjective uncertainty reduction through self-categorisation: A motivational theory of social identity process. *European Review of Social Psychology, 11*, ss.223-255.
- Hogg, M. A. (2000b). Social identity and social comparison. İçinde: Suls J., Wheeler L. (Eds.) *Handbook of Social Comparison. The Springer Series in Social Clinical Psychology*, (ss.401-421). Boston, MA: Springer.
- Hogg, M. A. (2001). A social identity theory of leadership. *Personality and Social Psychology Review, 5*(3), ss.184-200. doi:10.1207/S15327957PSPR0503.
- Hogg, M. A. (2008). Social categorization, depersonalization, and group behavior. İçinde: Hogg, M. A. ve Tindale, R. S. (Eds.), *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes*, ss. 56 - 85. Malden, MA: Blackwell.
- Hogg, M. A. (2011). Subjective uncertainty reduction through self-categorization: A motivational theory of social identity processes. *European Review of Social Psychology, 1*(1), ss.223-255, doi:10.1080/14792772043000040
- Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. Londra & New York: Routledge.
- Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1993). Towards a single-process uncertainty-reduction model of social motivation in groups. İçinde: M. A. Hogg ve D. Abrams (Eds.), *Group motivation: Social psychological perspectives*, ss.173-190. Londra: Harvester-Wheatsheaf.
- Hogg, M. A. ve Hardie, E. A. (1991). Social attraction, personal attraction and self-categorization: A field study. *Personality and Social Psychology Bulletin, 17*, ss.175-180.

- Hogg, M. A. ve Hardie, E. A. (1992), Prototypicality, conformity and depersonalized attraction: A self-categorization analysis of group cohesiveness. *British Journal of Social Psychology*, 31, ss.41–56. doi:10.1111/j.2044-8309.1992.tb00954.x
- Hogg, M. A., Hardie, E. A. ve Reynolds, K. J. (1995). Prototypical similarity, self-categorization, and depersonalized attraction: A perspective on group cohesiveness. *European Journal of Social Psychology*, 25, ss.159–177. doi:10.1002/ejsp.2420250204
- Hogg, M. A., Meehan, C. ve Farquharson, J. (2010). The solace of radicalism: Self-uncertainty and group identification in the face of threat. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(6), ss.1061- 1066
- Hogg, M. A., Sherman, D. K., Dierselhuis, J., Maitner, A. T. ve Moffitt, G. (2007). Uncertainty, entitativity, and group identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(1), ss.135-142. doi:10.1016/j.jesp.2005.12.008
- Hogg, M. A. ve Terry, D. J. (2000) Social identity and self-categorization processes in organizational contexts. *Academy of Management Review*, 25(1) ss.121-140.
- Hogg, M. A., Terry, D. J. ve White, K. M. (1995). A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 58, 255–269.
- Hogg, M. A ve Turner, J. C. (1987). Social identity and conformity: A theory of referent informational influence. İçinde: W. Doise ve S. Moscovici (Eds.),

Current issues in European social psychology (2), ss.139-182. Cambridge: Cambridge University Press.

House, R. J. (1971). A path-goal theory of leader effectiveness. *Administrative Science Quarterly*, 16, ss.321-328.

House, R. J. (1996). Path-goal theory of leadership: Lessons, legacy, and a reformulated theory. *Leadership Quarterly*, 7(3), ss.323–352.

House, R. J. ve Aditya, R. N. (1997). The social scientific study of leadership: Quo Vadis? *Journal of Management*, 23, ss.409–473.

House, R. J., Javidan, M. ve Dorfman, P. (2001). Project GLOBE: An introduction. *Applied Psychology: An International Review*, 50(4), ss.489-505.

Huddy, L., Mason, L. ve Horwitz, N. (2016). Political identity convergence: On being Latino, becoming a Democrat, and getting active. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 2(30), ss.205–228.

Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (2015, Haziran). 2015 Genel Seçim Sandık Sonrası Araştırması. Alındı: http://www.arastirmakutuphanesi.com/wp-content/uploads/2015/06/Ipsos_SandikSonrasi_CNNTURK-web2.pdf (Erişim tarihi: 20 Nisan 2017).

İlgün, S. (2015). Bülent Küçük ile Röportaj: HDP, Kürtlerden çok Türkleri Türkiyelileştiriyor. Alındı: <https://www.evrensel.net/haber/253796/hdp-kurtlerden-cok-turkleri-turkiyelilestiriyor> (Erişim tarihi: 21 Nisan 2016)

- İlhan, A. C. (2015). Seçim değerlendirmeleri. Alındı: <http://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/secim-degerlendirmeleri/> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2017).
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W. ve Sulloway, F. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, ss.339–75.
- Jost, J. T. ve Thompson, E. P. (2000). Group-based dominance and opposition to equality as independent predictors of self-esteem, ethnocentrism, and social policy attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, ss.209-232.
- Judge, T. ve Piccolo, R. (2004). Transformational and transactional leadership: A meta-analytic test of their relative validity, *Journal of Applied Psychology*, 5, ss.755-768.
- Karaçanta, H. (2002). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Katz, D., Maccoby, N. ve Morse, N. (1950). *Productivity, Supervision, and Morale in an Office Situation*. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research.
- Kenny, D. A. ve Zaccaro, S. J. (1983). An estimate of variance due to traits in leadership. *Journal of Applied Psychology*, 68(4), ss.678-685.
- Khurana, R. (2010). *From higher aims to hired hands: The social transformation of American business schools and the unfulfilled promise of management as a profession*. Princeton University Press.

Koalisyon Hükümeti Neden Kurulamadı? (n.d.).

<http://www.turkiyebulteni.org/koalisyon-hukumeti-neden-kurulamadi/>

(Erişim tarihi: 18 Kasım 2017)

KONDA Araştırma ve Danışmanlık (2015, Haziran). 7 Haziran Sandık ve Seçmen Analizi. Alındı:

http://survey.konda.com.tr/rapor/KONDA_7HaziranSand%C4%B1kveSe%C3%A7menAnaliziRaporu.pdf

KONDA Genel Müdürü: Emanet Oylar Giderse HDP'nin Oyu Yüzde 12 Olur (2015, 15 Eylül). Alındı: <http://www.haberler.com/konda-genel-muduru-emanet-oylar-giderse-hdp-nin-7693658-haberi/> (Erişim tarihi: 3 Mart 2016)

Kruglanski, A. W. ve Webster, D. M. (1996). Motivated closing of the mind: “Seizing” and “freezing”. *Psychological Review*, 103, ss.163-183.

Kumbaracıbaşı, A. C. (2014). Cumhuriyet Halk Partisi Oylarının Birikimli Düzey Analizi ve Türkiye’de Merkez Solun Seçim Coğrafyasının İncelemesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 47 (4), ss.59-92.

Kürtlerin yüzde 62’si HDP’ye (2015, 9 Haziran). Alındı: <http://www.hurriyet.com.tr/kurtlerin-yuzde-62-si-hdp-ye-29234843> (Erişim tarihi: 21 Mayıs 2017)

Landau, M. J., Solomon, S., Greenberg, J., Cohen, F., Pyszczynski, T., Arndt, J. ve ark. (2004). Deliver us from evil: The effects of mortality salience and reminders of 9/11 on support for President George W. Bush. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(9), ss.1136–1150.

leader. (2017). Oxford English Dictionary Online içinde. Erişim adresi:
www.oed.com/view/Entry/106597. (Erişim tarihi: 2 Kasım 2017).

lider. (t.y.). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük içinde. Erişim adresi:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59fb37b4208701.09385082. (Erişim tarihi: 2 Kasım 2017 tarihinde).

Likert, R. (1967). *The human organization: Its management and value*. New York, NY: McGraw-Hill.

Linville, P. W. ve Jones, E. E. (1980). Polarized Appraisals of Out-Group Members. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(5), ss. 689-703.

Lippa, R. ve Arad, S. (1999). Gender, personality, and prejudice: The display of authoritarianism and social dominance in interviews with college men and women. *Journal of Research in Personality*, 33(4), ss.463-493.
<http://dx.doi.org/10.1006/jrpe.1999.2266>

Lord, R. G., De Vader, C. L. ve Alliger, G. M. (1986). A meta-analysis of the relation between personality traits and leadership perceptions: An application of validity generalization procedures. *Journal of Applied Psychology*, 71, ss.402–410.

Lord, R. G., Foti, R. J. ve de Vader, C. L. (1984). A test of leadership categorization theory: Internal structure, information processing, and leadership perceptions. *Organizational Behavior & Human Performance*, 34(3), ss.343-378.
[http://dx.doi.org/10.1016/0030-5073\(84\)90043-6](http://dx.doi.org/10.1016/0030-5073(84)90043-6)

- Ma-Kellams, C., Rocci Ruiz, A., Lee, J., Ferreira, M. ve Madu, A. (2014). Not all education is equally liberal: The effects of science education on political attitudes. *Journal of Social and Political Psychology*, 2(1). Doi:10.5964/jspp.v2i1.259.
- Manganelli Rattazzi, A. M., Bobbio, A. ve Canova, L. (2007). A short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) Scale. *Personality and Individual Differences*, 43, ss.1223–1234.
- Mann R. D. (1959). A review of the relationships between personality and performance in small groups. *Psychological Bulletin*, 56, ss.241–270.
- McFarland, S., Ageyev, V. ve Abalakina, M. (1993). The authoritarian personality in the United States and the former Soviet Union: Comparative studies. İçinde: W. F. Stone, G. Lederer ve R. Christie (Eds.). *Strengths and weaknesses: The authoritarian personality today*. New York: Springer-Verlag.
- McKinley, C. J., Mastro, D. E. ve Warber, K. M. (2014). Social identity theory as a framework for understanding the effects of exposure to positive media images of self and other on intergroup outcomes. *International Journal of Communication*, 8, ss.1049-1068.
- Mert, M. (2015). HDP'deki Emanet Oyların Kısa Bir Verisel Analizi. Alındı: <http://www.radarpolitika.com/mertyazi3.html> (Erişim tarihi: 5 Aralık 2016)
- MHP Adana Sim. (2015, 26 Mayıs). MHP reklam filmi bizimle yürü Türkiye [Video dosyası]. Alındı: <https://www.youtube.com/watch?v=LkCLBH5lxeY>
- Miş, N., Aslan, A., Yeşiltaş, M. ve Ünay, S. (2015). 7 Haziran 2015 seçimi ve sonrası: siyaset, dış politika, ekonomi. *Seta Analiz*, 134.

Miş, N., Ensaroğlu, Y., Ulutaş, U., Ünay, S., Çelik, Z. ve Çağlar, İ. (2015). *2014'te Türkiye*. Seta Yayınları.

Morgan, G. (2007) *Images of organization*. Thousand Oaks: Sage

Moss, S. A. ve Ngu, S. (2006). The relationship between personality and leadership preferences. *Current Research in Social Psychology*, 11, ss.70-91.

Negy, C., Shreve, T. L., Jensen, B. J. ve Uddin, N. (2003). Ethnic identity, self-esteem, and ethnocentrism: A study of social identity versus multicultural theory of development. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 9(4), ss.333-344.

Nystrom, P. C. (1978). Managers and the hi-hi leader myth. *Academy of Management Journal*, 21, ss.325–331

Oakes, P. J. (2002). Psychological groups and political psychology. *Political Psychology*, 22, ss.809-824.

Onuş, S. (2015). Ankara: Genç Alevi seçmen HDP, büyükleri CHP diyor. Alındı: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150519_ankara_yenimahalle_mamak_gs2015 (Erişim tarihi: 1 Aralık 2017)

Önder, T. (2015). *7 Haziran Seçimine Doğru Ak Parti*. Ankara: Seta Yayınları.

Özkan, A. (2016). 7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerinde siyasal iletişim. *Seta Analiz*, 146.

Par, K. (2015a). Sencer Ayata ile Röportaj. CHP'nin seçim bildirgesini hazırlayan Ayata Habertürk'e konuştu. Alındı: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1135796-chpnin-secim->

bildirgesini-hazirlayan-ayata-haberturke-konustu (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2016)

Par, K. (2015b). Kemal Kılıçdaroğlu ile Röportaj: Kemal Kılıçdaroğlu: Oylarımız 2011'e göre düşerse neden çekilmeyeyim? Alındı: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1079392-kemal-kilicdaroglu-oylarimiz-2011e-gore-duserse-neden-cekilmeyeyim> (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2016)

Phenice, L. A. ve Griffore, R. J. (2000). Social identity of ethnic minority families: An ecological approach for the new millennium. *Michigan Family Review*, 5(1), ss.29-40.

Pierro, A., Cicero, L., Bonaiuto, M., van Knippenberg, D. ve Kruglanski, A.W. (2007). Leader group prototypicality and resistance to organizational change: The moderating role of need for closure and team identification. Testing, Psychometrics, *Methodology in Applied Psychology*, 14, ss.27-40.

Pierro, A., Cicero, L., Bonaiuto, M., van Knippenberg, D. ve Kruglanski, A. W. (2005). Leader group prototypicality and leadership effectiveness: The moderating role of need for cognitive closure. *Leadership Quarterly*, 16, ss.503-516.

Platon (M.Ö. 380/2016). *Devlet*. (H. Demirhan, Çev.). İstanbul: Işık Yayınları.

Platow, M. J. ve van Knippenberg, D. (2001). A social identity analysis of leadership endorsement: The effects of leader ingroup prototypicality and distributive intergroup fairness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11, ss.1508-1519.

- Platow, M. J., Reid, S. ve Andrew, S. (1998). Leadership endorsement: The role of distributive and procedural behavior in interpersonal and intergroup contexts. *Group Processes & Intergroup Relations*, 1(1), ss.35-47.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. ve Malle, B. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, ss.741-763.
- Preacher, K. J. ve Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40, 879-891.
- Rast, D. E. III, Gaffney, A. M., Hogg, M. A. ve Crisp, R. J. (2012). Leadership under uncertainty: When leaders who are non-prototypical group members can gain support. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, ss.646-653.
- Rast, D. E. III, Hogg, M. A. ve Giessner, S. R. (2013). Self-uncertainty and support for autocratic leadership. *Self and Identity*, 12(6), ss. 635-649. doi:10.1080/15298868.2012.718864
- Ray, J. J. (1980). Libertarians and the authoritarian personality. *The Journal of Libertarian Studies*, 4(1), ss. 39-43.
- Reddin, W. J. (1970). *Effective management by objectives*. New York: McGraw- Hill Book Company.
- Reicher, S. D., Haslam, S. A. ve Hopkins, N. (2005). Social identity and the dynamics of leadership: Leaders and followers as collaborative agents in the transformation of social reality. *The Leadership Quarterly*, 16(4), ss. 547-568. doi:10.1016/j.leaqua.2005.06.007.

- Reid, S. A. ve Hogg, M. A. (2005). Uncertainty reduction, self-enhancement, and ingroup identification. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(6), ss.804-817, doi: 10.1177/0146167204271708
- Romero, A. J. ve Roberts, R. E. (1998). Perception of discrimination and ethnocultural variables in a diverse group of adolescents. *Journal of Adolescence*, 21, ss.641–656.
- Rubin, D. B. (1987). *Multiple Imputation for Nonresponse in Surveys*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Rubin, M. ve Hewstone, M. (2004). Social identity, system justification, and social dominance: Commentary on Reicher, Jost et al., and Sidanius et al. *Political Psychology*, 25, ss.823-844. doi: 10.1111/j.1467-9221.2004.00400.x.
- Sarıbay, S. A., Ökten, I. O. ve Yılmaz, O. (2017). Kişisel ve toplumsal düzeylere eşitliğe karşıtlık ve değişime direnmenin muhafazakârlıkla ilişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 39 (Özel Sayı), ss.24-41.
- Sarıkaya, E. (2015). CHP'nin kapalı grup toplantısında 'HDP'ye oy verdim' kavgası. Alındı: <http://www.radikal.com.tr/politika/chpnin-kapali-grup-toplantisinda-hdpye-oy-verdim-kavgasi-1386245/> (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2016)
- Schaffer, J. L. (1997). *Analysis of Incomplete Multivariate Data*. Londra: Chapman&Hall
- Scott, W. R. (1981). *Organizations: Rational, Natural, and Open Systems*. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall Inc.

- Sencar, Ö. (2015). AKP neden kaybetti, CHP neden kazanamadı? Alındı: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/akp-neden-kaybetti-chp-neden-kazanamadi> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2015)
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R. ve Sherif, C. W. (1961). *Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment (10)*. Norman, OK: University Book Exchange.
- Sidanius, J. (1978). Cognitive functioning and socio-political ideology: An explorative study. *Perceptual and Motor Skills*, 46, ss.515–530.
- Sidanius, J. (1984). Political interest, political information search, and ideological homogeneity as a function of sociopolitical ideology: A tale of three theories. *Human Relations*, 37, ss.811–828.
- Sidanius, J. (1988). Political sophistication and political deviance: A structural equation examination of context theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, ss.37–51.
- Sidanius, J. (1993). The interface between racism and sexism. *Journal of Psychology*, 127, ss.311-322.
- Sidanius, J. ve Ekehammar, B. (1976). Cognitive functioning and sociopolitical ideology: A multidimensional and individualized analysis. *Scandinavian Journal of Psychology*, 17, ss. 205-216.
- Sidanius, J. ve Lau, R. R. (1985). Political extremism and political sophistication. *Reports from the Department of Psychology*, (641), ss.1-26. Stockholm, Sweden: University of Stockholm.

- Sidanius J. ve Pratto F. (2001). *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression*. New York: Cambridge University Press.
- Sidanius, J. ve Pratto, F. (2012). Social dominance theory. İçinde: *Handbook of Theories of Social Psychology (2)*, ss. 418-439.
- Sidanius, J., Pratto, F. ve Bobo, L. (1994). Social dominance orientation and the political psychology of gender: A case of invariance? *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), ss. 998-1011.
- Sidanius, J., Pratto, F. ve Bobo, L. (1996). Racism, conservatism, affirmative action, and intellectual sophistication: A matter of principled conservatism or group dominance? *Journal Of Personality And Social Psychology*, 70(3), 476-490.
doi:10.1037/0022-3514.70.3.476
- Sidanius, J., Pratto, F. ve Mitchell, M. (1994). In-group identification, social dominance orientation, and differential intergroup social allocation. *Journal of Social Psychology*, 134(2), ss.151-167.
- Solomon, S., Greenberg, J. ve Pyszczynski, T. (1991). A terror management theory of social behavior: The psychological functions of self-esteem and cultural worldviews. *Advances in experimental social psychology*, 24(93), ss.159.
- Son Hing, L. S., Bobocel, D. R., Zanna, M. P. ve McBride, M. V. (2007). Authoritarian dynamics and unethical decision making: High social dominance orientation leaders and high right-wing authoritarianism followers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(1), ss.67-81.

Steffens, N. K. (2012). Leaders' personal performance and prototypicality as interactive determinants of social identity advancement. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Exeter, Exeter, İngiltere.

Steffens, N. K., Haslam, S. A., Reicher, S. D., Platow, M. J., Fransen, K., Yang, J., Ryan, M. K., Jetten, J., Peters, K. ve Boen, F. (2014). Leadership as social identity management: Introducing the Identity Leadership Inventory (ILI) to assess and validate a four-dimensional model. *Leadership Quarterly*, 25, ss.1001-1024.

Stenner, K. ve Leonard, L. M. (2009). *Three Kinds of "Conservatism"*. Taylor and Francis: <http://dx.doi.org/10.1080/10478400903028615>.

Stogdill, R. M. (1948). Personal factors associated with leadership: A survey of the literature. *Journal of Psychology*, 25, ss.35-71.

Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and practice*. New York: Free Press.

Şahin, F. (2012). Büyük adam düşüncesinden liderlikte özellikler kuramına kavramsal bir bakış. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), ss.141-163.

Şenay, G. (2015). HDP'yi de şaşırtan başarı. Alındı: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/hdpyi-de-sasirtan-basari> (Erişim tarihi: 28 Mart 2017)

Şur, T. (2014). Kürt siyasetinden Hdp'ye radikal demokrasinin izlerini sürmek. Alındı: <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/562/kurt-siyasetinden-hdp-ye-radikal-demokrasinin-izlerini-surmek#.W1erwFOLTIU> (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2016)

- Tafolar, M. (2015). CHP 'emanet oyları' geri istiyor. Alındı: <http://www.gercekgundem.com/siyaset/157416/chp-emanet-oylari-geri-istiyor>
- Tajfel, H. (1969). Cognitive aspects of prejudice. *Journal of Social Issues*, 25(4), ss.79-97.
- Tajfel, H. (1975). The exit os social mobility and the voice of social change: Notes on the social psychology of intergroup relations. *Social Science Information*, 14, ss.101–118.
- Tajfel, H. (1978). Social categorization, social identity and social comparison. İçinde: H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups*, ss.61–76. Londra: Academic Press.
- Tajfel, H. (1981). Social stereotypes and social groups. İçinde: J. C. Turner ve H. Giles (Eds.), *Intergroup behaviour*, ss.144–167. Oxford: Blackwell Publishers.
- Tajfel, H. (1982a) Instrumentality, identity and social comparisons. İçinde: H. Tajfel (Ed.). *Social identity and intergroup relations*, ss. 483-507. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982b). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, ss.1-39.
- Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P. ve Flament, C. (1971). Social categorisation and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1, ss.149-178. doi:10.1002/ejsp.2420010202.

- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. İçinde: W. G. Austin ve S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*, ss. 33–47. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1985). The social identity theory of intergroup behavior. İçinde: S. Worchel ve W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (2. baskı), ss.7-24. Chicago: Nelson-Hall.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. İçinde: J. T. Jost ve J. Sidanius (Eds.), *Key readings in social psychology. Political psychology: Key readings*, ss.276-293. New York, NY: Psychology Press.
- Taşkın, Y. (2009). Türkiye'de Sağcılık. İçinde: Ö. Laçiner (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler (9)*, ss. 451-473. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tekerek, K. (2018). Bir seçim klasiği: demokrasi cephesi ve HDP'cilik. Alındı: <http://gazetemanifesto.com/2018/03/06/bir-secim-klasigi-demokrasi-cephesi-ve-hdpcilik/>
- Tetlock, P. E. (1983). Cognitive style and political ideology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(1), ss.118-126.
- Tetlock, P. E. (1984). Cognitive style and political belief systems in the British House of Commons. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(2), ss.365-375.
- Tören, T. (2015). HDP'nin hakkı HDP'ye. Alındı: <http://sendika62.org/2015/06/hdpnin-hakki-hdpye-tolga-toren-270032/>

- Tremblay, P. (2015). İdeolojik halay çekelim mi? HDP'ye oy vermeniz için 6 neden. Alındı: <http://t24.com.tr/yazarlar/pinar-tremblay/ideolojik-halay-cekelim-mi-hdpye-oy-vermeniz-icin-6-neden,11740> (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2016)
- Turner, J. C. (1975). Social comparison and social identity: Some prospects for intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 5, ss.5-34.
- Turner, J. C. (1978). Social comparison, similarity and ingroup favouritism. İçinde: H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*, ss.235-250. London: Academic Press.
- Turner, J. C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. İçinde: H. Tajfel (Ed.), *Social identity and intergroup relations* (ss. 15-40). Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, J. C. (1984). Social identification and psychological group formation. İçinde: H. Tajfel (Ed.), *The social dimension: European developments in social psychology (2)*, ss. 518-538). Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, J. C. (1985). Social categorization and the self-concept: A social cognitive theory of group behavior. Lawler, E. J. (Ed.). *Advances in group processes: Theory and research (2)*, ss. 77-122. Greenwich, CT: JAI Press.
- Turner, J. C. (1999). Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. İçinde: N. Ellemers., R. Spears ve B. Doosje, B.(Eds.) *Social identity: Context, commitment, content*, ss.6–34. Oxford: Blackwell Publishers.

- Turner, J. C. ve Brown, R. J. (1978). Social status, cognitive alternatives and intergroup relations. İçinde: H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups*, ss.201-234. San Diego, CA: Academic Press.
- Turner, J. C., Brown, R. J. ve Tajfel, H. (1979). Social comparison and group interest in ingroup favouritism. *European Journal of Social Psychology*, 9, ss.187-204.
- Turner, J. C. ve Haslam, S. A. (2001). Social identity, organizations and leadership. İçinde: M. E. Turner (Ed.), *Groups at work: Advances in theory and research*, ss. 25-65. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D. ve Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford & Cambridge, MA US: Blackwell Publishers.
- Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A. ve McGarty C. (1994). Self and collective: Cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), ss.454-463. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167294205002>
- Turner, J. C. ve Reynolds, K. J. (2010). The story of social identity. İçinde: T. Postmes ve N. Branscombe. *Rediscovering Social Identity: Core Sources*, ss.13-32. New York: Psychology Press.
- Ümit Kocasakal: "CHP Şu anda bu görevi yapabilecek halde değil". (2016, 11 Haziran). Alındı: <http://odativ.com/chp-su-anda-bu-gorevi-yapabilecek-halde-degil-1106161200.html> (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2017)

- Ünlü, H. (2015). Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Beyannamesinin Değerlendirilmesi. İçinde: M. C. Karakaya, A. Karaağaç, İ. Kaya, H. Gökmeşe (Ed.) *7 Haziran 2015'e Doğru AK Parti, CHP, MHP ve HDP'nin Seçim Beyannamelerinin Değerlendirilmesi*, ss. 12-19. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Van Hiel, A. ve Mervielde, I. (2003). The measurement of cognitive complexity and its relationship with political extremism. *Political Psychology*, 24(4), ss.781–801.
- Van Hiel, A., Duriez, B. ve Kossowska, M. (2006). The presence of left-wing authoritarianism in Western Europe and its relationship with conservative ideology. *Political Psychology*, 27, ss.769-793.
- Van Hiel, A., Onraet, E. ve De Pauw, S. (2010). The relationship between social-cultural attitudes and behavioral measures of cognitive style: A meta-analytic integration of studies. *Journal of Personality*, 78, ss.1765-1800. doi: 10.1111/j.1467-6494.2010.00669.x
- van Knippenberg, D. (2000). Work motivation and performance: A social identity perspective. *Applied Psychology: An International Review*, 49(3), ss.357-371. doi:10.1111/1464-0597.00020.
- van Knippenberg, D. (2011). Embodying who we are: Leader group prototypicality and leadership effectiveness. *The Leadership Quarterly*, 22(6), ss.1078-1091. doi:10.1016/j.leaqua.2011.09.004.

- van Knippenberg, B. ve van Knippenberg, D. (2005). Leader self-sacrifice and leadership effectiveness: The moderating role of leader prototypicality. *Journal of Applied Psychology*, 90(1), ss.25-37. doi:10.1037/0021-9010.90.1.25.
- van Knippenberg, D., van Knippenberg, B. ve van Dijk, E. (2000). Who takes the lead in risky decision making? Effects of group members' individual riskiness and prototypicality. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 83, ss.213-234.
- van Knippenberg, D., van Knippenberg, B., De Cremer, D. ve Hogg, M. A. (2004). Leadership, self, and identity: A review and research agenda. *The Leadership Quarterly*, 15(6), ss.825-856. doi:10.1016/j.leaqua.2004.09.002.
- Vroom, V. H. ve Jago, A. G. (1995). Situation effects and levels of analysis in the study of leader participation. *Leadership Quarterly*, 6, ss.169–181.
- Wang, G., Oh, I., Courtright, S. H. ve Colbert, A. E. (2011). Transformational leadership and performance across criteria and levels: A meta-analytic review of 25 years of research. *Group & Organization Management*, 36, ss.223-270.
- Webster, D. M. ve Kruglanski, A. (1994). Individual differences in need for cognitive closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), ss.1049–1062.
- Whitley, B. E., Jr. (1999). Right-wing authoritarianism, social dominance orientation, and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), ss.126-134. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.126>

- Williams, J. A. ve Giles, H. (1978). The changing status of women in society: An intergroup perspective. İçinde: H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups*, ss. 431-446.
- Witkin, H.A. ve Goodenough, D.R. (1981). *Cognitive Styles: Essence and Origins*. New York: International University Press.
- Woodward, J. (1958). *Management and Technology*. Londra: Her Majesty's Stationery Office.
- Wright, J. C. ve Baril, G. (2011). The role of cognitive resources in determining our moral intuitions: Are we all liberals at heart? *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(5), ss.1007-1012.
- Yalçın, . (2017). Social dominance orientation veils moral standards across different moral foundations: Individual differences in moral disengagement. *Turkish Journal of Psychology*, 32, ss.44-62.
- Yrk, E. (2015). 8 maddede 'Neden HDP'ye stratejik oy vermek' lazım? Alındı: <http://t24.com.tr/yazarlar/bilinmeyen/8-maddede-neden-hdpye-stratejik-oy-vermek-lazim,11906> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2016)
- Zakrisson, I. (2005). Construction of a short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale. *Personality and Individual Differences*, 39, ss.863–872.

EKLER

EK-1: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu çalışma; doktora tezi kapsamında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Zehra Dökmen danışmanlığında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji doktora öğrencisi Mediha Ömür tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın amacı Türkiye'deki siyasal parti liderlerine yönelik değerlendirmeler üzerinde bazı kişilik özellikleri, değerler ve demografik değişkenlerin etkisini araştırmaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Anket sorularına verdiğiniz cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Bireysel hiçbir değerlendirme yapılmayacaktır.

Anket, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Katılım sırasında, sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakmakta serbestsiniz. Soruları cevaplamanız yaklaşık 15-20 dakikanızı alacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Mediha Ömür (e-mail: medihaomur@gmail.com) ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

İsim-Soyisim:

İmza:

EK-2: Kişisel Bilgi Formu

Lütfen aşağıdaki soruları eksiksiz ve doğru bir şekilde yanıtlayınız.

• Cinsiyetiniz : () Kadın () Erkek • Yaşınız:

•Kaçınıc sınıfta okuyorsunuz?.....

•Bir öğrenci olarak kişisel aylık geliriniz hakkındaki düşüncenizi belirtiniz?

1	2	3	4	5
Hiç geçinemiyorum	Güçlölkle geçiniyorum	İdare ediyorum	Rahat geçiniyorum	Çok rahat geçiniyorum

• Siyasal görüşünüzü aşağıdaki ölçek üzerinde belirtiniz.

Aşırı sol

Aşırı sağ

1 2 3 4 5 6 7 8 9

• 2015 yılında gerçekleşecek olan genel seçimlerde oy kullanacak mısınız?

() Evet

() Kararsızım

() Hayır

• Bir önceki soruda "Kararsızım" ya da "Hayır" yanıtlarından birini seçtiyseniz lütfen nedenini açıklayınız.

• 2015 yılında gerçekleşecek olan genel seçimlerde hangi partiyi desteklemeyi düşünüyorsunuz? (Kararınızı tam olarak vermediyseniz şu anda size en yakın gelen partiyi yazınız.

.....

Siyasal Parti ve Parti Lideri Değerlendirme Soruları

Lütfen bir sonraki genel seçimlerde oy vermeyi düşündüğünüz partinin genel başkanı ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelere ne kadar katıldığınızı ilgili rakamı işaretleyerek belirtiniz.								
		Kesinlikle Katılmıyorum				Kesinlikle Katılıyorum		
1	Oy vereceğim partinin değerlerini taşımaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
2	Oy vereceğim partinin ilkelerini temsil etmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Oy vereceğim partinin parti kimliğine yakışan bir başkandır.	1	2	3	4	5	6	7
4	Oy vereceğim partinin ideolojik özüne uygun bir başkan <u>değildir</u> .	1	2	3	4	5	6	7
5	Oy vereceğim partinin seçmenlerinin çoğuna benzerlik göstermektedir	1	2	3	4	5	6	7
6	Oy vereceğim partinin seçmenlerinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
7	Oy vereceğim partinin seçmenlerinin sahip oldukları ortak özellikleri üzerinde taşımaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
8	Oy vereceğim partinin seçmenleri için temsil edicidir.	1	2	3	4	5	6	7
9	Parti genel başkanı olarak ona parti içinde istediğini yapma özgürlüğü verirdim.	1	2	3	4	5	6	7
10	Ona tamamen güveniyorum.	1	2	3	4	5	6	7
11	Bir parti genel başkanı olarak yapılması gerekenleri yapmaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
12	Bir parti için başarısız bir genel başkandır.	1	2	3	4	5	6	7
13	Bir parti için iyi bir genel başkandır.	1	2	3	4	5	6	7
14	Bir parti genel başkanından beklentilerimi karşılamaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
Lütfen aşağıdaki ifadelerin sizin için ne kadar uygun olduğunu ilgili rakamı işaretleyerek belirtiniz.								
		Kesinlikle Katılmıyorum				Kesinlikle Katılıyorum		
15	Birinin oy vereceğim partiyi eleştirmesi beni kişisel bir hakarete uğramışım gibi hissettirir.	1	2	3	4	5	6	7
16	İnsanların oy vereceğim parti hakkında ne düşündükleri ile çok ilgiliyimdir.	1	2	3	4	5	6	7
17	Oy vereceğim partiden bahsettiğimde çoğunlukla “onlar” yerine “biz” derim.	1	2	3	4	5	6	7
18	Birinin oy vereceğim parti hakkında olumlu şeyler söylemesi beni kişisel bir iltifat almışım gibi hissettirir.	1	2	3	4	5	6	7

- Önümüzdeki genel seçimlerde oy vereceğiniz parti başarılı olmazsa sizce bunun **en temel** nedeni aşağıdakilerden hangisi olur? (Lütfen **yalnızca bir seçeneği** işaretleyiniz)
 - () Oy vereceğim partinin genel başkanı () Oy vereceğim partinin yönetimi
 - () Oy vereceğim partinin üyeleri () Seçmenler
 - () Oy vereceğim partinin dışındaki görünür aktörler (Medya, STK'lar, diğer partiler, iktidar gibi)
 - () Diğer:

EK-3: Sağ Kanat Yetkeçiliği Ölçeği

Aşağıda katılabileceğiniz ya da karşı olabileceğiniz bir grup ifade verilmiştir. Lütfen okuduktan sonra her bir ifadeye **katılıp katılmama düzeyinizi** cümlelerin yanında verilen **-4'den +4'e kadar olan rakamlardan birini daire içine alarak belirtiniz**. İlk düşündüğünüz yanıtın en uygun yanıt olduğunu unutmayınız. Ancak verilen ifadelerin **bir bölümüne katılıp, diğer bölümüne katılmadığınız** bir durumla karşılaşabilirsiniz. Örneğin ifadenin bir bölümüne **"kesinlikle katılmazken"** (-4), diğer bir bölümüne **"biraz katılabilirsiniz"** (+1)
Bu durumda bu iki görüşünüz arasında **bir denge kurarak -3'ü daire içine alınız**.

Kesinlikle Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum							Kesinlikle Katılıyorum	
-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	
1. Mevcut otorite, genel olarak pek çok şeyde haklı çıkarken, radikaller ve her şeye karşı çıkanlar cehaletlerini sergileyen boşboğazlardır.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
2. Kadınlar, evlendiklerinde eşlerine itaat edeceklerine dair söz vermelidirler.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
3. Ülkemizin, bütünlüğümüze kasteden radikal yönelimleri ve kötülükleri ortadan kaldırmak için ne gerekiyorsa yapabilecek güçlü bir lidere ihtiyacı var.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
4. Eşcinseller ve lezbiyenler, herhangi biri kadar sağlıklı ve ahlaklıdır.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
5. Yönetimdeki saygın otoritelere ve dini yargılara güvenmek, toplumumuzda zihin karıştırmaya uğraşan "gürültücü ayak takımını" dinlemekten daima daha iyidir.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
6. Hiç kuşkusuz, mevcut dinsel öğretilere isyan edenler ve ateistler düzenli olarak camiye gidenler kadar iyi ve erdemlidirler.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
7. Ülkemizi krizlerden kurtarmak için, geleneksel değerlerimize dönmek, sert liderleri işbaşına getirmek ve kötü fikirleri yayanları susturmak gereklidir.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
8. Çıplaklar kampının olmasında yanlış bir şey yoktur.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
9. Birçok kişiyi tedirgin etse bile ülkemizin, geleneksel uygulamalara karşı çıkma cesareti gösterebilen özgür düşünceli bireylere ihtiyacı var.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
10. İnançlarımızı ve ahlaki yapımızı yiyip bitiren geleneksel olmayan değerleri zamanında yok etmezsek, günün birinde ülkemiz yıkılacak.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
11. Kendilerini herkesten farklı kılacak olsa bile bireyler, yaşam tarzlarını, dini inançlarını ve cinsel tercihlerini kendileri belirlemelidir.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
12. Eski moda adetler ve değerler hala en iyi yaşama biçimini gösteriyor.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
13. Kadınların siyasi, sosyal ve ekonomi alanlarında daha aktif bir konumda yer alması, okullarda din derslerinin isteğe bağlı olması ve hayvan hakları için yeni düzenlemeler yapılmasını talep ederek mevcut yasalara ve çoğunluğun görüşlerine karşı çıkanlara hayranlık duymalısınız.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4

<i>Kesinlikle Katılmıyorum</i>		<i>Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum</i>					<i>Kesinlikle Katılıyorum</i>	
-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4

14. Ülkemizin en iyi bireyleri hükümete karşı çıkan, dini eleştiren ve doğal kabul edilen şeyleri göz ardı edebilenlerdir.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
15. Kürtaj, pornografi ve evlilik konusunda Allah'ın koyduğu yasalar çok geç olmadan titizlikle uygulanmalı ve bu yasaları ihlal edenler şiddetle cezalandırılmalıdır.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
16. Bugün ülkemizde dini değerlerden yoksun, kendi amaçları için ülkeyi yıkmaya çalışan ve otorite tarafından mutlaka etkisizleştirilmeleri gereken radikal ve ahlaksız birçok kişi var.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
17. Kadının yeri, nerede olmak istiyorsa orasıdır. Kadının kocasına ve toplumsal geleneklere itaat etmek zorunda kaldığı günler artık geçmişte kalmıştır.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
18. Atalarımızın yaptıklarıyla onur duyarsak, otoritenin yapmamızı istediklerini yaparsak ve her şeyi berbat eden çürük elmaları ayıklarsak, ülkemiz müthiş olur.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
19. Feministler ve homoseksüeller, geleneksel aile değerlerine karşı koyabilecek kadar cesur oldukları için takdir edilmelidirler.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4
20. Bu ülkede işler sorun çıkaran gruplar seslerini keser ve kendi gruplarının toplumdaki geleneksel yerini kabullenirlerse, biraz daha iyiye gidecektir.	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4

EK-3: Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

	Kesinlikle Katılmıyorum				Kesinlikle Katılıyorum		
1. Siz ne dersanız deyin, bazı gruplar diğerlerinden daha değerlidir	1	2	3	4	5	6	7
2. Bütün gruplara yaşamda eşit şans verilmelidir.	1	2	3	4	5	6	7
3. Üstün gruplar daha alt düzeyden gruplara egemen olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Hiçbir grup toplumda baskın olmamalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
5. Eğer belirli gruplar yerlerinde dursalardı daha az sorunumuz olurdu.	1	2	3	4	5	6	7
6. Belirli grupların en üstte diğer grupların en altta olması belki iyi bir şeydir.	1	2	3	4	5	6	7
7. Sosyal eşitlik toplumsal hedefimiz olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
8. Bazen diğer gruplar oldukları yerde tutulmalıdırlar.	1	2	3	4	5	6	7
9. Eğer bütün gruplar eşit olabilseydi iyi olurdu.	1	2	3	4	5	6	7
10. Grupların eşitliği idealimiz olmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
11. Grubunuzun istediğini elde edebilmesi için bazen diğer gruplara karşı güç kullanmak gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7
12. Farklı grupların koşullarını eşitlemek için elimizden geleni yapmalıyız.	1	2	3	4	5	6	7
13. Düşük statülü gruplar yerlerinde kalmalıdırlar.	1	2	3	4	5	6	7
14. Farklı gruplara eşit davransaydık şimdi daha az sorunumuz olurdu.	1	2	3	4	5	6	7
15. Gelirleri daha eşit hale getirmek için elimizden geleni yapmalıyız.	1	2	3	4	5	6	7
16. Yaşamda ilerlemek için bazen başka grupları çiğneyip geçmek gereklidir.	1	2	3	4	5	6	7

EK-4: Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı Ölçeği

Bu ölçek, insanların siyasal düşünme süreçlerini araştırmak üzere tasarlanmıştır. Her bir madde sonunda, aşağıdaki ölçeğe göre, o maddeye ne kadar katıldığınızı gösteren numarayı daire içine alınız.

1	2	3	4	5	6	7	
Kesinlikle Katılmıyorum		Kararsızım				Kesinlikle Katılıyorum	

1. Siyasal olayları analiz edip açıklamak için genellikle kafamı yorarım.	1	2	3	4	5	6	7
2. Bir insanın siyasal düşüncesini tek bir nedenle açıklayabildiğimde, genellikle daha başka nedenler aramam.	1	2	3	4	5	6	7
3. Siyasal düşünme süreçlerini analiz edip anlamının önemli olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çevremdeki insanların siyasal düşünceleri üzerindeki etkim konusunda epeyce düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
5. Eğer bir siyasinin garip ve alışılmamış bir biçimde davrandığını görürsem, genellikle onun alışılmışın dışında, garip birisi olduğunu düşünürüm ve bu durumu açıklamak için fazla kafa yormam.	1	2	3	4	5	6	7
6. İnsanların siyasal tercihlerinin nedenlerini daha iyi anlayabilmek için kişisel ve aile geçmişleri hakkında bilgi edinmeye çalışırım	1	2	3	4	5	6	7
7. Siyasal olayların nedenleri ile ilgili tartışmalara katılmaktan hoşlanmam.	1	2	3	4	5	6	7
8. İnsanların siyasal görüşleri konusundaki açıklamaların karmaşık olmasının nedenlerini anladım.	1	2	3	4	5	6	7
9. İnsanların siyasal görüşlerinin nedenleri üzerindeki düşüncelerimin mantığını kavramak bana ilginç geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
10. Siyasetçilerin halkı etkileme yöntemleri konusunda pek az şey biliyorum.	1	2	3	4	5	6	7
11. Bir insanın siyasal görüşünü anlayabilmek için o insanın tutumlarının, inançlarının ve karakter özelliklerinin nasıl bir uyum içinde olduklarını bilmenin önemli olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
12. Diğer insanların siyasal görüşlerinin nedenlerini anlamaya çalışırken, o insanların siyasal tercihleri üzerinde yoğunlaşırım ve onları etkileyebilecek diğer faktörler üzerinde çok fazla durmam.	1	2	3	4	5	6	7
13. İnsanların siyasal görüşlerinin nedenlerini ya da amaçlarını analiz etmekten çok hoşlanırım.	1	2	3	4	5	6	7
14. Genellikle insanların siyasal davranışlarına ilişkin karmaşık açıklamaların, anlaşılır olmaktan çok kafa karıştırıcı olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
15. Siyasal konuların açıklanması ya da anlaşılması sürecinde düşüncelerimin mantığı konusunda pek fazla kafa yormam.	1	2	3	4	5	6	7

16. Diğer insanların siyasal görüşüm üzerindeki etkisi konusunda pek fazla düşünmem.	1	2	3	4	5	6	7
17. Kişiliğimin siyasal yönünün kişiliğimin diğer yönleri (örneğin, inançlarım, tutumlarım) üzerindeki etkisi konusunda çok fazla düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
18. Toplumun diğer insanların siyasal görüşleri üzerindeki etkisi konusunda bayağı kafa yorayım.	1	2	3	4	5	6	7
19. Siyasal olayları analiz ettiğimde, söz konusu olayların nedenlerinin genellikle geçmişe, hatta bazen yıllar öncesine dayanan bir zincirin halkaları olduğunu fark ediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
20. Aslına bakılırsa siyasal olaylara hiç ilgi duymuyorum.	1	2	3	4	5	6	7
21. Siyasal konulara ilişkin açıklamaların karmaşıktan çok basit olmasından yanayım.	1	2	3	4	5	6	7
22. Siyasal davranışlarımın nedenleri konusundaki açıklamalarım bir başkasının açıklamalarından farklı ise, kendi açıklamalarımda rol oynayan düşünce süreçleri üzerinde kafa yorayım.	1	2	3	4	5	6	7
23. Bir insanın siyasal görüşünü anlayabilmek için o insanın yakın temasta olduğu diğer bir insanın siyasal görüşünü de anlamak gerektiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
24. İnsanların siyasal davranışlarını görünür anlamlarıyla değerlendirip, söz konusu davranışların olası diğer nedenleri hakkında çok fazla kafa yormam.	1	2	3	4	5	6	7
25. Toplumun, siyasal görüş ve davranışlarım üzerindeki etkisi konusunda çok fazla düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
26. Sahip olduğum siyasal görüşü tercih etmemin nedenlerini kendime bile açıklayamıyorum.	1	2	3	4	5	6	7

EK-5: Çalışmadaki Temel Değişkenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre Grup Farklılıkları

Değişkenler	Kadın (n=366)		Erkek (n=215)		t (s.d.=579)	P
	\bar{X}	s	\bar{X}	s		
LAP	34.33	9.56	34.47	9.52	-.16	.874
LDG	7.19	3.46	7.70	3.44	-1.70	.090
LAE	18.78	6.30	19.10	6.45	-.60	.547
PİK	11.96	5.72	11.91	5.27	-.10	.925
SKY	75.64	31.62	70.39	31.40	1.92	.056
SBY	44.28	17.61	46.74	18.19	-1.59	.113
SDK	114.98	22.55	122.84	21.05	-4.04	<.001

Not: LAP: Liderin Algılanan Prototipikliği, LDG: Lidere Duyulan Güven, LAE: Liderin Algılanan Etkililiği, PİK: Parti ile Kimliklenme, SKY: Sağ Kanat Yetkenciliği, SBY: Sosyal Baskınlık Yönelimi, SDK: Siyasal Düşüncenin Karmaşıklığı